

84.49к7
К61

ОЛЕКСІЙ
КОЛОМІЄЦЬ

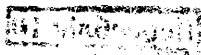

ОЛЕКСІЙ
КОЛОМІЄЦЬ

*Вибрані твори
в двох томах*

ОЛЕКСІЙ КОЛОМІЄЦЬ

Том 2
П'ЄСИ

Київ
Видавництво
художньої літератури
«Дніпро»
1988

ББК 84Ук7—6
К61

До другого тому ввійшли п'єси
«Одіссея в сім днів»,
«Голубі олені», «Кравцов»,
«Дикий Ангел», «Злива»,
«Санітарний день», «Камінь русина»
та деякі інші.

Во второй том вошли пьесы
«Одиссея в семь дней»,
«Голубые олени», «Кравцов»,
«Дикий Ангел», «Ливень»,
«Санитарный день», «Камень русича»
и некоторые другие.

Переоблік 10

4158522

10

ПЕРЕОБЛІК

К $\frac{4702590200-135}{M205(04)-88}$ КУ 8.255.88

ISBN 5-308 00121-9 (т. 2)

ISBN 5-308 00261-4

© Склад, художнє оформлення.
Видавництво «Дніпро», 1988 р.

ОДИССЕЯ В СІМ ДНІВ

*Драматична повість
на 2 дії*

ДІЙОВІ ОСОБИ:

Степан Іванович Квітков.

Петро.

Джаман Абдураїмов.

Єргаш.

Миколка.

Христофор.

Перепел.

Книш.

Олена.

Юля.

Софійка.

Любка.

Старий Вовк.

Молодий Вовк.

Фріц.

Ганс.

ДІЯ ПЕРША

Кімната, велика і незатишна. Меблі, видно, давно-давно куплені і теж якісь незграбні, розставлені, паче павманья. Майже посередині стоїть модерна канапа, біля неї — теж модерний торшер з тумбою, заваленою газетами, журналами, книгами. На канапі напівлежить Петро. Зачіска, светр, джинси — все пасує йому, молодому, гарному хлопцеві. Біля столу, ближче до авансцени, стоїть Степан Іванович, увесь якийсь пом'ятий, згорблений. На ньому широкі штани, довгий плащ, капелюх з обвислими полями — типове вбрання цивільного пенсіонера. Він шойно з базару. В руках велика сітка, набита всякою всячиною.

Помітно, що втомлений, важко дихає.

Степан Іванович. Літо кінчається, погода нікчемніє, якийсь холоднуватий дощ... Того й базар малий. А ті, що приїхали, втридорога деруть.

Пауза.

(*Про себе*). Капуста... морква... буряк... помідори...

Петро. Борщ?

Степан Іванович. Учора суп, сьогодні борщ. (*Сідає на стілець, сітку — на коліно, розглядає, що в ній*). Ніби все купив і ніби щось забув...

Петро. М'ясо!

Степан Іванович. Пісний зварю. Щось забув.

Петро. Сосиски?

Степан Іванович. Купив. (*Знімає плащ, вішає десь за шафою*). А щось таки забув...

Петро. Склероз, батьку!

Степан Іванович (*посміхнувся*). Раніше це називалося вижив з розуму, а тепер — склероз...

Петро. Пий кукурудзяну олію.

Степан Іванович. Пізно. Хоч скувайся в ній, не допоможе.

Петро. Задихався. Серце?

Степан Іванович. Поколює... Не дзвонила? Вчора сказала, рано подзвонить. Чого б це? (*Бере сітку, йде в кухню*). На сніданок — сосиски. Я швидко приготую.

Петро (*ходить по кімнаті, насвистуючи відому театральну пісеньку, потім декламує цитату із Станіславського. Наче щось згадав. Надягає батьків плащ, капелюх, дивиться в дзеркало. Сміється. Він справді смішний у цьому одязі. Роздягається. Вішає батькову одежу на місце, знову ходить по кімнаті*). Тату, про що ти зараз думаєш?

Степан Іванович (*з'являється в дверях, рукава сорочки заковчені, у фартушку*). Цебто?

Петро. У цю хвилину.

Степан Іванович. Думаю, що краще до сосисок — підсмажити картоплю чи зварити?

Петро. А коли приготуєш сніданок, тоді?..

Степан Іванович. Треба твої черевики віднести полагодити, кран тече — майстра покликати. Доріжки перетрусити. І думок, і роботи вистачить.

Петро. А в широких масштабах?

Степан Іванович. Ти наче не виспався...

Телефонний дзвінок.

Петро. Скажи: мене немає!

Степан Іванович (*бере трубку*). Слухаю. Віп є... (*Передає синові трубку*).

Петро (*бере трубку, з докором дивиться на батька, видно, йому ця розмова ні до чого*). Так!.. Ні!.. Так! Ні! Так! Ні! (*Кладе трубку*).

Степан Іванович. Що за розмова? «Так!.. Ні!.. Так!.. Ні!..»

Петро. За принципом «Так — ні» будуються кібернетичні машини.

Степан Іванович. Ти не машина, і вона не машина. Не зрозуміти: що воно у вас?

Петро. Не твоя парафія.

Степан Іванович. Питимеш чай чи каву?

Петро. Чай.

Степан Іванович. А вона худа, наче тріска. То мода чи, може, таке вже хирляве від природи?

Петро. А чого ти до неї придивляєшся?

Степан Іванович. Мабуть, думаєш женитися на ній?

Петро (*посміхнувся*). Женяться не думаючи, за нахненням.

Степан Іванович. Таке плетеш. (*Входить до кімнати*). Чого вона дзвонила?

Петро. Це не відомо ні їй, ні мені.

Степан Іванович. А мені відомо! Морочиш голову їй, а вона тобі. (*Виходить*).

Петро знову ходить по кімнаті, наспівуючи. Телефонний дзвінок.

(*З'являється на дверях*). Знову вона.

Петро. Скажи, що вже пішов.

Степан Іванович. Не скажу.

Петро (*бере трубку*). Так!.. Ні!.. Катай! (*Кладе трубку*).

Степан Іванович. «Катай». Це як же?

Петро. Зараз прийде.

Степан Іванович. То і їй свідати?

Петро. Переб'ється!..

Степан Іванович. Чи ти жартуєш, чи справді грубіяш?

Петро. І сам не знаю!

Степан Іванович. Згадав! Забув я купити червоного стручка. Борщ пісний без стручка — ніщо! Може, збігаєш?

Петро. Усе життя мріяв... Бігати по стручок на базар!

Степан Іванович. Після сходжу сам. (*Виходить*).

Заходить Юля. Смугасті штанці, зачіска хитромудра. Та все їй пасує... Вона вродлива і, видно, кокетує своєю вродою, але робить це досить приємно.

Ю ля (*кидає ключі на канапу*). Ключі були в дверях. Зручно, коли коханець живе в одному під'їзді.

Петро. Можна голою перебігти.

Ю ля. Можна. Чого насупився?.. Здоров!

Петро. Здрастуй, Чіліто!

Ю ля. Яка обмеженість! Навіть ключки не може придумати оригінальної... Гарні штанці?

Петро. Штанці... гарні!

Ю ля. А ніжки ні?

Петро. Ширпотребівські.

Ю ля. Неаидерталець! Чи ти бачив серед своїх актрис хоч одну таку вродливу, як я?.. І взагалі ви, актори,— ледачі й бундючні люди.

Петро. Запам'ятай: якщо є ще на планеті каторжна праця, то це праця актора! Якщо є хто скромний у цьому світі, то це актор.

Ю ля. Своїм виглядом ти спростовуєш сказане.

Петро (*жест, мовляв, іди геть*). Зачини двері...

Ю ля. Чому ми такі злі?

Петро. Дурень, ідіот, нездара!..

Ю ля (*в тон йому*). Кретин! Бегемот! Але хто?

Петро. Заслужений кретин!

Ю ля. Догадалась! Ваш режисер! А недавно ти віддавав йому хвалу, як магометанин аллаху.

Петро. Уявляєш, мені (*жест, мовляв, молодому, вродливому*) дати роль пенсіонера!

Ю ля. Дострибався!..

Петро. Мовляв, це буде мені на користь. Збагатить фарби мого акторського таланту.

Входить Степан Іванович.

Степан Іванович. Доброго ранку, Юлю!

Ю ля. Привіт, дядю Стьопо!

Степан Іванович. Тобі не холодно? (*Його дивує одяг Юлі*).

Ю ля (*засміялася*). Ви завжди мене так оглядаєте, ніби

зважаєте, женити на мені Петра чи ні... А ви запитайте, чи я ще піду за нього?

Степан Іванович. А коли б запитав?

Юля. Поклонників у мене ціла зграя, а ваш Петро за інтелектом і зовнішністю займає серед них десь дванадцяте місце.

Степан Іванович. Слава богу, хоч не тринадцяте.

Юля (*до Петра*). Читав? Тебе вчора в газеті згадували.

Петро. Читав. Подаю надії...

Степан Іванович. Може, зарплату накинуть.

Петро. Лажонусь я в цій ролі, дай боже! Тоді накинуть.

Степан Іванович. Знову якогось геолога дали?

Петро. Пенсіонера.

Юля. А хіба погано зіграти своє майбутнє?

Степан Іванович. Снідай, бо в театр запізнишся.

Петро. Я нікуди не йду. Цей мудрагелъ режисер завів нові порядки в театрі. Я сім днів вільний. Мушу самостійно вивчати життя пенсіонерів!.. Входити в образ!

Степан Іванович. Режисер хоче як краще...

Юля. Для тебе це дуже просто. Вивчай батька.

Степан Іванович. Може, я не такий...

Юля. Всі па один лад. Буркуни й моралісти.

Петро. Мій герой — ультрамораліст. Уявляєш, у фіналі виступає перед студентами і не говорить, а відливає штампи! (*Прибирає позу*). «Землю свою любіть, як ми любили! Коли треба буде, бороніть її, як ми боронили!.. Радянський Союз — Вітчизну свою — любіть над усе!» І це він говорить студентам!

Степан Іванович. Багато прожили, то й повчають... Снідати сюди подавати? (*Виходить*).

Петро. Починається театральний сезон — і я відкриваю його... пенсіонером! (*Знаходить електробритву, голиться*).

Юля. Відмовся!

Петро. Відмовлюсь, а тоді цілий рік не ролі буду одержувати, а дулі з довгими хвостами.

Ю л я. Знайди якогось пенсіонера, що в президіях його саджають, заслуженого-презаслуженого. Може, там щось і відкопаєш.

П е т р о. Мудрагель орієнтує на рядового.

Ю л я. Тоді сфотографуй інтелект і психіку свого батька — і не треба далеко шукати.

П е т р о. Він занадто вже рядовий.

Ю л я. А в тебе зараз обличчя невизнаного генія... кис-
ле й тупе!..

П е т р о. Чого прийшла?

Ю л я. Сказати, що ми вчора трошки повеселилися і голова... *(Жест)*.

П е т р о. Похмелитися?! Там у буфеті рислінг.

Ю л я *(жест)*. Поцілуй мене.

П е т р о. Зранку на голодний шлунок?.. Ти втратила розум!

Ю л я *(заглядає в дзеркало)*. Правда, я красива? А усмішечка?

П е т р о. Безцінна!

Ю л я *(здивовано)*. Не збагнула!

П е т р о. Ти за три копійки видаєш адреси людям, а усмішечку — безплатно, як навантаження...

Ю л я *(спокійно)*. Хам! Ходім сьогодні на джаз.

П е т р о. Я буду вивчати...

Заходить Степан Іванович. В сітці — черевики.

Степан Іванович. Я піду, а ви тут самі снідайте. Дощу немає, можна без плаща.

Ю л я *(до Степана Івановича)*. Ну як, можна Петрові одружуватись зі мною?..

Степан Іванович *(розвів руками)*. Сказати певно вагаюсь.

Ю л я. Отак і Петро вагається... Ви вагаєтесь, а я тим часом без вагань знайду з «Волгою»... *(Вибігає)*.

Степан Іванович. Коза... То, може, женись, якщо подобається. *(Бере товстий засмалений ціпок, виходить)*.

Петро знову ходить по кімнаті, щось думає, потім одягає батьків плащ... Вдає з себе старого, пемічного і з карикагурним пафосом починає монолог.

Петро. Товариші студенти! Ми, старше покоління, можна сказати, пенсіонери, учасники війни... Нас з кожним роком, як після атаки, стає все менше... *(Кидає плаща, падає на канапу, вмикає транзистор)*.

Звучать чужа музика і чужа пісня — з диким надривом.

Завіса

Невеличкий скверик. Лавочка на віддалі. Праворуч — довідкове бюро. Туди заходить Юля. На лавочці сидить Джаман Абдураїмов, біля нього, похнюпившись, стоїть Єргаш. Осторонь — два величезних чемодани.

Джаману Абдураїмову, мабуть, недавно сповнилося п'ятдесят, але він уже сивий, аж білий. Сивина ще більше підкреслює густу смаглявість обличчя. Зодягнений по-святковому, навіть при орденах. Костюм на ньому не модний, але добротний, габардиновий плащ, на голові вишита тибетейка.

Єргаш — молодий, вродливий юнак. У ньому легко вгадати студента, причому не «розхристи», а науковця. Між ними вже, очевидно, відбулась неприємна розмова.

Джаман Абдураїмов. Ми обійшли вже всі готелі. Чого? Щоб почути: «Місце немає!» А хто мав подумати, де житиме твій батько? Хто? Ти, Єргаш!

Єргаш. А я не писав, щоб ти приїздив.

Джаман Абдураїмов *(схопився, мов ужалений, підняв руки, як у молитві)*. О, горе мені! *(Потім діловим тоном)*. Єргаш, ти закінчив школу обдарованих дітей, ти вчишся в інституті і ти думаєш, що ти розумний? Ні, в тебе розуму менше, ніж в осла. Написав, що одружуєшся, і не чекав мене?.. Ні, Єргаш, у тебе розуму не як в осла, а як у молодого осла!.. *(Знову сідає на лавку)*.

Пауза.

Ти вже закінчив інститут?

Єргаш. Ні.

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. Ти заробив у своєму житті хоч копійку?

Є р г а ш. Ні.

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. Ти спитав дозволу в батька і матері?

Є р г а ш. Ні.

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. Тож слухай, ми не дозволяємо тобі женитися!

Є р г а ш. Женюсь!

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. Ми тебе проклянемо!

Є р г а ш. Женюсь!

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. Ти нам більше не син!

Є р г а ш. Женюсь!

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в (*амплітуда його інтонацій — від грізного водоспаду до ласкавого струмка*). Одружишся! (*З гідністю*). Ти в мене вдався. Сказав — зробив... Молодець, Єрґаш!

Пауза.

Де мені почувати?!

Є р г а ш. Може, в нашому гуртожитку?

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. Ти хворий, Єрґаш?

Є р г а ш. Здоровий.

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. Я люблю тишу, я хочу купатися, я хочу спати і, врешті, я хроплю. І мене — в гуртожиток! Ти хворий, Єрґаш! На голову хворий!

Повз них повільно проходить Степан Іванович. У руках товстий, відшліфований часом ціпок та сітка з червиками. Він обійшов чемодани, які стоять на дорозі, байдуже глянув на співрозмовників.

(Про себе). Я його наче десь бачив. Єрґаш, ти став ледачим, забери чемодани з дороги!

Є р г а ш (*ставить чемодани ближче до лавки. З того, як він їх тягне, видно, що чемодани дуже важкі*). У них залізо?

Джаман Абдураїмов. Я — Джаман Абдураїмов. Н — заслужений агроном! Мене в самому Ташкенті знають! Єргаш. Який зв'язок між тим, що ти говориш, і чемаданами?

Джаман Абдураїмов. Який зв'язок? Ти не зрозумів? А ще хочеш стати вченим! Краще кидай інститут і йди прочищати арики!.. Важкі чемадани? Хіба це важкі? Ти ще побачиш багаж, який ми завтра одержимо.

Єргаш. Навіщо?

Джаман Абдураїмов. Буде весілля! Три дні весілля! Так будемо гуляти, щоб гості не помічали, коли сонце сходить і коли заходить. *(В уяві він уже бачить це бучне весілля)*. Потім поїдемо додому. Що буде вдома? Ти не уявляєш, Єргаш! Аж у Ташкенті буде чутно запах весільного плову і звуки весільної музики! *(Аж очі заплющив)*. Єргаш, а вона красива?

Єргаш *(зігхнув, посміхнувся)*. Не можу й описати, яка вона красива!

Джаман Абдураїмов *(у мріях)*. Онуки в мене будуть красиві.

Єргаш. Тату...

Джаман Абдураїмов. Йому соромно! А одружуватися було не соромно. У неї квартира є?

Єргаш. Маленька.

Джаман Абдураїмов. Сама живе чи з батьками?

Єргаш. Сама.

Джаман Абдураїмов *(багатозначно глянувши на сина)*. Тобі, мабуть, уже треба було одружуватися?

Єргаш. Треба.

Джаман Абдураїмов. Он воно що! Взагалі це недобре, але... То ми вже з нею родичі? *(Багатозначно глянув на сина)*. То підємо до неї, туди й багаж одвеземо! Наша мати їй таку хустку передала! Ми давно хотіли мати доньку, вона тепер наша донька... Ходімо до неї! *(Встав, йде до чемаданів)*.

Єргаш. Не піду!

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. Соромишся свого батька? Його республіка не соромиться, а ти... Тебе полюбила, полюбить і мене... Веди!

Є р г а ш. Ні!

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. Може, скажеш чому?

Є р г а ш. Я з нею не знайомий.

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в *(отетерів. Потім страх поплив по обличчю. Якось особливо глянув на сина. Мабуть, майнула думка: «У нього не всі вдома»)*. Я знав: так багато вчитися шкідливо.

Є р г а ш. Я не божевільний.

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. Це ти так гадаєш чи лікар каже?

Є р г а ш. Тату, я з нею ще не знайомий, але познайомлюсь і жешось.

Пауза.

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. Вона тебе бачила?

Є р г а ш. Мабуть, ні.

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. А ти її?

Є р г а ш. Часто проводив додому.

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. І вона тебе не бачила?

Є р г а ш. Я ходжу на віддалі.

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. Ще не познайомився, а батькам пише, що жениться... Думаєш, тебе аллах обдарував розумом? Ні! Він обділив тебе!

Пауза.

Я голодний, я хочу їсти. Коли я лютий — я завжди люто хочу їсти.

Єргаш подивився на батькові чемодани.

(Перехопив погляд сина). Їх не можна відкривати, все пошипить. По троє людей сиділо зверху, поки їх закривали... Збігай купи бубликів і халви.

Є р г а ш. Скільки бубликів?

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. Математик!.. Не може підрахувати, скільки бубликів на двох. (*Сам задумався*). Три десятки.

Є р г а ш вибіг.

(*Зажурено хитає головою*). Приїхав на весілля... Що скажуть люди? Який сором! Чекатимуть невістку, а повернуся з чемоданами... О-о-о! За що мене карає аллах?

Повертається С т е п а н І в а н о в и ч, уже без черевиків.

(*Знову приглядається*). Котра година, товаришу?

С т е п а н І в а н о в и ч. Дванадцять!

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. Хмариться...

С т е п а н І в а н о в и ч. Розгодиниться!

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. Ви мене ніколи не бачили?

С т е п а н І в а н о в и ч. Ні.

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. І я вас не зустрічав?

С т е п а н І в а н о в и ч. Це вам видніше. Буває, наче обличчя знайоме... а людину піколи не бачив. (*Виходить*).

Джаман Абдураїмов пильно подивився йому вслід.
Вбігає Є р г а ш. У руках — велика в'язка бубликів.

Є р г а ш. Немає халви. (*Подає бублики*).

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. Немає халви — їж бублики! (*Ість бублики, потім раптово схоплюється, обнімає Єргаша*). Єргаш, ти мій син, я твій батько! Батько для сина зробить усе! До нас приїздив український театр. Ставили п'єсу, називається (*задумався*) «Денщик Шельма». Він умів женити! У мене один синок. Для тебе я стану Шельмою! Не будь я Джаман Абдураїмов, коли не жешо тебе на тій красуні! (*Схопив чемодани*). За мною! Я стаю Шельмою!

Переміна світла.

Маленька кімната О л е н и. Дівчина в казковому костюмі Царівни-жаби. Перед нею стоїть Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. Він ніяк не збагне, хто перед ним. Олена здивована появою нежданого гостя.

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в (*видно, підшукував якісь інші слова, але, не знайшовши їх, почав напрямки*). Прийшов знайомитися.

О л е н а (*з підкресленим реверансом*). Царівпа-жаба.

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. Ти царівна?.. То я — Аллах!

О л е н а (*підсовує йому стілець*). Сідайте, товаришу Аллах!

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в (*скидає плац, сідає*). Ти теж шельма?

О л е н а. Схоже.

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. Давай серйозно. Я — Джа-ман Абдураїмов.

О л е н а. Поки що не страшно.

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. Я агроном. Оце (*показує на ордени*) за бавовну. А ти хто?

О л е н а. Художник-модельєр. (*Показує плаття*). Оце пошила для театру.

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. Хороше.

О л е н а. Приємно, що вам сподобалось.

Пауза.

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. Була в Узбекистані? Сади які у нас! Сади — казка! А люди! А як живуть! У колгоспників так багато машин, що осел не може йти дорогою... У кишляку ослу тісно від машин.

О л е н а. Ви приїхали, щоб розповісти про тяжку долю осла?

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. Ти мені не подобаєшся.

О л е н а. То й що? Ви ж не свататися прийшли.

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в (*зітхнує*). Свататися.

Пауза.

О л е н а (*опановує себе*). А калім буде?

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. Великий калім. Хочеш, я розповім тобі притчу?

О л е н а. Якщо швиденько — будь ласка, а то я поспішаю.

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в *(поважно)*. До молоді, одинокої, вродливої, як перший цвіт, ханум приходять свататися такий як я: трохи сивий, трохи щербатий, трохи глухий... А вона каже: «Калім великий треба». — «Все тобі віддам», — відповідає той. «Віддай мені свого єдиного сина», — каже ханум. І той старий щербатий батько знаєш що зробив? Віддав свого сина, єдиного сина, а сам пішов... Ти щось зрозуміла?

О л е н а *(засміялась)*. Зрозуміла. Рівно о сьомій ваш калім стоятиме он там *(підійшла до вікна)*, біля газетного кіоска. Чекатиме, поки я вийду, а потім піде назирці... Та він уже на місці!

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. Ти дуже розумна, ти догадалась. Ти знаєш мого сина? Ти його любиш? Ти вийдеш за нього заміж?

О л е н а. Стільки запитань, що треба не менше року, щоб відповісти на них.

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. Для чого рік? Через тиждень я маю бути в колгоспі. Я приїхав на весілля.

О л е н а. Все це дуже смішно, якщо не гірше...

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. Не говори, давай думати.

О л е н а. Зачекайте, я переодягнуся. *(Виходить)*.

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. Син має добре око. *(Дивиться їй услід)*. Та... оладки не вона йому, а він їй буде пекти. *(Підійшов до вікна, відчинив, побачив сина)*. Єрґаш, іди сюди. Іди... Боїться, дурний. *(Виходить)*.

Деякий час сцена порожня. Потім з'являється О л е н а в модному костюмчику. Поправляє зачіску. Заходить Д ж а м а н А б д у р а ї м о в, за ним несміливо — Є р ґ а ш. Джаман Абдураїмов знову здивований убранням Олени. Йому, видно, незвично бачити дівчину в такій занадто короткій спідничці. Єрґаш вкрай зніяковілий.

Тільки Олена почуває себе добре.

О л е н а. Сідайте в моїй хаті. Будь ласка!

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. Це він. Син. Знайомтеся.

Є р г а ш *(як уві сні, подає руку)*. Жюра!

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. Який Жюра? Ти — Єрґаш. *(Витирає хусткою обличчя і сідає. У нього такий вигляд, ніби зробив велике діло)*.

О л е н а. Шановні Жюра і Джаман Абдураїмов, я щаслива з вами познайомитись... Але маю йти... Ви тим часом до когось іншого посватайтесь.

Німа сцена.

Джаман Абдураїмов остовпів, паче його хтось ударив по голові. Єрґаш знітився. Сором, розпач, безнадія.

(Помітила, яке враження справили її слова на гостей). Пробачте, але ж усе це так...

Є р г а ш *(до нього раптом повернулись і мужність, і сміливість)*. Я вас розумію і прошу вибачення за себе і за батька. Ходімо, тату.

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. Іти? Куди йти? Готелю немає! Нікуди нам іти.

О л е н а. Перепрошую за мою печемність. Може, ви голодні? Я приготую чай.

Є р г а ш. Не треба. Ви ж запізнюєтесь.

О л е н а. Я швиденько. *(Вибігає. Видно, їй чимось подобаються ці двоє диваків)*.

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. Куди вона так поспішає?

Є р г а ш. Вона вдень працює, а ввечері — в інституті... Вже на п'ятому курсі.

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. Моторна невістка в мене буде.

Є р г а ш. Треба нам іти звідси, батьку.

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. Ти знаєш, що таке піала чаю? Одна піала чаю в переговорах замінює сім дипломатів.

Є р г а ш. Мені незручно. Я піду. *(Хоче йти)*.

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. Ти вже її не любиш... Тоді йди, Єрґаш.

Є р г а ш. Не піду!

О л е н а *(вносить чай, ставить на стіл, а сама стоїть)*. Все це несподівано, і дивно, і смішно. *(Помічає погляд Джамана Абдураїмова на собі)*. Вам щось не до вподоби?

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. Гарний у тебе костюм, тільки, знаєш *(жест)*, на долоню якби довша спідниця.

Є р г а ш. Тату!..

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. А чому не можна говорити те, що думаєш? Правда, Олено?

О л е н а. Звичайно.

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в *(п'є чай, він уже щасливий)*. Подарував аллах піалу чаю, подарув й покрівлю над головою.

О л е н а. У нашому будинку живе один чоловік з сином. У них чимала квартира, дві кімнати... Я попрошу, щоб пустили вас хоч на ніч... То добрі люди. Степан Іванович, подарував квартиру, коли ще був депутатом райради, допоміг мені оцю кімнату одержати... І син у нього актор, теж хлопцеві нічого, правда, з гедзем.

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. А в нас іще речі... Багаж!

О л е н а. Зовсім переїхали сюди?

Є р г а ш. Мовчіть, тату.

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. Мовчу.

О л е н а. Речі можете в мене тимчасово залишити... Вам ще чаю? *(Виходить)*.

Є р г а ш *(тихо до батька)*. Якщо ти, батьку, про весілля натякнеш, я втечу.

Входить О л е н а.

О л е н а *(наливає чай)*. Може, щось поїсти?

Є р г а ш. Ми обідали.

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. Обідали... По десятку бубликів з'їли. Хіба це обід? Це горе.

Є р г а ш. Схаменіться, тату.

О л е н а. Я зараз вам яєчню приготую. *(Помічає погляд Джамана Абдураїмова)*. Знову оглядаєте мене?

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. Не треба робити спідницю довшою, так добре.

О л е н а. Прогрес!.. Виявилось, що у мене хліба немає. Жоро, будь ласка, збігай купи.

Єрґаш, як обпечений, скопився й вибіг.

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. Він моторний. *(Дивиться у вікно)*. Хоч би ноги не поламав.

О л е н а. Недавно десь лоба набив.

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. Звідки знаєш?

О л е н а. Інколи оглядаюсь, то бачу його. *(Посміхаючись, виходить)*.

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в *(зовсім подобришав)*. Оглядалася... А чого оглядається, коли не подобається? Виходить, Єрґаш, я тебе женю... Я — Шельма!

П е р е м і н а с в і т л а.

Півній ранок. Кімната. П е т р о сидить на канапі з транзистором у руках. З транзистора виривається то чужа мова, то звуки дикої музики чи пісні.

Входить Ю л я.

Ю л я. Печорін з Таганки!

Петро глянув на неї, ніби запитав: чому так величаєш?

А так, просто гра слів. Здоров!

П е т р о *(вігальний жест, глянув на годинник)*. Ти що, кинула роботу?

Ю л я. Мій довідковий кіоск поставили на ремонт. Протікає... Вчора якийсь іноземець брав довідку і за це всунув мені долар. Каже, на пам'ять...

П е т р о. Ти взяла?

Ю л я. Звичайно. Він же на пам'ять.

П е т р о. Дурна! Гроші не дарують, за них купують, або продають, або продаються.

Ю л я. Не сподівалася, що в тебе таке оригінальне мислення. Знаєш, як називають пенсіонерів, що забивають козла в садах? Садисти! Правда, смішно?..

Петро. Ні!

Юля. Мені теж ні, а повинно б бути смішно... Пенсіонери нагадують старі меблі, як оці у вашій квартирі. Врання, що вони зайві. Місця займають багато. Старомодні...

Петро. Тебе зацікавили пенсіонери?

Юля. Ти входиш в образ, і я хочу тобі допомогти.

Петро. Обійдуся.

Юля. Гадаю, твій батько теж типовий. Тільки що бачила: стоїть з повною сіткою... Так собі стоїть, наче не знає, куди йти.

Петро. Згадує, що забув купити.

Юля. Хочеш, я тобі дам повну характеристику пенсіонерів. У мене дід пенсіонер. Типовий. Оці старі люблять уважно читати газети, обов'язково слухають останні вісті. Дуже пильно стежать за міжнародним становищем.

Петро. Іди ти... в кіоск, Юлю!

Пауза.

Залишилося шість днів.

Юля. Давай разом розкривати образ пенсіонера. Слухай. Їм зовсім не властива скромність. Все, що вони робили, здається їм грандіозним, значним, історичним, неповторним.

Петро. Ти не відкрила для мене Америки.

Юля. На кому зупиняєшся? Давай складемо умовний список. Перший у списку — твій батько... Як? Мовчип. Скажу за тебе: старенька, непримітна постать. Вибач, але це так. Мій дід — відповідає... Він заговорить до безпам'яті. А з десятої квартири, той, що зробив лавочки у нашому дворі?... По-моєму, він теж нецікавий... А з дев'яності що-сторт? Причепач... Ідея! Моя подруга працює піонервожаткою. У них часто виступають видатні. Такого візьмемо, щоб з півпуда орденів!

Петро. Вимкни (показує на рот) свій транзистор або переведи на іншу хвилю.

Юля. Ти обіцяв дістати Джіммі Хендрікс експірієнс?

Петро. Зроби мені тишу.

Юля. Між іншим, ти мене любиш чи ні?

Петро. Між іншим.

Юля. Кохаєш чи не кохаєш?

Петро. Терплю.

Юля. Ідіот, кретин!.. Не ти, режисер! Він знищив у тобі всі людські почуття. Як ти уб'єш ці дні?

Петро. Лежатиму і споглядатиму світ.

Юля. Тобі нічого робити? Давай одружимося. А чому б ні? Потім часу не буде. А ще через рік я одержу диплом. Хоч вечірній, а все ж диплом, і не схочу за тебе виходити.

Петро. Я міг би й одружитися. А чому б і ні? По цигарки буде кого посилати. Але як подумаю: іти в загс, потім у ресторан, крики «гірко», потім суд, розлучення, поділ квартири... Не хочу!

Юля. Мені не пече, почекаю. Не тебе — так іншого... Що то за узбеки до вас приїхали вчора — старий і молодий? Я їх бачила ще раніше: сиділи на лавочці, жували бублики.

Петро. Мені ці квартиранти зараз потрібні... *(Жест)*.

Юля. Поселились у вас?

Петро. На кілька днів. Олена за них попросила.

Юля. Модельєрша. Твій батько до неї як до родички. Чи, може, ти теж *(посміхнулася)* до неї родичаєшся? Вона нічого собі спідничка...

Петро. Ця спідничка — дай боже. Приїхала вступати до інституту, але провалилася з громом і блискавицею. І що ж, гадаєш, здалася? Влаштувалася чорноробом на будівництві. Скінчила курси крою і шиття. Через три роки вступила до інституту на вечірнє відділення. Тепер вона придумує нові моделі одягу. Не швачка, а художник! І в інституті на п'ятірки вчиться!

Юля *(вдає надзвичайно зацікавлену, і голос вкрадливий)*. Невже?! А звідки ти знаєш?

Петро *(не помічаючи цього)*. Вона інколи приходить до нас... До батька. Батько, можна сказати, шефствує над

нею, виріше, шефствував. Він був завгоспом в інституті, де вона здавала і провалилася. Побачив заплакану дівчину й допоміг їй на роботу влаштуватися. Здається, кімнату одержати допоміг...

Ю л я. Невісточку готував собі.

Петро. Пригадав!

Ю л я. Щось цікаве?

Петро. Як тебе дражнили в дитинстві — Юлочка-дурочка?

Ю л я. Гадаєш, я ревную? Ні!.. Ти вже так обплутаний моїми чарами, що не вирвешся. Як муха в павутинні, будеш дзижчати: «Дз-з-з-з», аж поки я тебе не з'їм!.. А може, й не з'їм. Тоді ти засохнеш, як мумія. А в павутиння потрапить інший.

Входить Степан Іванович. У руках — дві сумки. Зупинився посеред кімнати, віддихується.

Щось забули?

Степан Іванович. Забув.

Петро. Перець?

Степан Іванович. Не перець, але забув. Обід же треба путній, гості...

Петро. Не на часі квартиранти.

Степан Іванович. Хай. Оленка просила. І люди вони хороші. Тільки старий узбек чогось приглядається до мене, паче я завинив перед ним. А може, в нього натура така... А менший — справжнє ягня.

Петро. Ягня... Я знаю його. Ми виступали в їхньому інституті, то там з цим ягням носяться, як з писаною торбою. Написав таку курсову роботу, що на кандидатську тягне.

Ю л я. Геніальний хлопчина! Що б там не було, кину на нього ласо, як ковбой на дикого коня. А чого? Він стане кандидатом, доктором... а я! *(Співає й пританцьовує)*. Як, Петрику, подобається така перспектива? Поспішай, бо я все можу!

Степан Іванович. А Оленці нібито не підходить. Петро. Піде за нього, куди дінеться?

Степан Іванович. Останні вісті слухав? Що там за кордоном? Кажуть...

Петро (*перебиває*). Мене зараз тільки й цікавлять проблеми міжнародних відносин.

Юля. Мій дід — теж піби міністр закордонних справ.

Степан Іванович. Що узбекам приготувати, що вони люблять? Може, плов?.. Не вмію.

Дзвінок. Петро йде відчиняти двері. Входить Олена.

Олена. Добрий день!

Степан Іванович. Зазналася, дочко, давно вже не заходиш!

Олена. Ти, Юлю, як метелик. Щойно в мене була — і вже тут...

Юля. Знаєш, чого я зайшла сюди?

Олена. Догадуюсь.

Юля. Думаєш, подивитися на твого узбека?

Олена. Він не мій.

Юля. Будемо вважати тимчасово нічийним...

Обидві засміялися. Видно, вони давно і добре знайомі.

Звичайно, хотілось побачити... Але що найцікавіше — оцей тип (*показує на Петра*) в скороченому варіанті щойно розповідав твою біографію. Він не може збагнути, що красиві дівчата не тільки з одного будинку, а й з одного кварталу, навіть з одного міста повинні знати одна одну. Хоч би з міркувань конкуренції.

Олена. Для хлопців... взаємини дівчат — царина не-збагненна.

Степан Іванович з тихою посмішкою слухав балаканину дівчат. Для Петра те, що вони знайомі, було несподіванкою.

Петро (*вдавано серйозно, навіть сердито*). Киш! Я хочу тиші!

Ю л я. Ми тобі не зозулясті курочки.

О л е н а. Степане Івановичу, я до вас. *(Подає пакет)*. От, дістала кокарбоксилазу, тут п'ятнадцять ампул... Кажуть, надзвичайно допомагає серцю.

С т е п а н І в а н о в и ч. Дякую... Але навіщо турбуватися... Її, кажуть, важко дістати.

О л е н а. Не так уже й важко.

Ю л я *(до Олени)*. Ти, Оленко, підклала міну, на якій підірвалися мої взаємини з майбутнім свекром.

О л е н а. Щось не розумію!..

Ю л я. Ось!.. *(Дістає з сумочки пакет)*. Теж кокарбоксилаза, теж п'ятнадцять ампул, теж польська, теж я мала сьогодні вручити Степану Івановичу... Що робити? Такий збіг буває раз у століття!

П е т р о. Бачиш, батьку, твоє серце — в центрі уваги двох вітрогонок.

С т е п а н І в а н о в и ч. Дякую вам. Тепер воно вже буде здорове.

О л е н а. Взагалі, кажуть, один курс лікування — тридцять уколів.

Ю л я. Ура! *(Подає пакет Степану Івановичу)*. І моя пригодилася.

С т е п а н І в а н о в и ч. Спасибі, дівчата. Оленко, може, до нас обідати прийдеш?

О л е н а. Ніколи. *(Дістає з сумки)*. Ось це передайте гостям з Узбекистану запрошення на концерт. *(Наче вправдується)*.

С т е п а н І в а н о в и ч. Тут на двох...

П е т р о. А собі перепустку залишила?

О л е н а. Ну й що, залишила.

П е т р о *(засміявся)*. Порядок!

О л е н а. Я побігла! *(Петрові)*. Дивись, щоб у тебе був порядок!

Ю л я. Я з тобою! *(Вже з дверей)*. У нього порядок я наведу! Петрику, на-ве-ду...

П е т р о *(в гон)*. Не діж-деш!

Ю ля (*показує муху в павутинні*). Дз-з... (*Виходить*).
Степан Іванович. Хороші дівчата... То що ж узбекам приготувати?

Петро. Ця проблема мене найбільше хвилює.

Дзвінок.

Тихий деньок! (*Відчиняє двері*).

Входять Джаман Абдураїмов і Єргаш.

Джаман Абдураїмов. Багаж прибув... Можна, ми у вас?

Степан Іванович. Будь ласка, в мою кімнату.

Ідуть до іншої кімнати. Джаман Абдураїмов починає носити ящики. Вони справді великі, і їх багато.

Петро. Ви що? Павільйон Узбекистану думаєте обладнати на виставці?

Джаман Абдураїмов. Артист!

Єргаш. Вибачте... (*Він теж носить ящики, допомагає батькові*).

Петро. Ти, Жоро, не вибачайся, а про кохання думай. Кохання — це тобі не формула, не інтеграл. Хочеш добитись успіху — послухай мене. Піди до Оленки, схопи її в оберемок і цілуй, доки не перестане пищати. А потім під руку — і до загсу. Дівчата це люблять і розуміють.

Джаман Абдураїмов (*притишив ходу, щоб почути слова Петра. Слухає більше з захопленням, ніж із доктором*). Артист!..

Єргаш. Я пішов до інституту.

Петро. Ходімо разом, я цигарок куплю... (*Сміється*).
І проінструктую тебе з питань кохання.

Хлопці виходять.

Степан Іванович (*згадав*). Оленка принесла вам із сином запрошення в палац... І вона там буде.

Джаман Абдураїмов (*радісно*). Правда?!

Степан Іванович. Ось вони.

Джаман Абдураїмов *(імітує гру на своєму національному інструменті і танцює, а на обличчі радість перемоги. Зупиняється)*. Від щастя в мене починає крутитися голова!

Степан Іванович. Відпочивайте. Чи, може, до міста сходите, а я обід приготую.

Джаман Абдураїмов. Ти будеш готувати обід? Ні, обід готуватиму я! Скажи, на скільки осіб? На десять, на двадцять? На сто? Я готовий... Оленку треба запросити. Я приготую такий... такий плов — вона все зможе забути, а мій плов ніколи!

Степан Іванович. То я піду Петрові черевики заберу, а ви тут хазяйкуйте. *(Дістає свій ціпок)*.

Джаман Абдураїмов знову пильно подивився на ціпок, перевів погляд на Степана Івановича,— видно, щось згадує.

Джаман Абдураїмов. Товстий ціпок, нелегкий ціпок, важко його носити.

Степан Іванович. Я звик. Десятки років не розлучаюся з ним. Він зроблений з дикої груші, його і ніж не бере... Ну, я пішов. *(Виходить)*.

Джаман Абдураїмов *(дивиться йому вслід, деякий час стоїть мовчки, потім про себе повторює слова Степана Івановича)*. Звик до нього. Десятки років не розлучався з ним...

Пауза.

Я його бачив... А може, це не він?.. А якщо він?.. *(Побачив на стіні фотографію, стає на стілець, щоб краще розглянути)*. Тут ще більше схожий...

Непомічений, входить Петро. Мовчки стоїть.

(Про себе). А якщо не він і я скажу... А якщо він і я мовчатиму?.. *(Повернувся, помітив Петра. Йому стало незручно, зліз із стільця)*. Вже повернувся?

Петро. Гроші забув.

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. А я це дивився... Хороша фотографія...

П е т р о. Чого ви так цікавитесь моїм батьком?

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. Ти любиш книги читати, я люблю людей читати.

П е т р о. Не перевтомлюйтесь.

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. Артист!

П е т р о. Читайте мене.

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. Що тебе читати? У тебе все зверху великими літерами написано: глянув раз — уже й прочитав. А людей старших...

П е т р о. У них літери постиралися?

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. Може бутд.

П е т р о (*сідас*). Давайте поговоримо. Що вам цікаво знати про мого батька?

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. Скажи, звідки він родом?

П е т р о. З Сибіру. А потім, коли Україна вже звільнена була, переїхав сюди.

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. Батько воював на Україні?

П е т р о. Проходив з військами тут.

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. А мати твоя?

П е т р о. Померла. Я її не пам'ятаю. (*З ледве прихованим викликом*). Може, хочете знати мій рік народження, коли вступив до комсомолу, коли закінчив десятирічку, чи маю стягнення? Повну біографію?

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. Артист... Я пішов готувати обід... У тебе є друзі?

П е т р о. У день зарплати — хоч греблю гати.

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. Артист! Хай приходять... Я обід приготую на десять, на п'ятнадцять чоловік!.. Батько при німцях не залишався тут?

П е т р о. Я вже говорив: весь час до поранення був в армії.

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. Піду готувати обід. (*Хоче йти*).

П е т р о. Зачекайте! Я теж люблю читати людей.

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. Артист!

П е т р о. Чому ви весь час оглядаєте батька, ніби намагастесь упізнати?

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. Людина зустріла людину — чому не приглядатися?

П е т р о. Артист!

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в. Я?! (*Хоче йти*).

П е т р о. Ти, дядю, артист! Але самодіяльний... Розповідай, у чому справа, товаришу Джаман Абдураїмов. (*Заступає йому дорогу*).

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в (*прикрикнув*). Ти молодий заступати дорогу старому! Я — гість! Я вище за господаря!!!

П е т р о (*відступає*). Вибачте, ви актор-професіонал.

Д ж а м а н А б д у р а ї м о в (*хотів йти, раптом зупиняється*). Я артист? Слухай і мовчи!.. Я мовчати більше не можу. Під Харковом я потрапив у полон... Потім табір... Невеликий табір військовополонених. Будували бензосховища для заправки фашистських літаків, якісь бетонні ями. Ті, що вмирили, були щасливішими за тих, що лишалися жити. Так було в таборі. Ми знали: по закінченні будівництва нас розстріляють. Знали і чекали смерті. Потім вітер доніс чутку, що якийсь маленький партизанський загін, — маленький, бо лісів великих не було навколо, — має напасти на табір і звільнити нас. Може, й не партизани, а якісь підпільники... Казали, за командира у них Коршак. Минали дні, а слух шелестів, летів до нас... Потім зненацька загін Коршака напав на табір... Звільнили. Я був тоді тяжко поранений. Опам'ятався в якомусь селі на горіщі в сарайчику. Нас там лежало троє колишніх полонених. Навпроти школа стояла та невеличкий будиночок, де жив завідуючий школою. Ото він і переховував нас. І годував. А ми в сарай... Подивимося крізь віддушину — село як на долоні... Довго ми там відлежувалися, вже й людей почали пізнавати. Петре, ти слухай. Я зараз казатиму таке, що тобі буде

страшно! Може, я помиляюсь, але ні... Там я побачив твого батька. Сутула спина, шрам на щоці, навіть ціпок, оцей смалений, сучкуватий, шапка смушева. Іде селом сміливо. Раз бачив — поліцай з ним привітався, та так, наче з начальником... До завідуючого школою заходив. А потім нас уночі якісь люди забрали, довго везли. Потім лісовий госпіталь, а потім партизани... Але там, у селі, я бачив твого батька. То був твій батько... і ціпок... і вітався з поліцаєм... Чому він каже, що не був на окупованій території?

Петро (*хриплим, якимсь не своїм голосом*). Де це було?

Джаман Абдураїмов. Село Піски. При в'їзді до нього — три великих берестя. Стара школа і старий будинок... На будинку — залізний півник. Там і жив Кононенко... Він, напевно, знав чоловіка з ціпком і шрамом... Тридцять років минуло, може, й не він. Бувають люди схожі... Але щоб так схожі?!

Петро. Часто бачили його?

Джаман Абдураїмов. Два рази я бачив... Але, коли сидиш і чекаєш, що тебе можуть знайти і вбити, як пса, тоді... дивишся так, що потім бачене з пам'яті не викинеш... Він, той чоловік, був одягнутий добре. Шапка смушева... А ще коли він зайшов другий раз до Кононенка, завідуючого школою... Він зайшов удень, а вночі хазяїн з якимись парубками переправили нас у ліс — казали, в селі вже не можна: німці приношуються...

Петро (*з раптовою люття схопив за борти Джамана Абдураїмова*). Брешете! Мій батько?! Брехня! Мій батько, знаєте, комара не вб'є, жаль йому...

Джаман Абдураїмов. Артист! (*Сердито*). Дурний артист! Хапає мене за груди... Та я, коли захочу, викину тебе з вікна. (*Мирно, співчутливо*). Чого сердитися? Мені легше, гадаєш? Я б усе віддав, аби помилився. Давай, як прийде, запитаємо...

Петро крокує кімнатою. Він наче аж постарів, глухішим став голос.

Петро. Я сам про все дізнаюсь!

Пауза.

(Зупинився, стиха). І сам запитаю.

Пауза.

Тиша.

Завіса

ДІЯ ДРУГА

На авансцену виходить Петро в плащі. Таке враження, що він стоїть під дощем, вдивляється.

Петро (*про себе*). Три берести... Будиночок старий. І півник залізний... Мабуть, тут.

Виходить.

Відкривається завіса... Щось середнє між міською і сільською хатою. На стінах — рушники, фотографії. Ліжко і шафа, видно, недавно куплені. На маленькому столику — магнітофон. Великий стіл, засланий домотканою скатертиною. На стіні — телефон.

Петро (*входить, зупиняється біля порога*). Доброго здоров'я!

Мовчанка.

Чи є хто вдома? Нема нікого... двері відчинені... Повний комупізм. Що ж робити? (*Підійшов до вікна*). Дощ дрібний, занудливий, — видно, надовго. Доведеться без дозволу господарів. (*Скидає плащ. Стоїть, оглядає кімнату. Потім підходить до репродуктора на стіні, змикає*).

Звучить спів: «Фігаро тут, Фігаро там».

(*Вимкнув*). Молодець Фігаро, скрізь устигає! (*Підходить до магнітофона*). Може, й тут Фігаро? (*Змикає*).

Жіночий голос. «Здрастуй! Я знала, що ти прийдеш... Бо тільки дурні в дощову погоду ідуть у таку далеку

путь. Мабуть, промок і промерз? Молоко в буфеті. Перекуси. Бо знаю, ти ж голодний, як рудий пес. Я скоро буду, тоді щось придумаю на вечерю... Може, й Перепел прилетить. Між іншим, ти не дуже розумний. Чому? Скажу потім. Усе. Крапка».

Петро (*вимкнув магнітофон, посміхнувся*). «У дощову погоду ходять дурні» — це мене теж стосується. «Голодний, як пес» — теж стосується. «Не дуже розумний» — теж можу бути я. І висновок: молоко випити теж можу я! (*Знаходить горнятко з молоком, н'є без передишки*).

У цю хвилину заходить Миколка — молода дівчина в чоботях, штанах, нейлоновій куртці; з-під берета вибивається густе волосся. Вона мовчки спостерігає, як Петро допиває молоко й ставить горнятко в буфет. Він їй тільки тепер помітив дівчину.

Миколка (*у неї вже минув подив*). Серветки подати?

Петро. Обійдуся. (*Витирається хусточкою*). Спасибі.

Миколка. На здоров'я... Пройда!

Петро. Як здогадалася?

Миколка. Стиль.

Петро. Здрастуй!

Миколка. Здрастуй! Журналіст? З якої нагоди? Інтерв'ю чи нарис?

Петро (*посміхнувся*). Нарис.

Миколка (*наче читає з пафосом*). «Ми її зустріли, коли сонце ховалось за обрій. У неї тонкі риси обличчя, задумливий погляд великих очей. Аж не віриться, що це тендітне дівча — агроном передового в районі колгоспу». Продовжувати?

Петро. Продовжуй.

Миколка (*таким же тоном*). «Їй двадцять чотири роки, але авторитет у неї незаперечний. Навіть старі сивоголові колгоспники радяться з нею. «Наш академік», — говорять про неї в селі. Так, вона академік, бо кінчає сільгосп-академію...» Досить! Цифри одержиш у конторі.

Петро. Здорово!

Миколка. Ось так, товаришу кореспондент... А взагалі пишiть про кого завгодно, тiльки не про мене... Он про нашого голову колгоспу можна. Людина з вищою освітою. Хороший керiвник.

Петро. Не любите кореспондентiв чи слави?

Миколка. Ви так прославляєте, що соромно по селу ходити. Кореспондент, який написав оце, що я вам читала, приплiв менi якесь коханця. *(Знову декламує)*. «Вечорами дiвчата з хлопцями йдуть гуляти, а в неї справи... Змахне сльозу, щоб нiхто не помітив, i в поле. Тiльки серце заб'ється, коли долище в пiснi голос коханого». Чий голос? Я потiм заходила в редакцiю, щоб убити цього кореспондента.

Петро. Убили?

Миколка. Почав проситися... Він учитьсiя на журналіста, i це була його практика... Ну, думаю, краще я переклінаю очима, нiж йому не зарахують практики.

Петро. Гуманно.

Миколка. Так що з мене досить... практиканта.

Петро. Я не практикант, i в мене справи серйозні. Давайте познайомимось...

Під вікном загурчала машина, зупинилася. Чути голос: «Миколко! Хiмiю привезли. Куди скидати? Рудий пройдисвіт iде до тебе!.. Тож куди скидати хiмiю?»

Миколка. Зараз iду. *(Дивиться на Петра, чекає, що той теж піде)*.

Петро. Я зачекаю на вас.

Миколка. Небезпечно. Чув, рудий пройдисвіт до мене йде. Він усіх, кого застає в мене, б'є. Тебе теж битиме... Коли лупцюватиме, тiкай до сiльради, туди всi тiкають, кого він б'є... Що ж, чекай. *(Виходить)*.

Петро *(вмикає репродуктор, звiдти знову «Фігаро тут, Фігаро там!..»)*. Здурiв Фігаро! *(Розглядає фотографiї)*.

Заходить Христiфoр. В якiсь оригінальній куртці, черевиках, без головного убору, певелика борідка. Він мiцно збитий, на нього глянеш — одразу видно силу. Христiфoр мовчки обмiнявся поглядом з Петром. Потiм пiдiйшов, увiмкнув магнiтофон, прослухав той

самий запис... Вийшов з буфета горнятко, перехилив — порожнє...
Догадався. Ще раз глянув на Петра. Повільно наблизився, пильно
вдивляючись у нього, наче впізнавав. Потім увімкнув світло, сів
біля столу.

Познайомимось. Петро.

Христовор. Чого тут шукає актор? (*Бере журнал, горгає*).

Петро. Як же це ти впізнав?

Христовор. Згадав відомий вислів: «Хороший актор не схожий на актора. Середній актор схожий на актора. А поганий актор схожий на свій театр».

Петро. До яких мене відносиш?

Христовор. До середніх.

Пауза.

Бачив тебе на сцені в трикутнику: віп, вона і ти.

Петро. Я теж про тебе чув.

Христовор. Не думаю.

Петро. Рудий пройдисвіт!

Христовор. Можна ще називати Христовором.

Петро. Продовжимо знайомство. Я...

Христовор (*заперечливий жест*). Обмежимося цим.

Петро. Оригінальничасш?

Христовор. Болить голова.

Петро. В мене є пірамідон.

Христовор. Мій організм не витримує хімізації.
(*Помовчав, а потім засміявся*). Здорово ти тоді пройдисві-
та грав! Такий і в житті!

Петро. Збоку видніше.

Христовор. Миколку давно знаєш?..

Петро. Помовчимо...

Вбігає Миколка.

Миколка (*до Христовора*). Побачила тебе й повер-
нулася. Без мене справляться. Втомився?

Христовор. Ні.

Миколка. Тридцять сім кілометрів пішки чухрав. Машин стільки, а він пішки. *(Звертається до Петра)*. Ви вже познайомились? А я ще добре вас і не знаю. З якої ви газети?

Христофор. Він актор, грає коханців, зрідка — геологів.

Миколка *(здивовано)*. Актор?! Ви актор? Ай-ай-ай! Я й не думала.

Христофор. Чомусь при слові «актор» у всіх жінок у голосі з'являються нявкаючі нотки.

Миколка. Не звертайте уваги. Він, коли голодний, пагадує манерами печерну людину.

Петро. Називайте мене Петром.

Миколка. Це зручно?

Христофор. А ти в множині: «Ви, Петрику».

Миколка *(до Христофора)*. Зараз я тебе нагодную, інакше — ти їстимеш нас.

Христофор. Телятина смачніша.

Миколка. Телятини пема. Чаю нагрію. *(Вибігає)*.

Петро з Христофором мовчки гортають журнали.

Петро. Пауза велика...

Христофор. На сцені не можна довго мовчати, а в житті вільному воля.

Петро. Схильність бути оригінальним перейшла в звичку?

Христофор *(підвівся, заслав газетами стіл, сів, ноги — на стіл. Петра це здивувало)*. Відпочивають ноги... Відпочивають ноги, товаришу актор!..

Вбігає Миколка.

Миколка. Я все-таки жінка.

Христофор. Невже?

Миколка *(ніби не чує його)*. І цікавість не дає мені працювати. Чому до мене міг завітати актор? Чи не випадково?

Петро. Не випадково.

Христофор. А може, вони там працюють за принципом італійського кіно. Акторів беруть просто з вулиці.

Миколка *(засміялась)*. Оце мене тільки на сцену.

Христофор. А чому? Припустимо, відомий молодий фізик у селі на відпочинку. Закохує в себе дурненьку сільську дівчину, забирає в місто, а там...

Петро. Драматург-любитель...

Миколка. Христофоре, ти стаєш западто балакучим!

Христофор. Відчуваю.

Петро. Приїхав я до вас майже в особистій справі.

Христофор. Він чекатиме, поки я піду.

Миколка. Христофор не піде, ночуватиме тут.

Христофор. Отож-то, товаришу актор!

Миколка *(до Петра)*. А потім, при ньому можна все говорити.

Христофор. Я пришелепуватий, при мені все можна.

Миколка. Сумніваєтесь? Я вам поясню: я, Перепел і Христофор училися в одній школі. Я була в молодших класах, вони — в старших... Потім Христофор став архітектором. Перепел за професією садівник, а тепер став головою колгоспу. Я — агроном.

Христофор. Ще не допечений.

Миколка. Ще рік учитися... Христофор працює далеко, але раз на тиждень приходить, щоб помучити мене й Перепела. Як мучить — потім узнаєте. *(До Христофора)*. Забери ноги, незручно!

Христофор. Заберу себе. *(Переходить на диван, а ноги кладе на спинку стільця)*.

Петро. Чого я прийшов? Як би це сказати...

Христофор *(продовжує гортати журнал)*. Простіше й ясніше!

Петро. Мені стало відомо, що до війни в цьому будинку жив завідуючий школою Кононенко...

Миколка *(трохи насторожено)*. Так.

Петро. Чи він ще живий і чи можна його бачити?

Миколка. Кононенко — це мій дідусь.

Пауза.

Його повісили німці за зв'язок з партизанами. Так написали на табличці. І дружину його, мою бабусю, повісили... Хтось їх видав, а може, самі німці вислідили. Досі невідомо. А сина забрали в гестапо. По дорозі його відбили партизани Коршака. Син Кононенка — мій батько!

Христофор. Разом з Миколчиним батьком і мого в гестапо гнали. Якби не Коршак, не було б нас з Миколкою...

Тривала пауза.

Петро. Партизанський загін діяв?

Миколка. Був у нашій місцевості, кажуть люди, маленький загін на чолі з якимось Коршаком.

Петро. Мене цікавить один чоловік... Нібито він бував у цьому селі, до вашого дідуса заходив. Такий сутулий, з товстою палицею, шрамом на обличчі...

Миколка. Я ж то не знаю, може, тато бачив...

Петро. А де ваш батько зараз?

Миколка. Він військовий, деь аж на Далекому Сході. Все життя їздить. *(Усміхнулася)*. Запитаєте, чому ж я не з ним? Виросла в тітки, звикла тут... І цей будиночок не можу залишити. Ви чули, мене називають Миколкою? Це на честь діда... Його звали Миколою. Внука б назвали Миколою, а тут народилася дівчинка, і записали мене Миколаїною. Це якесь вигадане ім'я... І в паспорті так стоїть. А в школі, та й тепер, інакше не називають, як Миколкою...

Петро. З партизанів хтось лишився живий у селі?

Миколка. Вони не з нашого села. Та й усього їх жменька була. Кажуть, перебили геть усіх...

Христофор. Залишився один.

Миколка. Хто ж це?

Христофор. Дід Купиш.

Миколка. Це з Рогозівки? Той, що млин поставив?

Христофор. Він.

Миколка. Смішний дід. Сам-однісінький заходився на горі млин будувати. За два роки й збудував. Каміня десь старе відшукав. І тепер млин — як маяк: далеко видно. Крутиться, меле.

Христофор. Гарний млин.

Миколка. Христофор теж допомагав... Дідові навіть суботники влаштовували...

Пауза.

Дід, може, щось знає.

Петро. Це далеко?.. Може, я зараз піду?

Миколка. Далекі. Та й проти ночі. Залишайся, переночуєш... Місяця вистачить.

Петро. А де в селі можна влаштуватися, щоб не турбувати вас?

Христофор. На фермі, з телятами.

Миколка. Залишайся в мене.

Петро. Дякую.

Чути — зупинилась підвода.

Миколка. Це Перепел приїхав. Голова нашого колгоспу... Христофоре, не починай хоч сьогодні.

Христофор. Почну.

Миколка. Я тебе прошу.

Христофор. Я не прошений.

Миколка. Чужих посоромся.

Христофор. А тут американців немає. Всі свої.

Миколка. Хоч делікатніше.

Христофор. Правда сама по собі делікатна.

Миколка (*до Петра*). Оце як зійдуться з Перепелом, так і почнуть.

Заходить Перепел, вайлуватий,
добродушний чоловік з клунком у руках.

Перепел. Добрива привезли?

Миколка. Вісім тонн.

Перепел. Здоров, рудий пройдисвіте!

Миколка. Знайомтеся, наш гість. Петро. Актор.

Перепел (подає руку). Театр приїхав?..

Петро. Я сам.

Перепел. Мене ви, очевидно, вже добре знаєте. Ці двоє (жест у бік Миколки й Христофора), видно, нама лювали мій портрет? (Засміявся). Малювали вугіллям!

Петро. Ще ні!

Перепел. Недавно зійшлися, не встигли... У справах чи в гості?

Миколка. Скинь хоч плащ, від нього мазутом тхне.

Перепел скидає брезентовий плащ.

Перепел (розв'язує клунок, подає чоботи Христофо ру). Візьми. Та знай мою добрість: не кирзові — юхто ві, сам Книш шив. А то місиш грязюку в черевиках — не діло!

Христофор (розглядає чоботи). Здорово! Я мріяв про такі чоботи!

Миколка. Перепел, тебе розцілувати мало.

Христофор. Миколко, поцілуй за мене, він сьогодні заслужив. Чоботи добрячі!

Миколка. Цілуй сам!

Христофор. Коли чоловіки цілуються — це бридко!

Миколка. Спасибі, Перепел. (Цілує його). Христофо рові ще б плащ добрий.

Перепел. Дістанемо. (Більше до Миколки). На нараді нас хвалили. Ми по всіх показниках на третіх, четвертих місцях у районі, а «Чапаєвець» заліз на останне.

Христофор. Долізеш і ти!..

Перепел. По молоку ми навіть на другому.

Христофор (узує чоботи, пройшовся). Добрячі!

Миколка. Прийшлися?

Перепел. На себе міряв. Ми ж з Христофором у шко лі черевиками мінялись...

Пауза.

«Чапаєвець» лютує — м'ясо його підвело...

Христофор. Тебе до ордена ще не представили?

Миколка. Христофоре, ми ж домовились не заводитися. У нас гість — актор, і йому це не цікаво.

Христофор *(до Петра)*. Голову колгоспу грав?

Петро. Грав.

Христофор. Агронома грав?

Петро. Грав.

Христофор. То були вигадані, а тепер приглядайся до живих.

Перепел. І до архітектора. *(Засміявся)*.

Христофор. Я не типовий.

Перепел. На чому ми зупинилися?

Христофор. «Чапаєвець» лютує — м'яса не виконав.

Перепел. А нас на нараді проїхали, навіть не зачепили.

Христофор. Іхали дорогою, а ти на узбіччі причаївся.

Миколка. Чай питимеш?

Перепел. Дома повечеряю. А Христофорові чогось істотнішого, він же знову відмажав кілометрів з тридцять. *(До Христофора)*. Як у тебе з роботою, кінчаєш?

Миколка. Мабуть, чай википів. *(Виходить)*.

Христофор. Скоро кінчаю.

Перепел. А тоді?

Христофор. Усе залежить від того, коли ти підеш в посади голови.

Перепел. Знову свої?

Христофор. Нашої.

Перепел *(до Петра)*. Як лісовий кліщ уп'явся... Народи втомлюють! А тут ще один радник знайшовся!

Христофор. Вирішуй, Перепел!

Перепел. Які в тебе мотиви?

Христофор. Тридцять разів говорив уже і зараз повторюю: людина ти хороша, а голова колгоспу нікудишній.

Перепел. Ти так думаєш?

Христофор. Я і Миколка, а інші ще тебе не розкусили.

Перепел. От коли інші, я маю на увазі колгоспників, скажуть: «Перепел, ти не підходиш нам», — тоді інша річ.

Христофор. Щоб тебе uznали, потрібен час. Промахи в роботі теж прощають: «Молодий, без досвіду». Час ітимо, а з тебе ніколи толку не буде.

Перепел (*не сердито*). Оцінник знайшовся!

Христофор. Ну який з тебе голова? Ти гримаєш на людей або заграсш з ними. Такий уже в тебе характер. Садівник ти добрячий, ото й берися за своє діло. (*До Петра*). У нього є кілька друкованих праць з садівництва. Цікаві.

Перепел. Які там праці!

Христофор. Бач, умієш прикидатися скромним. А головою бути — не з твоїм характером.

Перепел. Характер не підходить... Хай мій характер вивчає моя жінка, а тобі до нього діла немає.

Входить Миколка, подає чай.

Миколка. Пийте чай. Розмову свою кінчайте. (*До Петра*). Вони, безсовісні люди, плетуть свої...

Христофор. Я — напрямки. Перепел — плете...

Петро. Цікава розмова.

Миколка. Вони завжди, як зійдуться... (*Сідає на канапу з чашкою*).

Христофор. Справа не тільки в характері. Поганенький шахіст бачить наперед один-два ходи, а майстер розраховує на кільканадцять ходів.

Перепел. Давай, накручуй!

Христофор. Отак і ти, наче поганенький шахіст, думаєш, як дець прожити. Просто трудодні заробляєш чи зарплату. А справжній голова повинен дивитися на п'ять, десять років наперед.

П е р е п е л . Давай, накручай!

Х р и с т о ф о р . Тепер колгоспник уже не думає про хліб, про сало, гроші. Це він має, дай бог мені стільки... Розв'язано проблему матеріального забезпечення... Уявляеш, які можна тепер діла робити на селі!

П е р е п е л . А ти уявляєш?

Х р и с т о ф о р . Уявляю.

П е р е п е л . Малой!

Х р и с т о ф о р . Ти, Перепел, завчив формулу про стирання граней між містом і селом? Завчив... Оце зараз якраз настав той час, коли треба ці грані стирати. Але тобі, пробач, це не під силу.

П е р е п е л . Докручай!

Х р и с т о ф о р . Наберися мужності і добивайся звільнення від головування. І люди, і райком зрозуміють. І для тебе краще, повір мені.

П е р е п е л . Вже розпланував?

Х р и с т о ф о р . Головою стане Миколка. Ти ж сам знаєш: вона енергійніша, справу знає краще. Тобі до неї не рівнятися.

М и к о л к а . Знай міру, Христофоре! *(До Петра)*. Зовсім безтактна людина.

Х р и с т о ф о р *(ніби не чує)*. Вона повинна бути головою колгоспу, її люди оберуть.

М и к о л к а . Мені й агрономом добре. І потім я не кар'єристка.

Х р и с т о ф о р . Прибрати керівництво для добра людей — це не кар'єризм. *(Посміхнувся)*. А я попрошуся до тебе в архітектору.

П е р е п е л . Хоч сьогодні зарахую, зарплату добру дам.

Х р и с т о ф о р . При тобі мені важко буде працювати, у тебе немає бачення на післязавтра.

П е р е п е л . Вичерпався?

Х р и с т о ф о р . У районі не скоро будеш?

П е р е п е л . На тому тижні.

Х р и с т о ф о р . На тому тижні й подай заяву.

П е р е п е л. Від твоїх балачок мені вже голод зуби показує.

М и к о л к а. Дати сала?

П е р е п е л (*підходить до телефону, що висить на стіні, крутнув ручку*). Квартиру голови! Галю, вечеря готова? Ми приїдемо: Миколка, Христофор і актор із столиці. Актор! Ну нічого... Ха-ха! Побачиш... Добре, Галю... (*Поклав трубку*). Вечеряти будемо в мене... Коли почула, що актор, попросила затриматися трохи. Мабуть, хоче прибрати хату.

М и к о л к а. У неї ж завжди чисто.

Х р и с т о ф о р. Самогонку ховає, щоб не смерділо.

П е р е п е л. Я самогону не п'ю.

Х р и с т о ф о р. Та від тебе й зараз тхне.

П е р е п е л. То «Чапаєвець» після хвилювання... Сам, і нас, голів, пригощав.

М и к о л к а (*сміється*). Колгосп на останньому місці, а він ще веселиться.

П е р е п е л. З горя!

М и к о л к а. Вас утомили цими розмовами?

П е т р о. Мене зацікавила така відвертість...

М и к о л к а. Ще наслухаєтесь цієї відвертості.

П е р е п е л. Чого в наші краї?

П е т р о. Я, власне, до Миколки. (*Засміявся*). Пробачте, я теж вас так називатиму.

М и к о л к а. Миколаїна — не звучить. У школі ще називали — Аїна, просто останні чотири літери брали. Христофор, коли в доброму настрої, а це буває дуже рідко, мене називає теж Аїна. Бачите, у мене імен — як в індійського магараджі.

Х р и с т о ф о р. Аїно, ти проведеш актора до Книша чи, може, мені...

П е т р о. Сам знайду дорогу.

П е р е п е л. Вам до Книша, може, за піснями? До нього приїздить, записують.

М и к о л к а. Петро... Бачте, я теж вас називаю так, наче сто років знаю.

Петро. А як же інакше? Ми, як то кажуть, одного виводку.

Миколка. Партизанами нашими цікавитесь?

Петро. Та в живих лишився ніби один Книш...

Перепел. І не розбереш, які то були партизани... На-чебто були... Миколчиного діда за зв'язок з ними... А потім ніби не стало... Треба було б зайнятися, розвідати, а воно все часу не вистачає. Суєтне життя.

Христофор. На суєтне звалюєш, а загиблих... ми, живі, забуваємо. Збудував би ти, Перепел, пам'ятник загиблим.

Перепел. Граніту де візьму?

Христофор. Колись без граніту... Могили руками насипали. Віки стоять ті могили!..

Перепел. У всьому я винуватий.

Телефонний дзвінок.

Миколка (*бере трубку*). Гарзд, ідемо. (*Поклала трубку*). Нас просять на вечерю.

Петро. Може, незручно?

Перепел. Пішли! (*До Христофора*). Тільки хоч там не гні свою лінію...

Христофор. Гнутиму!

Миколка (*до Петра*). До Книша я завтра вас на своїй «Волзі» підвезу.

Петро. Ти маєш свою «Волгу»?

Миколка. Колгосп для мене виділив.

Петро. Багатий колгосп.

Перепел. То вона свою кобилу «Волгою» прозвала.

Миколка. По будь-якій грязюці швиденько вас доставлю.

Христофор. Миколко, а може, товаришеві актору прямніше буде пройтися пішки?..

Миколка. По грязюці, в дощ?

Христофор (*до Петра*). Бач, тебе повезуть!

Завіса

На авансцену виходять Петро і дід Кпиш. Кпишу вже під сімдесят, але він ще міцний, у голосі зовсім не відчувається старості.

Кпиш. Постоїмо, покуримо. *(Скручує цигарку).*

Петро. Я не курю.

Кпиш. У мене онук у четвертому класі вчиться. Якось сказав я йому: підрахуй, скільки тютюну я викурив за життя, — а курю з семи років. Як почав скотину пасти, — так і курити... Воно взяло й підрахувало. Викурив я один мільйон двісті сімдесят сім тисяч п'ятсот цигарок! Це тони тютюпу... А мій син молодший — фельдшер. То він підраховував, що я прийняв усередину стільки нікотину, що ним можна було б отруїти всіх коней на світі... А мій старший син — професор по медицині — обслунав мене і вухом, і трубкою та й каже: «Негайно кидай курити, бо *(жест)* амба тобі...» Це він слухав мене років десять тому, а я і курю, і живу. От воно що — чоловік. Який він живучий!

Петро. Ви втомилися? Ходімо он там посидимо.

Кпиш. Коли сядеш — важко вставати, постоїмо. Кпиш — це нас так по-вуличному прозивають. А справжнє прізвище — Димар. Теж, мабуть, від того, що в роду всі курили так, що дим хмарою сунув.

Пауза.

Петро. Скільки вам років?

Кпиш. Рахують роки до шістдесяти, а потім ні. Потім спокійно собі живуть. Рік більше, рік менше — не має значення.

Пауза.

То це тебе до мене Миколка направила? Я її знаю. Моя найменша, Оленка, вчилася разом з нею. В нашому селі десятирічки не було, то вона ходила туди. І її діда, і прадіда знаю. Всі вони беручкі до роботи і чесні, як святі. Миколку в колгоспі і старі, і малі знають і шанують.

Петро. А Христофора — його ще пройдисвітом називають — знаєте?

Книш. Хто його не знає, він якийсь і родич мені далекий. Його батька, Миколчиного, Перепела — чоловік двадцять німці схопили...

Пауза.

Всіх би порішили, якби не відбив Куршак. У Христофора голова — хоч міністрові! Ось я тобі розкажу, що було цього року. Приїжджає в наш колгосп велике начальство. У правління — переполох. Наш голова — здоровий дядько, пудів на десять. А то, віриш, аж схуд і, як дитина, безпорадний став. А мені нічого не страшно. Спустився б з неба бог — і з ним я б поручкався, поганоців.

Пауза.

Ну, начальство в правління, розмови, сюди-туди. І я ж тут кручуся на виду. Воно до мене — питає: «Чи могли б ви відповісти на одне запитання?» Я кажу: «На всяке можу». Тоді питає: «Скажіть, що треба зробити, аби молодь не тікала в город?» А я йому кажу: «Щоб не тікала молодь з села в город, привезіть город у село...» Документувати? До чого це я веду: Христофора призначили в місті працювати, а він — на район. Я так розумію, в нього теж думка: хоче привезти город в село. Щоб село стало гарним, причепурилося, щоб майдани, магазини, ательє, клуби, перукарня, бруківка, щоб дівчата ввечері не в гумових чоботях, а в модних черевиках спішили в клуб на танці. Он чого він хоче.

Петро. А ваші діти всі в місті?

Книш. Я ж казав, старший — професор... А раз професор, то його ні в селі, ні в райцентрі, ні, мабуть, в області не шукай. Він аж там. (*Жест*). Бо воно, мабуть, у городі такими хворобами боліють, що простий лікар не розбере — тільки професора давай! Середній — ветеринар. Де ветеринару бути? По колгоспах ганяє. А пайменша — післявоєн-

ца Оленка — та в місті. Вона вивчилася шити так, що тільки на виставку. І в інститут пробилася вечірній...

Петро. Оленка?!

Книш. Та Оленка ж. На честь бабки...

Пауза.

Ходімо.

Петро. Ще далеко?

Книш. Майже прийшли.

Переміца світла.

Піднімається завіса.

Звечоріло. Сільська хата. Віконниці зачинені. Двері навхрест дошками забиті. З усього видно: давно тут ніхто не живе. І дощ, і морози, і всі негоди били по ній. Вона аж похилилася, проте встояла. Видно, добрим майстром збудована, а може, хтось і доглядає її,— в старому порозі нова дошка прибита. Колись тут було дворище, а тепер від нього й сліду не лишилося. Тільки осторонь груша старезна доживає свій вік. З другого боку лежить дупласта колода. На ній сидять Книш і Петро. Надвечір'я тихе, тільки звідкись здалеку чути гомін села.

Петро. Відпочили? То, може, ходімте.

Книш. Ми вже прийшли, хлопче...

Пауза.

Бач, воно як. Коли біля хати нема огорожі, дворище — наче людина роздіта, боса...

Пауза.

Тобі не холодно?

Петро. Дощем пахне.

Книш. Село тут зразу за горбом, у долині... А ця хата не втекла з села, просто сподобалось їй далеко бачити. Звідси все як на долоні, аж до лісків... Зараз їх не видно. Швидко темніє...

Петро. А чому ви кажете «вже прийшли»?

Книш. А як же? Ти сюди йшов.

Петро. Я?

Книш. Сюди ти йшов, куди ж інше?

Петро. Я хотів дізнатися про того чоловіка...

Книш. Сюди ти йшов.

Петро. Вам розказати, чого мене цікавить той чоловік?

Довга пауза.

Книш. Хтось повинен був прийти, не міг не прийти. Не оглянутися не міг! Тільки сліпі не оглядаються, а ти мовби видющий... *(Прислухався)*. Ти чуєш?

Петро *(прислухався)*. Ні.

Книш. Хтось пішов.

Петро. Не чую.

Книш. Там навпростець є стежка. Я старий, а бачу і чую добре... *(Запалоє)*.

Зовсім стемніло, світло тільки на них двох утримується.

Петро. Для мене незвична тиша.

Книш. Тоді ця хата була як молода, що зустрічає гостей на порозі. І стояла вона на порозі села... Село тут, за горою. Всіх, хто йде в село, вона зустрічала. Віконниці в неї були сині-сині... Тільки не густо-сині, а наче просвічувалися, аж усміхалися.

У міру розповіді Книша все піби оживає. Світло вихоплює небесно-сині віконниці.

Груша була розлога, під собою чималий холодок тримала. Під нею стіл стояв, дерев'яний, ніжки вкопані.

Висвітлюється груша, світло падає згори.

Під грушею — стіл.

До війни весело жилося людям... Що ти сказав?

Петро. Я мовчу.

Книш. А потім, наче вода вогонь, згасила війна радість людей. Згасила — загасила... І в цю хату прийшла війна. Прийшла як господар...

Пауза.

Холодно...

Петро. А мені здається, потеплішало...
Книш. Холодно.

Пауза.

Та ніч, той день, іще півночі переді мною, як фотографія!.. Як фотографія! Запам'ятався навіть глечик на кілку, на лісі.

Висвітлюється ліса, на кілку висить глечик.

Остеронь, на осліпчику, сиділа зажурина Софійка — господиня.

Осліпчик, Софійка освітлюються поступово.

Коса довга, руса, як у піснї... Боже, хоч би в картинах залишилися такі коси. Очі в неї, лице, вся вона — наче богом намальована. Їй тоді було дев'ятнадцять, а вже й синок народився. Рапо одружилася... Плечі хусткою огорнуті, великою, кашеміровою, чорною. І смутком чорним вся огорнута...

Тільки тепер стає повністю освітлена Софійка.

Поряд стояла Любка. Їй шістнадцять років. Платтячко на пій, мабуть, материне, перешите. Вона вся аж заціпеніла від страху.

Висвітлюється Любка. Дівча босе, обличчя справді наче задерев'яніло.

Платтячко на грудях розірване. Погляд кудись у своє... Страшне. На перевернутому відрі сидів інтелігентний дідок у пенсне.

Висвітлюється постать дідка в пенсне.

Недалеко від нього стояв фріц з автоматом. Фріц як фріц! Кругом двора пости, а цей усередині.

Висвітлюється постать Фріца, піби вилита з чауцу.

Пауза.

Ти мовчи, я по порядку. Тут поблизу був невеликий табір військовополонених. Будували вони бомбосховища для

пального, боєприпасів... Чи ще щось... І зараз там лишилися залізобетонні ями. Поруч залізниця йшла... Коли закінчать будувати — їх, полонених, мали вбити всіх. Надумав тоді Коршак із своїми хлопцями визволити полонених... А перед цим, щоб як слід озброїтися, напав на колишню контору колгоспу, де тоді казармували поліцаї, на резиденцію поліцейську. Поліцаїв побили, а зброю забрали... Ну й нагрянули тоді з польової жандармерії і схопили... З німців запам'ятав двох офіцерів — двох вовків. І Фріца та Ганса — рядових. Старший вовк вибрав цю хату для своєї стоянки. Прийшов у цю хату і до Софійки: «Де чоловік?» Вона: «Не знаю...» — «Він — комуніст. В армію пішов, наші його на мушку взяли... Ти ж одержала похоронну». Все знав, проклятий вовк! Потім кивнув на візочок з немовлям! «Твоє? Зачислити в мою особисту охорону...» Спить, було, і візочок біля нього, бо знає: партизан не кине гранату, щоб дитя не вбити. Спить, і дитя біля нього... Надворі спідає, і дитя біля нього. Хоч кругом ще охорона німецька стояла, а він для певності дитя біля себе тримав. І молодший вовк біля старшого оселився... А отут, на оцій поваленій дупластій яблуні (вона у дворищі лежала) сидів я...

Переміна світла.

Хата аж світиться, наче вимита сонцем. Від груші — розпатлана тінь на все подвір'я... І тиша. Софійка, Любка, дідок-інтелігент, Княиш — наче не живі люди, а скульптури. Фріц — теж як укопаний. З хати виходить Старий Вовк — німецький капітан — без кашкета, мундир розстебнутий. Він намагається вдавати з себе цивільного. Старий Вовк певний, що такого, як він оригінального, своєрідного, розумного не знайти серед усього німецького офіцераства. Потягується, робить кілька фізичних вправ — рухи сповільнені. Він ніби не знає, чим зайнятися. Потім, наче нехотя, підходить до кожного, хто на сцені, мов не до живих людей, а до манекенів. Ось підійшов до Софійки, пробує рукою китиці хустки, розглядає... Потім до Любки. Дівчинку наче вдарило електричним струмом. І знову скам'яніла. Вовк ще більше розірвав блаженке платтячко на ній. Попробував Любчині косички, чи туго заплетені. З інтелігентного дідка зняв пенсне, підніс до своїх

очей, спробував, чи йому добре видно, і почепив знову на поса дідові... У Книша його зацікавили вуса. Потягнув за них, аж посміхнувся криво. Вони, мабуть, видалися йому западто довгими. Шидійшов до столу. Сів. Витер хусткою руки...

«Що ж далі робити?» — написано на його обличчі.

Старий Вовк. Курт!

З хати виходить Молодий Вовк, упер. Він весь підібраний, начищений, ніби йому треба з'явитись на очі самому Гітлеру.

Молодий Вовк (*як рапорт*). Чотирнадцять нуль-нуль! Усе спокійно!

Старий Вовк запалює цигарку. Умовний жест — і Курт виносить з хати візочок з немовлям, ставить біля столу. Знову виструнчився, чекаючи наказу. Софійка кинула до візочка, наштотхнула до погляд Старого Вовка. Вже повільно підходить, бере немовля, йде на своє місце. Щось, тільки їй зрозуміле, шепоче дитині.

Старий Вовк. Фріц, що тобі снилося?

Фріц (*аж підскокчив, ніби його хто вдарив по спині, гупнув чоботиськами*). Гретхен, пане капітан! Годувала мене швайцотлет. Я вже не можу, а вона годує... Потім, пробачте, обнімала, а мені дихати важко...

Старий Вовк. Обжираєшся смальцем!

Фріц. Так точно!..

Старий Вовк. Курт, ти чуєш, як б'ють гармати, як рвуться бомби?

Молодий Вовк. Не чую, пане капітан!

Старий Вовк. А вони б'ють, вони рвуться... Мікроби війни проникли в усе живе... Вони там роблять свою справу. Мікроби війни... (*Навіть мрійливо*). Я колись хотів стати медиком... А ти, Курт?

Молодий Вовк. Адвокатом, пане капітан. Але одружився...

Старий Вовк. Фріц! (*Робить жест, який означає петлю*).

Фріц. Яволь! (*Зникає*).

Старий Вовк. Підтвердили час операції?

Молодий Вовк. Так точно, пане капітан. Операція «Роса» на світанку.

Старий Вовк. Поетична назва. Чим густіша випаде роса, тим більше сонця і спокою...

Молодий Вовк. Будемо кіпчати?

Старий Вовк. Поклич Гапса.

Молодий Вовк. Яволь! (*Вибігає*).

Старий Вовк. Світ — це я... Немає мене — немає світу. Розумно сказано!

Вбігає Гапс. Це наче копія Фріца, лише колір волосся інший. Він підбіг до капітана, хотів рвкнути, що з'явився, але Старий Вовк махнув рукою, і Гапс замовк, прикипів до землі. Входить Молодий Вовк.

Молодий Вовк. То будемо?

Старий Вовк (*зробив жест*). Не порушуй краси сьогоднішнього вечора.

У цей час звідкись згори, мабуть, з гілок груші, опускається товстий мотузок із зашморгом на кінці.

Стоп! Трохи нижче! Трішечки підніми! (*Прицілюється оком*). Ось так!..

Молодий Вовк. То зараз?

Старий Вовк (*прислухався*). Десь летить джміль.

Фріц (*убіг з жердиною в руках, заміряє віддаль від землі до зашморгу*). Пане капітан! Як і тоді! На око, а точно до сантиметра.

Старий Вовк (*махнув рукою*).

Фріц відбіг на своє місце і там ніби вріс у землю.

Гапс, давай гармошку, заграємо... Нашу добру стару німецьку...

Гапс, очевидно, знає «нашу добру стару», починає грати на губній гармошці, а за ним Старий Вовк, потім Молодий і Фріц співають.
У Фріца не спів, а виття.

Ідуть веселі три дівчини,
А навкруги залиті сопцем луки і ліси,

Вітер розвіває їхні плаття, волосся,
А вони собі траля-ля-ля-ля,
Траля-ля-ля,
Траля-ля-ля-ля..

Фріц, я дозволив тобі сміятися в моїй присутності, бо в твоєму сміхові є щось від радості звіра, а співати при мені я забороняю.

Фріц. Яволь, пане капітан!

Старий Вовк робить умовний жест, і Курт забирає в Софійки немовля й кладе у візок.

Молодий Вовк *(сміється)*. Цуценя!

Старий Вовк. Хочеш взяти його на пам'ять?

Молодий Вовк. Він міг би бути конюхом, у мене буде багато землі і коней.

Старий Вовк. Виросте і не знатиме, якого він роду-племені, де народився, на якій землі. Нічого не знатиме, крім свого пана. Гер унд склаве! Пан і раб! У цьому, Курт, сила Третього рейху.

Молодий Вовк. З цього може бути конюх...

Старий Вовк. З цього можна зробити все, навіть коня. *(По паузі розсміявся)*. Ідея!.. Слов'яни — роботящі люди. І співучі... З них легко можна зробити зінгенде пфферде — співаючих коней!

Молодий Вовк. Прекрасно!

Старий Вовк *(підходить до дідка в пенсне)*. Продовжимо дискусію.

Дідок. На чому ми вчора зупинилися?

Старий Вовк *(по паузі розсміявся)*. Тепер я вірю, що ти вчитель. Вони, сволота, в усьому світі однакові... *(До Курта)*. Досі пам'ятаю свого лисого... Тільки-но входить у клас — прокуреним, жовтим пальцем прямо на мене: «На чому ми вчора зупинилися, Клаус?» *(До дідка)*. Ми зупинилися на тому, що війна жорстока.

Дідок. Невиправдано жорстока.

Старий Вовк. На війні є переможці і переможені...

Одні живуть, інші мусять загинути. Ђдем дас зайне!... Кож-
тому своє.

Пауза.

(До Курта). Ти щось пропонував?

Молодий Вовк. Кінчати з ними, пане капітан!..

Старий Вовк. Без суду розправлятися не можна...
Тим більше — з такими злочинцями. Ми влаштуємо суд не
звичайний, а гаунтгеріхт — вищий суд! Курт, ти мріяв бу-
ти адвокатом... Я дам тобі таку можливість — побути ад-
вокатом.

Молодий Вовк. Я?!

Старий Вовк. Суддею буде наша ідея. Прокурор —
я. Захисник ти. *(Жест у бік Фріца й Ганса).* Публіка.

Молодий Вовк. Щоб я захищав їх... Пане капітан,
який я адвокат? Я...

Старий Вовк. Ти, Курт, багато говорив... Ти вже
став адвокатом. *(Підвищеним тоном).* Суть злочину: на
приміщення, де перебували поліцаї, напали партизани. По-
ліцаїв побили — це не так важливо... Але викрали зброю,
щоб з неї убивати солдатів великої Німеччини. Що скаже
адвокат?

Молодий Вовк. А може, щоб не вбивати, а...

Старий Вовк. На пам'ять?.. Хто їм допоміг? Той,
хто знав: перше, що завезли автомати; друге, що зброя
зберігається в комірці — вони прямо туди вдерлися; третє,
хтось знав, що ці свині поліцаї напилися, або навмисне на-
поїв їх! Що скаже адвокат?

Молодий Вовк. А може... *(Його перебуває справді
звірний сміх Фріца).*

Старий Вовк. Єфрейтору весело.

Фріц. На пам'ять... сказав пан лейтенант.

Старий Вовк. Хто знав про все це? Поліцаї. Але
у них прекрасне алібі. Ёх побито. Знав староста Книш. Зна-
ла прибиральниця Любка. Отже, перед нами троє підсуд-
них. Що скаже адвокат?

Молодий Вовк. Третій?

Старий Вовк. Третій — учитель.

Молодий Вовк. Учитель каже, що він з міста, мі-
п'яв ганчірки на хліб.

Старий Вовк. Ти стаєш адвокатом-професіоналом.
Він з'явився в селі напередодні нападу і намагався зник-
нути після нападу... Дивний збіг обставин. Що скаже
адвокат?

Молодий Вовк. Дивний...

Старий Вовк. Суть війни в тому, що всі племена
і народи, куди ми прийшли, винуваті перед нами. Всі ра-
зом і кожен зокрема. Їхня вина в тому, що вони займають
наш життєвий простір. У даному випадку троє підсудних
вчинили ще й злочин. Колишній староста Книш, безумов-
но, сприяв партизанам. Я вимагаю смертної кари. Любка
прибирала в приміщенні, вона знала, де зброя, і, може,
приєднала її горілку. Подивися в її очі — то хижке звіря.
Я почекаю, подивися.

Молодий Вовк підійшов до Любки. Дівчина, як кам'яна, і не по-
ворухнулася. Заглянув їй в очі — і аж відсахнувся.

Молодий Вовк. Як звірення, пане капітан.

Старий Вовк. Вимагаю кари на смерть. Підсудний
учитель сприяв партизанам — немає сумніву...

Пауза.

Ти помітив, він не боїться?

Молодий Вовк. Помітив, пане капітан.

Старий Вовк. Він ховає свої очі за скельцями пен-
сне, бо в них немає страху. А той, хто не боїться нас, уже
заслужив смерть. Що скаже адвокат?

Молодий Вовк. Хай буде так, пане капітан. Буде-
мо виконувати вирок.

Старий Вовк. Ти адвокат. Заперечуй або вимагай
пом'якшення кари...

Молодий Вовк. Пом'якшення... Хіба що знайти
м'якший мотузок...

Старий Вовк. Це можна навіть сприйняти як до-теп. Тобі смішно, сфрейторе?

Фріц. Ще ні, пане капітан.

Старий Вовк (*пройшов по сцені, зупинився. Дивиться на зашморг, ніби між іншим*). Смерть буває неоднакова. Красива смерть і некрасива. Дуже легка і дуже пелегка смерть... До речі, можна і не вмерти, можна жити... Коли хто хоче жити — скаже все, що знає про Коршака і його партизанів... Усе!.. Це не так багато, щоб зберегти життя. Курт, перевір пости!

Молодий Вовк. Яволь! (*Виходить*).

Старий Вовк. Довго думати не дозволяю! (*Іде до хати*).

Фріц. Ганс, кінчиться війна, і я прийду сюди. Ти бачив, тут скрізь, шварцбаден — чорнозем. Фюрер дасть своїм солдатам по п'ятдесят гектарів, а я сфрейтор — мені сто!

Ганс. По п'ятдесят — це вже багато.

Фріц. І ось такі. (*Підходить своїм важким кроком до Софійки, Любки, дідка в пенсне, до Книша. Він намагається наслідувати Старого Вовка*). Наші склаве.

Ганс. Довга війна!..

Фріц. Земля велика, а треба всю завоювати...

Ганс. Ми, німці, добрі... Ми... (*Схилився над візочком*). Спить і сміється. Не знає, що війна... (*Виймає губну гармошку, грає*). Одного раба я вивчу грати. Музикантом буде... Слідом за мною ходитиме і гратиме.

Фріц (*звірячий сміх*). Співаючий кінь! Ганс, набере-мо не таких — старших! Виростуть і працюватимуть... Я на-беру собі і дівчат... Хайль Гітлер!

Ганс. Пане сфрейтор, а всім даватимуть?

Фріц. Усім... Арійцям усім.

Входить Старий Вовк. З протилежного боку — Молодий Вовк. Фріц і Ганс прикипили на місці.

Старий Вовк. Ганс, ти мені більше не потрібний. Марш на свій пост!

Ганс. Яволь! (*Прожогом кинувся з двору*).

Старий Вовк (*підійшов знову до зашморгу, розгойдав паличкою і знову, наче сам до себе, говорить*). Я зміг би зараз послухати того, хто хоче жити.

Мовчашья.

Немає бажаячих? А шкода... Любка, перед тим як погойдати тебе в цій гойдалці, я дозволю солдатам розважитися з тобою... Ха-ха. Виби люблять ці розваги. Пане вчитель, пане староста, не сумнівайтесь, я вас теж не обмину своєю увагою перед тим, як повісити.

Пауза.

(*Наспівує улюблену пісню про трьох дівчат. Продовжує тим же голосом*). Я дозволю собі бути з вами відвертим...

Раптом з розначливим криком Любка кинулася з двору. Першим за нею метнувся Фріц, потім Молодий Вовк... Десь близько — автоматна черга.

(*Наче нічого й не сталося, продовжує бавитися зашморгом*).

Дід і Книш підвелися, скинувши капелюхи. Софійка аж припала до типу, наче хотіла сховатися.

Тиша. Пауза.

Заходить Фріц, потім Молодий Вовк.

Молодий Вовк. Фріц — наповал... Тікати, сволота...

Пауза.

Фріц (*у руках — закривавлена хусточка; задоволено розправляє її*). П'ять куль, а ще дригалася, коли підбігали... Живуча! (*Кинув хусточку, вона повисла на столі*).

Пауза.

Старий Вовк (*підходить до вчителя*). На чому ми зупинилися?.. Згадав! Дозволю собі бути з вами відвертим. З покійниками можна ділитися секретами. Так ось, нам стало відомо, — може, хтось із вас, а може, й усі троє знаєте, —

що партизани Коршака збиралися напасти на табір і звільнити військовополонених. Це вони мають зробити десь за три-чотири дні. Але їм це не вдасться!.. Цієї ночі, на світанку... Всі полонені будуть розстріляні. Операція називається «Роса». Бачите, вам більше немає сенсу відмовчуватися... Де Коршак?.. Годинку на роздум... Дарую життя тільки першому, хто скаже... Фріц! Через годинку розбудиш. Я подрімаю... *(Ще раз розгойдав зашморг, іде до хати. Жест)*.

Фріц несе за ним візок з немовлям і зразу ж повертається на своє місце.

(Через деякий час з'являється на порозі. Він уже без кітеля). Забув вам повідомити одну істотну деталь. У таборі військовополонених майже всі азіати. *(Підкреслено)*. Азіати! Чому ж слов'янин, європеєць, має віддавати життя за азіата?! Дозволю вам навіть порадитися між собою з цього приводу... Єфрейтор Фріц! *(Показує на Книша і дідка)*. Стріляти в кожного, хто хоч подумає залишити подвір'я!
Ф р і ц. Яволь, пане капітан!

Старий Вовк повертається в хату.
Пауза.

(Крокує). Сидіти рядом! *(Приводить дідка, Софійку, саджав поряд з Книшем. Сам сідає на порозі, автомат на колінах. Виймає хліб, сало, їсть)*.

К н и ш. Сьогодні на світанку...

Д і д о к. Там тисяча... Тисяча душ наших!..

С о ф і й к а. Може, Коршак встигне?

К н и ш *(поглянувши на дідка)*. Не зможе Коршак...

Д і д о к. Хлопці мали напасти на табір завтра вночі...

С о ф і й к а *(здивовано)*. Вам звідки відомо? Хто ви?

К н и ш. Може, спробувати втекти, але тут Фріц, а навколо подвір'я — теж охорона.

Пауза.

Тисяча людей — і всіх до одного вб'ють...

Дідок. І все готове... Хлопці лише чекатимуть сигналу...

Софійка *(до Кннша)*. Ви партизан, дядьку? І ви теж, діду?

Кннш. На фронті солдати воюють... А ми тут пробували, Софійко.

Дідок. Ми виявилися нікчемними солдатами.

Пауза.

Виходу іншого немає. Тікатиму!

Кннш. Як Любка, і ста кроків не зробиш.

Дідок. Тільки б за царину...

Софійка. А чому за царину?

Дідок. Там стоїть півожереду соломи торішньої. Запалити її. Ото й буде сигнал. На станції склади підірвуть, щоб німці всі туди... А хлопці мають напасти на табір...

Фріц *(розсміявся своїм сміхом)*. Зінгенде пферде!.. Співаючі коні!.. *(Підійшов, узяв Любчину хустку, продирявлену кулями, милується своєю роботою)*.

Дідок у пенсне повільно підводиться.

(Помігив, націлився автоматом). Стріляю!

Дідок. Я...

Фріц. Пух-пух! *(Уже готовий дати чергу)*.

Дідок сідає на місце. Софійка йде в хату.

(Заступає їй дорогу).

Софійка. Я до дитини!

Фріц. Не можна, пан капітан... *(Жестом показує, що спить)*.

Софійка. Я тихо...

Фріц. Не можна!

Софійка *(відійшла від хати, зупинилася, стоїть)*. Якась дивна стала, наче в душі читає молитву... прощається з немовлям... вдивляється в свою невідому путь. Потім підійшла, взяла відро). Я на город... наберу картоплі, огірків.

Фріц. Картопля, огірки можна... Фрау Софійка, на городі Ганс, передаси йому привіт! (*Раптовий сміх*). Він тебе любить! Ха-ха-ха!

Софійка виходить.

Входить Молодий Вовк, наближається до Книша й дідка, зупиняється. Думає, що вбиває їх своїм крижаним поглядом.

Молодий Вовк. Встать!

Книш і дідок, не поспішаючи, встають.

Даю вам ще п'ятнадцять хвилин. А потім... (*Показує на зашморгу*). Пильнуй, Фріц, аби не втекли.

Фріц. Яволь. Від мене можна втекти тільки на той світ. (*Розсміявся своїм звіриним сміхом*).

З хати виходить Старий Вовк, кітель пакинутий на плечі.

Старий Вовк. Фріц, тобі весело?

Фріц. Весело, папе капітан!

Старий Вовк. Не дримається перед роботою... (*Підходить до дідка й Книша*). Будемо починати серйозну розмову. Досить награлися в мовчанку... Заговорите! (*Жест у бік зашморгу*). Це здається вам раєм порівняно з тим, що буде раніше... Зашморг здається раєм... Курт, поклич і Ганса, роботи буде чимало.

Курт. Яволь! (*Вибігає*).

Старий Вовк. А можна було по-доброму сказати, де Коршак з бандою... Все одно я його знайду! Для мене це вже стає не тільки службовим обов'язком, а й особистим бажанням. Коршак!..

Вбігає Молодий Вовк, переляканий, аж сіпається.

Молодий Вовк. Ганс... Ганс не дихає... його по голові лопатою!

Старий Вовк (*наче став ще спокійніший, оглянувся, подумав*). Де Софійка?

Фріц. На городі, за картоплею, огірками...

Пауза.

Старий Вовк. Курт! Знайти її або...

Молодий Вовк. Яволь! *(Кинувся геть)*.

Старий Вовк *(говорить занадто повільно. Вдарив ногою візок, той покотився аж до Фріца)*. Цуценя повісити й написати: «Моя мати партизанка!..»

Фріц. Яволь! *(Нахиляється над візочком)*.

Старий Вовк. Не тут. У селі, щоб усі бачили. А цих *(жест)* спалити!

Тривала пауза.

Дідок. Капітане *(зробив до нього крок)*, я маю сказати вам щось важливе.

Старий Вовк *(повертається до дідка)*. Надумав? Уже спізнився.

Дідок. Я — Коршак! *(Відкинув геть пенсне, весь наче переродився. Струнка, міцна постаць, гордовитий поворот голови, на устах усмішка)*. Капітане, дитину залиште. Вішайте мене!

Старий Вовк *(якось по-котячому наближається до нього, приглядається)*. Вітаю... ти чудовий актор, чудовий партизан!.. Хочеш проміняти своє життя на життя цуценят-ти?.. Пізно!

Коршак. А може, поторгуємось?

Старий Вовк. Я не крамар!.. *(Розстібає кобур)*.

Коршак одним стрибком опинився біля Старого Вовка. Удар під сонячне сплетіння — і Вовк, зомлівши, повисав на руках Коршака. Фріц, до якого через якусь мить дійшла суть подій, кинувся до Коршака, але дорогу йому заступив Книш. Вони зчепились і, борючись, покотилися кудись за лаштунки.

Коршак *(забирає в Старого Вовка зброю, ще раз вдаряє під груди)*. Для певності! *(Наче посадив за стіл Старого Вовка)*.

Заходить Книш з розчепіреними пальцями — він ніби хоче витерти їх... Відчувається, що він задушив Фріца. Коршак вихоплює з візочка немовля.

Книш. А тепер?

Коршак. Ти чого такий переляканий!? Забери у Фріда автомат і через городи, а я левадами.

Книш зникає, і одночасно вбігає Молодий Вовк.

Молодий Вовк. Пане капітан, горить солома... *(Не договори́в, вискочив за лаштунки. Постріл. Коршака, видно, влучила його куля, заточився).*

Другий постріл. Коршак, прикриваючи собою немовля, ледве виповзає за куліси.

Переміна світла.

Та сама обстановка, що й у попередній картині.

Книш *(крутить цигарку)*. Тоді я благополучно... Молодого Вовка скосив... І благополучно до своїх. Коршака ще не одна куля торкнулася, а тебе — ні...

Довга пауза.

Він прикривав тебе собою. Кулі — в нього, а тобі — нічого...

Пауза.

Військовополонених звільнили... Звільнили... Хоч наших тільки п'ятеро лишилося, та й ті в дірках... Почекай, усе докажу... Почекай!. *(Йому дуже важко далася ця розповідь і, видно, ще важче кінчати її)*. Коршак — для всіх був Коршак. А мені він розповів. Прізвище його було Квітков Степан Іванович, родом десь із Сибіру, а працював у нашому обласному театрі актором. Він ніби не дуже вмів грати, то його перевели в хор. Тоді він кинув театр і працював на різних службах.

Пауза.

Після тієї ночі довго видужував. Знову трохи партизанів...

Пауза.

Казав: хоч при німцях усякі ролі зіграю. Ото й до Кононенка, нашого зв'язкового, заходив він у личині службовця

районного гебітскомісаріату... І по селах, і по лісах тебе з собою носив, і з соски сам вигодував... Так ото він ще попартизанив, а потім знову його поранили в голову... Після війни він перебрався в місто, цурався знайомих, аби не виказали, що ти не рідний йому сип. Сам він сирота — знає, як-то не мати батьків... *(Підвівся, потоптався на місці, йому наче душно зробилося... Це йому найважче сказати)*. Софійку, матір твою, підібрали кулями зрешечену. Ще кілька годин жила, до пам'яті не приходила, а все тебе кликала! «Синочку! Петрику! Синочку...»

Пауза.

Ходімо в село до мого знайомого, переночуємо... А може, посидь, а я піду. Його хата — третя скраю, знайдеш. *(Пішов, потім зупинився)*. Кажу, партизани ми були, а може, так і називати не можна. Ми не зареєстровані. Реєстрували після війни, а нас ні. Ми вдвох живі лишилися: я та твій названий батько. І мене б на світі не стало, якби не Коршак.

Пауза.

Олена — дочка моя, живе у місті. Степан Іванович допоміг їй з квартирою... Вона теж не знає нічого. Хто він — я не казав їй... Холодно... *(Постояв, наче ще щось хотів сказати)*. Софійка все тебе кликала: «Де ти, Петрику?» Так на цьому слові уста її заміли...

Переміна світла.

Ніч, посріблена місячним сяйвом. Петро сидить на тій самій колоді... Замислився, задивився в свою скаламучену, збурену душу. Ніч постає прозорішою, освітлюється сцена. Ледь видно чорні постаті з автоматами. Фріц, Ганс. На порозі в розстебнутому кітелі — Старий Вовк. Осторонь — Молодий Вовк. Постаті затемнені, мов у примерклому освітленні. З груші звисає зашморг. На передньому плані у повному освітленні, як і в попередній картині, стоїть Софійка — «якось дивна, наче в душі читає молитву... вдивляється в свою невідому путь...» До неї підходить Петро. Він ніби хотів доторкнутися до матері рукою і злякався, що її це стане.

Молодий Вовк. Гер упд склаве!
Фріц. Зінгенде пферде!
Старий Вовк. Єдем дас зайне!

По-звіриному сміється Фріц. Тиша.
Тривала пауза.

Петро. Мамо, їм не вдалося!.. Ви їх перемогли!..

Глибина сцени темніє.

(Йому наче почувся останні слова матері, і він відповідає їй). Я живий, мамо... Мене врятував Коршак.

Пауза.

Тому що була ти... Коршак... сьогодні живуть...

У глибші сцени освітлюються, ніби зупинені, кінокадри, одип одному, але кожен у своїй характерній позі: Кнйш, Христостор, Джаман Абдураїмов, Єрґаш, Миколка, Перепел, Оленка. Через паузу висвітлюється Юля.

Це Юля... Я їй розповім про тебе, мамо...

У глибині сцени, в колі світла, проходить Степан Іванович у своєму звичайному прим'ятому одязі, з ципком, з сіткою, набитою всякою всячиною.

Пізнаєш, мамо? Це Коршак. Це мій батько.

Софійка наче оглянулася на Коршака. Коршак зупинився, дивиться на Софійку...

(Загупив очі руками в якомусь душевному розпачі).

Переміна світла.

Ранній ранок. На колоді сидить Петро, підперши голову руками. Видно, ніч і ранок не спав. По паузі встає, підходить до хатипустки, відриває прибиті навхрест дошки, відчиняє двері. Вони, може, вперше за десятки років, відчиняються зі скрипом, наче ламаються... Петро зникає в хаті, потім виходить, обхопивши руками і притиснувши до грудей той старий візочок, в який колись його клала мати. Якимось зосередженим кроком проходить по сцені. У ньому народжується щось нове, досі не знапе.

Німа сцена.

Повільно гасне світло.

Завіса

ГОЛУБИ ОЛЕНІ

*Повість про кохання
на 2 дії*

ДІЙОВІ ОСОБИ:

Оленка.

Кравцов.

Ковалиха.

Скирда.

Чорний.

Ася.

Вічний.

Федір Іванович.

Молода жінка.

Біла Мафія.

Дипломат.

Адвокат.

ДІЯ ПЕРША

КАРТИНА ПЕРША

Маленька хата. Посередині — стіл у формі трикутника, кілька табуреток. Дерев'яна канапа покрита смугастою домотканою ковдрою. На білій стіні — дивовижні, невірні і, може, саме тому такі виразні малюнки: серед них впадають в очі голубі олені. Попід стіною — горщики, горщата, глечики. Пов'язані в маленькі снопики висушені трави, квіти. На канані сидить Ковалиха, вишиває червоні квіти по білому полотні. Їй уже за сімдесят, обличчя волюбве, а глибокі зморшки надають йому аж надмірної суворості. Серед хати стоїть Оленка — барвисте платтячко, непокірні косички, пов'язані стрічкою, в руках велика, чимось схожа на неї лялька. Оленка прислухається, вона — піби наполоханий птах, що ось-ось має злетіти.

Пауза.

Оленка. Чуєш, бабо, затихло. Коли стріляли, мені аж морозно було, а затихло — ще страшніше стало. *(Підходить, вглядається у вікно)*. Далеко щось горить, чуєш, бабо? Мабуть, німці села палять. *(Повернулася до баби)*. Бабо, бабуню, давай тікати! Втечемо. Потім, коли їх виженуть, повернемось. Чуєш, бабо? Наша хата край села, до нас перших і прийдуть. *(Пауза)*. Тобі добре, ти не одну війну пережила, а в мене це перша, того й боюся. Не хочеш тікати — давай захищаємось у погрібі! Наносимо туди їжі, подушки візьмемо, лампу. Чуєш, бабо? Адже прийдуть!

Ковалиха. Може, й не прийдуть.

Оленка. А чого ти фотографії десь подівала? Сала не стало в коморі, теж заховала... Бо знаєш, що прийдуть. *(Наче аж сердито)*. Вдаєш із себе Наполеона — кругом бій іде, а тобі байдуже!

Пауза.

Чути скрип хвіртки, голоси.

(Припала до шибки). Ой! Ідуть! Один, два, три. Іще... До нової хати пішли. Бабо! *(Відскочила від вікна)*. Сюди один іде!

Ковалиха ніби не чує, продовжує випивати. Заходить С кир да. Шинеля накинута на плечі, рука підв'язана, підборіддя теж за-
бітоване.

Очі в нього — як чорні провалля. Пауза.

С кир да *(говорить крізь зуби, не розкриваючи рота)*.
Ключі!

Ковалиха, ніби тільки тепер помітила його, підвелася, подала ключ С кир ді, той узяв і мовчки вийшов. Баба знову взялася за шитво.

О лен ка *(з полегшенням)*. Це наші. Говорить по-нашому, і шпала в петлиці. *(Погладила ляльку)*. А ти, дурненька, злякалася, хотіла навіть у погріб... Треба бути такою хороброю, як наша баба. *(Знову підійшла до вікна)*. Когось попесли на носилках. А що, коли то вбитий? Бабо, чусь? *(Пауза)*. А цей знову йде!..

Заходить С кир да.

С кир да. В селі є лікар?

Пауза.

О лен ка. Баба Ковалиха лікує. У неї лікарі лікуються.

С кир да. Де вона?

О лен ка *(кинула в бік баби)*. Он сидить.

С кир да. Кумкора поранено! *(Підійшов до Ковалихи, взяв у неї шитво, кинув на канапу)*.

Баба підвелася, подивилася в очі капітанові, повільно склала полотно, пішла з хати. За нею — С кир да.

О лен ка. Цей із шпалою страшнючий, а баба його не боїться! *(Прислухається)*. Знову хтось іде...

Заходить К рав ов, молодий солдат — гвинтівка через плече, пілотка збита на потилицю, шинеля напіврозстебнута, видно, по чекав тут когось побачити, а тим паче дівчину. Несподіваність зустрічі. Вражений красою Оленки, хлопець зупинився. Зупинився, дивиться, не може відірвати погляду від неї. Мов зачарований!..

Оленка теж задивилася, не відводить очей. Може, це й було те «з першого погляду», що лишається павіки. Несподіваність, здивованість... а потім обоє наче аж зникнули...

Кравцов (*швидко поправив пілотку, застібнув шинелю, підтягнув ремінь*). Здрастуй!

Оленка (*відступила крок, мов запрошуючи його в хату*). Добрий вечір!

Кравцов (*підніс руку до пілотки*). Кравцов! (*Уже з нотками «бувалого солдата»*). Ординарець командира! (*Зняв гвинтівку, поставив її в кутку, підійшов до столу, розглядає ляльку*). Як її звати?

Оленка. Ілонка.

Кравцов (*не дивлячись на Оленку*). А тебе?

Оленка (*вже опанувала себе, в голосі характерна для неї насмішка*). Сьогодні мене теж можна називати Ілонкою.

Кравцов. А вчора як пазивалась?

Оленка. Роксолана.

Кравцов. А завтра?

Оленка. Жанна!

Кравцов (*посміхнувся*). Д'Арк?

Оленка. Так.

Пауза.

Кравцов. Війна, а воши в ляльки граються. Тиловики!

Оленка. Хто-хто?

Кравцов. Тиловики!

Голос Ковалихи. Принеси води!

Оленка. Несу. (*Вхопила відро, вибігає, у дверях спинилась, оглянувшись на Кравцова*).

Кравцов. Ох, і дівчина! (*Пауза*). І на малюнках такої не бачив! Оце дівчина! (*Постояв, ще раз, ніби в уяві, подивився на неї*). І в кіно такої не бачив! (*Бере ляльку, розглядає*).

Вбігає Оленка.

Оленка. Не займай!

Кравцов. Плаття їй сама шила?

Оленка. Іванушка!

Кравцов. Який Іванушка?

Оленка. Іванушка-дурник, чув про такого? Він у мене служить.

Кравцов. У тебе що, не всі дома?

Оленка. Всі! Ще й зайві прибилися.

Кравцов (*усміхнувся*). Дивачка, досі з ляльками грається!

Заходить Скирда. Кравцов зніяковів від того, що лялька в руках.

Скирда (*до Кравцова*). Вічного!

Кравцов. Єсть! (*Ставить ляльку на підлогу, вибігає*).

Скирда поволі нахилиється, йому це важко, бере ляльку, якусь хвилину дивиться на неї, потім примощує на столі. Видно, затуманилась голова, опустився на табуретку, заплющив очі. Оленка боязко підступила до нього, щось хотіла сказати і не посміла. Вбігає Кравцов.

Кравцов (*хотів відрепортувати, але глянув на капітана*). Спить...

Оленка. Говорить так дивно і весь такий зчорнілий...

Кравцов. Знала б ти його! Недавно він сам з кулеметом!.. Німці прямо на нього, а він строчить! Вони — в атаку, а він строчить! Німці так і не пробилися. Знайшли капітана непритомного біля кулемета. Весь закривавлений — і кулемет у крові, наче і він поранений... Капітана кулі — в руки, в груди, щелепу перебито... Він уже дві п'ять не їсть.

Оленка. П'ять днів?

Кравцов. Я бачив, як воду пив. Ліг і (*жест*) вливає потроху.

Оленка (*щось приготувала в кухлі і несміливо підійшла до Скирди*). Ось випийте, дядьку, вам легше стане...

Кравцов. Так його не розбудиш, він хтозна-коли й спав.

Оленка. Дядьку, проспійся.

Скирда не чує.

К р а в ц о в. Не дядько, а капітан! І будити його треба так! (*Виструнчується і на весь голос*). Товаришу капітан!

Скирда розплющив очі.

За Вічним послали!

Оленка подав кухоль. Скирда дивиться на дівчину своїм суворим поглядом, наче хоче збагнути, що тут діється.

О л е н к а. Випийте! Це молоко з медом. Їсти не хотітиметься і сили додасть. А вже після цього так заснете, що хай він кричить, хоч лусне, не проснетесь!

Скирда, що вже взяв кухоль, поставив його на стіл.

К р а в ц о в. Нам спати не можна!

О л е н к а. То ви так би й сказали. У бабуні настій є, що сон, як рукою, зніме. (*Бере глечика, наливає в молоко якоїсь рідини*). Я на собі пробувала, три дні не могла заснути... Це такий напій...

Скирда деякий час стоїть, немов роздумує, а потім бере кухоль і виходить з хати.

К р а в ц о в. Він ад'ютант комкора! Його всі бояться. У нього одна шпала, а бояться — в кого й дві, й три.

О л е н к а. І ти боїшся?

К р а в ц о в. Ми, штабісти, звикли.

О л е н к а. Штабісти — це хто?

К р а в ц о в. Командний склад.

О л е н к а. І ти склад?

К р а в ц о в. Склад!

О л е н к а. А чого тебе взяли в склад?

К р а в ц о в. Беруть тих... (*Жест, — мовляв, хто має в голові*).

О л е н к а. А ти маєш?

К р а в ц о в. Можу поділитися.

О л е н к а. Скільки класів?

К р а в ц о в. Студент.

О л е н к а. А років?

К р а в ц о в. Двадцять три!

О л е н к а. Уже старий.

К р а в ц о в. А тобі?

О л е н к а. Вісімнадцять.

К р а в ц о в. Пацанка!

О л е н к а. Цього року в інституті вже була б.

К р а в ц о в (*оглядає стіни*). В художньому?

О л е н к а. Подобається?

К р а в ц о в. Трохи подобається, а трохи ні! Все і схоже,
і шіби не з цього світу!

О л е н к а. Все з мого світу!

К р а в ц о в. Дивачка!

Деся застрочили і замовкли кулемети.

О л е н к а. Знову!

К р а в ц о в (*приховує тривогу*). На флангах.

Заходить С к и р д а. Кравцов виструнчується.

С к и р д а. Омелу свіжу!

О л е н к а. Знаю. Це бабуні для ліків треба! Омела росте
на в'язі, біля наших воріт.

Скирда повертається до Кравцова.

К р а в ц о в. Єсть, дістати омелу! (*Виходить*).

С к и р д а (*довго, наче вперше побачив, дивиться на
Оленку своїм суворим поглядом*). Де батько?

О л е н к а. На фронті.

С к и р д а. А мати?

О л е н к а. Ще коли я була маленькою, їй робили опера-
цію і... (*Пауза*). Може, вам іще молока?

С к и р д а. Тато пише?

О л е н к а. Давненько... (*Перемагає душевний біль, по
паузі*). Вам зварити каші молочної? Я вмю.

С к и р д а. Не треба. (*Підійшов до Оленки, поклав руку
на плече*).

О л е н к а. Німців не пропустите?

Скирда прийняв руку, відійшов від Оленки, промовчав.
Вбігає К р а в ц о в з омелою в руках. Видно, приховує біль.

К р а в ц о в. Єсть, омела!

Скирда пильно дивиться на Кравцова.
Пауза.

С к и р д а. Кравцов, зніміть шинелю!

К р а в ц о в. Товаришу капітан!.. *(Під суворим поглядом капітана знімає шинелю, кладе на табуретку).*

Заходить К о в а л и х а, мовчки спостерігає.

С к и р д а. Зніміть гімнастерку!

К р а в ц о в *(оглянувся на Оленку)*. Товаришу!.. *(Спіткнувся об погляд Скирди, знімає гімнастерку, тепер видно пов'язку, через яку просочилася кров)*. Це тільки дряпнуло. Йй-богу, дивіться, я можу зарядку робити. *(Робить вправи)*.

О л е н к а. Кров!..

К р а в ц о в. Ліз за омелою і пов'язку зрушив.

Ковалиха підійшла, оглянула пов'язку. Торкнулася чола.
Скирда подивився на Ковалиху, ніби запитав: «Що робити?»

К о в а л и х а. Гарно перев'язано. Хто?

К р а в ц о в *(швидко одягається)*. Вічний! Він усе вміє.

К о в а л и х а. Скільки тобі років, хлопче?

К р а в ц о в *(зам'явся, подивився на Оленку, на Скирду)*. Скільки мені років?..

К о в а л и х а *(зняла з нього пілотку і наче відповіла на його запитання)*. Дев'ятнадцять.

К р а в ц о в. Завтра двадцятий піде.

К о в а л и х а *(до Оленки)*. Дай хлопцеві повечеряти. *(До Скирди)*. Начальнику твоєму зараз не можна розмовляти, не треба ні з ким бачитись; нікого не чути, і на поріг щоб ніхто!

С к и р д а. Єсть!

Ковалиха виходить, за нею Скирда.

Кравцов (*йому аж жарко стало*). Ну й баба в тебе. Вопа що, ворожка?

Оленка (*схвильовано*). Ти поранений? Тобі боляче?

Кравцов. Дрібниці.

Оленка. Давай я тебе лікуватиму. Баба — комкора, а я — тебе.

Кравцов. Мене лікувати? Я хоч і сьогодні в бій!

Оленка. Лоша.

Кравцов. Що?!

Оленка. Я тебе називатиму лошам.

Кравцов. Легше, громадяночко. А то попрошу звідси.

Оленка. Мене з мосї хати?

Кравцов. Час воєнний — і ця хата мобілізована! Ви що, куркулі? Дві хати маєте.

Оленка. Це — мій палац! А то — хата.

Кравцов (*оглядає хату, посміхнувся*). Палац! А живете де?

Оленка. День — у палаці, а день — у хаті.

Кравцов. Прийдуть німці — і хату, і палац спалять.

Оленка. Не відступайте — не прийдуть!

Кравцов. Про Кутузова чула? Отак і ми.

Оленка. Аж до Москви?

Кравцов. Військова таємниця.

Оленка. А ти герой! Поранений і не признався.

Кравцов. У нашій частині всі герої.

Оленка. А як називається ваша частина?

Кравцов (*подумав*). Еньська.

Оленка. Еньська? Назва якась дивна. Будемо вечеряти.

Кравцов. Я не голодний.

Оленка. Так і повірю. (*Подає на стіл хліб, молоко*). Хочеш борщу?

Кравцов. Хто ж вечеря борщ?

Оленка. Сало в. (*Подає на стіл*). А що ти любиш?

Кравцов. Солдат любить добавку.

Оленка. З'їж це, добавлю. Як тебе звати?

К р а в ц о в. А яке ім'я тобі подобається?

О л е н к а (*подумала*). Максим!

К р а в ц о в. Називай Максимом. Я теж хочу мати кілька імен.

О л е н к а. Сідай вечеряти, Максиме, і я з тобою.

Сідають за стіл.

К р а в ц о в. Стіл якийсь чудернацький.

О л е н к а. Я погано знала геометрію, і тато мені зробив стіл трикутником. Як наочне приладдя до теореми Піфагора!

К р а в ц о в. Дивний батько!

О л е н к а. Увесь в мене.

К р а в ц о в. І малювати він павчив?

О л е н к а. Він у мене і столяр, і маляр.

К р а в ц о в. Я теж столярую. Стіл собі зробив, шафу.

О л е н к а. Хвастаєш!

К р а в ц о в. Колись поїдемо після війни до мене, побачиш.

О л е н к а. Оце тільки про те й думаю, як до тебе приїхати. Справді сьогодні твій день народження? Може...

К р а в ц о в. Ні, не збрехав — сьогодні стукне дев'ятнадцять! Піде двадцятий. Летять роки!

О л е н к а. То будемо справляти день народження. Тільки випивки у мене немає.

К р а в ц о в. У мене є трохи розведеного спирту. Але визнає капітан — уб'є на місці!

О л е н к а. Ти любиш випити?

К р а в ц о в. Ні.

О л е н к а. А я раз була п'яна, на випускному...

К р а в ц о в. Що ж ти робила п'яною?

О л е н к а. Цілувалася з хлопцями... (*Пауза, всміхнулася*). В записках. Гра така є. А ти пам'ятаєш випускний?

Хата затемнюється. На авансцену виходить С к и р д а, назустріч —
В і ч н и й.

В і ч н и й. Рядовий Вічний за вашим наказом прибув!

Скирда. Поранений?

Вічний. Майже ні, товаришу капітан!

Пауза.

Скирда. Завдання.

Вічний. Слухаю, товаришу капітан!

Скирда. Ручний кулемет, побільше дисків — і на до-
рогу, де місток. Знаєш?

Вічний. Примітив.

Скирда. Поки не відійдемо, тримайся!

Вічний. Єсть! (Пауза).

Скирда. Можеш не повернутися. (Пауза). Солдатську
книжку! (Довга пауза). Діти є?

Вічний. Двоє. (Подає книжку). Хлопчики.

Скирда (не бере). Пошлю іншого.

Вічний. Візьміть!

Скирда. Подумав?

Вічний. Війна!.. Що ж тут думати...

Скирда (бере книжку). Одному важко буде. Візьми
з собою Кравцова.

Вічний. Я сам!

Скирда. Кравцов не боягуз!

Вічний. Знаю. Але він молодий, йому ще жити... Піду,
товаришу капітан. (Виходить).

Висвітлюється хата. За столом — Оленка, Кравцов.

На столі горить свічка.

Оленка. На випускному я танцювала, танцювала! (Ди-
виться на Кравцова). Давай потанцюємо, Кравцов!

Кравцов. Без музики?

Оленка. Згадаємо ту, що на випускному.

Виходить із-за столу. Кравцов несміливо торкнувся стану Оленки,
повільно танцюють, а десь далеко народжуються звуки вальсу.
Кравцов нахилиється, мов хоче поцілувати Оленку. Дівчина від-
сторонюється, обоє зупинилися. Мовчать.

Кравцов. Закінчиться війна — зустрінемося. Побачиш,
приїду!

О л е н к а (*посміхнулася*). Квитка не дістанеш.

К р а в ц о в. А я не поїздом.

О л е н к а. Літаком?

К р а в ц о в. Я приїду до тебе... (*Зупинився, потім глянув на голубих оленів*). Ось на них, на голубих оленях! В заметіль таку, що тільки в нас буває,— непроглядну, як білий дим. На голубих оленях! Вони мчатимуть, як ось ці... Вітром мчатимуть!

О л е н к а. Голубих оленів не буває, я їх придумала.

К р а в ц о в. Раз ти придумала, то вони є! І я їх знайду! Приїду і скажу; Ілонко, Роксолано, Жанно д'Арк, поїхали!..

О л е н к а. Куди?

К р а в ц о в. Світ дивитися! Я тобі покажу такі дивовижні краї!

О л е н к а. А ти їх бачив?

К р а в ц о в. Снилось або уявляв! Може, поїдемо в чужі землі допомагати революцію робити?

О л е н к а. Не боїшся?

К р а в ц о в. Я... Та от завтра бій, і я піду! Хай уб'ють, не боюся!

О л е н к а (*тихо*). А хто до мене приїде?

К р а в ц о в (*подумав*). Ні. Я виживу! Щоб до тебе повернутися!

О л е н к а. Виживи, Кравцов!

Пауза.

Заходить К о в а л и х а, пильно подивилася на них.

К о в а л и х а (*до Оленки*). Пора спати. До сусідів іди.

О л е н к а (*підвелася*). Іду...

К р а в ц о в (*теж підвівся, до Оленки*). Ми завтра переходимо на інші позиції.

О л е н к а. До побачення... (*Виходить*).

К о в а л и х а. «На інші позиції» — командир... Лягай спати!

К р а в ц о в. Я на посту.

К о в а л и х а. Спи — не вкрадуть. (*Виходить. З порога*).
Свічку загаси, коли лягатимеш, а то ще пожару наробиш.

К р а в ц о в (*ходить по кімнаті*). Я знайду її після війни!
Знайду!.. А може, я їй не сподобався? Я ж некрасивий.
Бач, лошам мене обізвала. Може, я й схожий на лоша.
Стрижений. Нічого! За війну я ще таке волосся відпущу!
(*Пауза*). До сусідів пішла... Де ті сусіди? Де її знайти?

Непомітно для Кравцова заходить О л е н к а.

О л е н к а. Я тут...

Кравцов підбігає до неї, хоче обняти і — не сміє, опускає руки.

Не хочеться спати.

Помовчали.

К р а в ц о в. Ілонка... А завтра будеш Жанна. Дивна ти...
Придумала — кожен день нове ім'я!..

О л е н к а. А квіти ж мають по кілька назв. Є така квіт-
ка. Любка-дволиста, а ще вона називається пічниця, пічпа
фіялка, і ще вона має назву, знаєш яку? (*Пауза*). Люби-
мене, не покинь...

Обоє зніяковіли, мовчать. Чути вальс.

З а т е м н е н н я.

На авансцену виходять Ковалиха і Скирда.

К о в а л и х а. Лікаря немає... Таке у вас військо!

С к и р д а. З оточення виходимо.

К о в а л и х а. Довоювалися.

С к и р д а. Як поранені?

К о в а л и х а. Чоловік тридцять треба тут лишити.

С к и р д а. Ранком німці увійдуть.

К о в а л и х а. Люди розберуть, приховають.

С к и р д а. Спасибі.

К о в а л и х а. Розпорядися, щоб зброю і що положено
забрали у них.

С к и р д а. Єсть!

К о в а л и х а. Спирту дістає. Рани нічим промивати.

Скирда. Немає.

Ковалиха. А ти дістаєш! Треба!

Скирда. Єсть!

Розходяться в різні боки сцени. В тиші десь здалеку чути поодинокі постріли, короткі кулеметні черги і звуки вальсу.

Переміна світла.

На тапчані сидить Ковалиха, в руках — зім'яте полотно з червоними квітами, обличчя наче закам'яніло, стало ще суворішим. На столі горить свічка. Заходить Скирда.

Пауза.

Скирда. Спасибі. І від командира корпусу подяка. *(Пауза)*. Не журіться. Ми ще повернемось!..

Пауза.

Ковалиха. Вам, командирам, матері віддали дітей своїх, дітей довірили... А ви втікаєте, і їх втікачами зробили. Втікачами і... *(Пауза)*. Насміявся ваш солдатик... над онукою. Над Оленкою насміявся.

Скирда *(його аж хитнуло від несподіванки)*. Брехня.

Ковалиха *(підняла на Скирду важкий погляд)*. Я багато прожила... для такої брехні.

Скирда. Хто? *(Не то запитав, не то відповів)*. Кравцов... *(Пауза)*. Де Оленка?

Ковалиха. Не знаю, куди понесла свій сором.

Скирда *(хрипло)*. Трибунал!..

Ковалиха. Її батько в перші дні загинув... Я не сказала, душу її берегла. *(Підвелася)*. Вам би трибунал! Щоб матері судили...

Пауза.

Скирда ступив до Ковалихи.

Чого печеш очима, скажений!

Скирда *(якимось чужим голосом)*. Я сам... Без трибуналу... Сам!.. *(Виходить)*.

Пауза.

К о в а л и х а. Скажений... *(Виходить за ним)*.

Через деякий час в хату вбігає К р а в ц о в, видно, вкрай схвилюваний. Зупинився. Швидкий погляд, наче щось шукає... Схопив відрец з фарбою, пензель і великими літерами написав на стіні: «Кохаю... Чекай! Кравцов». Ще раз оглянув, ніби хотів на все життя запам'ятати палац Оленки,— і вибіг.

Сцена темніє.

Десь далеко кулеметна черга. Вибухи. Іде бій. Розпабахав темряву крик Скирди: «Мовча-а-а-а-а!!!» Освітлюється авансцена. На віддалі стоять один проти одного С к и р д а і К р а в ц о в. Кравцов з гвинтівкою за плечима. Зблідле, аж крейдяне обличчя, згорблений, наче старий... Скирда впився в нього поглядом. Довга, западто довга для них обох хвилинка. Скирда повільно виймає з кобури паган... Кравцов знімає з плеча гвинтівку, обережно, ніби вона зі скла, кладе її на землю, зняв пілотку, затис її в руці і виструнчився. Скирда підняв руку з паганом. Між ними вже стала смерть. Цієї хвилини заходить В і ч н и й. Тримаючи за дуло, тягне ручний кулемет, зупинився.. повів поглядом на Скирду, Кравцова, потім зробив два кроки, наче п'яний, і вправ між ними...

З а т е м н е н н я.

Десь покотився бій і затих... Поволі, наче входить світанок, освітлюється хата. О л е н к а стоїть біля вікна, опустила голову.

К о в а л и х а сидить на капані, дивиться на неї.

К о в а л и х а *(тихо)*. Збезчестити себе у вісімнадцять літ...

О л е н к а. ...Вже казала тобі. Я кохаю його! *(Пауза. Глянула бабі в очі)*. Чуєш, бабо, кохаю! *(Пауза)*. І він... *(Жест у бік слів, написаних Кравцовим)*.

К о в а л и х а. Три слова. Залишилися тільки слова...

КАРТИНА ДРУГА

Хата. За столом — лейтенант Ч о р н и й. Молодий чубатий красень.

На столі, поверх розкиданих паперів, лежить пістолет.

По другий бік столу стоїть О л е н к а. Її важко впізнати. Великі чоботи, подертий кожушок, пов'язана вовняною хусткою. Видно, дуже стомлена. Лейтенант спідлоба, дуже суворо, на його погляд, дивиться на дівчину.

Пауза.

Ч о р н и й. Почнемо спочатку?

О л е н к а. Як хочете.

Ч о р н и й. Будеш правду говорити?

О л е н к а. Буду.

Ч о р н и й. Нє казки розповідати, а правду!

О л е н к а. Правду.

Ч о р н и й. Від населеного пункту, в якому ти прожи-
вала, до фронту — чотириста кілометрів!

О л е н к а. Не знаю, може, й чотириста.

Ч о р н и й. Як ти добиралась?

О л е н к а. По-всякому.

Пауза.

Ч о р н и й *(намагається бути витриманим)*. Ти перейшла фронт?

О л е н к а. Перейшла.

Ч о р н и й. За завданням?

О л е н к а *(помовчала)*. За завданням.

Ч о р н и й. За чиїм?

О л е н к а. За своїм.

Ч о р н и й *(різко)*. Не крути! Хто послав?

О л е н к а. Сама себе послала.

Ч о р н и й *(схопився, але потім знову сів. Пауза)*. Одна перейшла чи з групою?

О л е н к а. Одна.

Ч о р н и й. Який об'єкт тебе цікавить? Тут, на фронті?

О л е н к а. Епська частина.

Ч о р н и й. Ти така наївна, така хитра, чи гадаєш, що я вже такий телепень? Перейшла фронт! Ми «язика» не можемо взяти, а вона перейшла фронт! Тобі фрідці придумали легенду ні к чортовій матері! *(Вдарив кулаком по столу)*. Завдання, шифр, зв'язки!.. Викладай, коли хочеш жити!

О л е н к а. Чого ви кричите? *(Розв'язала хустку, вона упала на плечі)*.

Ч о р н и й *(схопився, бігає по хаті, поглядаючи на Оленку, зупинився)*. Коли зайшла у ваше село, як ти називаєш, еньська частина?

О л е н к а. Перед вечором.
Ч о р н и й. А пішла з села?

О л е н к а. На світанку.

Ч о р н и й. То ти знайома була з тим солдатом десять годин?..

Оленка мовчить, схилила голову.

І так покохала його, що прийшла шукати милого аж на фронт. *(Пауза. Посміхнувся)*. А може, фріци і не дурні... Складаючи легенди, діяли за принципом: чим певірогідніша брехня, тим більше схожа на правду! *(Пауза)*. За яку плату вони тебе купили?

О л е н к а *(подивилась на лейтенанта)*. Ви таке говорите, піби божевільні.

Ч о р н и й. Ти... *(Стримав образливе слово. Бере зі столу папірець)*. Твій?

О л е н к а. Так.

Ч о р н и й. Тут написано: «Здрастуй, Кравцов!» Що це таке?

О л е н к а. Хотіла написати йому листа.

Ч о р н и й. Чому не дописала?

О л е н к а. Не знала, що далі писати.

Ч о р н и й. Не знаєш, де він, а листа пишеш?

О л е н к а. Так.

Ч о р н и й. Може, він теж шпигун?

О л е н к а. Шпигун... У вас не всі дома.

Ч о р н и й *(скипів)*. Востаннє попереджаю: або кипь брехати, або прощайся з білим світом. Іди подумай!

Оленка виходить.

Ч о р н и й *(ходить по кімнаті, потім зупинився, розмовляє сам з собою)*. Лейтенант Чорний, давай поговоримо з тобою наодишці. Уяви: ти не особист, а звичайна собі людина, і тобі розповіли звичайну життєву історію. В селі зупинилась військова частина, яка виходила з оточення. Молода дівчина закохалася в молодого солдата. Закохалася до червоних вогників. Солдат пішов, а вона, ризикуючи жит-

тям, розшукує його. Повіри́в би? Хтозна... *(Пауза)*. Давай тепер підійдемо до цієї справи з другого боку — ставлю себе на її місце... Моя Тамара на фронті, а я лишився в тилу. Пото́пав би за чотириста кілометрів, щоб перейти фронт, щоб знайти її, знаючи: мене в цій подорожі можуть коцнути. Ну, скажи, лейтенанте, пішов би? Говори, тут немає нікого!.. Ні! Не пішов би... В тилу зв'язався б з партизанами або з підпільниками і воював би з фрїцами... А якби не Тамара, а Люся? Теж не пішов би. *(Пауза)*. А може, моє кохання, як кажуть, не з тієї опери?.. Десь глибоко в душі ти віриш цій красивій дівчині. В неї чисті, певинші очі... *(Бере зі столу комсомольський квиток)*. Вона прийшла з комсомольським квитком... *(Розглядає квиток)*. Видно, у восьмому класі вступала в комсомол. На фото ще зовсім дитя. *(Пауза)*. А коли вона справді так кохає? Але ж, товаришу лейтенант, ворог підступний... Хтось мав рацію, коли сказав: краще розстріляти десято́х пединуватих, ніж помилувати одного шпигуна. Відкинь лірку, лейтенанте... *(Рішуче відчиняє двері)*. Заходь!

Заходить О л е н к а, зупиняється посеред хати, втомлена, аж хитається.

Ч о р н и й. Може, тобі води?..

О л е н к а. Я її напилася досить, поки репливала... *(Пауза)*.

Лейтенант ходить по кімнаті, потім сідає за стіл.
Перемагає вагання.

Ч о р н и й. Слухай, «закохана»... Тебе треба було б до стінки... але я відпускаю. І котись від фронту подалі! Чого стоїш, світиш очима?!

О л е н к а *(протягає руку)*. Квиток.

Ч о р н и й *(подає квиток)*. Візьми.

Оленка виходить.

Ч о р н и й. Який з мене особист? Подам рапорт, на передову, в піхоту піду, там легше. А дівчина гарна... *(Пауза)*.

Фронт, а мені дівчата в голові. Кінчиться війна — закохаюсь у сто дівчат, у сто і не менше.

Ліворуч сцени опускається наче аркуш паперу в клітинку...

На ньому — проекція листа:

«Здрастуй, Кравцов!.. Я вже теж в армії — стою, регулюю...» Чутно, поряд пролягає дорога, гуркіт машин, голоси: «Чого приглядаєшся, красуне?», «Свого пізнаєш?», «Катюша, привіт!», «Брось в кузов пару улыбок!», «Маша, привіт с Гурзуфа!».

«...Сотні тисяч пройшли, пройшли повз мене, а тебе не побачила... І ще боюсь зустрітись із тим пришелепкуватим лейтенантом...»

Згасає лист.

Освітлюється фронтова землянка.

За саморобним столом сидить старший лейтенант Чорний. Ася, капітан медичної служби, молода жінка, перев'язує йому руку.

Чорний. Якщо вже саме медичне начальство перев'язує, — заживе. *(Пауза. Дивиться на Асю)*. Очі у тебе — як шахти: і дна не видно.

Ася. У твоєму батальйоні є обморожені?

Чорний. Добре, що на війну посилають і красивих жінок, — воювати легше. *(Несподівано для Асі обняв її здоровою рукою і поцілував. Ася, наче між іншим, дала йому лямаса і продовжує перев'язку. Чорний потирає щокну)*. Це замість таблеток, щоб температуру збити. Асю Михайлівно, вдар у другу щокну для симетрії.

Ася *(кінчила перев'язку)*. Післязавтра на перев'язку.

Чорний. Тобі б десь у театрі за роялем сидіти — ручки до біса хороші, а ти — на фронт. А тут кулі, як бджоли над гречкою, літають, дзижчать, ще якась ужалить. А поки цього не сталося... *(Знову хоче її обняти, Ася знову дає лямаса)*.

Ася. Ніби й затишшя на позиціях твого батальйону, а поранених чимало.

Чорний. З лівої ти б'єш слабкіше... Просись у госпіталь тилловий — на передовій своє вже відробила.

Ася *(строго)*. Товаришу старший лейтенант!..

Чорний. Зрозумів — відставить лірику. Обморожень

поки що немає. А поранені є, і чимало — для затишшя... Німці снайпера десь примостили. Нічого. Командування обіцяє і мені снайпера дати.

Заходить О л е н к а, в кожусі, валянках, у шапці.
Через плече гвинтівка.

О л е н к а. Товаришу лейтенант, прибула у ваше розпорядження!

Ч о р н и й (*глянув на Оленку, потім аж нахилився вперед, не вірить своїм очам*). Товаришу капітан медичної служби, галюцинації можуть бути від такої рани, як у мене? (*Підвіся, підійшов до Оленки*). Це ти?!

О л е н к а. Я.

Ч о р н и й. Знову до мене?

О л е н к а. У ваш батальйон.

А с я. Ви знайомі?

Ч о р н и й. Родичі. (*До Оленки, строго*). Документи!

Оленка подає солдатську книжку.

Як ти потрапила на фронт?

О л е н к а. Попросилась... взяли.

Ч о р н и й. Знайшлись такі, що повірили?

О л е н к а. Як і ви колись, товаришу лейтенант!

Ч о р н и й (*поправив*). Старший лейтенант! Я тобі й зараз не вірю. Візьму й відкомандирую...

О л е н к а. Фронт великий, робота знайдеться.

Ч о р н и й (*розглядає книжку*). Регулювальницею була, тепер свайпер. Училася?

О л е н к а. Училася.

Ч о р н и й. Я тебе ще по всіх статтях перевірю. Підкріплення називається. Не вірю я в патлатих солдатів.

А с я. Старший лейтенант!

Ч о р н и й. Не про тебе мова.

А с я (*підходить до Оленки*). Будемо знайомі — Ася.

О л е н к а (*подає руку*). Оленка...

Ч о р н и й. Підкріплення! Оленка...

А с я. Будеш жити в цій землянці. (*Чорний здивовано глянув на Асю*).

Чорний. Це не ваша резиденція, а мій батальйон, і господа тут я. Житимеш у першій роті.

Чути голос. Товаришу старший лейтенант, прибув начальник штабу.

Чорний. Іду!.. (*До Оленки*). Гаразд, лишайся тут. Котелок, ложка, кухоль, сподіваюсь, є, а кухню посом почуєш. (*До Асі*). Ходімо, капітане медичної служби, проведи тебе, щоб бджола не вкусила.

А с я (*до Оленки*). Я до тебе буду заходити. Розташуйся, відпочивай.

Чорний (*виходить з Асею*). Ще раз подивився на Оленку). Підкріплення!..

Оленка лишається сама, втомлено опускається на ослинчик.

Затемнюється землянка, висвітлюється лист:

«...Здрастуй, Кравцов!.. Вбила першого німця, людину вбила, а мене поздоровляють... Ось яка вона, війна... Морози страшні, а ти, Кравцов, я ж знаю, ходиш розхристаний. Бережись простуди і кулі бережись... Наступаємо, міняємо землянки, а вони схожі, як сестри. Батальйон наш інтернаціональний — зі школи знала, що в нас багато народів, а тут на власні очі побачила. Всі мови почула. В атаку ідуть на одній: «За Советскую Родину!» Повар — черкес, молодий, красивий, танцює, як бог. Обіцяв у День Перемоги нам десять баранів засмажити...»

Характерними звуками морзянки через лист проповзає телеграфна стрічка:

ОТДЕЛ УЧЕТА ПЕРСОНАЛЬНЫХ ПОТЕРЬ СЕРЖАНТОВ
СОЛДАТ СОВЕТСКОЙ АРМИИ СООБЩИТЕ ИМЯ ОТЧЕСТВО
КРАВЦОВА

Зникають лист і телеграма, висвітлюється землянка. Оленка сидить на ослинчику, без кожуха, на грудях орден Вітчизняної війни 2-го ступеня. Заходить Чорний, кожух розстебнутий, шапка на потилиці.. зупинився, запалює цигарку.

Чорний. Заходить бойовий командир, треба підхопитись — очима їсти начальство, а вона не помічає. Чому? Тому що я сам розбалував. А чому розбалував? Тому що

для мене патлатий — то не солдат... (*Підійшов до Оленки, ледь не торкнувся її грудей, вона вдарила його по руці*). Чого ти, кішка стозуба,— я хотів ордени роздивитись... Ще молоко на губах, а вже ордени... Скільки ти коцнула фрідців, підраховують, а скільки я — нема нікому діла. Мені положено. Пишеш?

О л е н к а. Пишу.

Ч о р н и й. Шукаєш?

О л е н к а. Шукаю.

Ч о р н и й. Де папір береш? Начштабу привозить?..

О л е н к а. Начштабу.

Ч о р н и й. Ти його теж через свої оптичні (*жест*) на мушку взяла. Кравцов тебе любить, начштабу тебе любить, і я тебе люблю. Сьогодні навіть снилось, цілував тебе. Розповіді — як?

О л е н к а. Не треба.

Ч о р н и й. Краще покажу. (*Обнімає Оленку, ніби хоче поцілувати, Оленка вирвалася*). Кинь думати про свого Кравцова. Скажи пачштабу, хай не приносить папір — покохай (*жест, мовляв, мене*), ми з тобою по-сімейному до Берліна...

Оленка вперше звела погляд на Чорного.

Чого націлилась оптичними?

О л е н к а. Коли будете давати рукам волю або говорити всяке... пристрелю!

Ч о р н и й (*аж відсахнувся*). Ти що! Від тебе вього можна чекати. Пожартував! (*Пауза*). До Берліна ще далека дорога. Он до млина не дійдемо. Стояв млин, діти на ньому гралися, і хто знав, що у війну він буде висотою сто тридцять сім... Через нього вчора... сорок солдатів не повернулося з атаки. На який хрін ця висотка!.. Десь комусь на карті муляє очі. Але їм видніше. Твій начштабу теж в атаку з солдатами ходив... Безстрашна особа...

Заходить А с я.

Чорний *(схопився, напівсерйозно виструнчився, відрапортував)*. Здрів'я желаєм, товаришу капітан медичної служби! У довіреному мені батальйоні...

Ася. Сидить.

Чорний. Єсть, сидіти!

Оленка. Чого ви так довго не заходили?

Ася. Роботи багато. *(Засміялася)*.

Чорний. Чого вам смішно, Асю Михайлівно?

Ася. В мене є один сапітар, колишній бригадир колгоспу, так він каже, що на фронті теж треба трудодні вести. Бо є ліниві і роботящі, відважні і так собі... Між іншим, він хоче прийти побачити тебе, Оленко. Каже: «Що воно за дівчина?»

Чорний. Яка слава про тебе йде...

Ася. Тобі теж нічого ображатися... Ордена одержав?..

Чорний *(розгортає поли кожуха)*. Ось, новенький.

Оленка. А не казали.

Чорний. Я скромний, а мене Ася не любить, Оленка застрелити обіцяє. Німці теж думають, як би мене вбити... От життя!..

Чутно голос. Товаришу старший лейтенант, начштабу приїхав.

Чорний *(до Оленки)*. Це ти його приманила, інші батальйони живуть спокійно, а в мене гості ледь не кожний день. Іду-у! *(Виходить)*.

Пауза.

Оленка. Начштабу справді часто заходить. Зайде, помовчить, помовчить і піде.

Ася. Кажуть, його дружина з якимось тиловиком втекла.

Оленка. Звідки взпали?

Ася. Жінки ж є на фронті. Для держав бувають таємниці, а для жінок — не буває. Вони знають, що й до тебе начштабу заходить.

Оленка. Ще поговорі піде...

Ася. Ні, вони знають, що Кравцова шукаєш.

О л е н к а. А ви одружені?

А с я. Не встигла.

О л е н к а. А родина у вас велика?

А с я. Велика, дуже велика... Від прабабусі до правнучки... Де вони тепер? Розвіяла війна людей.

О л е н к а. А у мене тільки бабуся лишлася... Не пускала з дому...

А с я. А ти втекла?

О л е н к а. Бабуся знала, що я хочу тікати... Але вдавала, що не відає. Тільки татову похоронку на столі поклала.

Пауза.

А с я. Давай після війни зустрінемося... Фронтові друзі — це вже більше, ніж родичі.

О л е н к а. Обов'язково. І нашого комбата відшукаємо... Не уявляю його в мирний час. Він орденів має багато. Буде якимось начальником.

А с я. З орденами тепер стільки, що для них посад і на всьому світі не вистачить... Кожен повернеться до своєї роботи. Я ось — у лікарню.

О л е н к а. А я куди? Ніякої професії.

А с я. В інститут поступиш.

О л е н к а. Все забула (*усміхнулася*), крім теореми Піфагора.

А с я. Не журись, Оленко... Гірше позаду. Тепер ми не тікаємо, а наступаємо. Розгромимо фрців, життя буде, уявляєш, яке?

О л е н к а. Не уявляю.

А с я (*усміхнулася*). Я теж... Ну, бувай, Оленко, піду. Треба приготуватися до бою. Випаде вільний час — навідайся до мене. (*Виходить*).

Заходить Федір Іванович, в ньому зразу вгадується кадровий офіцер. При появі майора Оленка підхопилася.

Ф е д і р І в а н о в и ч. Як життя, Оленко?

О л е н к а. Добре, товаришу майор.

Федір Іванович *(підходить до Оленки, дістає з кишені рукавички)*. Це вам... як снайперу... пригодиться. А це папір...

Оленка *(приміряє)*. Які теплі... Якраз на мою руку... Спасибі, Федоре Івановичу. І за папір спасибі...

Федір Іванович сідає, запалює цигарку. Довга мовчашка.

Федір Іванович *(мабуть, не знаходить слів)*. Як життя, Оленко?

Оленка *(усміхнулась)*. Ви вже питали. Добре, товаришу майор! *(Довга пауза)*. Федоре Івановичу, пробачте. Може, не треба було цього говорити... Ви... не заходьте так часто до мене. Можуть не так подумати...

Федір Іванович. Розумію... *(Піднявся, видно, хотів щось сказати, але чи передумав, чи не зміг)*. До побачення. *(Виходить)*.

Оленка. Мабуть, даремно я так. І скучати буду за ним, за мовчазними бесідами...

Заходить Чорний.

Чорний. Про що ти говорила з ним, хотів би я знати!

Оленка. Не скажу.

Чорний. Я думав, що, крім наказів, начштабу нічого не вміє говорити. А з тобою, бач, балакун.

Оленка. Балакун.

Чорний. Математик війни... А з тобою говорить про любов?

Оленка. Говорить.

Чорний. Не вірю... *(Пройшовся по землянці)*. Сьогодні у вісімнадцять нуль-нуль знову будемо брати той проклятуший млин — висоту сто тридцять сім... Ну, як доберемось, я власними руками порубаю його на тріски і спалю... *(Пауза)*. Ні, не спалю, хай останеться дітям гратися... А через цю іграшку десятки батьків не повернуться додому...

Затемнення.

Чути віддалений бій. Тиша. Висвітлюється лист:

«Задивилася на журавлиний ключ і прогледіла німецького офіцера. Він ніколи й не довідається, що журавлі врятували йому життя. ...Дві доби була в своєму «гнізді». Повар сам, без наказу, вирішив принести мені гарячої страви і не доповз. Убили черкеса...»

Висвітлюється землянка.

О л е н к а чистить гвинтівку. Заходять Вічний.

В і ч н и й. Можна?

О л е н к а. Заходьте.

В і ч н и й. Прийшов познайомитися, подивитися, що воно за снайпер. Ася Михайлівна дозволила, то й прийшов.

О л е н к а. Сідайте.

В і ч н и й (з неприхованою цікавістю дивиться на Оленку). Таке дівча, а роботяще на війні! Я б тобі по три трудодні за один день писав. Дав бог очі, зіркі, чи як? Прицілишся — і немає фашиста?

О л е н к а (усміхнулася). Прицілюся — і немає.

В і ч н и й. З першого дня на фронті, а такого дива не бачив. Дівча — і стільки поклало. А чого мало орденів? Я б тебе ними обвішав, як генерала. І звання — старший сержант — мале.

О л е н к а. А яке б ви мені дали?

В і ч н и й. Капітан, чи що... Я тобі, Оленко, гостинця приніс. (Починає виймати з усіх кишень). Ось духи, пахнуть, як конвалії. Ось шарфік — обв'яжеш шию, не буде холодно. Рукавиці хтось добрячі зв'язав, шкарпетки вовняні, хусточка з квіточкою, котушка з голкою, щось розірветься — зашиєш. Горілка, настояна на калині, — тобі ж на снігу лежати, а воно ковтнеш і тепліше стане...

О л е н к а (здивовано). Де ви набрали всього?

В і ч н и й. Посилки з тилу присилають, то я й... Давно збирався в гості до тебе прийти. А це олівці, конверти — пиши, кому хочеш. Є кому писати?

О л е н к а. Нікому.

В і ч н и й. На окупованій? Сама звідки?

О л е н к а. З Полісся... Є там таке село Піски...

В і ч н и й. Проходив я, коли відступали, через Полісся, якесь і село Піски проходив, там ми почували... Та Пісків чимало на Україні!

О л е н к а. Може, то наше село й було?

В і ч н и й. Може... Ми в тому селі тільки піч були... Там нашого комкора якесь бабка на поги поставила...

О л е п к а (*аж стрепенулася, так вразила її надія*). Кравцова!.. Кравцова! Знали такого?

В і ч н и й (*вражений, пауза*). Знаю. Ти... А ти не Ілонка?

О л е н к а. Він! Це він! А я Ілонка... Тоді була Ілонка.

В і ч н и й (*опустився на ослінчик*). Оце так... Кажуть, снаряди в повітрі зустрітися можуть, а щоб люди отак...

О л е н к а. Де він?

В і ч н и й. Слава богу, що ти така, слава богу...

О л е н к а (*схопилася, кинулася до Вічного*). Кажіть!..

В і ч н и й. Тобі приніс, а сам попробую. (*Відкривав пляшку, наливає собі в кухоль*). Отаке буває...

О л е н к а. Кажіть!..

В і ч н и й. Кравцов — імені так і не знаю... Був там Кравцов чи ординарцем, чи просто при штабі. Коли відступали — розшарпали нас, розбили, — все перемішалось... Геройський хлопець Кравцов! Якось ад'ютант комкора, капітан Скирда, хоробрий і безстрашний чоловік, сам з кулеметом німців затримував... Ми відступали... А він на тій стороні річечки й залишився... Фашисти б'ють, не підступити, а Кравцов вужем проліз і витяг ад'ютанта, можна сказати, з того світу... Та попросив не казати, що він врятував... Не знаю чому. Може, тому, що ад'ютант не любив, коли хтось хвастив своїм героїзмом. І Кравцова тоді куля зачепила — я його перев'язував. Теж хлопча просило, щоб не знали про його рану — хотів у строю залишитися. А потім... ти знаєш (*пауза*)... Я не вірю, щоб він щось погане... Якщо й було, то по-доброму...

О л е н к а. Я кохаю його.

Вічний. Тоді й треба було сказати... А то десь забігла...

Оленка. І сама не знаю, чому втекла тоді. Баби злякалася.

Вічний. Коли вийшли з оточення, Кравцова — в штрафний чи в маршову роту.

Оленка *(тихо)*. Де він тепер?..

Вічний. Якщо zostався живий — десь воює!

Заходить Чорний. Вічний схопився, виструнчився.

Чорний *(глянув на стіл)*. А це що за галантерея? *(Повів поглядом на Вічного)*.

Вічний. Рядовий Вічний!

Чорний. Рядові всі вічні.

Вічний. Так точно, товаришу старший лейтенант, — рядові вічні. Вічні, бо їх без ліку.

Чорний. Філософствуєш?

Вічний. Потроху. Дозвольте йти?.. *(До Оленки)*. До побачення, дочко. Ще зайду, а ні, то ти навідайся, поговоримо. *(Вийшов)*.

Чорний. Учора Ася Михайлівна відчибучила. Щоб, мовляв, ближче до поранених, так вона прямо в пекло полізла, ну, її й стукнуло. *(Жест)*. Ось цими руками виніс, на щастя тільки оглушило. Очуняла... Жінки живучі, це їхня перевага. *(Подивився на дівчину)*. Що з тобою?

Оленка. Нічого.

Чорний. Захворіла?

Оленка. Здорова.

Чорний. Краще б ти захворіла. *(Помовчав)*. Проти позицій сусіднього батальйону діє німецький снайпер. Вже комзводу... І бійців, як куропаток... Снайпера нашого теж пришив. Наказ зі штабу...

Оленка *(підвелася)*. Слухаю!

Чорний. Маскування там не перший клас! Пропадеш, як і той... Ви, жінки, можете придумати якусь хворобу. Вам це легко. А я скажу в штабі... Домовились?

О л е н к а. Ні! Піду!
Ч о р н и й (аж сердито). Тобі жити треба, Кравцова
знайти треба!

О л е н к а (уперто). Піду.

Ч о р н и й. І хто придумав жінок на фронт?!

О л е н к а. Вони самі придумали.

Ч о р н и й (обняв за плечі Оленку. Видно, як тамує три-
вогу. Пауза). Іди! Вліпи йому. Вліпи йому в самісіньке
серце. В самісіньке серце, гаду!

Висвітлюється лист:

*«Вічний розповів мені все... Кравцов, прости!.. Не знаю, чи зможу
коли-небудь зняти з своєї душі те горе, що мимоволі заповіяла
тобі... Хто б подумав, що кохання може спричинити горе?
Кохання і горе — хіба їм можна стояти поряд?»*

Переміна світла.

В землянці Чорний і Федір Іванович. Федір Іванович
сидить, обхопивши голову. Чорний ходить, не в змозі приховати
хвилювання.

Ф е д і р І в а н о в и ч. Хто сказав?

Ч о р н и й. Комбат два подзвонив.

Довга пауза. Заходить Вічний, в руках Оленчина гвинтівка, ру-
кавички, шапка... Шапку і рукавички він поклав на стіл, гвинтівку
обережно поставив у кутку... Всі троє мовчать... Федір Іванович
підвіся. Напружена пауза.

В і ч н и й. Зняла фріца... І самої не минула куля... Кло-
поче пад нею Ася...

Ч о р н и й. Виживе... Вона так ненавидить фашистів і так
кохає Кравцова! Виживе!

Заходить А с я. Всі повернулися до неї.

Затемнюється землянка, висвітлюється лист:

*«...Вижила. Снайпером уже не можу. Вивчилася на радистку. Завтра
нашу групу послають у ворожий тил. Генерал мене окремо
викликав: сказав — подумати. Зрозуміла — завдання виключно не-
безпечне. Що б ти зробив, Кравцов, на моєму місці? Відмовився б?
Ні!.. Я теж!.. Я тепер збагнула, чому в той світанок втекла. Не
баби злякалася. Щастя мене понесло...»*

Лист перетинає телеграфна стрічка:
ШТАБ ПАРТИЗАНСКИХ ОТРЯДОВ ОТСУТСТВИЕМ АНКЕТНЫХ
ДАНЫХ СООБЩИТЬ МЕСТОНАХОЖДЕНИЕ КРАВЦОВА
НЕ ИМЕЕТ ВОЗМОЖНОСТИ

Фронтowa дорога. Чорний, Федір Іванович, Ася, Вічний когось чекають. Кожний в своїх думках.

Заходить Оленка з речовим мішком за плечима.

Оленка (*радісно*). Всі прийшли! Спасибі!

Чути сигнал машини.

Чорний. На «вілісі». Як генерал!

Ася. Добре, що приїхала попрощатися.

Чорний. Значить, па той бік?

Ася. Не загуби адреси, після війни зустрінемося.

Оленка. Напам'ять вивчила.

Вічний (*дістає якийсь згорток*). Візьми.

Оленка. Що це?

Вічний. Потім подивинься — гостинець.

Оленка (*цілує Вічного*). Спасибі...

Вічний. Прощайся та йди... Чуєш, гуде.

Чорний. Хто ж це тебе засватав у таку командирівочку?!

Оленка. Сама... І Федір Іванович... допоміг.

Федір Іванович. Щасливої дороги. (*Як перед старшим, віддає честь, повернувся і стройовим кроком вийшов*).

Чорний. Математик!

Ася (*поцілувала Оленку*). Щастя! (*Виходить*).

Чорний (*подає руку*). Бувай здорова, закохана.

Чути сигнал машини.

Оленка. Іду.

Вічний (*підійшов*). Бережись, дочко. Скоро війні кінець... (*Поцілував*). Іди.

Оленка вибігає, щоб не помітили її сліз.

Попіс вітер пушинку!

Завіса

ДІЯ ДРУГА

КАРТИНА ТРЕТЯ

Висвітлюється лист:

«...Ти, мабуть, уже демобілізувався, Кравцов, уже дома... Я теж їздила додому...

...В нашій хаті зупинилися на постій два німецькі офіцери. Їм забажалося руського чаю, справжнього, з самовара. Бабуся приготувала і чай, і заварку — вона на цьому зналася... Напилися офіцери, поснули та й не проснулись від бабиної заварки. Оскаженіли фашисти і все село спалили, і людей до одного... Не село, а згарує. Тільки печі білють, як хрести. Не село, а кладовище...

...Знайшла Асю і живу в неї. У нас все спільне: і хліб, і спогади, і надії... Я тепер нянею в госпіталі... Скільки пораних перебуло, і ніхто не зустрічав Кравцова... Життя у нас, можна сказати, спокійне... Цілий день на роботі, а вечорами п'ємо чай...»

Висвітлюється невеличка затишна кімната. Стіл, стільці, шафа, ліжко, старий шкіряний диванчик, на вікнах білі занавіски.

Ася і Оленка п'ють чай, обидві у військовій формі без погонів.

О л е н к а. На війні почувала себе певніше, а тепер... Наче відстала від поїзда на якійсь забутій станції, без речей, без квитка, без надії наздогнати свій поїзд...

А с я. Кравцова шукаєш?

О л е н к а. Шукаю.

А с я. Виходить, їдемо.

О л е н к а (сумно посміхнулась). У тупик.

А с я. Це вже на тебе не схоже, Оленко.

О л е н к а. Подумаю — рідних нікого — не віриться. Наче страшний сон — нікого! Одна! (Пауза). Невже і в тебе, Асю, нікого? Може, десь хтось залишився? Казала ж — така велика родина...

А с я. Родина велика, дуже велика... але і Бабин яр великий, дуже великий! Усі там... (Пауза). Ходила туди, не знаю, як сказати, — прощатися чи відвідати їх. (Пауза). Приходять у Бабин яр живі, а там вони здаються — теж мертвими... Глянеш — стоять скам'янілі від горя. Наче пам'ятники закатованим. І вночі приходять. І я була. Ніч

тоді — паче її хто вилив на землю, і вона загула чорною смолою — непроглядна. Стою, і на мить здалося — що вони, закатовані, зі мною поряд... А може, я з ними...

Мовчать, пригнічені спогадами. Довга пауза.

О л е н к а. Після таких спогадів, як після бою, моторошно на душі.

Пауза.

А с я. Ми залишилися живі. Треба жити, будемо жити, Оленко... *(Розливає чай в куваль і чашку без ручки. Посміхнулася)*. Сервіз! А до війни в пас дома був чайний сервіз з якогось особливого фарфору. Правда, ми його не займали, боялися, щоб не побити. Він стояв у буфеті як прикраса, як ознака благополуччя.

О л е н к а. Тепер люди розумніші стали, не будуть набивати свої квартири дорогими меблями, сервізами, люстрами — будуть жити простіше... війна навчила!

А с я. Війна заморозила людей, а відтануть, може, знову... і меблі, і люстри, і сервізи... та й війна забудеться...

О л е н к а. Ми все про війну. Спробуємо не згадувати її хоч за вечерею... Хто знайде хорошу мирну тему, одержить у премію грудочку цукру. Згода?

А с я. Згода.

О л е н к а. Щоб війною і не пахло...

Заходить Ч о р н и й — шинеля на плечах, при орденах, чуб вибився з-під кашкета. Оленка і Ася дивляться на нього і не вірять своїм очам.

Ч о р н и й *(обвів поглядом кімнату)*. Хороша землянка, жити можна!

А с я. Капітан!

О л е н к а. Товаришу Чорний!..

Обидві схоплюються, цілують його.

Ч о р н и й. Оце атака! Вважайте, що ваша взяла! Скільки добивався, щоб ви мене поцілували, можна сказати, із зброєю в руках добивався. А тут — добровільно.

А с я. Сідайте до столу.

Ч о р н и й. Дай опам'ятатися. Що ж це виходить? Шукав одну з вас, знайшов обох!

О л е н к а. Шкодуєте?

Ч о р н и й. Не шкодую. *(Засміявся)*. Але знову ж таки проблема.

О л е н к а. Знову жарти. Боже, яка радість! Нашого полку прибуло. *(Підсовує стілець)*. Сідайте.

Ч о р н и й *(сідає)*. Може, ще раз поцілуєте?

А с я. Обійдешся.

Ч о р н и й. Скупою залишилася. В госпіталі знову ріжеш-кроїш?

А с я *(засміялась)*. Ріжу-крою!

Ч о р н и й *(до Оленки)*. А ти?

О л е н к а. Няня.

Ч о р н и й *(імітує голос хворого)*. Няня, дай утку! *(Махнув рукою)*. Ну й роботка!

О л е н к а. А ви?

Ч о р н и й. Вибираю зручну позицію! *(Жест)*. Це вже без мене одержала. За партизанство? Чув.

О л е н к а. Так де ж ви?

Ч о р н и й. Заїхав у село до сестри, потрудився. Хату полагодив, сарай, паркан. У колгоспі роботи — вибирай любу! А дівчат — аж земля біліє від їх хусточок, та всі такі гарні. Жити в селі можна... А це надумав — провідаю однополчан.

О л е н к а. Як же ви нас знайшли?

Ч о р н и й *(засміявся)*. По карті.

О л е н к а. Сідайте вечеряти. Ви ж з дороги, голодні.

Ч о р н и й. Голодний? *(Знімає ранець)*. Ось у цій торбі сало, хліб, цибуля, навіть пшона з кілограм. Це мене дівчата проводжали. Плачуть і сунуть у торбу всяку всячину! Уявляєте? Торба була мокра від дівочих сліз. Наче під дощем побувала.

А с я. Так уже й ридали?..

Чорний. Я в селі — як Онєгін у Петербурзі. Нарозхват! Руки-ноги є, вродливий, ордени... Любили всі. (*Пауза*). Але я привіз себе вам! Беріть у полон.

Ася. Війна скінчилась, у полон не беруть.

Чорний. Тоді зарахуйте до своєї команди.

Ася. Укомплектована.

Чорний. Побуду в резерві (*до Оленки*). Кравцова знайшла? (*Пауза*). Я теж шукав! Трьох Кравцових зустрів, не ті...

Ася. Мого листа одержав?

Чорний. Так точно!

Ася. Рік мовчав?

Чорний. А що лист? Папір. (*Пауза, наче жартома*). Ти любиш мене, Асю?

Ася. Допит?

Чорний. А ти, Оленко?

Оленка. Люблю.

Чорний. Краще б змовчала.

Пауза.

Ася. Наше місто сподобалось?

Чорний. Як сліпий солдат, дивиться на світ чорнотою вибитих вікон. (*Пауза*). Асю, що ти написала в кінці листа до мене?

Ася. Чекаю.

Чорний. Так точно! Написала, що чекаєш. І я приїхав.

Ася. Через рік?

Чорний. Думав! Рік думав...

Ася. Про що?

Пауза.

Чорний (*майже сердито*). Про життя! Ким я був на фронті?! Командир батальйону! Капітан! Офіцер! На рівних з тобою! А мир зірвав з мене погони і знову кинув у рядові... (*Схпився, виструнчився перед Асею*). Рядовий

Чорний! Ось хто я такий!.. Ось яке воно сволочне життя! Уже два місяці, як я приїхав сюди і працюю... Головою міськради? Ні! Слюсарем у домоуправлінні, ремонтую краї, водопроводи! (*Посміхнувся*). Ось так, Асю Михайлівно!.. Слюсар проводжав вас і з роботи, і на роботу. Назирці, щоб не помітили... А сьогодні — наче петлею мене здумило: не міг далі і прийшов... Тільки не здумай, для годиться, заперечувати... (*Пауза*).

А с я. Не буду.

Ч о р н и й. Тим краще... Я завтра поїду звідси.

А с я (*пауза*). Щасливої дороги. Рядовий!

О л е н к а. Асю! Ти... Ти подумала?!

А с я (*ніби про себе, тихо*). А що думати? Я кохала його погоди офіцерські, а тепер він рядовий...

Чорний стоїть розгублений, потім ніби ударила його якась думка. Схопив чашку, кухоль, виливає чай, дістає з торби флягу, паливає Асі, Оленці, собі в кришку з-під фляги, цокається з ними. Всі мовчки випили.

О л е н к а (*встала, глянула на Асю, Чорного*). Гірко!

Ася підводиться, Чорний обіймає її, цілує.

(*Оленка про себе*). Вона знайшла!..

Повільно гасне світло.

Висвітлюється лист:

«Чорний одержав, як він висловлюється, бліндаж. Ася перейшла до нього, а я лишилася тут... Навчаюся в художньому технікумі... Художником хочу бути. Шукаю тебе. Де почую чи прочитаю привіще Кравцов, узнаю адресу і пишу йому. Чи це не ти?!»

Зникають слова листа, і на папері пробігають рядки телеграми:

ОТДЕЛ УЧЕТА ПЕРСОНАЛЬНЫХ ПОТЕРЬ СЕРЖАНТОВ И СОЛДАТ СОВЕТСКОЙ АРМИИ ПРОСИТ СООБЩИТЬ ИМЯ И ОТЧЕСТВО КРАВЦОВА И ВОИНСКУЮ ЧАСТЬ В КОТОРОЙ ОН СЛУЖИЛ ПОСЛЕДНЕЕ ВРЕМЯ

Висвітлюється кімната. Оленка стоїть перед маленьким дзеркальцем, що висить на стіні. Розчісується. Заходять молода жінка, бідно, але дбайливо одягнена. Видно, знервована, намагається бути спокійною, але це їй не вдається. Відверто розглядає Оленку.

О л е н к а. Ви до мене?

М о л о д а ж і н к а. Ось ти яка, Ілонка...

О л е н к а. Ілонка?

М о л о д а ж і н к а. Молода. Ще молода, а, видно, Крим і Рим пройшла, і мідні труби... *(Силувано сміється)*. Тебе ще ніхто не тягав за твої патли?

О л е н к а. Що таке, хто ви?

М о л о д а ж і н к а. Фронтовичка. Похідно-польова жона — ППЖ. В атаку ходила на чужих чоловіків... Видно, не одному прислужилася!

О л е н к а. Що ви говорите? Замовкніть!

М о л о д а ж і н к а *(вже не стримується — гнів аж тіпає нею)*. Війна скінчилась, а ти не можеш заспокоїтися! Ти їм тепер не потрібна! *(Брутально кинула)*. Із запльованої крипиці води не п'ють! *(Пауза)*. Чого мовчиш? Невинною прикидаєшся? Ось. *(Дістає з сумочки лист, кидає на стіл)*. Тоді, як знайомилась, Ілонкою називалась, а тепер? *(Пауза)*. Чого ти до Кравцова чіпляєшся?.. У нього двоє синів малих. *(Дістає фото, кладе на стіл)*. Бачиш — на руках обох тримає. Куди він піде від них?

Оленка не взяла фото, тільки підійшла, подивилася і відійшла.

Ти що, німа?

О л е н к а *(тихо)*. Не він. *(Пауза)*. Не він...

Переміна світла.

Оленка і молода жінка сидять за столом.

М о л о д а ж і н к а *(вже іншим, співчутливим голосом, та й вся вона наче іншою стала, аж погарнішала — може, від того, що зняла хустку, вродливе обличчя — спокійне)*. Ще раз прошу, пробач мені, дурній. *(Пауза)*. Я з своїм зустрілася за два роки перед війною. А потім він як пішов, то аж у сорок п'ятому повернувся. Що вже я пережила за ці роки? Думками вдень і вночі біля нього — і вмирала, і оживала з ним. Повернувся, одружилися, щастя поселилось у душі — не ходжу по землі, на крилах літаю. І десь

взялася думка, ніби ворог підкинув: невже він п'ять років нікого не любив? Я взяла та й запитала його... Він якось байдуже, паче пригадав: сестра одна на фронті подобалася, гарна дівчина була... І перевів розмову на інше. Я вже не допитувалася більше. А та сестра п'явкою в серце впилася. Відчуваю, по голосу його відчуваю, що нічого страшного не було, а п'явки відірвати не можу. Для чого він мені так перозумно признався? Власне, що признався? Просто подобалася. А тут лист від тебе!.. Я вже з собою нічого не могла вдіяти. Поїду і вб'ю розлучницю! Отака я божевільна, Оленко. *(Пауза)*. Так грішно про тебе думала. Прости.

О л е н к а. Я не серджуся.

Молода жінка *(обняла Оленку)*. Не втрачай падії — може, він і живий. Може, в полоші... Тепер багато повертається, чекай.

Затемнюється кімната. Висвітлюється лист:

*«Закінчила училище. Працюю в театрі художником-декоратором. Відремонтувала свою «землянку», придбала нові меблі. Хто не приїде — захоплюється, як у мене гарно. Я люблю свою «землянку», а іноді хочеться підійти і кинути гранату в неї, в мою тюрму... Якби ти знав, Кравцов, як важко бути жінці самотній. Паче й на вулиці чоловіки вгадують, що ти самотня. Кидають на тебе погляди такі... липкі, що хочеться швидше додому, стати під душ, відмити їх...
Пробач, з ким же, як не з тобою, поділитись...»*

Кімната Оленки... Не «землянка», а нова — світла, зі смаком вмебльована. Здається, тут оселився затишок і спокій...

О л е н к а включила приймач, слухає пісню...

Дзвінок, Оленка відчиняє двері, заходить адвокат. Йому вже сорок. Красивий, випещений, святково одягнений, в руках — букет білих і червоних троянд.

А д в о к а т. Пробачте, що я без запрошення.

О л е н к а. Справді, несподівано. Що вас привело до мене?

А д в о к а т *(подає троянди)*. Ось ці троянди. Подумав, ви художник, ви любите квіти...

О л е н к а. Дякую. В честь чого?

Адвокат. Просто так. Надворі падає сніг — і ці троянди. Така несумісність... (*Усміхнувся*). І ви, як троянда, серед снігу...

Оленка. Для правди занадто красиво. А втім, я помітила, що ви схильні до велемовності.

Адвокат. Коли я бачу вас, мимоволі народжуються небуденні слова.

Оленка. Ви адвокат, це професійна звичка роздвигувати мову, але тут немає суддів і підсудних. Може, і буденною обійдемося?

Адвокат. Не розумію...

Оленка. Наприклад, я скажу вам: не треба чекати мене біля театру. Не треба шукати випадкової зустрічі зі мною. І нема чого заходити до мене без запрошення, навіть з трояндами. Що ви на це скажете?

Адвокат. Згоден з вашими міркуваннями і прямою. Але... (*Пауза, посміхнувся*). Справді, професія впливає і на лад мислення. Ви сказали, що тут нема суддів і підсудних... Уявімо, що є...

Оленка. Не збагну.

Адвокат. Ви суддя, а я підсудний і сам себе буду захищати.

Оленка. Ви вчинили злочин?

Адвокат. Ви суддя, і вам вирішувати, чи вчинив я злочин.

Оленка. Суддя, злочинець, адвокат — цікаву гру ви пропонуєте...

Адвокат. Все, що я вам скажу, може здатися банальним. Але повірте, Оленко, в кожному моєму слові — правда... Я жив спокійно. Я вважав себе щасливим... А може, це так і було. А потім Першотравневе свято. І раптом у барвистому потоці людей я побачив вас... Побачив — і вулиця ніби обезлюдніла. Залишились тільки ви. Я йшов за вами, мов зачарований, я хотів хоч на мить вловити ваш погляд... (*Пауза*). Думав — усе минеться. Я хотів зітерти ваш образ в пам'яті — і не міг. Не міг пересилити себе.

Я шукав зустрічей... Аби хоч здаля глянути на вас. І ті кілька вечорів, коли мені випало щастя якихось півгодини побути з вами, ставали для мене святом. Коротка дорога від театру до вашого будинку... Ви приходили додому, гасло світло у вашому вікні, а я цю дорогу вимірював ще десятки разів. Я не хлопчисько, щоб не зважувати свої слова. *(Пауза. Наче вагається, чи сказати).* Я кохаю вас, Олено... І життя мені без вас немає... *(Пауза).* Я боявся про це сказати. Але ще більше боюся вашого вироку, мій суддя! *(Схилив голову. Тривала пауза).*

О л е н к а *(дивиться у вікно. Не повертаючись).* Але ж ви одружений, ви любите свою дружину.

Пауза.

А д в о к а т. Я думав, що любив її, а тепер... *(Завагався).* Може, не треба?

О л е н к а. Кажіть!

А д в о к а т. Мені тяжко про це говорити. *(Довга пауза).* Але тепер я не можу дивитись, я не можу чути її голосу, її подиху... Кожен жест, кожне слово викликає в мені протест, вона стала мені... нестерпною. Це жорстоко з мого боку, але що я вдію. *(Підійшов до Оленки).* Не женіть мене!..

О л е н к а *(відійшла в сторону).* Я вас зрозуміла. І не осуджую вас.

А д в о к а т. Тепер я найщасливіший у світі. *(Цілує Оленці руку).*

О л е н к а. Не будемо критись з нашим коханням.

А д в о к а т. Моя дорога, мила Оленко!!

О л е н к а. Сьогодні ж, зараз підемо до вашої дружини і все скажемо — для чого ховати наші почуття? Скажемо їй все...

А д в о к а т *(не знає, що відповісти, розгублено посміхається).* Звичайно... але... як це зробити?

О л е н к а. Ось так. Я одягаюсь, і ми йдемо до вашої дружини... У нас — справжнє кохання. *(Бере з шафи пальто, одягається).* Вона нас зрозуміє.

Адвокат (*затримуючи Оленку*). Її треба підготувати, в неї особливий (*запнувся*), не м'який характер.

Оленка (*вже одягнена*). Ви їй розповісте про своє велике кохання так, як ви говорили мені, і вона повірить вам.

Адвокат. Я?! Розкажу... (*Сів, підшукує слова*). Ви жартуєте?

Оленка (*здається, на повному серйозі*). Коханням не жартують.

Адвокат (*вже з нотками роздратованості*). Так, але ж ви не дитя, щоб не розуміти складності ситуації... І я не підготовлений до розмови з дружиною...

Оленка. Що ж, я розповім сама... Не турбуйтеся, жінки теж уміють говорити про великі почуття... Розповім так, що вона — не знаю, як мене, а вас зрозуміє.

Адвокат (*підвівся, рішуче*). Цього робити тепер не будемо...

Оленка. Ви можете й додому не заходити... Почекайте тут, у мене, поки я повернусь. (*Хоче йти*).

Адвокат. Між іншим, кохання може бути без руйнування сім'ї... Сім'я і кохання можуть іти паралельно... паралельно. Подумайте над цим.

Оленка. Я так не хочу. Я свого доб'юся! Ви будете тільки моїм!

Адвокат. Я лише подарував квіти...

Оленка. Не відмовляйтесь.

Адвокат. Бувайте здорові...

Оленка. Ні-і... Ні! (*Заступає дорогу*).

Адвокат. Це вже схоже на шаптаж.

Оленка. А кохання?

Адвокат. Ви мене примушуєте...

Оленка (*весело сміється, потім майже урочисто*). Суд оголошує вирок: я звільняю вас від кохання і забороняю вам на все ваше життя вимовляти це святе слово.

Висвітлюється лист:

«Дев'яте травня. У цей день ми збираємося втроях і святкуємо по-фронтовому... Чорний, Ася і я. І ти з нами! І стіл завжди накритий на чотириох...»

Проповзає телеграфна стрічка:

ВСЕСОЮЗНОЕ ОБЩЕСТВО КРАСНОГО КРЕСТА И КРАСНОГО ПОЛУМЕСЯЦА УПРАВЛЕНИЕ ПО РОЗЫСКУ СОВЕТСКИХ И ИНОСТРАННЫХ ГРАЖДАН НЕ МОЖЕТ УСТАНОВИТЬ МЕСТО НАХОЖДЕНИЯ КРАВЦОВА ОТСУТСТВИЕМ ПОЛНЫХ ДАННЫХ
Кімната. Стіл без скатертини, на столі — чотири котелки, ложки, чотири відломлених шматки хліба, чотири залізних кухлі, солдатська фляга. В пляшці — напіврозквітла гілочка... Оленка у військовій формі з погонами лейтенанта, при орденах.

Оленка (*дивиться на годинник*). Ще п'ять хвилини... (*Дзвінок, Оленка здивована*). Може, мій годинник відстає... Але ж ми вчора, як перед боєм, звіряли з годинником Чорного. (*Відчиняє двері*).

Заходить Федір Іванович у формі полковника.

Федір Іванович. Здрастуйте, Оленко!

Оленка (*спочатку не впізнала його*). Начштабу? Федір Іванович? Невже це ви?

Федір Іванович. Як життя, Оленко?!

Оленка. Точно так у нас завжди починалася розмова. Добре живу!

Пауза.

Федір Іванович. І так кінчалась...

Оленка. Як ви знайшли?

Федір Іванович. В «Пионерской правде» прочитав про зліт піонерів 25-ї школи вашого міста. Там виступала зі спогадами учасниця Вітчизняної війни, снайпер 346-го стрілкового...

Оленка. А ви «Пионерскую правду» читаете?

Федір Іванович. Передплачую.

Оленка. ...Для дітей?

Федір Іванович. Для себе. У кожного свої дивацтва. А ви ще в армії?

О л е н к а. Це на честь Перемоги одягла. Прямо з дороги?

Ф е д і р І в а н о в и ч. Я прилетів учора. Поки взяв вашу адресу, влаштувався в готель...

О л е н к а. Чому ж учора не прийшли?

Ф е д і р І в а н о в и ч. Вже був вечір, незручно...

Дзвінок, Оленка відчиняє двері, заходять Чорний і Ася при орденах, в погонах.

Чорний *(до Оленки)*. Не по формі зустрічаєте старших, лейтенанте! *(Побачив полковника)*. Здравія бажаємо, товаришу полковник! Капітан Чорний!.. *(Обірвав)*. Командир третього батальйону... Товариш начштабу! *(Вітається)*. Аж не віриться!

Ф е д і р І в а н о в и ч. Мов додому приїхав. *(Цілує руку Асі)*. Ася Михайлівна... Наче я вас усіх учора бачив... Всі такі молоді...

Чорний. Молоді... У нас з Асею вже солдат росте!

Ф е д і р І в а н о в и ч. Вітаю! Жаль, що на весіллі не був.

О л е н к а. В армії лишилися?

Ф е д і р І в а н о в и ч *(жест)*. Кадровий!

Чорний. Товаришу полковник, дозвольте. У нас заведено розпорядок — о дванадцятій нуль-нуль за стіл... *(Жест)*. Прошу.

О л е н к а. Запізнюємось.

Ф е д і р І в а н о в и ч *(жест у бік стола)*. Наче дихнуло фронтом.

А с я. Ідея Оленки. Ми всі роки втрюх — за таким столом.

Ф е д і р І в а н о в и ч *(оглядає стіл)*. А сьогодні, бачу, чекали четвертого.

Незручна пауза, всі мимоволі глянули на Оленку.

О л е н к а. Вже п'ять на першу, товариші офіцери!

Чорний (розливає з фляги, всі беруть кухлі, підводяться). Наш традиційний тост. За тих, хто дарував нам перемогу...

Випивають. Тихо, схвильовано співають свою полкову пісню.

Темніє кімната, і висвітлюється лист:

«Кравцов! Усе почалося з того, що у День Перемоги нас було четверо (крім слова «Кравцов», усе закреслено). Пишу тобі останнього листа, я втомилася від чекання. («Втомилася від чекання» закреслено). Ти мене зрозумій, тяжко, нестерпно тяжко бути самотньою. Я в душі тебе ніколи не забуду. (Остання фраза закреслена). Не можу повірити... Так сталося, приїхав фронтний друг («друг» закреслено). Товариш... Я про нього тобі писала — Федір Іванович. Він в армії на Далекому Сході, завтра я виїжджаю з ним... Прости, Кравцов! А хіба я в чому винна? Хіба я винна перед тобою? (Після слів «з ним» все закреслено). Олена».

Висвітлюється кімната Олени. Двері шафи відчинені, посеред хати стоїть кілька чемоданів, на одному сидить Оленка в плащі, вже ніби готова в дорогу. Пауза. Заходить Федір Іванович. У руках якісь пакунки, квіти, він незвично збуджений, веселий, балакучий.

Федір Іванович. Квіти візьмемо з собою, уявляєш, троянди на Курилах! Попросимо стюардесу якось зберегти, щоб не зів'яли. (Подає квіти Оленці, засміявся). Ти знаєш, жінка, яка продавала квіти, каже мені: «Поздоровляю вас, товаришу полковник». — «З чим?» — питаю. «Зі щастям», — каже. Виявляється — як горе, так і радість не можна приховати. Іще купив «Пионерську правду», вона допомогла мені відшукати тебе. Я тепер передплачу її на п'ятдесят років. (Дивиться на годинник). За десять хвилин будуть Чорний і Ася. Попрощасьмося — і в дорогу.

Пауза.

Оленка (тихо, але чутно). Дорогий мій друже! Прости мені — я нікуди не поїду!

Федір Іванович щось хотів запитати, та так і не встиг, а з обличчя ще не зійшла радість.

Федір Іванович. Що ти сказала, Оленко?

О л е н к а. Я не поїду.

Довга пауза.

Правду сказав Скворода: «Трава є трава, а скошена трава— сіно». (*Пауза*). Хай моє кохання живе. Хай росте...

Поволі гасне світло.

Висвітлюється лист:

«...Збоку, наче в кадрі фільму, вглядаюся у своє життя і нічого змінити не можу — бо кохаю... Пенелопа, чекаючи Одиссея, ткала вдень і розпускала вночі, а я свої надії вигкала безсонними ночами... вигкала довге полотно своїх чекань... І руки не піднімаються розпустити це полотно».

Висвітлюється кімната.

На столі горить свічка. О л е н к а сидить задумлива, дивиться на маленьке полум'я, нечутно заходить К р а в ц о в. Такий, яким ми бачили його в першій картині. Десь далеко, ледве чутно, застрочили і замовкли кулемети.

О л е н к а (*тихо*). Де ти тепер, Кравцов?!

К р а в ц о в. Я тут.

Виникають звуки вже знайомого нам вальсу. Оленка мовчки, наче за внутрішнім покликом, підходить до Кравцова, зупиняється.

О л е н к а (*розмовляє з Кравцовим тихо, наче боїться, щоб її не почули*)... Давай потанцюємо, Кравцов!

К р а в ц о в. Без музики?

О л е н к а. Згадаємо ту, що на випускному. Вальс.

Кравцов несміливо торкнувся стану Оленки, повільно танцюють. Кравцов нахилиється, мов хоче поцілувати Оленку, вона відсторонюється, обоє зупинилися, мовчати.

К р а в ц о в. Закінчиться війна — зустрінемося. Побачиш, приїду!

О л е н к а (*посміхнулась*). Квітка не дістанеш.

К р а в ц о в. А я не поїздом.

О л е н к а. Літаком?

К р а в ц о в. Я приїду до тебе... (*Зупинився, думає, на чому він приїде*). На голубих оленях! У заметіль таку, що тільки в нас буває — непроглядну, як білий дим. На голубих оленях! Вони вітром мчатимуть!

О л е н к а. Голубих оленів не буває, я їх придумала.

К р а в ц о в. Раз ти придумала — то вони є! І я їх знайду! Приїду і скажу: Ілонко, Роксолано, Жанно Д'Арк, поїхали!..

О л е н к а. Куди?!

К р а в ц о в. Світ дивитись! Я тобі покажу такі дивовижні краї!

О л е н к а. А ти їх бачив?

К р а в ц о в. Снилось або уявляв. А може, поїдемо в чужі землі допомагати революцію робити?

О л е н к а. Не боїшся?

К р а в ц о в. Я... Та от завтра бій, і я піду! Хай уб'ють, не боюся!

О л е н к а (*тихо*). А хто до мене приїде?

К р а в ц о в (*подумав*). Ні! Я виживу! Щоб до тебе повернутись!

О л е н к а. Виживи, Кравцов!

Переміна світла.

Кімната. Свічка згасла. О л е н к а — вся в слюдаках. Дзвінок. Один, другий. Оленка відчиняє двері — заходить В і ч н и й, уже помітно постарілий, в руках саморобна валізка...

В і ч н и й (*поставив валізку, витер вуса*). Здрастуй, Оленко. Вічний я!

Оленка ще трохи постояла, наче пізнавала, потім впала йому на груди, забилась у плачі.

Що з тобою, дочко? Не треба плакати. (*І сам непомітно змахнув сльозу*). Гість у тебе, а ти в сльози... Заспокойся, дитинко... Ось так.

О л е н к а (*вигирає сльози*). Це я вперше заплакала на людях. Вперше!

В і ч н и й. Воно так, самому поплакати не гріх, а на людях... Оп яка ти гарна, тільки якась, наче...

О л е н к а. Яка?

В і ч н и й. Дуже не схожа на славетного снайпера 346-го стрілкового... Таке плету, старий... Твоя хата?

О л е н к а. Моя.

В і ч н и й. Гарно та чисто — добре живеш! (*Глянує на картину*). Малюєш? (*Підійшов до мольберта*). Землянка — це та, в яку я тоді заходив до тебе, — он і кухоль, і котелок, і гвинтівка з оптичним твоєю...

О л е н к а. Яка я рада, що ви приїхали, а то пишете тільки поздоровлення з Днем Перемоги!

В і ч н и й. Я пишу не складно, та й що писати — живу собі. А ти чого ж не пишеш?

О л е н к а. Що писати — теж живу собі... (*Пауза*). Одна...

В і ч н и й. Я так і думав — що одна... (*Розкриває чомодан*). А це гостинця привіз. (*Виймає білу полотняну вишивану сорочку*). Це тобі — моя баба. У нас хлопці, дівчат немає, то стара каже: «Оленка в театрі, то, може, їй згодиться».

О л е н к а (*розгортає сорочку, захоплено*). Яка вишивка!

В і ч н и й. Моя вміє вишивати.

О л е н к а. І моя бабуня вміла.

В і ч н и й. Знадобиться або в театрі, або колись — дочка... (*Оленка згорнула сорочку*). Це від мене подарунок. (*Подає хустку білу в квітах*). Колись у цигана виміняв, так називається — циганська... Думав, жінка поситиме, а вона поклала до скрині. То жаліла, то за роботою — так і не запиталася.

О л е н к а (*накинула хустку на плечі*). Спасибі, спасибі вам.

В і ч н и й. А це сало, воно добріше, чим куповане. Це варення калинове, вишневе, малинове, це мед, а це трохи масла — домашнього. А це (*виймає дошку, вистругану, з ручкою*) я зробив, на кухні пригодиться. Щось покрити, щоб не порізати столу. А ось і калинова. (*Виймає з кишені пляшку*). В кишені віз, щоб не побити, на семи травах настояна.

О л е н к а (*вкرای схвилювана*). Спасибі, батьку... Чим і віддячу...

Вічний. Батьком назвала — уже й віддячила... Гарна ти, Оленко, — молода і гарна.

Оленка (*посміхнулась*). Не така вже й молода, не така вже й гарна. Роки...

Вічний. Роки йдуть, а що їм робити... Вони йдуть, а ми живемо.

Оленка. Вас наче бог послав. Прийдуть Ася, Чорний — от буде їм сюрприз.

Вічний. Як вони?

Оленка. Чорний — кандидат педагогічних наук!.. Уявляєте, наш комбат Чорний... кандидат педагогічних наук. Ася — головний хірург, майстер вищого класу!

Вічний. Практика на війні в неї була, не дай боже!

Оленка. То, може, їх зараз покликати?

Вічний. Покличеш їх, Оленко, пізніше... А поки що розмова до тебе є...

Оленка (*трохи стривожено*). Розмова?

Вічний. По чарці давай вип'ємо.

Оленка. А може, потім?

Вічний. Розмова така, що треба перед нею.

Оленка дістає чарки і ставить на стіл якусь закуску.

Вічний (*наливає чарки*). За все добре, Оленко! (*Випивають*). Воно й на нерви діє добре. (*Пауза*). Скажу тепер, чого я приїхав. (*Пауза, думає, з чого почати*). Отож сини в мене. Два їх: один секретарем райкому комсомолу, там же у нас, в районі, а другий збирався на дипломата, а вивчився на інженера. Працює в Сибіру. Гарні діти. Можна закурити?

Оленка. Курить, і я теж, — щось наче хвилююся... (*Закурює*).

Вічний. Гарні діти... Цей, що в комсомолі, женився, а той ще не зустрів своєї. Та я не про це... В нашій сім'ї тебе знають, Оленко, і фотографія твоя висить на стіні... Знають і життя твоє... (*пауза*) незвичайне... Так оце недавно син з Сибіру прислав газету, в ній описується про

одного директора заводу... І фотографія. Директор той на прізвище Кравцов, Микола Іванович. (*Дістає з валізки газету в теці*). Це я, щоб не зім'ялась. (*Подає газету*). Ось...

Оленка тремтячими руками взяла газету, впила в неї очима, потім якось безсило відкинулася на спинку стільця.

По-моєму, це він... Я написав сину, хай розвідає усе, як воно там і що, і напише тобі... З нього дипломат путящий — говорити з людьми вміє. (*Помігив стан Оленки*). Радість я приніс чи горе — і сам не знаю!..

Висвітлюється лист. П'ять рядків закреслено так, що їх не можна прочитати, крім двох перших слів:
«Здрастуй, Кравцов».

КАРТИНА ЧЕТВЕРТА

Простора кімната, з кімнати двоє дверей: одні — прямо на глядача, другі — праворуч. У кріслі сидить Кравцов, читає газету. Моложавий, але посивілий. Обличчя втомлене, бліде... На канапі сидить Біла Мафія — молода, вродлива жінка, гортає журнал.
Пауза.

Біла Мафія. Освітлення нікчемне. А чому ти не працюєш у своєму кабінеті? (*Пауза*). І мені зайти не дозволяєш? А твоєму грізному приятелю дозволено?..

Кравцов. Нікому.

Біла Мафія. Там секрети?

Кравцов. Секрети.

Біла Мафія. Як у тебе незатишно. Меблі старі... час поміняти.

Кравцов. Звук.

Біла Мафія. Дивні звички — звук не обідати і сьогодні не обідав?

Кравцов. Щось їв.

Біла Мафія. Зроблю хоч вечерю путящу. Сподіваюсь, не поспішавши пікуди?..

Кравцов. Вечір вільний!

Біла Мафія (*відклала журнал*). Я — в гастроном, а ти постарайся, коли прийде твій грізний приятель, не затримувати його, будь ласка. (*Підійшла до Кравцова, поклала руки на плечі, схилилась до нього*). Стомився? Поїдемо влітку на південь... (*Пауза*). Поцілуй мене...

Кравцов цілує.

Директор — до останньої клітки, навіть поцілунок директорський.

В дверях зіткнулася зі Скирдою, вони постояли, з неприємно оглянули одне одного.

Біла Мафія вийшла. Скирда ще глянув їй услід. За ці роки він, здається, не змінився, хіба що зсутулився.

Скирда. Куде це Біла Мафія понеслась?

Кравцов. Чому ти прозиваєш її Білою Мафією?

Скирда (*підійшов, відчинив буфет, налив чарку, випив, закусив цукеркою і сів на канапу*). А ти чув про мафію?

Кравцов. Дещо.

Скирда. Так ото вона і є Мафія. А чому біла?.. (*Жест*). Мабуть, просила, аби мене скоріше спровадив. Я довго не затримаюсь.

Кравцов (*підійшов до буфета, теж випив чарку, подивився на Скирду*). Новий костюм?

Скирда. Ти ж дав мені премію, я й купив.

Кравцов. Хороший костюм.

Скирда. А скажи, ти б дав мені премію, якби, припустимо, не знав з фронту, а так, за роботу?

Кравцов. Хтозна, може б, і ні...

Скирда. Виходить, ти не об'єктивний.

Кравцов. Те, що я тебе знаю з фронту, дає мені можливість бути об'єктивним.

Скирда. Фронт! (*Пауза*). На фронті я був (*жест*), а ким ти? А тепер — ти директор заводу, а я в прохідній. Охоронник.

Кравцов. Бери іншу роботу.

Скирда. Мені й там непогано... А тобі міністр жалує премію?

Кравцов. Дає.

Скирда. А я б подумав.

Кравцов. Чому?

Скирда. Черствий ти, Кравцов, людей тримаєш (*жест*) на заводі! Ремствують на тебе!

Кравцов. А ти на фронті як тримав солдат?

Скирда. Там ішов бій з ворогом.

Кравцов. І тут іде бій, ми мусимо наступати.

Скирда. То фронт, а це...

Кравцов. Екопомічний фронт. І дисципліна потрібна. Буду вимагати!

Скирда. Звичайно. Але все ж треба попустити.

Кравцов. І це ти мені радиш?

Скирда. Як друг!

Заходить Біла Мафія з покупками в руках.

Біла Мафія. Здрастуйте, Скирда.

Скирда (*до Білої Мафії*). Треба говорити — товаришу Скирда!

Біла Мафія (*до Кравцова*). Чай забув включити? (*До Скирди*). Ми не па зборах. (*Виходить на кухню*).

Скирда (*вслід*). Я з тобою буду завжди, наче на зборах.

Кравцов. Ти ввічливий.

Скирда. Відвертий.

Входить Біла Мафія з чайником. Дзвінок.

Кравцов. Хто б це?

Біла Мафія (*знижала плечима*). Зараз побачимо. (*Виходить*).

Заходить Мафія, за нею дипломат — хлопець років двадцяти п'яти. Зушніввся, погляд на Мафію, на Скирду, на Кравцова.

Дипломат. Добрий вечір. (*До Кравцова*). Ви Микола Іванович Кравцов?

Кравцов. Я.

Дипломат. Так і думав.

Кравцов. З ким маю честь?

Дипломат. З людиною.

Кравцов. Так і думав. Хочете зі мною поговорити?

Дипломат. Вивчити, що ви являєте собою.

Кравцов (*посміхнувся*). Почати з біографії?

Біла Мафія (*не витримує*). Молодий чоловіче, хто ви такий і що вам треба?

Дипломат (*тільки подивився на неї і знову до Кравцова*). В загальних рисах мені ваша біографія відома. Частково з нарису в газеті.

Кравцов. Між іншим, коли вас запитує жінка — ввічливість вимагає відповісти.

Дипломат (*до Мафії*). Припустимо, я хочу працювати на заводі, але перше треба знати, що за директор.

Кравцов. Фах?

Дипломат. Інженер.

Кравцов. З цього і почав би. Завтра о дев'ятій в заводууправлінні, товаришу інженер.

Дипломат. В готелі місць немає, то я вирішив до вас додому... може, ще сьогодні виїду. Мій поїзд іде через три години.

Кравцов. Оригінал чи вдаєте?

Дипломат. Оригінал.

Кравцов. Тоді вивчайте.

Дипломат. Можна оглянути ваші апартаменти?

Кравцов. Прошу.

Дипломат виходить у другу кімнату.

Біла Мафія. Підозрілий тип... Жени його в три шиї!

Кравцов. Він все-таки оригінал.

Скирда. Або псих.

Дипломат (*повертається*). Могли б взяти кращу, все-таки директор такого заводу.

Кравцов. У вас іще багато питань до мене?

Д и п л о м а т. Кілька. На фронті були?

К р а в ц о в. Був.

Д и п л о м а т. У полоні?

К р а в ц о в. Ні.

Д и п л о м а т. У партизапах?

К р а в ц о в. Був.

Пауза.

Д и п л о м а т. У вас пам'ять хороша?

К р а в ц о в. Не скаржусь.

Д и п л о м а т. Що вам найбільше запам'яталося з війни?

К р а в ц о в (*сухо*). Молоді солдати, які не розпитували, де який командир, а йшли в бій і навіть на смерть, якщо вимагали того обставини...

Пауза.

Д и п л о м а т. Біднувата пам'ять у вас, товаришу Кравцов!.. Останнє питання. Як ваше сімейне життя (*глянув на Білу Мафію*), щасливе?

С к и р д а (*підвіся*). Молодий інженер! Поспішайте на поїзд!..

Д и п л о м а т (*тильно подивився на Скирду*). Були поранені в щелепу?

С к и р д а (*в голосі погроза*). Був поранений, але умію і ранити.

Д и п л о м а т. Капітан Скирда?..

Скирда від несподіванки аж виструнчився, по-іншому глянув на дипломата, перевів погляд на Кравцова.

Тепер я піду. Знайте, у вас був не інженер, а дипломат... Прощайте. (*Вийшов*).

Троє переглянулися між собою. Німа сцена.

З а в і с а

Висвітлюється і зникає телеграма:
БУВ ДОМА КРАВЦОВА ПЕРЕКОНАНИЙ ВІН АДРЕСА ВУЛИЦЯ
ЛАЗО 18 КВАРТИРА 56 ВОЛОДЯ ВІЧНИЙ

Висвітлюється спена. Чути приглушений відгомін міста. Здаля видно двоє освітлених вікон. О л е н к а в літньому плащі, з валізкою в руках проходить авансценою з краю в край: мабуть, уже давно вимірює цю доріжку. Погляд час від часу лине до освітлених вікон.
Зупинилася, поставила валізку.

О л е н к а. Я часто оглядаюся у своє минуле, а зараз воно стоїть переді мною і до болю яскраво, наче у барвах Рокуелла Кента. Стоїть і не зникає. *(Пауза)*. ...Здається, то було не життя, а нескінченні муки. *(Пауза, ледь посмінулась)*. Учені підрахували, що жінка в середньому живе на кілька років довше за чоловіка, а не знайшлося вченого, який би підрахував, наскільки більше в її душі зажитих і незжитих ран, наскільки більше каменюк і вибоїн на її дорозі. *(Пауза)*. А іноді моє життя видається щасливим і світлим, бо я кохала. Кохання гріло мою душу, воно билось в мені другим серцем... *(Пауза)*. Сотні разів я втрачала надію зустріти Кравцова... І сотні разів малювала в своїй уяві цю зустріч. Незатьмарену, незахмарену, жадаю... Наче і він чекав на мене, наче і його кохання лишилось таким же незгасним. Он його вікна... Він там... І тепер, коли я так близько від нього,— тепер, як злодії, почали підкрадатися інші думки: він не міг знайти Ілонку. Ілонки ніколи не було... А села — не стало. Та чи шукав він? Чи вистачило сили жити самотньо, як я, стільки років?! *(Пауза)*. Ходжу біля будинку, заходять і виходять звідти жінки, а я думаю, одна з них — дружина Кравцова. *(Пауза)*. Він не забув, напевно, пам'ятає ту наївну дівчину з дитячими косичками... Ту пам'ятає, а побачить мене *(гірко посмінулась)*, перемальовану роками, і не... *(Пауза)*. Або не захоче впізнати.

Сценою проходить Бі л а М а ф і я. Подивилася на Оленку, ще раз оглянулася, вийшла.

Вродлива жінка! І вона може бути дружиною Кравцова... *(Пауза)*. Не впізнає, або не захоче впізнати, або вже... загасив вогник. Як же тоді жити? Вперше відчула себе такою

безпорадною. (*Пауза. Рішуче*). Не піду... Називали колись хороброю, безстрашною, а тепер боюсь... Не піду!

Переміна світла.

Квартира Кравцова. Кравцов сидить на своєму улюбленому місці, у кріслі. Біла Мафія на капані гортає ілюстрований журнал. Скирда стоїть посеред кімнати, наче роздумує, що йому треба зробити. Налив келих вина, випив. Біла Мафія краєм ока стежить за ним. З сусідньої квартири доносяться занудні звуки гам. Скирда підійшов до відчиненого вікна, уважно слухає.

Скирда. Шостакович росте.

Біла Мафія (*до Кравцова*). Коли береш відпустку?

Кравцов (*не відриваючись від газет*). Попросив дозволу.

Скирда. План не пустить і командарм...

Кравцов подивився в його бік: що, мовляв, за командарм?

На твоєму заводі людей до корпусу, виходить — ти комкор, а над тобою — командарм!..

Пауза. Кравцов тільки посміхнувся.

А мені після фронту всі роки здаються відпусткою.

Дзвінок. Скирда і Біла Мафія презирнулися, кому йти відчиняти. Кравцов підвівся, вийшов, тут же повернувся з телеграмою. Кладе її на стіл.

Кравцов (*посміхнувся*). Відпочив!..

Скирда підійшов, узяв телеграму, прочитав.

Скирда. В Москву викликають? Це — перед наступом, Кравцов.

Біла Мафія. Можна, і я з тобою? На роботі мене відпустять.

Скирда (*про себе*). Ад'ютант.

Знову дзвінок. Скирда виходить. Біла Мафія поіграє зачіску. Заходить Скирда, за ним Оленка в плащі, з валізкою в руках. Зупинилася. Хвилювання наче заморозило її. Глянула на Білу Мафію, на Скирду і спилилася поглядом на Кравцові. Скирда

вдивляється в Оленку. Біла Мафія в якомусь недоброму передчутті підвелася з канапи. Кравцов поволі опустил газету, дивиться на Оленку, їхні погляди зустрілися... Валізка випала з рук Оленки. Кравцов, не відриваючи від неї погляду, підвівся. Стоять одне проти одного. Пауза. Кравцов ступив крок до Оленки, хотів щось сказати, але йому наче перехопило подих. Рвучко відвернувся від Оленки, підійшов до завжди замкнених дверей, повернув ключ, рвонув двері.

Перед нами на білій стіні голубі олені, під ними саморобний стіл-трикутник. Оленка глянула, хитнулась... Голубі олені, мабуть, через її сльози, то затьмарюються, то яскраво висвітлюються і більшають! Більшають... Заповнюють весь простір сцени. Народжуються звуки вальсу.

З а в і с а

КРАВЦОВ

*Повість про вірність
на 2 дії*

ДІЙОВІ ОСОБИ:

Кравцов.

Оленка.

Тамара.

Мишко.

Аза.

Дід.

Скирда.

Копоплицький.

Васильков.

ДІЯ ПЕРША

КАРТИНА ПЕРША

Сцена освітлюється повільно, мовби в ніч запливає ранок. Узлісся. Прихилившись до стовбура, сидить Мишко, наче дремає. Голова висала на груди, автомат на колінах. Пауза. Раптом стрепенувся, автомат наготові. Принишк, насторожився. Входить Тамара, теж з автоматом через плече. Мишко подивився на неї і злову розслабився, прибрав попередню позу.

Тамара. Втомилася! *(Не підходить до Мишка, на віддалі опускається на землю)*. Вперше так втомилася. Дід лютий-прелютий. Що, каже, вони в розвідку пішли чи на вечорниці? Послав мене розшукати вас, а решту він зробить сам. Думаю, відшмагає нагайкою.

Пауза.

Біля дикої яблуні натрапила на ваш слід. *(Засміялась)*. Взяла слід, як мисливський пес, і майже бігом кілометрів тридцять... Мишко, всі розмови потім, а зараз хвилини десять подрімаю перед дорогою. *(Скинула і простелила фуфайку, прилягла)*.

Довга пауза.

(Підхопилася, в голосі тривога). А чому ти мовчиш?! Мишко!! *(Підбігла до нього, шарпнула за плече)*.

Мишко подивився на неї довгим поглядом, і вона прочитала в його очах щось страшне... аж відсахнулася від нього.

(Тихо). Де моряк? *(Закричала)*. Де моряк?!

Мишко зробив повільний жест, мовляв, там, за деревами.

(Виходить, не відриваючи погляду від Мишка. По довгій паузі повертається. В одній руці тримає стягнуту з голови

хустку — коса впала на плечі, в другій — широкий німецький багнет, на ньому прилипла земля).

Мишко. Отим багнетом і руками викопав... Цілу ніч копав. У зріст викопав... і листям вистелив могилу. Моряк любив запах листя осіннього. Казав, воно йому нагадує запах моря.

Тамара. Як же так?..

Мишко. За млинами німці групу червоноармійців оточили, притисли до провалля — і з автоматів... Стогін недобитих вдень не так, а впочі далеко йде. Пробували люди туди пробратися, та німці охорону виставили. Хто наблизиться, зразу: не добивали червоноармійців, може, навмисне, щоб приманка для живих людей була, або — хай помучаться. *(Примовк)*. Ми з моряком теж почули стогін. Аж попід землею наче той стогін ішов. *(Важко підвівся, підійшов до Тамари)*. Ось його вахтжурнал. *(Вийняв блокнот, розгорнув, читає)*. «Людина за бортом... Як же жити, коли не поспробую врятувати людину? Той стогін літатиме за мною чорною чайкою. Все життя — чорною чайкою... Хай що не каже Мишко, а я піду». *(Важко зітхнув)*. Що я не казав, а він таки пішов. Його зразу ж на підступах автоматною чергою. Доповз я до нього, він уже не говорив. Доніс сюди. Ти ж знаєш, очі в нього ясно-голубі, а то стали чорними... Смерть уже почорнила йому очі.

Пауза.

(Підвівся). Піду в загін навпростець, щоб швидше, а ти знайди *(жест)* — там зв'язківець чекатиме. *(Вийшов)*.

Тамара лишилася сама. Нетвердим кроком підійшла, опустилася біля дерева, під яким сидів Мишко, навіть позу прибрала його.

Пауза.

Повертається Мишко.

Не подумай сама пробиратись до провалля... Туди й муха не пролетить. *(Постояв, ніби хотів ще щось сказати, і відійшов)*.

Тамара поволі гортає сторінки вахтжурналу. Потім починає прислухатись, наче вловлює якісь далекі звуки. Сцена темніє, а Тамара насторожилась, вся в полоні тільки їй чутних звуків. Підводиться обережно, наче боїться загубити почуте...

Переміна світла.

На простеленій шинелі лежить Кравцов. Весь перев'язаний, просто сповитий. Біля нього стоїть на колінах Тамара. То припадає вухом до грудей, то ловить пульс.

Тамара. Серце то стріпнеться, як поранений птах, то не чутно зовсім, мов зупинилося. Не вмирай! Чуєш, солдатику? Тяжко було тебе звідти забирати. Я повзла туди й назад тихіше, піж лунь літає. А знаєш, як лунь літає? Наче тінь понад землею, травинка не захитається... Ти спочатку видався легеньким, як дитина,— висох же увесь. А потім ставав все важчим. Донесла сюди — і більше ні кроку.

Пауза.

Розповідаю, а він не чує. Глухий, німий, невидючий! Не помирай, солдатику! Ти живучий. Серед усіх один аж до сьогодні дожив... Мабуть, твій стогін і моряк чув. *(Бере кухоль)*. Ось я тобі назбирала роси. По краплинці цілий ковток назбирала. Люди кажуть: ковток роси — відро здоров'я! *(Обережно вливає йому воду, приглядається)*. Ледь-ледь розплющив очі. Їй-богу, дивиться! Бачиш мене? *(Схачувалась, застібає фуфайку, вдягнула на голе тіло)*. Не лякайся... я все, що можна, пошматувала тобі на бинти... Увесь же ти в ранах. А ось листя горіха. *(Прикладає листя до лоба)*. Воно жар забирає. Вже добу отак над тобою, і тільки вперше помітно затепліло життя.

Тихо, мовби випливає на сцену Оленка в яскраво-червоній пакидці. Золотаве волосся розсипалося по плечах. На устах — щасливий усміх. Зупинилася на віддалі, дивиться на Кравцова.

(Нахилляється, прислухається). Щось шепоче. Слава богу. *(Знов прислухається)*. Ілонка, Роксолана... Імена якісь дивні називає. Марить... Хай поживе в світі марення, кажуть,

марення роздмухує життя. Хай! А я крапельку передрімаю. *(Схилила голову на коліна, задрімала).*

О л е н к а. Як тихо... Мабуть, війни не стало. Мабуть, війна померла... Чого я в червоному? Ти, Кравцов, називав мене сонцем — і я вдяглася в червоне, щоб ти подумав — соще сходить... Не подобається? *(Скидає накидку, мшастється в білій сорочці, довгій-предовгій, і по ній червоні квіти. Широкі рукава теж у квітах).* Бабуня мені вишила... Хай, каже, лежить, а я для тебе вдягла... іще раз одягла її, коли ставала русалкою. *(Одягає вінок з білих лілій).*

Сцена заливається місячним світлом.

(Танцює танець русалки. Танцює, наче заманює кого, потім кличе). «Кра-ав-цов!» *(Ось вона наче взяла його за руку).* Обережно іди, тут квіти — їм боляче. Вони живі, Кравцов! Тепер ніч. Вони сплять. Може, їм сниться теплий дощ або ранок... *(На якусь мить зникає і знову з'являється в червоній мантії, а в руках велика квітка, що палає голубим вогнем. Вона її тримає над головою, як факел).*

Г о л о с К р а в ц о в а. Знову ти в огнистому вбранні. Воно аж очі мені палить... чи, може, то сипій вогонь?

О л е н к а. Не палить — гріє... Не синій вогонь — це нічна фіалка, або нічниця, або знаєш, як іще вона називається? Люби-мене, не покинь.

Г о л о с К р а в ц о в а. Палить!!!

На сцені знову звичайне світло.

Т а м а р а *(прокинулась, нахилилась над Кравцовим).* Що ти шепочеш? Ти весь горює. Знову кров! Аж очі заливає. Пов'язку зрушив на голові. Ось так. *(Протирає йому чоло).* Зараз стане легше. Дощ надходить... що ж робити? Тут за десять кілометрів хата лісника педобудована. Треба ж туди добратись, але не дійдемо ми до лісної хати, солдатику. Не вистачає сили донести тебе, і не можна нести. Тобі б лежати, не рухатись. А ти коли мариш, то пробуєш підвестись, а сили ж то, як у підбитого пташеняти.

Марить... То жар його палить, то холод обіймає. (*Прислухається*). Рани ж болем пронизують наскрізь, а він знову щось розповідає, кличе Ілонку, Роксолану, Жанну, а уста без кровинки, наче аж усміхаються... імена дивні чи вичитав, чи придумав... Знову його пропасниця катує! Як же тебе зігріти? (*Після деякого вагання знімає фуфайку, залишається в одному ліфчику, фуфайкою прикриває Кравцова*). Не дивуйся на мов вбрання, все тобі пошматувала на пов'язки. (*Усміхнулася*). Я, мабуть, і себе б покроїла на бинти, аби вижив... Виживи, солдатику мій!

Сцена темніє, тільки висвітлюється коло.

Знову з'являється Оленка в червоному вбранні. Вона дивиться, наче тут близько перед нею Кравцов. У голосі прохання, вимога, падія: «Виживи, Кравцов!..» Стоїть в якомусь напруженому чеканні, а відлуння повторює: «Виживи, Кравцов!», «Виживи, Кравцов!».

Переміна світла.

Входять Тамара і Кравцов. Тамара з автоматом у руках. Кравцов у цивільному. Помітно, що не зовсім видужав. Зупинились.

Тамара (*продовжує розповідь*). Ось така одиссея. Збудувала тобі курінь, там і одужав.

Пауза.

Тяжко йти?.. Треба було б ще полежати.

Кравцов. Налезався. Далеко йти?

Тамара. З незвички може здатися далеко. Німці в цьому районі щось будують. Військ нагнали, і наш загін трохи відступив у глибину лісу.

Кравцов (*роздивляється*). Дорога — ніби нею вже колись проходив чи снилося.

Тамара. Тобі багато снилося-марилося... В тебе є сестричка?

Пауза.

Кравцов. Ходімо.

Тамара. Тут ми розійдемося на деякий час. Мені треба заскочити на хутір. А ти, щоб скоротити дорогу, підеш

навпростець. Перейдеш через спалене село, за ним буде невеличкий гайок — у ньому і зачекаєш мене... Зрозумів?

К р а в ц о в. Довго чекати?

Т а м а р а. Годиш три-чотири... Не заблудився? Гайок примітний, кругом нього тополі. Забачиш кого — то уникай зустрічі. Поліцаї переодягнені нишпорять. Партизанів висліджують.

Розходяться в різні боки.

Висвітлюється сцена — згарище села. На чорному тлі попелища біліють комини — це все, що лишилось від дворища, від хати. Хоч на коминях чорні язика сажі, хоч де-не-де повипадала цегла, але дуже помітні в чорному обарвленні згарища намальовані на них голубі олені, якісь дивовижні квіти, птахи і напис червоною фарбою: «Жохаю!», «Чекай!». Третє слово майже повсім вкрите сажою... Промені вечірнього сонця впали на малюнок, і він піби засвітився. На комині пучок ще свіжих осінніх квітів. Входить К р а в ц о в. Зупинився, скручує цигарку. Примощується на якийсь обгорілій колоді — і раптом його погляд упав на комин, на голубі олені. В нього перша думка — йому привиділось? Ні, справді. Підвівся. Неприпалена цигарка випала з рук, ступив кілька кроків до оленів, зупинився... Захитався, піби вражений кулюю. Шарпоув рукою груди, мов хотів вирвати з них розпач. Світло, як і його свідомість, погасло, а потім знову повільно засвічується. Стоїть Кравцов, заморожений горем. В освітлення влітаються голубі кольори... Наче із-за комини виходить О л е н к а — вродлива дівчина, біляве волосся перехоплене стрічкою, плаття в квіточках, у руках велика, чимось схожа на неї, лялька. Погляд на Кравцові. Не відриває від нього здивованих, замилюваних очей. Все це він бачить у своїй уяві... І коли розмовляє з Оленкою, навіть не міняє пози, навіть не підводить голови. Стоїть нерухомо, наче боїться, щоб не зникло намальоване уявою.

К р а в ц о в. Здрастуй.

О л е н к а (*відступила крок, наче хоче запросити в хату*).
Добрий вечір.

К р а в ц о в (*відрекомендовується*). Ординарець командира...

Пауза.

(*Жест у бік ляльки*). Як її звати?

О л е н к а (*підняла ляльку*). Ілонка.

Кравцов. А тебе?

Оленка *(вже опанувала себе)*. Сьогодні мене теж можна називати Ілонкою.

Кравцов. А вчора як називалась?

Оленка. Роксолана.

Кравцов. А завтра?

Оленка. Жанна. *(Жест, наче в неї хочуть забрати ляльку)*. Не займай!

Кравцов. Дивачка! Й досі з ляльками грається.

Оленка. Цього року в інституті була б.

Кравцов. У художньому? *(Поглянув на розмальовані комини)*.

Оленка. Подобається?

Кравцов. Трохи подобається, а трохи ні. Все ніби і схоже, і ніби не з цього світу.

Оленка. Все з мого світу.

Пауза.

(Схвильовано). Ти... поранений? Давай я тебе лікуватиму!
Баба — командира, а я — тебе.

Кравцов. Дрібниці. Я хоч і сьогодні в бій.

Оленка. Лоша!

Кравцов. Що?!

Оленка. Я тебе називатиму лошам.

Кравцов. Легше, громадяночко. А то попрошу звідси...

Оленка. Мене з моєї хати?

Кравцов. Ви що, куркулі? Дві хати маєте?

Оленка. Це — мій палац! А то — хата!

Кравцов. Палац... А живете де?

Оленка. День — у палаці, а день — у хаті.

Кравцов. Прийдуть німці — і хату, і палац сплять.

Пауза.

Оленка. Не відступайте — не прийдуть!

Кравцов. Про Кутузова чула? Отак і ми.

О л е н к а. Аж до Москви?!

К р а в ц о в. Військова таємниця.

О л е н к а. А ти герой! Поранений і не признався.

К р а в ц о в. У нашій частині всі герої.

О л е н к а. А як називається ваша частина?

К р а в ц о в. Енська.

О л е н к а. Назва якась дивна...

Пауза.

Давай вечеряти, Кравцов... А як тебе звати?

К р а в ц о в. А яке тобі ім'я подобається?

О л е н к а. Максим.

К р а в ц о в. Називай мене Максимом, я теж хочу мати кілька імен. А сьогодні справді мій день народження. Стук-не дев'ятнадцять. Піде двадцятий... Летять роки!..

Пауза.

О л е н к а. Давай потанцюємо, Кравцов!

К р а в ц о в. Без музики?

О л е н к а. Згадаємо ту, що на випускному.

Звучить вальс.

(Наче з партнером, танцює одне коло, друге... Зникає за комином).

У цей час входить А з а в чоботях, френч туго перетягнутий ремнем, на голові кубанка, з-під якої видніється закручена коса. В руках пістолет. Здається, вона не торкається землі, так тихо підійшла до Кравцова.

А з а. Руки!

Кравцов наче не чує.

Ну, бог з тобою, іди на той світ і так!..

Вбігає Т а м а р а.

Т а м а р а. Зупинись! Наш!

А з а *(опускає пістолет)*. Запізнилася б на пару секунд — і був би мій... Тут німецькі пси бігають, думала — один із них.

Т а м а р а. Я тебе сподівалась за левадою зустріти.

А з а. Це той врятований? *(Заходить так, щоб бачити обличчя Кравцова)*. Йому ще треба багато сала з'їсти, а тоді вже в загін. У нього сльози на очах від переляку. Не бійся, ми тебе в бій не пошлемо, будеш опеньки збирати.

Т а м а р а. Щось балакучою стала...

А з а. Довго мовчала. *(Виймає папір, передає Тамарі)*. Дідові віддаси, а мені ще треба подихати свіжим повітрям у цих краях. *(Виходить)*.

Т а м а р а. То наша розвідниця і контррозвідниця... Вона безстрашна, її ненависть до фашистів інколи перетворюється на таку лють!.. І ми її в такі хвилини боїмося. Відпочив?

Повертається А з а, кладе пучок польових квітів на комин.

А з а. Як твоє прізвище, ім'я, ангел небесний?

Кравцов повертається, мовчки дивиться на Азу.

А в його погляді опшмаття ночі... Іграшки любинц? Візьми... *(Виймає з кишені, подає наган)*.

Т а м а р а. Знову?

А з а. Знову зустріла поліцая. Він упав на коліна, просить: «Візьми зброю». Я взяла, і він замовк, царство йому небесне. *(Виходить)*.

Т а м а р а. Ти їй сподобався. Бач, зброю тобі подарувала.

Пауза.

Я вже розповідала про моряка, який хотів тебе врятувати. Перед війною він капітаном був на невеличкому судні. Гордився цим, а послухаєш мову, наче він тільки-но з корабля. І блокнот-щоденник свій називав вахтжурналом. Візьми. *(Подає записну книжку)*. Візьми на пам'ять про моряка. *(Виходить)*.

Кравцов поклав у кишеню паган. Потім записув книжку розгорнув, наче хотів читати, але передумав, поклав до кишені. Погляд знову — на голубі олепі.

(Заходить, теж кладе на комин лісові квіти. Перехопила погляд Кравцова). Німці село спалили і людей, до одного. Тут, кажуть, жила баба з онукою, їх теж...

Пауза.

Все згоріло, а комини залишилися. Бачиш, хтось написав «кохаю», «чекай»... Тепер так повелось — проходять тут партизани — квіти кладуть. Комини — як пам'ятники коханню! Ходімо! Ти такий блідий. На базі трохи ще підлікуєшся...

Пауза.

І птахи навіть не перелітають через згарище. Село тепер — як могила.

Переміна світла.

Узлісся. Поблизу — партизанський табір. Біля величезного пня, який править за стіл, на саморобній лавці сидить Кравцов — розглядає вахтурнал. Розгорнув, читає голосно, чітко:

«Виписка з правил ведення вахтового журналу, параграф п'ятий: записи у вахтовому журналі повинні писатися чітко, зміст їх мусить бути короткий, але вичерпно ясний». *(Пауза. Про себе).* Людина, яку я не знаю, яка не зпала мене і віддала за мене життя. Є подяка? Є ціна, якою можна розплатитися за це? Немає!.. *(Пауза. Перегорнув кілька листочків).* Записи мусять бути короткими, але вичерпно ясними. *(Записує. Голос Кравцова наче читає запис).* «Вахту прийняв Кравцов!» *(Згорнув книжку, заховав до кишені).*

Входить Дід. У крутих плечах вгадується неабияка сила. Мова спокійна, розважлива; усмішки не побачиш, а може, не видно за бородою, що ховає пів-обличчя. Зупинився, дивиться на Кравцова. Той деякий час не помічає його, потім забачив Діда, підхопився, став по команді «струнко».

Дід (*зробив жест рукою, мовляв, сідай. Сам зайшов з другого боку пенька і теж сів на лавочці*). Звання армійське?

Кравцов. Рядовий.

Дід. Звідки родом?

Кравцов. З Сибіру...

Дід. Де вчився?

Кравцов. Перший курс політехнічного.

Пауза.

Дід запалює лоплюку.

Дід. Казки любиш?

Кравцов (*їхні погляди зустрілись*). Дивлячись які.

Дід. В казках не придумане, в казках справжнє, тільки в стонадцять разів збільшене, аж не пізнаєш — так збільшене. Є казки веселі, радісні, а є — страшні. Ось тепер самі живемо у казці кривавій. Рубасмо голову змію, а в нього їх аж сім собачих, скажених...

Пауза.

Хлопче, можеш правду зараз говорити — говори, не можеш — почекаю.

Кравцов (*підвівся, зробив кілька кроків до авансцени, ніби тримаючи на плечах непомірний тягар, потім знову повернувся на своє місце*). Запитуйте.

Дід. Чого я буду ритися в твоїй совісті? Сам вибирай і показуй.

Кравцов. З інституту — в Червону Армію, потім — штрафний батальйон. А тоді нас у тил — міст підірвати. Завдання виконали. Частина бійців назад прорвалася, а нас до провалля притисли — і з автоматів...

Дід. За що штрафний?

Кравцов. Не знаю.

Дід. Такого не буває.

Кравцов. Дівчину зустрів...

Пауза.

Я колись, а зараз...

Д і д. До правди не готовий — почекаємо! Як здоров'я?

К р а в ц о в. Вже добре. А коли на завдання посилають — мене обходять.

Д і д. Встигнеш. Війні кінця ще не видно. (*Підвівся*). Розмова в нас не закінчена.

К р а в ц о в (*теж підвівся*). Не довіряєте, може?

Д і д. Розмова, кажу, в нас не закінчена. (*Виходить*).

Пауза.

К р а в ц о в. Не закінчена. А що сказати вам, командир... Один командир уже не повірив.

Змінюється колір освітлення, потім залишається лише освітлення, в якому стоїть С к и р д а.

Г о л о с К р а в ц о в а. В чім моя... наша вина?

С к и р д а. Мовчать!!! Батько її на фронті загинув, а ти насміявся з дівчини! Воїн червоний! Не воїн — бандит! Я сам, без трибуналу! (*Виймає пістолет*).

Знову освітлення, як і було. Стоїть К р а в ц о в, а голос С к и р д и ще звучить: «Насміявся з дівчини. Не воїн — бандит!»

П е р е м і н а с в і т л а.

Згарище села. Комин з голубими оленями. На обгорілій колоді згорблений, обхопивши голову руками, сидить К р а в ц о в. Весь у полоні спогадів.

Висвітлюється О л е н к а в червоному платтячку.

К р а в ц о в. Ілонка... А завтра будеш Жанна... Дивна ти... Придумала — кожен день нове ім'я!

О л е н к а. А квіти ж мають по кілька пазв. Є така квітка. Любка-дволиста, а ще вона називається нічниця, нічна фіалка, і ще вона має назву, знаєш яку?

Пауза.

Люби-мене, не покинь.

К р а в ц о в. Я приїду до тебе. Ось на них, на голубих оленях! У заметіль таку, що тільки в нас буває,— непро-

глядну, як білий дим... На голубих оленях! Вони мчатимуть, як ось ці... Вітром мчатимуть!

О л е н к а. Голубих оленів не буває, я їх придумала...

К р а в ц о в. Раз ти придумала — то вони є! І я їх знайду! Приїду і скажу: Ілонко, Роксолано, Жанно д'Арк, поїхали!

О л е н к а. Куди?!

К р а в ц о в. Світ дивитися! Я тобі покажу такі дивовижні краї!

О л е н к а. А ти їх бачив?

К р а в ц о в. Спилося або уявляв! Може, поїдемо в краї далекі...

О л е н к а. Не боїшся?

К р а в ц о в. Завтра в бій, і я піду! Хай уб'ють, не боюся!

О л е н к а. А хто до мене приїде?

К р а в ц о в. Я виживу... Щоб до тебе повернутися!

О л е н к а. Виживи, Кравцов!

Пауза.

К р а в ц о в. Приїду і скажу... (*Голос наче не може виватися з грудей, а потім вибухає*). Ілонко! Роксолано!!

Непомітно заходить А з а. Вона пильно вдивляється в малюнки на коминах, потім хулькою стирає сажу з третього напису, і там чітко проступає слово «Кравцов».

А з а (*повернулась до Кравцова і по довгій паузі*). Оце ти такий, Кравцов!

Німа сцена.

КАРТИНА ДРУГА

Узлісся. На лавочці біля пенька сидить К р а в ц о в, щось записує у вахтжурнал.

Заходить Т а м а р а. Сідає по другий бік «столу».

Т а м а р а. Як почуваш себе?

К р а в ц о в (*тільки тепер помітив її*). Навіть не чув, коли підійшла.

Т а м а р а. Вже звичка нечутно ходити. Іноді помічаю — пташка не чує, коли проходжу поряд. Поживеш у лісі, і ти навчишся. Пишеш?

К р а в ц о в. Пищу. *(Ховає блокнот)*.

Пауза.

Раптом залп — один, другий, третій. Кравцов і Тамара підвелися, стоять, наче над могилою. Кравцов і шапку зняв. Через кілька хвилин знову сідають.

Т а м а р а. І п'ятий не повернувся. Там загинув.

К р а в ц о в. Не повернувся? А як же ховають?

Т а м а р а. А Дід завів такий порядок. Де б не загинув боєць, хоч і останків його немає, але ховають у розташуваних заgonу. Насипають могилу, кладуть вінок із жита, калини і дубового листа. Неподалік виявлено величезне сховище пального, яким харчуються німецькі танки. Наказ командування будь-що знищити сховище. А там численна охорона, укріплення, прямим боєм не взяти... Отож і посилають по одному. Посилають, а вони гинуть.

К р а в ц о в. А що ж далі?

Т а м а р а. Пошлють шостого. А може, й не пошлють. Бо тепер ясно — це вірна смерть.

К р а в ц о в. Де ховають?

Т а м а р а. Ходімо поклонимось його могилі.

Виходять.

Заходять Мишко і Дід, вони чимось схожі між собою. Мовчки сідають біля «столу», мовчки скручують цигарки... Головне вже сказано ними.

М и ш к о. А що? Піду...

Д і д *(наче розмірковує чи виправдовується)*. Тебе доводиться посилати. А кого? Іншого пошлю, а тебе прибережу, бо ти мій син?

Пауза.

Не можна так! Це проти совісті!

М и ш к о. Розумію, не маленький.

Д і д. Там...

М и ш к о. Знаю, дорога в один бік.

Д і д. Що?

М и ш к о. Туди йдуть, а звідти...

Д і д. Злякався?!

М и ш к о. До слова прийшлося.

Д і д. Не вправився — комусь зпову йти...

Пауза.

І десятий піде. Наказ командування виконаємо!

М и ш к о. Виконаєте...

Пауза.

Д і д. Чоботи не давлять?

М и ш к о. Ні.

Д і д (*дістає з кишені, подає Мишкові*). На.

М и ш к о. Цукерка? Де взяли, тату?

Д і д. Завалялась.

Пауза.

М и ш к о (*підвівся*). Піду. (*А сам стоїть, не йде*). Тату, давайте шапками поміняємось. У мене тепліша і якраз на вас.

Міняються шапками.

Д і д. Придумав... (*Теж підводиться*).

М и ш к о (*одягнув батькову шапку, натягнув на лоба*). Бережіть себе, тату! (*Швидко виходить*).

Дід тримає в руках синову шапку, потім рвучко притис її до обличчя.

Сцена темніє.

В темряві жіночий тужний крик з відлунням... Потім тиша.

Три рушничні залпи.

Освітлюється сцена. Виходить Д і д, сідає на лаву, кладе шапку на коліно... Пауза. Ще тричі лунають трикратні залпи все тихіше й тихіше. Це вже вчувається Дідові.

Д і д (*гладить шапку, наче голову дитини*). Немовлям іше був ти, Мишко, і року не було, коли прихворів. Плачеш і плачеш... А візьму на руки — затихнеш. То я цілу ніч

і проношу тебе на руках. А ще коли до школи у перший клас повів тебе... Побриньдзювало з малечю. Мені чомусь так стало тебе шкода, а ти ніби відчув, зупинилося, мале, я підійшов, поцілував тебе. А ще якось на трактор до себе посадив. Двоє гонів з тобою обійшов. (*Ковтнув беззвучний плач*). А то завжди, як з дорослим.

Пауза.

А це, бач, узяв та й послав на смерть! Батько сина послав!.. Чи ти хоч устиг до мене, до матері думкою шугнути? Може, й не встиг... куля прямо в голову...

Пауза.

Мишко, чому я хоч на прощання не обняв тебе, не пригорнув до себе, щоб серце твоє живим почути! Почути, як б'ється!

Пауза.

Чому, Мишко?

Пауза.

(*Глухим стогоном-криком*). Батьки, цілуйте їх, дітей своїх, поки вони маленькі. Дорослі стануть, а ви їх обнімайте, слухайте, як б'ється їхнє серце — то шматочок вашого серця. Треба їх любити! Дихати ними! Ось бачите, не стало мого сина... Холодно мені в грудях... Холодно!.. Як у відчинені двері, мороз увійшов у душу.

Пауза.

Знову чутно три віддалені залпи.

Простіть, батьки тих синів, яких я знову пошлю. Може, на смерть! Простіть, як я собі прощаю, інакше не можна! Вітчизну свою, край свій, цю землю свою (*розкинув руки*) треба захищати!

Пауза.

Ось і тепер піде слідами мого сина командир третього взводу, найкращий у загоні. (*Підвівся, стоїть згорблений, постарілий. Шапку так і тримає в руках*).

Входить Кравцов, майже стройовим кроком наблизився до Діда.

Кравцов. Товаришу командир, дозвольте. *(Помітив, що Дід не бачить і не чує його, повільно, тихо ступаючи, виходить).*

Дід *(не міняючи пози)*. Що хотів, Кравцов?

Кравцов *(повернувся на місце)*. Я прошу послати мене туди...

Дід. Куди не дійшов Мишко? *(Дивиться на Кравцова, наче не збагне, що той сказав).*

Кравцов. Куди ішов Мишко. *(Ступив кілька кроків до командира, той вдивляється в нього, наче хоче розгадати його).*

Дід. Сам, чи хто підказав?

Пауза.

Чується голос Кравцова, наче читає запис: «Вахту прийняв Кравцов!»

Кравцов. Сам собі підказав.

Дід *(твердо)*. Піде командир третього взводу.

Пауза.

(Наче сердито). Чи гадаєш, ти кращий, хоробріший, досвідченіший?

Пауза.

Чого в тебе очі червоні? Випив?

Кравцов. Не спав... за старостою ходили.

Дід. Поспи... Хто може рівнятися з комвзводом три!

Кравцов. На це діло мене краще...

Дід. Ти кращий, відважніший? Іди з моїх очей. Скромник.

Кравцов. У мене більше шансів виконати це завдання.

Пауза.

Не той тепер час, щоб думати про скромність. І я не з лякливих.

Пауза.

В мене план інший — не від лісу і не від поля підкрадатися до об'єкту, а з села.

Д і д. Там штаб польової жапдармерії, аж кишить німцями.

К р а в ц о в. Саме тому охорона не чекатиме з боку села.

Д і д. А в село як?

К р а в ц о в. На місці вирішу.

Д і д. Треба думати.

К р а в ц о в. Я вже думав. Скільки ж іще думати?

Пауза.

Д і д. Рідня є?

К р а в ц о в. Я дитдомівець.

Пауза.

Д і д. Придумали слово — дитдомівець. (*Виходить*).

К р а в ц о в (*говорить, наче вона поряд*). Ілонко, як ми вирішили з тобою, так і зроблю, піду. Ми не прощаємося, бо ми завжди разом.

Заходить Д і д.

Д і д. День і ніч вистачить тобі зібратися? І підеш. Підете вдвох з Азою.

К р а в ц о в (*підвіся*). Я сам.

Д і д. Підете вдвох. Адресу, якщо є кому... даси.

К р а в ц о в. Обійдеться без адреси...

Стоять двоє людей, мовчки прощаються, і кроку один до одного не зробили.

Переміна світла.

На авансцені А з а з вузликом у руках. На ній широка довга циганська спідниця. Поверх фуфайки велика циганська хустка. К р а в ц о в у звичайному одязі сільського парубка. Обоє зупинились, обирають дорогу.

А з а. Підемо ліворуч, поза березняком.

К р а в ц о в. Праворуч яром — дивився по карті.

А з а. По карті. Іди за мною, я тут не тільки кожне деревце — кожну гілочку знаю. В мене очі — як фотоапарат: гляну — і на все життя. І потім — хто в нас старший?

К р а в ц о в. Не запитував у командира.

А з а. А я запитувала.

К р а в ц о в. Що ж він сказав?

А з а. Хто розумніший, той і старший, а хто розумніший — діло покаже... Ще кілометрів тридцять!

Пауза.

Ти вже за ніч пройшов сорок. Ходив на згарище? Стоять комиши? Біжать олені?

Пауза.

Скільки їй років було?

К р а в ц о в. Вісімнадцять.

А з а. А мені дев'ятнадцять. А тобі? Вже сивина пробивається. Мабуть, за тридцять.

Кравцов прислухається, пасторожився.

То листя падає. В лісі, коли голі дерева, — листок падає, а чути далеко, здається, ніби хтось крадеться. Через кілька годин будемо в хаті лісника.

Переміна світла.

Сільська хата. Недобудована — вікна і двері не вставлені. На підвіконні фуганок. На стіні на гвіздку висить полинялий піджак. На долівці кинутий оберемок сіна, на ньому лежить А з а. К р а в ц о в стоїть, обіперся об одвірок.

А з а. Старий самотній лісник майстрував собі хату. Війна почалася, а він майструє. Якогось дня поклав фуганок на підвіконня і пішов у село по тютюн, навіть піджак залишив. Пішов — і не вернувся. Може, десь на війні вже.

К р а в ц о в (*підійшов до вікна, взяв фуганок, провіє раз, другий*). Хазяїн повернеться, добудує.

А з а. Гарно тут. Якби мені після війни таку хату. Ні, не таку, а цю. Жодних меблів, тільки сіно. Щодня свіже

сіно в цей куточок поситиму і буду лежати, слухати тишу, думати. А потім потанцюю. Я люблю сама собі співати, танцювати. Людина, яка співає для когось, — вона на роботі, як і та, що рубає дрова, підмітає вулиці чи зводить будинок. А та людина, що для себе співає, вона летить. Летить на крилах смутку або на крилах радості. Вона й земного тяжіння не відчуває, вона летить!..

К р а в ц о в. Ти справжня циганка?

А з а. А ти як гадаєш?

К р а в ц о в. Чого я буду гадати? Хочеш — скажеш. Ні, так ні. Давай про діло.

А з а. До чого просто на війні — або тебе вб'ють, або уб'єш ти.

К р а в ц о в. Присмеркне, спробую підійти до села, оглянути.

А з а. Це завдання мені!.. Ти прийдеш у село — зразу помітять. А я прокрадусь... Чого крадеться циганка, ніхто не здивується. Не здивується, бо циган і євреїв фашисти мовчки вбивають.

К р а в ц о в. За що?

А з а. Одна вина — за те, що народилися на світ.

К р а в ц о в. Вони за це заплатять.

А з а. За людське життя розплатитися не можна... Хоч мільйон років плати.

Пауза.

Зайду в село, розвідаю, а ти полежиш тут, посниш або по-мрієш. Я в мріях стільки країв, стільки людей набачилась. І женихи в мене були. Високі, стрункі, красені, та й годі. А такого, щоб ранив мене, не було. Не змогла намалювати.

Пауза.

Розкажи мені про себе.

Пауза.

К р а в ц о в. Іншим разом. Якщо ти йдеш, то пора. Вже звечоріло.

А за *(підвелася)*. Іду. Коли через добу мене не буде, іди сам. Коли хочеш, можна і в загіп повернутися,— ніхто нарікати не буде. Це так Дід сказав.

Кравцов. Дивись, обережно.

А за. Ех, Кравцов!.. Мені відомо, тобі теж двадцятий! А знаєш, чому ти видаєшся старшим? Тому що сивина пробивається? Ні. Тому, що в очах твоїх ошматя ночі... Бувай! *(Виходить)*.

Переміна світла.

Кравцов сидить на сіні, записує у вахтжурнал. Відклав вахтжурнал, ліг, підклавши руки під голову... Вечоріє.

Кравцов. А час наче не йде, а повзе.

Якось непомітно зайшла А за і стала в дверях.

А за. Лежиш, Кравцов?

Кравцов *(підвівся)*. Нарешті!

А за. Лежав і не спав — по очах бачу. І за мене переживав. А як не переживати?.. Мене, молоду, красиву, уб'ють. І планета стане біднішою. Зникне гарна людина — і земля біднішає. Хто так станцює, як я? Ніхто. Може, краще, може, гірше, але не так, як я. Хто заспіває так? Ніхто. *(Підійшла до Кравцова)*. Посунься...

Кравцов підвівся, відійшов, примостився на вікні.

(Шпурнула хустку на сіно, прилягла. Вже іншим тоном). До села можна пробратися яром, а там городами. Село невеличке, а фашистів — як пацюків у коморі. Бігають, ситі — аж вилискують, а люди принишкли, по хатах сидять.

Пауза.

На вигоні трое повішених гойдаються.

Пауза.

Кравцов. З сільськими ні з ким не говорила?

А за. Я ж циганка — ворожила, розпитувала... *(Посмінулася)*. Ворожити зараз так легко, у всіх важке горе на

серці та надія в душі — отак, горе і надія тільки і є в людей зараз.

Пауза.

У першу хату, що за селом біля тополі, можна зайти. Коли що — перечекати. Там жінка самотня живе.

К р а в ц о в. Йї вірити можна?

А з а. Сина убито на фронті.

К р а в ц о в. Де комендатура?

А з а. Біля церкви.

К р а в ц о в. Дорога до складів?

А з а. Я домовилася з господинею. Завтра корову поведу пасти і роздивлюся.

К р а в ц о в. На світанку підеш?

А з а. А знаєш, що таке світанок. Це коли ніч прощається з землею. Глянеш на небо, світає... а ніч до землі припада, мов боїться, що більше не побачить її.

К р а в ц о в. Поспи.

А з а (*розстеляє фуфайку, лягає. Пауза*). А що, коли останні два метри життя проспши? Шкода буде.

К р а в ц о в. Як це?

А з а. А так. На світанку піду і не повернуся... і пошкодуеш, що примусив мене спати!

Довга пауза.

Ти хотів знати, чи я циганка? (*Схопилася*). Затанцюю тобі, Кравцов... (*Починає танцювати під музику безслівної пісні, зупинилась, заспівала*).

Іди до мене, іди до мене,

Іди до мене...

Смагли ніжки — стежку вкажуть,

Груди білі — ніч засвітять,

Губи ніжні — втому вип'ють,

Руки теплі заколишуть.

Іди до мене, іди до мене!

Іди до мене...

Знов тапок — незвичайний, дедалі стрімкіший, вона паче літає. Розстебнулася блуза — забілили груди, коса розплелася. Аза то зупиняється, не зводячи очей з Кравцова, то знову кидається у вихор танцю. Кравцов стоїть чи то вражений, чи то розгублений. Тьмяніє світло, і вже в темряві повторюється пісня.

Довга пауза.

Сцена освітлюється. А з а вдягає фґфайку, запинається. К р а в ц о в стоїть біля вікна, ніби теж зібрався в дорогу.

А з а. Нас було чотири сестри: дві білі, як ранок, а дві — чорні, як вечір... Я в драмгуртку циганку Азу грала, Кармен розучувала. *(Ступила кілька кроків до Кравцова, ніби хотіла побачити, що в його очах)*. Відпочинь, Кравцов, роботи завтра багато. *(Виходить, у дверях повернулась)*. Кравцов, коли б ти сю піч... прийшов до мене, убила б... Ось і ніж приготувала. *(Відвернула полу фґфайки. Пауза. Знову відійшла до дверей, зупинилася)*. Мені тепер легше жити. Вірю — є велике кохання! Думала, це казка, а воно насправді. А так убила б, як зрадника, і рука б не здригнулася! Спасибі, Кравцов, що ти є, що я зустріла такого! *(Хоче йти)*.

К р а в ц о в. Зачекай... За звичаєм нашого загону я хотів Ілонку поховати і вінок зробив. *(Виходить і повертається з вінком, сплетеним з калини, жита і дубового листа)*. Вона, Ілонка, Роксолана... загинула мужньо, як бовць... Я вибрав місце, затишно їй буде. А то не повернусь — хто її поховає?

Аза стоїть, вражена болем і жалем...

Сцена темніє.

Три залпи з двох пістолетів, голоси вже в темряві.

К р а в ц о в. Ніби живу поховав...

Пауза.

А що, коли вона жива?

Пауза.

З вогню живим не вийдеш...

А з а. Мені вже треба йти, Кравцов.

Переміна світла.

На авансцені стоїть Тамара. Задумалась. Входить Дід з погаслою лоплюкою в руках...

Дід. Що з тобою, Тамаро, не прихворіла?

Тамара (*прокинулася від думок*). Пробачте, не помітила...

Дід. І я біля тебе постою, воно хоч трошки сонце гляпуло, а теплить. Чи не простудилась? Погода ж пікудишня...

Тамара. Я тепло вдягнена.

Дід. Он підошва в чоботі відірвалася, треба підбити.

Тамара. Як там наші?

Дід. Поки не чутно.

Тамара. Товаришу командир!..

Дід. Хочеш піти дізнатись?

Тамара. Так.

Дід. Не треба йти в той бік. Не треба привертати увагу. Може, німці мають у лісі свої очі, свої вуха.

Тамара. Я кружним шляхом.

Дід. Почекаємо.

Тамара. Кравцов...

Дід. Не певна за нього?

Тамара. Ще рани не позагоювалися як слід.

Дід. Тихо. На переміну погоди.

Пауза.

Тамара. Дозвольте, я розвідаю.

Дід. Я вже сказав.

Тамара. А коли без дозволу піду?..

Дід (*розпалює люльку, наче незотія*). З ногками вибачення). Такий час! Берегти дисципліну треба!.. Без дозволу підеш — розстріляю!

Переміна світла.

Хата лісника. Кравцов стоїть біля вікна. Задумався. Входить Аза. В ній ніби щось змінилось, ніби кроки стали чіткіші, зразу й не помітив, що тримається їй на ногах і навіть говорити надзвичайно важко, а вона ніби ще й усміхається.

Кравцов (з полегшенням). Ледве дочекався.

Аза. Слухай! Повторювати не буду... До сховища треба пробиратися повз церкву вузькою вуличкою, порослою резедею. А далі — чисте поле, затемна повзтимеш. А там — огорожа дротом. Вартові проходять уздовж дроту кожні двадцять хвилин. Ось план. (Дає папір).

Кравцов підійшов, узяв папір.

Іди зараз, тепер вечір у ніч переходить. Очі найгірше бачать у такій темряві. Бо вона схожа на величезну тінь. Ти теж, як тінь, будеш, і вартові ще не насторожені... Іди, Кравцов. (Хитнулася).

Кравцов. Що таке?

Аза. Поранена. (Вона б упала, якби Кравцов не підхопив її, підвів до сіна, обережно поклав).

Кравцов. Як же я тебе залишу?

Аза. Тебе послали підривати сховище, а не оберігати поранену циганку.

Кравцов. Азо!

Аза. Іди, Кравцов, я дочекаюсь тебе.

Сцена темпіє.

В темряві спалахують різнокольоровим світлом шматки дороги, якою, очевидно, проходила Аза... Ліс, кущі, дерева, колючий дріт, химерні переплетіння гілок.

Сцена висвітлюється.

Кравцов стоїть біля вікна. Аза підвелася, сіла. Їй неймовірно важко робити кожен рух, але біль хоче приховати усмішкою... а воно й усмішка болюча.

Кравцов. Як себе почуваш?

Аза. А ти — справжній, ти... живий?

Кравцов. Який же я ще можу бути?

Аза. Сон, марення мені напоказували всього... Скажи ще раз... Ти — Кравцов?!

Кравцов. Я, Азо! Все зробив. Тільки, коли з села виходив, чиркнула куля — дрібниці...

Аза. І я не почула вибуху?

Кравцов. Ще почувеш через десять хвилин.

Аза. Десять хвилин це багато...

Кравцов. Вже дев'ять залишилося.

Аза. А коли міна не спрацює?

Кравцов. Відлежуся, як недобитий пес, і знову повзтиму туди.

Аза. А знаєш, жито — то вічна пам'ять про тих, хто пішов, пам'ять серед живих... Калина — то краса, яка після них житиме. Дубове листя — то труд тих, що пішли, труд, що лишили живим... Кравцов! Хороша традиція в нашому загоні!

Пауза.

А вінок з Ілонки приймає і могилу розрівняй... Для людей її немає, а для тебе вона лишилась жити... Її кохають, вона жива...

Кравцов. Ти вгадала, циганко. Я й вінок прийняв, і могилу розрівняв... Живе Ілонка... В мені живе.

Віддалений вибух, як удар грому, ввірвався в хату.

Аза (*спочатку тихо, а потім все голосніше сміється*). Ми їх... Ми сильніші!

Кравцов (*тепер уже помітно, що він поранений. Йому вже важко стояти. Він тримається за підвіконня*). Сильніші...

Довга пауза.

Аза. Кравцов! (*Подає папір*). Читай!

Кравцов підійшов, йому важко, але старається не показувати, взяв папір.

Читай голосно!

Кравцов (*читає повільно, чітко*). «Я, Кононенко Марія Дмитрівна, в загоні прозвана Азою, знаю Миколу Кравцова сорок вісім годин. Були разом на завданні. Микола

Кравцов — чесний, мужній, відданий Вітчизні. Ще я знаю: він, Кравцов, уміє кохати і вміє бути вірним у коханні.

Пауза.

Вищезазначене дає йому право бути комуністом. Прийміть його в партію. Безпартійна Марія Кононенко».

Пауза.

Кравцов тамує біль, а може, й сльози.

А з а (*їй дуже важко говорити*). Кравцов, добудуєш хату після війни... коли час буде...

К р а в ц о в. Добудую. Для тебе добудую.

А з а. Кравцов, у тебе залишилась ще крапелька сили? Підведи мене...

Кравцов тільки неймовірним зусиллям волі тримається на ногах. Підійшов, обережно підвів Азу.

Подай хустку.

Кравцов подає хустку, розгортає її й кладе на плечі дівчині.

(Взяла хустку за кінці, розкинула над собою, як крила).

Хтось казав, що найкраще (*голос усе тихішає*) прощатися з цим світом у танці... Хочу востаннє станцювати...

А сама ледве тримається, голову схилила на плече Кравцову. Чути стукіт каблуків під безсловесну пісню Ази. Стукіт переходить у дріб.

Трохи погасло світло.

Вони обоє ледве стоять у великому колі танцюючих тіней.

Як легко танцювати, і землі не чую під собою... (*Опустилась на коліна, потім упала, розкинула хустку, як крила*).

Кравцов захитався, він теж не може втриматися на ногах. Стукіт каблуків затихає — коло з тінями зупиняється...

Темрява.

Коли освітлюється сцена, ми бачимо: А з а лежить уже накрита циганською хусткою. К р а в ц о в розпластаний серед хати. Т а м а р а стоїть біля них, вражена побаченим.

Т а м а р а (*підійшла, трохи підняла край хустки рукою, наче закрила очі Азі. Підійшла до Кравцова, опустилась*

на коліно, прихилилась, слухає серце і тихо). Виживи, Кравцов!

А відповідає луна голосом не Тамари, а Оленки:
«Виживи, Кравцов!
Виживи, Кравцов!
Виживи, Кравцов!»

ДІЯ ДРУГА

КАРТИНА ТРЕТЯ

Ніч. Закуток товарної станції. В колі світла, що падає від ліхтаря, двоє ваптажників. Навіть їхні пози свідчать про крайню перевтому. Чуто то віддалені, то близькі гудки паровозів. Долинають голоси станційної обслуги.
Довга пауза.

К о п о л і ц ь к и й. Глянувши на нас збоку — хто б догадався, що міністр і академік розвантажують вагони з вугіллям? Нікому б і в голову не прийшла така божевільна думка! Вугілля, та ще вночі, та ще на голодний шлунок!

Пауза.

Я так зголоднів, що хотів сунути в рот шматок антрациту, але зуби пожалів.

К р а в ц о в. Чи вправимося до ранку?

Пауза.

К о н о п л і ц ь к и й. Чому ти завжди набусурманений? Тебе за це й дівчата не люблять. А до Конопліцького (*жест, мовляв, до мене*) липнуть, як оси до варення. Вони липнуть, а мені байдуже! У них завжди усмішечка напоготові. Оченята ніби хотять повистрибувати — всі вони на один копил.

Пауза.

Не мовчи, розмовляй, бо засну, і вже не розбудиш. Розкажи щось.

Кравцов. Що розказати?

Коноплицький. Дитинство, кохання, мрії. Або, наприклад, як ти бачиш свою доріжку в житті?

Кравцов. Закінчу інститут, одержу призначення і працюватиму.

Коноплицький. Куди пошлють, туди й підеш,— теля...

Кравцов. А як же ще?

Коноплицький. Постав мету і йди до неї, як ось я. Я обов'язково стану міністром! Міністр Коноплицький! Звучить? Отож-то! Стою в трамваї, а за спиною — «міністр!», «міністр!». Приїду додому — буду матері покрівлю пере-кривати — люди питатимуть: хто то. А потім дізнаються та аж роти пороззявляють... Міністр па хату виліз!

Пауза.

Так їсти хочеться, що, якби зараз побачив ситого чоловіка, убив би із задрощів.

Пауза.

Взагалі передчуваю, що з мене буде щось велике... Хочеш факти?

Кравцов. Давай!

Коноплицький. На фронт я пішов рядовим... Від Чорного до Білого моря рядовішого, ніж я, не можна було знайти. А ким закінчив війну? Ефрейтором! Від рядового до ефрейтора! Стрибок? Стрибок. Перший курс інституту — рядовий студент! Четвертий курс — староста кімнати! Стрибок? Стрибок. Дійду і до міністра... А ти — до академіка. Не витрачаєш часу на балачки, цінні думки записуєш у вахтжурнал.

Пауза.

Коли голодний — таке відчуття, наче у роті хто кропивою пожалив.

Кравцов. Не думай про їжу.

К о н о п л і ц ь к и й. Я не думаю, а нутрощі думають та ще вголос.

К р а в ц о в. Досить відпочивати.

К о н о п л і ц ь к и й. Ще п'ять хвилин. *(Видно, чимось збентежений)*. А можна збожеволіти від голоду?

К р а в ц о в. Мабуть...

К о н о п л і ц ь к и й *(прислухається, принохується)*. Я вже божеволію! Вчувається запах ковбаси, та не якоїсь там ліверної *(з натхненням)*, а домашньої!

К р а в ц о в. На, з'їж, а то справді збожеволієш. *(Подає йому крайчик)*.

К о н о п л і ц ь к и й. Як ти економиш? Я, поки принесуть суп, хліб з'їдаю протягом трьох секунд.

К р а в ц о в. Ти свій пайок віддав технічці і добре зробив. В неї — діти...

К о н о п л і ц ь к и й *(вже з'їв хліб)*. А ковбаса пахне... Це або новий вид галюцинацій, або...

К р а в ц о в. Або...

К о н о п л і ц ь к и й. Починається. *(Жест, мовляв, божеволію, потім знову принохується)*. Далі терпіти не можу — піду на запах... *(Встає, виходить)*.

К р а в ц о в. Дивак! *(Розмовляє про себе)*. Розвантажувати вугілля — тяжка робота, але мені чомусь здається, чим тяжча робота, тим більший перепочинок душі.

Пауза.

К о н о п л і ц ь к и й хоче стати міністром, а я? Через рік призначення. Куди?..

Пауза.

Однаково...

Заходить К о н о п л і ц ь к и й.

К о н о п л і ц ь к и й. Піймав! По запаху вислідив. За вагоном знайшов — до нас, видно, приглядалась.

К р а в ц о в. Ковбаса?

К о н о п л і ц ь к и й. Виходь, чого боїшся, ми не урки...

Кравцов. Нічого не розумію...

К о н о п л і ц ь к и й (*тихіше*). Пішов по запаху, як по стежці, глянь — за вагоном тінь... Я ж колись «язика» брав — знаю. Підкрався і за руку — хап! А вона — «відпусти!» І так глянула... В темряві побачив її очі, а вони в неї злі, як у пуми, і рука моя сама опустилась.

Кравцов. Де ж та пума?

К о н о п л і ц ь к и й. Виходь, мара,— ми чесні люди, вантажники. Іди ближче, на світло.

Т а м а р а виходить на світло.

Т а м а р а. Не скажете, де тут студенти вугілля розвантажують?

К о н о п л і ц ь к и й. О другій годині ночі, на коліях товарної станції шукати студентів?

Тамара підійшла на кілька кроків, вдивляється в Кравцова. Той уже пізнав Тамару, але ще не вірить своїм очам.

Т а м а р а. Кравцов?

Кравцов. Тамара? Коли приїхала?

Т а м а р а. Сьогодні пізно ввечері. Знайшла ваш гуртожиток, а там сказали, що вугілля вантажите. Хотіла до світанку на вокзалі перебути, але не спиться. Я і пішла навманя... Бач, і знайшла.

Пауза.

Який ти замурзаний — ледве впізнала.

Кравцов. Хоч би написала, що приїдеш.

Т а м а р а. Не збиралася їхати...

К о н о п л і ц ь к и й (*кидає підкреслено зацікавлений погляд то на Кравцова, то на Тамару*). Якщо давно не бачилися — розцілуйтеся.

Кравцов (*підійшов до Тамари*). Здрастуй! (*Поцілував*).

Т а м а р а (*відвела погляд від Кравцова*). Не збиралася їхати, а воно якось в один день нашло на мене і...

Пауза.

Влаштуюсь десь на роботу, а якщо вийде — і в інститут на той рік. Допоможеш, порадиш?

К р а в ц о в. Подумаємо.

К о н о п л і ц ь к и й. Дрібниці, і роботу, й інститут я беру на себе. Роботи — хоч греблю гати, а в інститут? Декана десь у темному куточку попрошу, він фронтовиків любить і боїться. Та ще для користі справи підкинеш, що й ти була на фронті.

Т а м а р а. Я серйозно.

К о н о п л і ц ь к и й. А хто ж серед ночі жартує?

К р а в ц о в (*жест у бік Коноплицького*). Мій товариш, однокурсник.

К о н о п л і ц ь к и й (*з поклоном*). Друг і соратник Кравцова — Петро Коноплицький. Міністр. Без портфеля поки що...

Т а м а р а (*подає руку*). Тамара.

К о н о п л і ц ь к и й. «Прекрасна, как ангел небесный, как демон, коварна и зла».

К р а в ц о в. Ми через пару годин вже закінчимо роботу.

Т а м а р а. Може, поїсте? Я в дому взяла дещо — ковбаса домашня і хліб...

К о н о п л і ц ь к и й. Ні! Ні! Коли я працюю — їсти не хочеться. Примушували б — і шматочка не взяв... Поговорить, а я піду. Відпочивати для мене теж шкідливо. (*Виходить*).

Кравцов і Тамара стоять у напруженій мовчанці. Розмова між ними або навіть кілька слів, якими вони можуть обмінятися, і визначать їхні стосунки зараз, а може, і на все життя.

Пауза.

Т а м а р а. Могла б і ближче від дому влаштуватися, а я... (*Не підбрала слів*). Ти тут, і я теж сюди...

К р а в ц о в. З роботою і в інститут влаштуватися, думаю, можна.

Пауза.

Т а м а р а. А не думав, що аж сюди приїду?

Кравцов (*теж наче хотів знайти інші слова, але не зміг*). Ні.

Заходить Коноплицький.

Коноплицький (*до Тамари*). Оце розсудив: не можна вам іти самій — ковбаса бандитів приманить. Вона ж пахне на три кілометри, і пограбують.

Тамара (*посміхнулася*). Не віддам, для вас прибережу. Чекатиму на вокзалі. (*Виходить*).

Коноплицький. Гарненьке, піжпеньке дівча. Влаштуємо її на роботу. Що вона вміє?

Кравцов. Стріляє без промаху.

Коноплицький (*здивовано*). Що?!

Кравцов. Розвідницею була в нашому загоні.

Коноплицький. В неї в очах є щось від зарядженого револьвера.

Кравцов. Безстрашна.

Коноплицький. Ти закоханий в неї? Ні? То я почну облогу, а потім штурм цієї фортеці. Що за лихо? Глянув — сподобалася! Глянув — втоми як не було! Глянув — їсти перехотілося! З такою можна одружитися. Помітив, яка вона горда? А в загоні в неї не було об'єкта, як би сказати, спостереження?

Кравцов. Не було.

Коноплицький. Кравцов, цей нічний метелик залетів мені в душу. Я відчиню віконечко і скажу йому: лети звідси. Коноплицький — людина, яка не любить кайданів, навіть золотих.

КАРТИНА ЧЕТВЕРТА

Лавочка десь у саду. На лавочці сидить Кравцов, біля нього розкладені книжки, конспекти. Він читає, запотовує.

Кравцов (*видно, давно вже працює. Встав, зробив кілька фізичних вправ, як людина, що засиділась. Говорить, наче вмовляє себе*). А чого, власне, я тут, наче мене хто

прив'язав? Біжи, Кравцов. Куди? В кіно. Не хочу. Просто пройдиись... Як це — просто пройтись? А так, по вулиці. Теж не хочу. Ну, тоді сиди, гризи граніт науки... Ну й що, буду гризти. (*Сідає, продовжує працювати*).

Заходить Коноплицький, зодягнений, як на свято. Все на цьому випрасуване, хоч, видно, пошене-перешене, та ще й з чужого плеча.

Коноплицький. Кравцов, ти маєш нагоду лицезріти найелегантнішого мужчину. (*Поволі повертається на всі боки*). Ну?! Заціпило... Це все Тамара. Яюсь вона сказала, що хоче бачити мене в цивільному. Я намотав собі на вус і оце... Галстук — з четвертої кімнати, сорочка — з восьмої, піджак — з двадцятої, штани — з першої, черевики — з дев'ятнадцятої. Всі кімнати гуртожитку перетрусив. (*Жест*). Красень!

Кравцов. Нічого!

Коноплицький. Але після військової форми, здається, піби голий, і потім все ледве тримається. Боюся крок широкий зробити, боюся рукою махнути, але раз Тамара хоче, я можу для неї і кольчугу вдягти.

Кравцов. Куди зібрався?

Коноплицький. Хіба я знаю? Тамара знає: куди мені йти; що я буду робити; чи треба мені дихати, чи не треба; як Тамара скаже — так і роблю. Рік минув з того часу, як на товарній станції я її побачив. Рік, а вже немає Коноплицького — є раб! Ох і Тамарочка!

Кравцов. Чого в тебе одна щока червоніша?

Коноплицький. Це теж її робота. Вона виховує в мені високі моральні якості... Взагалі нема в світі нічого прекраснішого, ніж жінки, і загадковішого немає. Як швидко вони переходять від гніву до ласки.

Заходить Тамара, вдягнена в гарненьку сукню, проста, але до лиця, зачіска.

Тамара. Ходімо, зацізнюємося.

Коноплицький. Встигнемо.

Кравцов. Куди?

Коноплицький. В кіно.

Кравцов. А чого Тамара не вітається?

Тамара. Ми ж ранком віталися. Забув?

Кравцов. Пам'ять щось підводить.

Тамара. Вона в тебе й була слабенька.

Коноплицький. Ходімо, Тамаро. Тільки за мене братися не можна — все, як павутинка, розлізеться.

Тамара (*оглянула*). «Как денди лондонский одет».

Коноплицький. Красивий чоловік! Як тобі пофорутило, Тамаро! Зустріти мене, покохати. Чого так дивися?.. Пожартувати не можна?

Тамара. Ходімо з нами, Кравцов.

Кравцов. Попрацюю.

Коноплицький. Ох, який я гарний! Хоч на виставку.

КАРТИНА П'ЯТА

Кабінет директора заводу. За столом сидить Васильков. Йому за тридцять, впевнений у собі. Ця впевненість відчутна і в голосі, і в манері розмовляти, і в жестах.

Він відкинувся на спинку крісла, ніби задумався. Заходять Кравцов, підходить до столу, сідає.

Васильков. Ось тепер поговоримо. Почитав анкету, характеристики, хоч вони часто й необ'єктивні, але знати їх треба. (*Посміхнувся*). Ми з тобою з одного гнізда... Один інститут закінчували. Я — до війни, а ти — після. Хороший інститут. Між іншим, я просив міністерство, щоб саме з цього інституту прислали мені інженера. Рвався в Сибір чи за призначенням?

Кравцов. За призначенням.

Васильков (*посміхнувся*). А міг би сказати — рвався. Про завод наш маєш уявлення?

Кравцов. Можна сказати — ні.

Васильков. Яку б ти роботу хотів?

Кравцов. Не знаю.

Васильков. І я не знаю. (*Пройшовся кабінетом, усміхнувся*). Мені хороші інженери дуже потрібні і навіть посередні, на жаль, теж потрібні. Де тебе притулити?

Кравцов. Ви мене не туліть, а призначте, і я буду працювати.

Васильков (*наче вивчає поглядом*). Ти сердитий чи така вдача?

Кравцов. Вдача.

Васильков. Одружений? В анкеті щось не запам'ятав цю графу.

Пауза.

Кравцов. Це стосується роботи?

Васильков. Так.

Кравцов. ...Одружений.

Васильков. Ваш характер має значення для дружини, а мені потрібна лише ваша робота. До речі, дружина з вами приїхала?

Кравцов. Ні... Я не знаю, де вона зараз.

Васильков. Зареєстровані чи подруга?

Кравцов. Давайте про діло.

Васильков. Це теж діло. Я зобов'язаний знати все про керівний склад заводу.

Кравцов. Про керівний, а я при чому?

Васильков. Тобі б попрацювати помічником майстра, майстром кільканадцять років, а потім уже до цеху, а так людей немає, і я змушений призначити тебе виконуючим обов'язки начальника цеху... Збагнув? В. о. начальника цеху.

Кравцов. Збагнув.

Васильков. Ну й що?

Кравцов. Нічого.

Васильков. Чому не відмовляєшся? З студентської лави — до начальника цеху?

Кравцов. Ви ж кажете, людей немає.

Васильков (*розсміявся*). Чогось мені здається, що ти або простий і хороший хлопець, або кар'єрист чистої води.

Не гнівайся — це думки вголос. Хочу тобі сказати ще одне: у війну я не покидав заводу ні вдень ні вночі. В мирний час чотирнадцять-п'ятнадцять годин на роботі. (*Підвівся*).

Пауза.

Звикай, Кравцов, до заводу, до свого заводу, вивчай його пульс, відчувай подих. Щоб він став твоїм життям.

К р а в ц о в. А більш конкретно?

В а с и л ь к о в (*його починає трохи драгувати манера розмови Кравцова*). Три дні походи вільним екскурсантом, а потім — у дев'ятий цех. І запам'ятай: твої знання, вміння, характер, здібності — все визначається тільки двома показниками: план і якість.

К р а в ц о в. Можна йти?

В а с и л ь к о в. Зачекай, я ще на тебе подивлюся, може, помилився... Щось ти «чувств никакних не изведал», одержавши призначення. Чи не багатого я тобі даю...

К р а в ц о в. Давайте менше.

В а с и л ь к о в. Гаразд, іди. Моя інтуїція мене ще не підводила. Заглянь до заступника по госпчастині.

Кравцов виходить.

(*Бере трубку*). До тебе зайде інженер Кравцов, з випускників. Ти звик, щоб тебе просили, а цей не буде, тому сам запропонуй. Талони на черевики, пальто, шапку, подумай, де йому жити... (*Про себе*). Кравцов! Я чув це прізвище чи здалося?..

КАРТИНА ШОСТА

Квартира Кравцова. Простора кімната, троє дверей. Ті, що ведуть до кабінету, — прямо на глядача. Меблі в кімнаті не нові і не комплектні. На стіні — жито, калина, дубове листя. К р а в ц о в сидить у кріслі, видно, не відпочиває, про щось думає. Блідий. Погустішала сивина. Після паузи підвівся, пройшовся по кімнаті, опустився в крісло. Дістав вахтжурнал, щось записав. Телефонний дзвінок.

К р а в ц о в (*бере трубку*). Слухаю, так пізно? Вже перша година... Будь ласка, буду радий. (*Кладе трубку*).

Чим же вгостити?.. А нічим — хай подише свіжим повітрям.
(*Підійшов, відчинив вікно, прислухається*). Дихає завод.

Пауза.

Дихає, але не па повні груди...

Заходить В а с и л ь к о в.

В а с и л ь к о в. Їду додому,— глядь, у тебе світло горить, от і завітав.

К р а в ц о в. Дякую, сідайте.

В а с и л ь к о в (*окинув поглядом кімнату*). Так і живеш. Я ж тобі казав — купи хороші меблі, а то заходиш, як у пустку. Ввімкни світло, не люблю темряви.

Кравцов вмикає світло.

Що ти зараз робиш?

К р а в ц о в. Збирався лягати спати.

В а с и л ь к о в. І тобі спиться?

К р а в ц о в. Снотворного не вживаю.

В а с и л ь к о в. А я вживаю, і все одно не спиться.

К р а в ц о в. Лікуватися треба.

В а с и л ь к о в. Кравцов, ти прийшов на наш завод прямо з студентської лави, я поставив тебе в. о., а потім начальником цеху. Щорічно премії, орденом нагороджений... Не тому, звичайно, що я до тебе добре ставлюсь, а тому, що цех твій один з кращих. Я рідко в людях помиляюсь, як і не помилився в тобі. Пиво є?

К р а в ц о в. Немає. Коньяк є!

В а с и л ь к о в. Навіть не знав, що ти вживаєш спиртне.

К р а в ц о в. Зрідка.

В а с и л ь к о в. По п'ятдесят грамів коньяку до розмови...

К р а в ц о в (*дістав чарки, розливає коньяк*). Досить лимона чи ковбаси нарізати?

В а с и л ь к о в. Обійдемося. (*Бере чарку, випиває*). Ти, Кравцов, прекрасний працівник. Мені стало легше, як ти з'явився на заводі...

Кравцов (*випив чарку*). Ви мене так розхвалюєте, товаришу Васильков, ніби збираєтеся звільнити з роботи.

Васильков (*трохи розгубився*). Я просто висловлюю свої думки. На чому ми зупинились?

Кравцов. Коли я з'явився на заводі — вам стало легше працювати.

Васильков. Так, стало легше працювати. Незамінний ти інженер, серйозний, роботячий. Ось тільки я став помічати — подався ти трохи, змарнів. Здоров'я, видно, почало здавати. Ти скільки років не був у відпустці?

Кравцов. Сім.

Васильков. Сім років відмовлявся, а зараз я наплюгаю — їдь відпочинь. Навіть наш лікар жалівся, що ти не слухаєш його, не хочеш підремонтуватись. І потім, як бачиш, завод наш почав потроху відступати на лівий фланг. Нам доведеться попрацювати до ломоти в кістках. Тож набирайся сил.

Кравцов. Це так несподівано.

Васильков. Є путівка в Ялту.

Кравцов. Не хочу в Ялту.

Васильков. Тоді просто на море, але щоб завтра я тебе на заводі не бачив. Повернешся — продовжимо розмову про заводські справи.

Пауза.

Ти якийсь завжди захмарений, Кравцов.

Кравцов. Коли ж мені їхати у відпустку?

Васильков. Із завтрашнього дня.

Кравцов. Подумаю.

Васильков. Виконуй розпорядження. Спасибі за частування, бувай. До зустрічі після відпустки. (*Виходить*).

Кравцов залишається сам, міряє кімнату з кутка в куток.

Кравцов (*про себе*). Завтра — так завтра! Але куди? (*Зупиняється посеред кімнати, задумався*).

Довга пауза.

Потім йому почулися далекі три залпи з пістолетів.

КАРТИНА СЬОМА

Хата лісника. Здається, в ній нічого не змінилося, навіть обляганий піджак висить на стіні. На чемодані сидить Кравцов, обхопивши голову руками. По довгій паузі чути віддалені три постріли з двох пістолетів, як у попередній картині. Вони ніби повертають його до дійсності. Підвів голову, оглянув кімнату, підійшов, торкнувся піджака. З підвіконня змахнув порохняву.

Кравцов. Зупинився час! У цій хаті час стоїть на місці! Навіть тривога війни мов притаїлась, дихас десь у кутку... (*Посміхнувся*). Може, я відвик від лісу, і мені страшно? (*Підійшов, взяв, потримав фуганок в руках, потім сокиру, попробував, чи гостре лезо*). Мабуть, з того часу тут ніхто й не був. Не диво — глушина. Аза мріяла після війни тут відпочивати і слухати, як іде час. Мріяла, просила добудувати хату, а я забув? Ні! Не забув! Того й приїхав. Приїхав добудувати хату!..

Затемнення.

Якась дивна музика. В ній і тишина лісу, і відгомін війни, і радість, і туга.

Сцена освітлюється. Та ж хата, впадають в очі нові вікна, двері, свіже сіно в кутку... І калина, жито, дубове листя на стіні.

Кравцов. Два дні сиджу у цій хаті, слухаю, а час не йде, він повертається, пливе назад у війну.

Пауза.

Стук у вікно.

Що це? Почулося?

Знову стук.

(*Відчиняє двері*).

Заходить Дід. Здається, він і не змінився, хіба що зсутулився та білі пасма в бороді... І для нього, і для Кравцова ця зустріч несподівана. Стоять на віддалі, уже й упізнали один одного, але ще мовчать.

Це ви, товаришу командир?..

Д і д. Я, Кравцов. (*Підходить, подає руку. Оглянув хату*). Прочув, що хтось у лісі хату добудовує. Хто б це, думаю? (*Оглянув*). Сам?

К р а в ц о в. Сам. Роботи небагато, а митарств чимало: дошки, скло, цвяхи...

Д і д. Сказав собі: піду погляну хто. Господар повернувся чи так хто?

К р а в ц о в. А чому серед ночі?

Д і д (*засміявся, не розгуляючи вуст*). Вдень у лісі боюся... Вдень і заблудитись у ньому можу. А вночі ліс для мене — як своє дворище. Вночі він мені звичайший.

К р а в ц о в. Як ви?

Д і д. Нічого. А ти?

К р а в ц о в. Теж нічого.

Д і д (*обійшов, подивився на двері, вікна попробував руками*). Добряче зробив. А чого це надумав?

К р а в ц о в. Колись тоді... Аза просила мене, коли господар не повернеться, то щоб добудували. Збиралась тут жити.

Д і д. Довго думав.

К р а в ц о в. Раніше не випадало.

Д і д. З наших кого зустрічав?

К р а в ц о в. Тамару.

Пауза.

Д і д. Вона тебе двічі від смерті врятувала. Прямо-таки врукопашну зі смертю билась за тебе... В цій хаті тоді вона знайшла Азу вже... а ти ще дихав. Сама принесла в загін. Вона в землянку для тебе якоїсь трави м'якої наносила. А ліків треба було, так німецьку санітарну машину підірвала... Згоріло все: і машина, і пімці, і таблетки.

Пауза.

Повз землянку, де ти лежав, ходили навшпиньки, бо Тамара, як тигриця, берегла тебе. Вона ладна була вітер зупинити, аби тобі було тихо. Тепер ви побралися, мабуть.

К р а в ц о в. Ні.

Пауза.

Д і д. І таке буває. А ти ж як? Столяруси?

К р а в ц о в. Ні, на заводі.

Д і д. Нічого живеш?

К р а в ц о в. Нічого.

Д і д. А я один. Ось бачиш, і літом, і зимою в Мишківій шапці. (*Обережно зняв з голови, погладив*). Сам. І хата хороша, і пенсія персональна, і шана, а в душі — протяг, холод... І дружина, і Мишко пішли... Пішли і не зачинили дверей у моїй душі — так холод і знаходить. Думав, час за-тамує, а воно — ні.

Якісь звуки музики, наче спогади.

Довга пауза.

Ті, що пішли, вимагають, аби ми по совісті жили. По чистій совісті.

Наче його хто запитує.

Це так! Совісті немає сірої, рябої, в крапочку. Совість або чиста, або нечиста.

Пауза.

Дивись, Кравцов, щоб і ти (*по паузі*)... по совісті.

К р а в ц о в. Ніч яка темна.

Д і д. Гроза буде — хмара аж на землю лягає.

Довга пауза.

З а т е м н е н н я.

Мившилося тільки світлове коло на Дідові, на Кравцові. З'являються ще світло-голубі кола, а в них — Мишко, Аза, Оленка.

Німа сдена.

Спалахнула блискавка, вдарив грім, погасив голубі кола.

К р а в ц о в. Завтра поїду.

Д і д. А я, мабуть, сюди переберусь, ближче до... Лісником уже пропонували. Погоджусь.

Довга пауза.

Знову впливають у світлі Дід і Кравцов. А в голубих колах — Мишко без шапки, Аза, Оленка. І здалеку ледве чутні три залпи.

КАРТИНА ВОСЬМА

Кабінет Василькова. Обстановка та ж, але впадає в око крісло, на якому сидить директор. Оббите шкірою, просторе: в ньому, здається, і спати можна. Васильков щось пише, коли заходить Кравцов, він на мить відірвався від роботи, жестом запросив сісти.

Васильков *(дописав аркуш, переглянув, узяв телефонну трубку)*. Я в себе. Чекаю Москву. *(Поклав трубку, підвівся, подав руку Кравцову)*. Привіт відпускникам! Засмаг, схуд — це непогано, але чому не добув, приїхав рапніше? За заводом скучив?

Кравцов. Скучив.

Васильков. Отак я за останні роки жодної відпустки не добув до кінця. Тягне на завод. Усе здається, піби там щось трапилось. Повіриш, заходжу на завод, наче в свою хату, — огортас якимсь теплом.

Пауза.

Що нового?

Кравцов. У мене нічого, а у вас?

Васильков. По-старому. Остання декада — штурмуємо. Нового? *(Посміхнувся)*. Ось крісло поставили мені нове. Люблю зручність. Та й проводжу я в ньому півжиття. До пенсії п'ятнадцять років, якраз його й вистачить. Шкіра добряча, не протреться. *(Спохватився)*. Кравцов, чому ти так пізно зайшов? *(Глянув на годинника)*. Зараз же дванадцята ночі. Міг би і завтра.

Кравцов. Справи...

Васильков. По очах бачу — ініціативу приніс. Викладай! Економія буде? План буде? Основні показники ініціативи?

Кравцов. Важко сказати.

Васильков. Про що ж говорити, коли не продумав.

Кравцов. Продумав.

Васильков. Слухаю. Люблю нові думки. Чаю хочеш?

Кравцов. Дякую.

Васильков. Людина може придумати таке, що потім слухаєш і дивуєшся. *(Відкинувся на спинку крісла)*. Цікаво, що ти за відпустку падував?

Кравцов. Ви, товаришу Васильков...

Васильков *(жест)*. Знаєш, Кравцов, я не так уже й набагато старший за тебе, а на вигляд, пробач, ніби ровесник. Давай на «ти», зручніше.

Кравцов. Давай на «ти».

Пауза.

Вислухай мене уважно, Васильков.

Васильков. В неуважності мене ще ніхто ніколи не звинувачував, тим паче, коли йдеться про ініціативу, подавай їй коротше.

Кравцов. Можу коротко! *(В голосі повна переконаність)*. Тобі треба відмовитись від посади директора заводу, товаришу Васильков!

Пауза.

Васильков аж відкинувся на спинку крісла, на обличчі якась певна посмішка. Такими безглуздими здалися слова Кравцова.

Васильков. Ти... *(Не знайшов слів, але йому ще здається, що це жарт)*.

Кравцов. Ми з тобою комуністи... А комуніст, якщо перекласти на просту, звичайнісіньку мову, це той, хто добровільно взяв на себе клятву служити людям! Робити добро людям! Їхні інтереси ставити вище своїх власних інтересів.

Пауза.

Обидва мовчать. Васильков уже збагнув, що Кравцов не жартує. Він якось глибше втиснувся в крісло.

(Кравцов пройшовся кабінетом і знову зупинився перед Васильковим). А недавно одна у вищій мірі шановна людина нагадала мені відому істину, що совість не може бути сірою, чи рябою, чи в крапочку — совість може бути або

чистою, або нечистою. Отже, поговоримо з позиції чистої совісті — з позицій комуністів!

В а с и л ь к о в. Хто тебе уповноважив на цю розмову?

К р а в ц о в. Я ж тільки-що пояснив!

Пауза.

Не тобі розповідати про значення нашого підприємства.

В а с и л ь к о в *(уже з нотками злості)*. Скорочуйся.

К р а в ц о в. Коли завод був меншим, продукція простішою, ти, Васильков, справлявся з роботою.

В а с и л ь к о в. А тепер розлінився, зазнався...

К р а в ц о в. Залишився чесним, відданим роботі, але...

В а с и л ь к о в. Коли почав, то не заникуйся!

К р а в ц о в. Але тепер завод виріс, і керувати ним тобі просто не під силу. Ти це сам відчуваєш. Відчуваєш свою, пробач на слові, безпомічність... Від цього на заводі і зайва суєта, штурмівщина, безліч летючок, нарад...

Пауза.

В а с и л ь к о в *(з нотками зла)*. Став балакучим! *(Вишов з-за стола, ходить по кабінету. Видно, намагається заспокоїтись, і це йому ніби вдається. Нараз він підходить, дістає телеграму, подає Кравцову)*. Міністр дякує, а ти знімаєш з роботи!

К р а в ц о в. Міністр менше знає тебе, ніж я. І потім, це подяка заводу.

В а с и л ь к о в. Може, вже й кандидатуру підібрав на директора заводу? *(Зупинився, чекає відповіді)*.

Пауза.

К р а в ц о в. Товаришу Васильков, те, що я сказав, ти сам десь розумієш і відчуваєш, але боїшся собі признатися. Для цього треба бути мужнім.

Пауза.

(Знову пройшовся по кабінету). А щодо призначення... Це справа міністерства.

Пауза.

В а с и л ь к о в. Може, тебе рекомендувати директором?

К р а в ц о в. Рекомендуй. Я, певен, справу повів би краще.

В а с и л ь к о в (на його обличчі розгубленість, здивованість, врешті він щиро сміється). Я всього чекав, тільки не цього... До того неприкритий кар'єризм, безсоромність, нескромність! Кравцов, вас треба лікувати довго й серйозно.

К р а в ц о в (задишається спокійним). Повторюю, для справ заводу це було б краще!

В а с и л ь к о в (сідає в своє крісло і вже з якоюсь цікавістю в голосі). Я можу припустити, хоч це для мене несподівано боляче, але я можу припустити, що у вас, так би мовити, у перебільшеній формі кар'єризм, але щоб не приховувати, а так напоказ... Це вперше.

К р а в ц о в. Того, хто на фронті пропонував себе, щоб його послали на смертельно небезпечні завдання, ніхто не звинувачував у кар'єризмі, безсоромності, нескромності. Коли вибував зі строю комбат,— підводився комроти і вів батальйон в атаку, його не звинувачували в кар'єризмі, безсоромності.

В а с и л ь к о в. Закони війни перенести хочеш...

К р а в ц о в. Закони найвищої мужності, чесності, відданості Вітчизні, народу — ці закони існували у війну, і їх не треба забувати і сьогодні.

Васильков вийшов з-за столу, став навпроти Кравцова. В нього згасає неприязнь.

Німа сцена.

Чується голос Кравцова, наче читає запис: «Вахту прийняв Кравцов!»

Темніє світло.

Знову музика, як спогади війни, як роздуми, як пісня мужності.

Поступово світло розгорається.

Кабінет директора заводу. Впадають в очі на одній із стін жито, калина і дубове листя. Заходить Кравцов, знімає плащ, сідає за стіл. Дістає якісь папери. Потім знімає трубку.

Кравцов. До дев'ятої мене по можливості не турбуйте.
В цей час заходить Скирда, у військовій вищівій одежі, без погон.

Скирда. А я потурбую...

Кравцов здивований: хто так рано міг зайти.

Скористався, що секретарка ще не прийшла, робота починається о дев'ятій, а зараз вісім.

Кравцов (*виходить з-за столу, наблизився до Скирди. Ще деякий час дивиться мовчки, ніби хоче переконатись, що не помилився*). Товариш капітан?! Скирда? Здрастуйте! (*Потиснув руку*). Яким вітром?

Скирда. А я вже й без вітру, як перекотиполо. І тихо, а воно котиться.

Кравцов. Сідай. Аж не віриться!

Скирда. Не віриться... І мені не віриться. Кравцов — директор такого заводу! Виходить, хлопець ти не дурний. Правда, різне говорять люди.

Кравцов. Звідки начувся?

Скирда. Я на твоєму заводі служу.

Кравцов (*здивовано*). Ти служиш?

Скирда. На прохідній, охоронником.

Кравцов. А я і не знав.

Скирда. Комкор солдатів усіх не знає і не бачить. Так, кажу, говорять різне. Більше хвалять: діловий, штурмівщини менше. Видно, є в тебе струнка.

Кравцов. На завод до нас випадково?

Скирда. Обличчя твоє в газеті побачив — те, дев'ятнадцятирічне згадалося, впізнав тебе — і приїхав...

Кравцов. Спасибі.

Скирда. Обірвала мене війна, обкарнала, обпалила. Один — ні родича, ні півродича, ні чверті родича на всій

землі. Мільярди людей, а в мене нікого — тільки ти один, Кравцов.

Пауза.

Колись хотів розстріляти тебе, а тепер у родичі набиваюся. Ось так. Люблю чи не люблю я тебе, Кравцов, а житиму поруч... І хочу попросити — інколи, як дозволиш, до тебе додому зайду, ти ж один. Вечорами заходитиму — вони для мене такі довгі, а ночі ще довші...

К р а в ц о в. А ми родичі з тобою — кров поріднила нас.

Пауза.

І самотність...

С к и р д а. Кравцов, ти плакав коли-небудь після війни?.. Ні!.. І я теж. Сліз немає, а так інколи хочеться заплакати, коли тяжко, щоб легше стало... Подумав якось гніздо собі зліпити. Ні. Те, перше, зруйноване, з очей не сходить... і гніздо, і пташенята. Так дозволь заходити до тебе... Ти ж один. *(Іде, потім зупинився)*. Те, що між нами було... *(Потоптався на місці, слова потрібного не знайшов. Виходить)*.

Кравцов сів за стіл. Схилив голову на руки.

Довга пауза.

В кабінеті з'являється Оленка. Боса. В довгій білій сорочці, по якій розкидані квіти. Квіти на широких спадаючих рукавах. Сорочка розстебнута, волосся розсипалося по плечах. Оленка дивиться на Кравцова і голосом тихим і чутним: «Ти ні в чому не винуватий, і я — у нас кохання велике, велике...» Підняла, розкинула руки, наче хотіла показати, яке велике, безмежне кохання. Розстебнуті рукава сорочки опали. Сцена темніє. Лишається світло тільки на закритому руками обличчі Кравцова та на розкинутих руках Оленки.

Переміна світла.

Кабінет у квартирі Кравцова. Вся стіна, що перед глядачем, розмальована — точно повторення малюнків Оленки на комині в її «палаці». Навіть яскравіше. Саморобний столик-трикутник, табуретки. Біля столика стоїть К р а в ц о в у важкій задумі. Одягнутий по-святковому. На столі лежить калина, два паповнені червоним випом келихи, Пауза. В абсолютній тиші голос Оленки: «Справді, сьогодні твій день народження?»

К р а в ц о в (мовби відповідає їй). Летять роки!

Довга пауза. Телефонний дзвінок.

(Виходить з кабінету, піднімає трубку). Слухаю!.. Проведете без мене! Ні-ні, я зайнятий! (І вже іншим голосом). Сьогодні мій день народження! В мене повно гостей, як же я їх залишу? (Кладе трубку. Ніби про себе). Раз у рік я маю право на святій вечір? На зустріч з Ілонкою. (Підійшов, сів біля столика. Взяв келих, не випив — тримає в руках). Летять роки... І ти вже не дівча. Не дівча, Ілонко...

Міняється колір освітлення.

Заходить О л е н к а. Не дівча — красива молода жінка в чорній оксамитовій сукні. Ступила кілька кроків до Кравцова, зупинилася.

Пауза.

О л е н к а. Тобі нелегко, Кравцов, чекати мене? Чекати, знаючи, що я не прийду?

К р а в ц о в. Дуже важко. Наче хто увігнав у груди ніж і не виїняв... Ось так усі роки!

О л е н к а. А ти ж знаєш — не прийду. І не чекай... Чого самотнім жити? На роботі ще нічого, а вдома — як у камері.

К р а в ц о в. Так.

О л е н к а. Багато гарних жінок.

К р а в ц о в. Багато...

О л е н к а. Одружуйся і живи, як усі... Життя є життя... Не його пристосовуй до себе, а себе до нього.

К р а в ц о в. Так.

О л е н к а. Ще не пізно і сім'ю мати.

К р а в ц о в. Не пізно...

О л е н к а. І я швидко забудусь.

К р а в ц о в (наче прокинувся). Що? І це говориш мені ти, Ілонка?

Пауза.

О л е н к а. Ні, це я проказала твої думки.

К р а в ц о в. Так, вони іноді прокрадаються до мене... Прокрадаються і тікають, нашого кохання вони бояться, Ілонко, як давно ти запалила свічку в моєму серці... А той вогонь і досі — і теплить, і гріє, і палить мене!.. Люди мене не зрозуміють?!!

Пауза.

Хай тут переді мною буде сто, тисяча чоловік, я скажу їм: прислухайтесь до себе! В кожного з вас або жевріє вогник того першого, чистого, справжнього кохання, або ви чекаєте, коли він спалахне...

Пауза.

А може, хто сам погасив його, той карається все життя.

Пауза.

К р а в ц о в! А коли з тої тисячі вийдуть кільканадцять і скажуть тобі: кохання справжнього немає! Кохання — то рожеве марево!

Пауза.

Я їх запитаю: як же ви живете серед людей? Забирайтесь на інші планети! На Землі вам місця немає!!! (*Підійшов, опустився на табуретку. Дивиться на голубі олені*). Ви не вудумані! Ви є! Мої голубі олені!

Повільно темніє.

Народжується музика. Сцена в смугах світла і темряви. Кравцов і Оленка танцюють вальс.

Переміна світла.

К р а в ц о в сидить у кріслі — заснув. Чути дзвінок. Кравцов прокинувся. Швидко зачинив двері до кабінету, впускає гостей. Заходять Коноплицький і Тамара. Їх змінили роки, але вони обоє ще молоді на вигляд.

К р а в ц о в. Ви?..

Коноплицький. Ми... (*Вітається з Кравцовим*).

Кравцов (*цілує руку Тамарі*). Молодці, що згадали. Правда, щороку телеграми поздоровчі одержую, а щоб просто — то ні.

Коноплицький. На весілля запрошували листом. Пам'ятаю, я ще і плап нашої квартири намалював.

Кравцов. Це було давно.

Тамара. Ранній ранок, а ти вже наче зібрався кудись іти. На роботу? Сьогодні ж вихідний...

Кравцов. У нас менше вихідних. (*До Коноплицького*). Ростеш, Коноплицький! Чув, уже член-кореспондент!

Коноплицький. Не думав, не гадав — само пришло!

Кравцов. Задаєшся. Я читав твої роботи. Варті уваги.

Тамара. Як здоров'я?

Кравцов. Відмінно.

Тамара. Змарнів.

Кравцов. Роки. Сідайте в моїй хаті — я пригощу шампанським, коньяком, консервами і ковбасою.

Тамара. Холостякуєш?

Кравцов. А чим погано?

Коноплицький. Ми так і думали...

Кравцов. Будемо свідати?

Коноплицький. Я людина долі, та спершу про справи.

Кравцов. Будь ласка. Якщо так терміново.

Коноплицький. Чим почати розмову, давайте сядемо. Щоб було чинно, благородно.

Пауза.

А ти трохи подався, мій дорогий Миколко. Видно, працюєш як каторжний. І товариш хороший, і люблю я тебе...

Кравцов. Оце та ділова розмова?

Коноплицький (*до Тамари*). Почнемо, Тмарочко?

Тамара (*по ній видно — чимось занепокоїлась*). Може, Кравцов кудись поспішає?

Кравцов. Я до ваших послуг.

К о н о п л і ц ь к и й. Починаю! (*Схопився. Ходить по кімнаті*). Дуже важко, майже неможливо жити з жінкою, яка говорить правду!

К р а в ц о в. Сумнівна істина.

К о н о п л і ц ь к и й. А ти її постарайся засвоїти. Я вже збиваюся з послідовності.

Пауза.

(*Зупинився*). Я привіз свою дружину тобі. Знак оклику, пауза. Повторюю — свою дружину — тобі! Все почалося з правди, яка мала такий вигляд: «Дорогий мій друже Коноплицький, ти найпрекрасніший чоловік. Я була певна, що жити будемо добре і навіть покохаю тебе, але з цього нічого не вийшло. Я кохаю іншого.

Пауза.

Кохаю Кравцова... Більше критися перед тобою не можу». Ось основний зміст промов, які вона почала все частіше проголошувати.

Пауза.

І поїхала до тебе... Я теж приїхав, аби ти не подумав, що вона втекла. Ми — по-доброму.

За бравадою слів відчутно гіркоту і жаль, що так сталося. Запала напружена мовчанка. Кожний по-своєму переживає почуте.

І ще додаю: знай, Кравцов, як там ви домовитесь — не знаю, але для Тамари в мене завжди серце (*посміхнувся*) відкрите.

Пауза.

Я пройдуся, місто ваше подивлюся. (*Швидко виходить*).

Кравцов устав, ходить по хаті, видно, не знає, як почати розмову з Тамарою. Та й про що? Мовчанка затягнулась.

Т а м а р а. Кравцов, не сердься. Може, не так треба було сказати, як це зробив Коноплицький, але суть вірна. Я роками готувалась до цієї розмови. До розмови з тобою, а тепер не стало слів.

Пауза.

(Відійшла в протилежний бік кімнати). Так, мабуть, з того, певно, з того почалося... коли я тебе винесла... Коли ти напівживий марив нею, Ілонкою, марив, і шукав, і вірив, і побивався за нею... Я ще тоді паче напилася чужого кохання, напилася і сп'яніла... Гадала — пройде, а воно ні.

Пауза.

Кравцов, тобі важко жити самому? Все думаю, які в тебе рани! Болять і досі? Я ж кожду твоєю... Я не хочу, не думай, наче прошу вдячності, ні, Кравцов!

Довга пауза.

К р а в ц о в. Ти врятувала мені життя. І я не забуду — забути гріх.

Т а м а р а. Але я не для цього кажу. Згадаю твої рани — в самої біль народжується. Відчула: без тебе, Кравцов, життя моє пощерблене.

Пауза.

Ілонку не забуду? Ні! Я знала, ти не з тих, хто забуває. Дозволь десь біля тебе жити! Хоч на заводі у вас працюватиму. Вечорами буду заходити, чай готувати... Ми ж друзі, Кравцов! Так мені легше буде.

Пауза.

(Зовсім тихо про себе). А може, з часом...

Довга мовчанка.

Заходить С к и р д а, вже в цивільному.

Скирда. Чого це в тебе, Кравцов, двері розпанахані?
(Забачив Тамару, здивований погляд).

Кравцов Знайомтесь, друзі мої...

Тамара й Скирда, перш ніж подати руку, обмінялись вивчаючими поглядами.

Переміна світла.

Міський скверик. На лавочці сидить зіщулившись Оленка. В руках, опущених на коліна, газета. Поруч стоїть невеличка валізка.

Оленка заслухалась, задивилась у свої скаламучені думки.

Пауза.

Оленка (погляд на газету, на портрет). Посивілий, немовби змарнів.

Пауза.

Все про тебе написали, Кравцов: і діловий, і організатор, і план виконує... А взяли б та й написали: «...Глонку шукає».

Пауза.

Не ти, я тебе знайшла, Кравцов! Випадково? Ні! Мабуть, півсвіту знало, що я тебе шукаю. (Ледь торкнулась уст гірка посмішка). І газету, бач, в твоїм портретом прислали. А ти не знайшов мене — бо не шукав!

Пауза.

А може, шукав, але як знайти? Війна начисто сліди замела... Хоч би й побував у моїх краях — села немає. В одну ніч фашисти і село спалили, і людей до одного вигубили!.. Ніхто ж не відав, що я напередодні тої ночі втекла на фронт...

Пауза.

У сотий раз я звинувачую себе, і в сотий раз виправдовую... Дні, місяці, роки — для мене були не плином часу, а білим

полотном чекання... І ось тепер ти так близько від мене, он у тому будинку. Всього кілька хвилин, щоб до тебе дійти... Роками ішла до цих хвилин і зупинилась... Боюся... Я жила коханням, дихала ним... А коли ти, Кравцов, забув мене, а коли... Тоді все... все в прірву!.. *(Її наче пронизав гострий біль, аж серце притисла рукою).*

Виходить Т а м а р а. Проїшла мимо, потім повернулася, зупинилась.

Т а м а р а *(до Оленки)*. Пробачте, вам зле?

О л е н к а *(тільки тепер помітила Тамару)*. Ні, це так...

Зустрілись поглядом.

Пауза.

Т а м а р а. Може, заїдемо до мене, перепочинете. Я тут поруч живу.

О л е н к а. Дуже вдячна, але я почуваю себе добре.

Т а м а р а. Видно, приїхали у відрядження? На наш завод?

О л е н к а. У приватних справах. Чекаю автобуса на станцію. Через годипу мій поїзд.

Т а м а р а. Ви з України?

О л е н к а. Так.

Т а м а р а. По вимові відчула. З яких місць?

О л е н к а. З Полісся.

Т а м а р а. Та ми земляки, навіть близькі. І я з Полісся. Це ж треба — в такій далечині зустрітися. Там у вас ще купаються, а тут уже холодом дихає. Як наше місто, сподобалось?

О л е н к а. Недовго була. Як слід не роздивилася. Зовсім нове, ніби трохи суворе, черстве...

Пауза.

Т а м а р а. Хочете, я дам вам свою адресу! Іншим разом приїдете — гостюю будете. *(Шукає, на чому б написати адресу).*

О л е н к а. Дякую. Сюди я більше не приїду. А он автобус мій їде.

Т а м а р а. Щасливої дороги. Привіт Полісся. Скучила за ним.

О л е н к а. Повертайтеся на Полісся.

Т а м а р а. Не можу! *(Посміхнулася: і гіркота, і щастя в тій посмішці)*. Тут моя доля.

Коротка пауза.

(Обмінювались поглядами). Щасливої дороги. *(Виходить, ще раз озирнулася)*.

О л е н к а *(дивиться їй вслід)*. Вродлива жінка! І вона може бути дружиною Кравцова... *(Підняла газету, знову вдивляється в портрет)*. Не треба нам зустрічатися, Кравцов! Не будемо руйнувати мого, а може, й твого щастя. *(Підвелася, взяла валізку)*. Роками іншла, а на останні кілька хвилин не вистачило мужності... *(Поглянула на його будинок)*. Прощай, Кравцов!

Пауза.

Моя доля... *(Затиснула уста рукою, наче злякалася, що вирветься з грудей плач. Повільно виходить)*.

Квартира Кравцова. К р а в ц о в сидить на своєму улюбленому місці, у кріслі. Т а м а р а — на канапі, гортає ілюстрований журнал. С к и р д а стоїть посеред кімнати, наче роздумує, що йому треба зробити. Налив келих вина, випив. Тамара краєм ока спостерігає за ним.

С к и р д а. Кравцов, не здається тобі, що ти директор так ніби *(жест)* і нічого, але з плямочками?

К р а в ц о в. Мені здається інше — що ти, Скирда, захоплюєшся вишукуванням плямочок.

С к и р д а. Не подобається?

К р а в ц о в. Як бачиш — терплю.

С к и р д а. Кравцов, ну, хай уже ти, як то кажуть, і днюєш, і ночуєш на заводі. Для тебе на заводі світ починаєть-

ся і кінчається. А люди? Людям потрібен відпочинок. А куди вони підуть? Клуб малий, кінотеатр один-однісінький, розваги в парку — ні гугу. І стадіончик би теж...

К р а в ц о в. Якісь у тебе побажання, я б сказав, ціле-спрямовані.

С к и р д а (*жест, мовляв, ось хто я*). Фабзавком, культсектор — відпочинок трудящих.

К р а в ц о в. Пробач, забув.

Т а м а р а. Скирда має рацію. Сьогодні одна жінка в розмові назвала наше місто навіть трохи суворим.

С к и р д а (*жест*). Дякую за підтримку.

Т а м а р а (*до Кравцова*). А коли ти береш відпустку, Кравцов?

К р а в ц о в (*не відриваючись від газет*). Попросив дозволу.

С к и р д а. План не пустить і командарм...

Кравцов подивився в його бік: що, мовляв, за командарм?

На твоєму заводі людей до корпусу, виходить, — ти командарм...

Пауза.

К р а в ц о в (*тільки посміхнувся*). А мені після фронту всі роки здаються відпусткою.

Дзвінок. Скирда і Тамара презирнулися, кому йти відчиняти. Кравцов підвівся, вийшов, тут же повернувся з телеграмою. Кладе її на стіл.

К р а в ц о в (*посміхнувся*). Відпочив!..

Скирда підійшов, взяв телеграму, прочитав.

С к и р д а. У Москву викликають? Це — перед наступом, Кравцов.

Т а м а р а. Можна і я з тобою? На роботі мене відпустять.

Скирда (*про себе*). Ад'ютайт.

Знову дзвінок.

(*Виходить*).

Тамара поправляє зачіску. Повертається Скирда, за ним — Оленка з валізкою в руках. Зупинилася. Хвилювання наче заморозило її. Глянула на Тамару, на Скирду і зупинилася поглядом на Кравцові. Скирда вдивляється в Оленку. Тамара в якомусь недоброму передчутті підвелася з канапи. Кравцов поволі опустив газету, дивиться на Оленку, їхні погляди зустрілися. Валізка випала з рук Оленки. Кравцов, не відриваючи від неї погляду, підвівся. Стоять одне проти одного...

Завіса

1975

СРІБНА ПАВУТИНА

*Притча про кохання
і підступність*

ДІЙОВІ ОСОБИ:

Галинка.

Іванко.

Сержант.

Покинута.

Звабник.

Той.

Оцука.

Гопак.

Прив'язана.

Комбайнер.

Сердечна.

Найкраща.

Тракторист.

Дівчина.

Парубчак.

Нежонатий.

Бігунець.

Голоси, музики,
хлопці, дівчата.

ДІЯ ПЕРША

Ранній ранок. Скільки оком сягнеш — безбережжя гір, укритих килимом лісів і полонин. Вони велетенськими хвилями линуть у далечинь, линуть, аж поки з небом зливаються. Повільно освітлюється передня частина сцени: шматок типу — рідко збиті жердини — грубезний, низько зрізаний пень, стовбур дерева, збоку — гапок сільської хати. На жердинах поначіплювано гілля і коріння дерев, схожі на чудовиська, — примхливі витвори природи. Вони нагадують химерні людські постаті, чудернацькі казкові створіння. Вся вистава відбувається в одній декорації. Враження зміни місця дії досягається лише за рахунок світлових ефектів, гри тіней, начебто породженої отими чудовиськами, за рахунок голосів людей, співом птаства, різноманітними дивовижними звуками лісу, гірського перелуння, пісень, музики. Тут, в осередді гір, все — і тиша, і пісня, і ніч, і гори, і оті химери несуть на собі барви казковості.

Г а л и н к а теж ніби прийшла сюди з казки — така вона завітчана: вишивана сорочка, барвиста опинка, яскраві стрічки. Дівча стоїть, зачудоване ранком, вбирає в душу навколишню красу, вслухається в тишу, що наче аж бринить самотніми струнами.

Г а л и н к а *(до чудовиськ, немов до живих)*. Ви чого повітрищували очі на мене? Дивуєтесь, що така вбрана, така святкова? Скажу: сьогодні найдовший день року. Найдовший! *(Жест)*. Отакезний! А ніч найменша, найкоротша! *(Жест)*. Отакісінька! Найдовший день, і я його весь до крапельнички проспівую і протанцюю. І ніч теж не здрісну, не змарную. *(Співає і пританцьовує)*.

Як зачую коломийку,
Зачую, зачую,
Киселицю висьорбаю,
З горщиком танцюю!

Хіба що з горщиком. Сю піч усі парами, а мені хоч з горщиком. (*Співає*).

Ой кувала зозуленька
У лісі на пеньку,
А хто мене поцілує,
Таку молоденьку?!

Заходить сержант міліції. Стоїть мовчки, чекає, коли Галинка помітить його.

Сержант. Є хто вдома?

Галинка. Є!

Сержант. Поклич! (*Сідає на пеньок, дістає з планшета нотатника, щось занотовує. Галинка далі мугиче коломицьку, пританцьовує*). Чому не йде?

Галинка. Хто?

Сержант. Кого покликкала.

Галинка. Я себе покликкала.

Сержант. Сама вдома?

Галинка. Так!

Сержант (*прискіпливо оглядає дівчину, зважує, чи варто заводити з нею розмову*). Прізвище?

Галинка. Бойчук Галинка.

Сержант. Треба казати — Галина.

Галинка. Галиною ще набудуся.

Сержант. Твій батько — Бойчук Василь Петрович?
Вівчар з колгоспу «Жовтень»?

Галинка. Так.

Сержант. Нагороджений орденом Трудового...

Галинка. Звідки знаєте?

Сержант. Міліція все знає.

Галинка. То й маму мою знаєте? Теж нагороджена. Магнітофоном на олімпіаді художньої самодіяльності. Вже стара, а співає. Тридцять сім років, а вона все ще співає!

Сержант. Талант!

Галинка. Звичка. Поки була молода, татко просив її співати цілий день, щоб аж на полонині чути було, аби зна-

ти — мамця вдома. Включити магнітофон? Послухасте, як мама співає.

Сержант. Батьки на роботі?

Галинка. Поїхали на невістку подивитися. І подарунки повезли. Колгосп відпустку дав.

Сержант. Далеко?

Галинка. Далеко-предалеко. *(Таємничо, переконливо)*. Там дивовижний край. З-під землі б'є окріп, люди прямо беруть його і запарюють чай. Гори — не те, що в нас. Високі-превисокі, а з них дим і вогонь бурхають і каміння вилітає. Три дні вгору летить, і три дні вниз падає! Такий край! Зрозуміли?

Сержант. Чого ж не зрозуміти? Далекий Схід, сопки. «Три дні вгору, три дні вниз...» Таке плете! Пішли далі.

Галинка. Нікуди з вами не піду!

Сержант. В розумінні протоколу. Ти сама?

Галинка. Кажу ж бо: брат є, може й сестричка ще народиться, коли — того не відаю.

Сержант. Уточнюю запитання. Сторонні у вас не проживають? Не члени сім'ї?

Галинка. Двоюрідна сестра проживає. Поки тато й мама повернуться. А може, й довше побуде.

Сержант. Де працює?

Галинка. Працювала в артілі, сорочки для молодих вишивала... Краща в районі вишивальниця. Стефанія.

Сержант. Стефанію знаю. Знаю, що краща, і не тільки в районі — на цілу область! А яка дівчина! Подивися на неї — мов сонце на душу!.. Кажуть, кинула артіль?

Галинка. Горе в неї.

Сержант. Міліції відомо! Підемо далі! З чужих ніхто не заходив? Поблизу не вештався?

Галинка. А що?

Сержант. Злодія шукаємо, ягницю вкрав.

Галинка. Хто його в горах знайде?

Сержант. Міліція знайде! Закон.

Галинка. Десь в ущелині зачайтяться...

С е р ж а н т. Вертольота вишлемо.

Г а л и н к а. В іншу область чкурне.

С е р ж а н т. Всесоюзний розшук дамо. Від міліції й закону ніхто не сховається.

Г а л и н к а. Через якусь там ягницю — міліція, вертольоти, всесоюзний розшук. Чи не забагато?

С е р ж а н т. Поясню. Невикритий і не ізольований злодій обкраде і другого, й третього, і четвертого. Не виключено, що й вас може обікрасти. Ось воно як! (*Дістає портативний передавач, щось крутить*). І зрештою, дівчино, треба очищати суспільство від злочинних елементів. Ясно?

Г а л и н к а. Ясно.

С е р ж а н т. Зіпсувався. От нещастя!

Г а л и н к а (*бере передавач*). Можна подивитися? (*Розглядає, копірується в ньому*).

С е р ж а н т. То не іграшка, обережно... А день буде, як жарина.

Г а л и н к а. Тут просто контакти відійшли. Прошу. (*Підходить до Сержанга, повертає передавач*). Спробуйте.

С е р ж а н т. Алло!.. Алло!.. (*Переконався, що передавач працює*). Щось петраєш у цьому?

Г а л и н к а. Десятий клас...

С е р ж а н т. Алло... Алло... Я — восьмий! Знаходжусь в квадраті 47—52. Пошук продовжую. (*Кінчає розмову, до Галинки*). Коли з'явиться підозрілий — дай знати в село.

Г а л и н к а. Як же я впізнаю злодія? Руки в нього довші за ноги, чи що?

С е р ж а н т. Малюю усний портрет...

Г а л и н к а. Ви його бачили?

С е р ж а н т. Ні, але треба метикувати. Якщо дійшов аж до полонини — значить, здоровий! Якщо любить м'ясо, значить, у тілі чоловік. Якщо не чесним трудом живе, значить, погляд має злодійкуватий. Підсумовую: здоровий, у тілі, погляд злодійкуватий.

Г а л и н к а. Тепер упізнаю.

С е р ж а н т (*розглядає гілля, коренища, почеплені на жердинах*). Що за потвори?

Г а л и н к а. Лісові мешканці. Ось — крилатий павук, він з павутиння мости сплітає поміж шпильями гір. Уночі місяць по тих мостах перекочується. Бачили?

С е р ж а н т. Далі пішли.

Г а л и н к а. Це — відьма, всякому зрозуміло, а це *Той* (*жест, мовляв, рогатий*), ось — чарівник, а це — Покинута.

С е р ж а н т. А то що за онудало?

Г а л и н к а. Міліціонер. (*Пауза*). Бачите, в нього і зброя... Він ліс охороняє. Гарний міліціонер.

С е р ж а н т. Коли паспорт одержуєш?

Г а л и н к а. На тому тижні.

С е р ж а н т. За віком, може, й пора, а так (*жест*) — у голові протяг. (*Виходить*).

Г а л и н к а (*про себе*). Може, й справді у мене в голові протяг? (*По паузі наспівує*).

Доки я була маленька,
Не знала нічого,
Я думала, що не буду
Любити нікого.

Заходить І в а н к о, парубок років за двадцять. Галинка помітила його, урвала пісню, а потім проспівала, наголошуючи на останніх словах коломийки:

Заким стала підростати,
Стала май величка,
Почала'м ся придивляти
Легіням у личко.

І в а н к о. Дужче кричи, щоб аж луна пішла по горах і долинах, по всій Україні, по всій Русі великій — «Я вже май величка»! Аби всі чули!

Г а л и н к а. Кому треба, той почує. Чого забрів?

І в а н к о. Іду додому.

Г а л и н к а. До твого дому (*жест*) — ге-е-ен доріжка побігла.

І в а н к о. Чую дитячий крик, чого це, думаю, дитя плаче? Може, кривдить хто, от і зайшов.

Г а л и н к а. А далі?

І в а н к о. Далі?.. Глянув, дитя не плаче, а співає. Бо воно «вже май величке», і вже почало придивлятися «легіням у личко».

Г а л и н к а. Доброго ранку! Дякую, що завітав і до побачення!

І в а н к о. А я тобі ще одну іграшку знайшов.

Г а л и н к а (*зацікавлено*). Інтересну?

І в а н к о. Побачиш. (*Виходить і відразу ж повертається з химерним коренищем у руках*). Не збагну, що за цяця.

Г а л и н к а (*бере коренище, розглядає, а потім аж скрикує, ніби побачила давнього знайомого*). Та це ж лісовий музика! Він один вартий троїстих музик. Ось у нього бубон, ось скрипка, а оце будуть цимбали.

І в а н к о. То, може, хай заграє?

Г а л и н к а. Зараз я віднесу його в хату, дам йому чарку, і ти узнаєш, що таке троїсті музики. (*Іде в хату*).

І в а н к о (*розглядає чудовиська*). А де ж ведмідь?

Г а л и н к а (*із хати*). Зламав ногу, я склеїла — підсихає.

І в а н к о. Яким клеєм?

Г а л и н к а. «Бееф».

І в а н к о. Годиться.

Заграли троїсті музики, вибігає Г а л и н к а.

Г а л и н к а. То як?!

І в а н к о. Шкварить, мов на весіллі.

Г а л и н к а. Потанцюємо, Іванку?

І в а н к о (*усміхається*). З дітьми не вмю.

Г а л и н к а. Розумова зрілість у хлопців настає на шість років пізніше, ніж у дівчат. От і прикинь, хто з нас старший. Приваймні перевесники.

І в а н к о. Що ж, коли перевесники, то полетіли!
І воли справді наче полетіли, закружляли у вихорі музики... Раптом
Галинка урвала тапець.

І в а н к о. Що тобі?

Г а л и н к а (*тихо*). Сестра... Стефка.

Поволі заходить Покип у т а. Невибагливий одяг і недбала зачіска, здається, ще більше увиразнюють її вроду.

(*До неї*). Ходімо снідати! Я вже приготувала...

Покип у т а ніби й не чула її слів. Зупинилася, мовби щось пригадуючи, потім знову пішла в полоні своїх думок і горя.

І в а н к о. Аж з лиця змінилася. Покинута!..

Г а л и н к а. Стала наче причинна. То причепуриться, співає — хоче забутись, чи що. То усамітниться, стає, мовби глуха і німа, як оце тепер.

І в а н к о. Мабуть, дуже кохала.

Г а л и н к а. Казала: поцілує він — смереки хитаються. Чувш, Іванку, поцілує — смереки хитаються! Стежку до її хати утоптав. Щовечора, а то і вдень прибігав, а тепер кинув.

І в а н к о. Бачив я ту стежку — по ній трава вже пробивається.

Г а л и н к а. Не приходять і голосу не подає, а кохав.

І в а н к о. Не кохав, а обманював. Обман і ранив її.

Г а л и н к а. А може, вони тільки посварилися, і він теж мучиться, як і сестра?

І в а н к о. Мучиться! Улещує якусь іншу...

Г а л и н к а. Спіймати і судити його, ізолювати... Бо він і другу, і третю, і четверту скривдить...

І в а н к о (*скептично*). Хто ловитиме і хто судитиме?

Г а л и н к а. Я!!!

І в а н к о (*пауза. Хоче перевести розмову на інше*). Тобі самій тут не боязко?

Г а л и н к а (*посміхнулася, жест до чудовиськ*). Я ж не сама.

І в а н к о. А хто то у вас був нещодавно? Я здалеку бачив, як виходив з вашого двору.

Г а л и н к а. Генерал!

І в а н к о. Хто-хто?

Г а л и н к а. Генерал міліції. Червоні лампаси, груди в орденах. Якийсь розбійник пограбував банк, сто мільйонів украв. Тепер його скрізь розшукують. Генерал портрет злочинця мені залишив.

І в а н к о. Вигадниця. Мабуть, міліціонер заходив й шукав якогось злодюжку, еге ж?

Г а л и н к а. Щось таке...

І в а н к о. То так і казати треба!..

Г а л и н к а. А я люблю підмальовувати.

І в а н к о. Ну, а коли б це про мене хто запитав, що б ти відповіла?

Г а л и н к а. Заходив такий собі парубійко. Колгоспний чередник. Телят пасе. По-сучасному можна сказати — телепас!

І в а н к о. І все?

Г а л и н к а. Ну, можна додати: освіта — середня, десять класів і курси... А ще його мамця хвалилася, що два сини має. Один — у Львівському університеті доцент, другий — у колгоспі телят пасе, а заробляють однаково.

І в а н к о. Реалістичний портрет...

Г а л и н к а. Це — чорно-білий, а підмальований виглядатиме так: заходив легінь із сивими очима, і такими глибокими, що дивитися в них лячно. Йому відомі найглухіші стежки і доріжки. Гори й ліси бринять його піснями. Лише йому дарують (*показує на чудовиська*) свої найталановитіші твори.

І в а н к о. Лепсько підмальовуєш. Є в тебе щось від Гріна. Може, і твій портрет написати?

Г а л и н к а. Спробуй.

І в а н к о. Таке собі дівча — і звичайне, і незвичайне. Воно з життя робить казку, потім казку переливає в життя. І саме ніби з казки: примхливе, співуче, мальоване...

Г а л и н к а. Спасибі...

І в а н к о. А чого це ти так вирядилася?

Г а л и н к а. Сьогодні свято! День і ніч свято!

І в а н к о. Свято для дорослих, а не для дітей. Ось візьми краще книжку, прочитай. Тут є щось і про кохання.

Г а л и н к а. Про кохання я вже стільки начиталася-начулася — з мене досить. А сьогодні день радощів, ніч веселощів! Я їх хочу прочитати. Піду до кожного багаття, до кожної пісні піду, голоси всіх музик переслухаю.

І в а н к о. А знаєш, Галинко, сю ніч дівчата випробують чари своєї краси, силу дівочої знади.

Г а л и н к а. Без тебе знаю.

І в а н к о. Сю ніч дівчатам стелитимуться рівні й плутані стежки-доріжки.

Г а л и н к а. Без тебе знаю!

І в а н к о. Сю ніч розважатимуться не лише хлопці й дівчата, а й оці *(жест)* чудовиська.

Г а л и н к а. Без тебе знаю!

І в а н к о. Тож сиди вдома, біля хати!

Г а л и н к а. Усе сказав?

І в а н к о. Наче все.

Г а л и н к а. А тепер слухай мене, уважно слухай! Я хочу випробувати чари своєї краси! Хочу побачити рівні і плутані стежки! Хочу побачити їхні пустощі і забави *(жест у бік чудовиськ)* і найголовніше — хочу знайти ошуканця, душокрада, що скривдив Стефанію. І все це я зроблю сьогодні, сю ніч!

Чути далекі пісні.

І в а н к о. А виспівують! Що-то воно достаток у колгоспі. Забагатіли — і заспівали. Їм аби зачіпка, цілу ніч прогарцюють.

Г а л и н к а. Заздрісно?

І в а н к о. Я просто так.

Г а л и н к а. Ходімо разом?

І в а н к о. Мені до телят.

Г а л и н к а. То я сама.

І в а н к о (*жест у бік чудовиськ*). А цих не боїшся? По лісі бродять живі страховиська.

Г а л и н к а. Мене в лісі і чисті й нечисті знають. Піду! Піду! Піду!!!

І в а н к о. Схаменися! Поночі! В горах! У лісі! Сама! (*Жест*).

Переміна світла.

Ніч. Усе довкола в срібному світлі місяця. Десь брипить тиха музика. Г а л и н к а співає пісню, приспів підтримує невидимий жіночий хор.

Г а л и н ч и н а п і с н я:

Ой у вічку літню
Білий місяць виткав
срібну павутину,
срібну павутину!

Ой зросла на людях,
Та ніхто не бачив
молоду дівчину,
молоду дівчину.

Ой ніхто не бачив,
Бо казала мати:
— Вона ще дитина,
вона ще дитина.

Ой торкнулась личка
Та лягла на руки
срібна павутина,
срібна павутина.

І почули люди,
І почула мати:

я вже не дитина,
я вже не дитина.
Молода дівчина!
Молода дівчина!

Пауза.

Г а л и н к а. Вже не дитина... а боюся. (*Повторює слова і жест Іванка*). Поночі! В горах! У лісі! Сама! (*Прислухається*). Щось шелестить, може, ведмідь, а може, вовчуга, а може...

Відступає в тінь, звідти чути Галинчин покрик. Виходить С е р ж а н т, одягнений у плямистий маскхалат, бере Галинку за руку.

С е р ж а н т. Це ти?

Г а л и н к а (*ще не отямилась*). Ви нечистий?!

С е р ж а н т. Сама ти нечиста! Чого вештаєшся по горах?

Г а л и н к а. Звикли на людей кидатися! Ще й нап'яли на себе якусь халамиду.

С е р ж а н т. Чого ти тут? Мо', заблудилася?

Г а л и н к а. Діло є.

С е р ж а н т. Марш додому! Де ти взялася на мою голову? Від державної справи відволікаєш. Тобі ще тиждень до повноліття, і, як неповнолітню, я повинен доставити тебе додому.

Г а л и н к а. Я не посилка, щоб мене доставляти. Маю пропозицію: давайте удвох шукати. Ви свого злодія, а я свого.

С е р ж а н т. Знов крадіжка?! Що вкрадено?

Г а л и н к а. Той, кого ви шукаєте, вкрав ягницю, а мій — душу.

С е р ж а н т. Душу вкрасти не можна. Душа — предмет неодушевлений!

Г а л и н к а. Душа неодушевлена?

С е р ж а н т. Коротше.

Г а л и н к а. Я шукаю душокрада, брехослова, злостивця, клятвoporушника! Він присягався Стефанії, що кохає, по землі стелився, улещуючи, а потім кинув, і Стефця — наче викинута з життя!

С е р ж а н т. Ах, ти ж!.. (Стримався). Негарно зробив той парубок, негарно! Прямо-таки по-свинському! Згодний з тобою, Галинко, — злочинець він!

Г а л и н к а. Отож треба його знайти і судити! Ми його сьогодні спіймаємо, і ви допоможете, ви ж міліція!

С е р ж а н т. Не маю на це ніяких юридичних прав, а також повноважень і підстав!

Г а л и н к а. Ви ж самі погодилися, що він злочинець. Хіба облуда — не злочин?! Обдурив, світ зачорнив... Простеляв перед нею білу дорогу... казав — безконечну, а вона виявилася чорна і куца. Та за це-е-е! (Не знаходить слів).

С е р ж а н т. Послухай, неповнолітня, люди встановлювали закони, думали над ними, писали, переписували, голови тріщали — так вони їх обмізковували, кожную буквочку. І закони стали законом. Все, що проти закону (*жест*), а решта — лірика. Спростую: той, кого ти шукаєш, не завдав ніяких матеріальних збитків?

Г а л и н к а. Ні.

С е р ж а н т. Тілесні пошкодження, в розумінні побоїв?

Г а л и н к а. Ні.

С е р ж а н т. Словесні образи в присутності людей?

Г а л и н к а. Ні.

С е р ж а н т. Все інше юридично не підлягає покаранню.

Г а л и н к а. А почуття?

С е р ж а н т. Почуття — вітер: фу — немає!

Г а л и н к а. А ви кохали?

С е р ж а н т. Не лівь у ту область, в котрій ще не прописана. Ще раз пояснюю. Якби він наніс Стефанії тілесні пошкодження, хоч би синці були зафіксовані, хоч би подряпини — ми б його по закону... А так він буде на волі і зараз десь товчеться біля дівчат. (*Пауза*). Дорогу додому

сама знайдеш? Ото йди прямо, потім праворуч, ще праворуч, потім убік стежиною — і вдома.

Г а л и н к а. А ця стежина куди веде?

С е р ж а н т. В хаці, на Лису гору, туди і я... гм... зараз не піду.

Г а л и н к а. А я піду, он за горою чути, як виспівують, може, й він там.

С е р ж а н т. Через Лису гору? Ти?! *(Повертає Галинку за плечі)*. Крокком руш додому! *(Галинка виходить)*. Звичайно, він мерзотник — кинути Стефанію. Та я не смів руки її торкнутися, а ця погань... Та його б без суда і слідства, на сухій гілляці!.. *(Схаменувся)*. Стоп, Сержанте, без лірики! Закон, тільки закон! *(Виходить)*.

Повертається Г а л и н к а.

Г а л и н к а. Лиса гора. Таки страшно. *(Прислухається)*. Десь далеко перелунням озивається голос: «Не бійся, я з тобою!». Наче знайомий голос... А може, то мені хочеться, щоб хтось був поряд, от воно і вчувається. *(Кричить)*. Хто ти-и-и?.. Може, князь?! Мовчить. І не було нікого. Причулося.

П е р е м і н а с в і т л а.

У срібному світлі виникають страхітливі чорні тіні. Вони стріпуються немов од помаху невидимих крил, озиваються чудернацькі звуки, покрики, схожі на голоси звірини..

Г а л и н к а. Лиса гора, хаці, це тут бенкетують нечисті! *(На мить ущушли звуки, замерли тіні)*. Що то? Суха груша? Вона суне прямо на мене. *(Дівчина відступає, зринає шум, ніби вітер прохурчав)*. Виходить стара, скоцюрблена баба, в руках ціпок, сама закутана в чорне шмаття).

О н у к а. Не впізнаєш?

Г а л и н к а. Я вас, бабо, ніколи не бачила... Та ще ця одежа на вас...

О н у к а. То я в учораšnньої ночі шмат урвала — запнутися від комарів.

Г а л и н к а. Комарів тут немає.

Он ука. А я щойно з тайги примчала, там за ними світу не видно.

Галинка. Щойно з тайги?!

Он ука. Колись ми на мітлі літали, а тепер на пилососі — швидкість ракетна.

Галинка. Ви відьма?

Он ука. Відьма, але називай мене просто — Онука. Я — онука тієї, про яку сам Гоголь писав.

Галинка. Корів доїть будете, Онуко?

Он ука. Яка проза! Все тече, все змінюється... Ми тепер не корів доїмо, а займаємося інтелектуальною працею. Такими питаннями як зрада, кохання, заздрість, наклеп, ревності, облуда. Роботи по саму зав'язку. Натомилася — жах, оце хочу трохи розважитися.

Галинка. Саме тут?

Он ука. Це ж Лиса гора. Звісно, ми відьми-новаторки, але традицій теж не забуваємо. Час од часу збираємося тут. Мусиш це знати з літератури. Лиса гора — наше місце побачення з тими... розумієш з ким?

Галинка *(складає пальці рижками на голові)*. З тими?

Он ука. Так. Мій — ох добрий молодець! *(Заходиться старечим сміхом)*. Ох, і парубок, з голосу чути. Ми з ним учора познайомилися, заочно, по телефону, а сьогодні весілля справимо.

Галинка. Вчора познайомилися, та ще заочно, а сьогодні весілля?

Он ука. Серед людей живемо, то по-людськи і паруюмося.

Галинка. Весілля! *(Розсміялася)*. Вам же, мабуть, за сто років?! Дивитися страшно, таке старе луб'я — і заміж! *(Засміялася)*.

Он ука *(обурилася)*. Та як ти смієш? Я старе луб'я! А ти будякова донька, горобиняче цвіріп'яккання! Теля рябої корови! *(Її слова аж луною пішли)*. Я, щоб ти відала, знатного роду. Я на конкурсі вроди першу премію одержала. *(Поханцем здирає з себе і кидає за лаштунки свої лахи,*

туди ж полетіла сива перука. Онука робить кілька гімнастичних вправ і на Галинчиних очах обертається на молоду, ставну, яскраво-вродливу дівчину. І біле волосся, і підведені очі, і коротка спідничка, і черевики — все їй пасує, вона аж палахкотить молодістю, перебирає ногами, бо на місці не встоїть. І сміх, і голос уже не старечі — дзвінкі). Ось прийде мій, узнавш, до кого буде залищитися! Ми досі в очі не бачилися, а побачиш, до мене липнутиме, бо я таки гарна, а на тебе й поглянути не схоче! (Раптом щось чхнуло, аж луна пішла по горах).

Г а л и н к а. Що то?

О н у к а. Це Той! Мій наречений! Зараз буде тут!

Г а л и н к а. Боюся, піду!

О н у к а. Ні, вже постривай, переконаєшся, котра з нас вродливіша, принадніша!

Влітає парубок, у джинсах, модній сорочці, черевики на платформі, високі закаблуки, борідка, волосся хвилями спадає на плечі. Видно, чекав одну, а побачив двох: трохи розгубився, хоче впізнати свою відьму, обійшов кожну з дівчат, оглянув з голови до ніг. Не впізнав! Відчувається, що подобаються обидві. Тоді він бере дві палиці і вдає, ніби грає на скрипці. З-під палиць справді полинула задьориста музика. Той грає і приспівує.

Т о й. А я з гори на долину
Черемшину ріжу,
Як догляну файну любку,
На колінах лізу.

Повернувся до Галинки, наче запрошує до танцю. Галинка іде танцювати, приспівує.

Г а л и н к а. Ой що то за парубок,
Що так заходився,
Борода — як у цапа,
Сім літ не голився!

Т о й. Хо-хо-хо!

Ой гоц, дула, дула!
Роза губи надула,

Цапів не любила
І горілки не пила.

Демонстративно повертається до відьми. Опука іде в танець, танцює вправно, як Галинка, але малюнок танцю зовсім інший, при-співає.

О н у к а. Чи ти знаєш, парубочку,
Як мене любити?
Одну ручку за пазушку,
Другов обіймати.

Одну ручку за пазушку
Та й полоскотати,
Другов ручков обіймати,
Та й поцілувати!

Т о й (*зраділий*).

Я не вмію хліб косити,
Ані копи класти,
Лише з гаю зазираю,
Аби дівку вкрасти!

(Ступив кілька кроків до відьми, потім повернувся на се-редину сцени, вагається, кому віддати перевагу).

Г а л и н к а. Ходить свиня коло млина,
Шука поросяти.
Преневірний обирає,
Із котрою стати!

Т о й (*спалахнув*). Уже обрав. (*Рішуче підходить до Онуки, бере її під руку, потім на хвилину замислюється й так само рішуче покидає Онуку і, приступивши до Галинки, бере її під руку*). Ні, я з тобою!

Г а л и н к а (*до Онуки*). Забери свого рогатика, він мені осоружний.

Т о й (*зрозумів свою помилку, винувато повертається до Онуки*). Ти краща, ти найкраща! Пробач, мила!

О н у к а. Ах ти ж волоцюга!!! (Хапає свою палицю, що емить обертається на багога і починає шмагати Того).

Сцена темніє, тільки чутно виляски багога, схожі на блискавки. Коли сцена освітлюється, Т о й стоїть пошквиль, усе на ньому пошматоване, а на лисій голові стирчать рижки.

Т о й (улесливо). Даруйте, не впізнав. У мене кольоровий комплекс. На пістряве тягне, а в неї, в людянки, більше стрічок.

О н у к а. Гляди, щоб тобі в очах не запістрявіло! (Прихилилася до дерева, видно, добре стомилася).

Повертається Г а л и н к а.

Г а л и н к а. Ніяк не можу зійти з цієї гори. Хоч куди піду — знов на те саме місце повертаюся.

О н у к а. Щоб знала, як по ночах вештатися! Та чужих зманювати! (У цей час сценою перебігає той, що кохає одразу двох — молодий парубок, прибраний, немов на дипломатичний прийом, а біжить, наче справжній спортсмен).

Г а л и н к а. Товаришу!

О н у к а. Він не зупиниться й на секунду, а може, навіть глухне, коли біжить.

Г а л и н к а. Від чого? Від інфаркту?

О н у к а. Ні, це ще один екземпляр вашого людського племені! Одразу двох кохає: біляву і чорняву. Коли стоїть із білявою, певен, що чорнява краща і що саме цієї хвилини вона йому зраджує. От він і біжить до чорнявої. А коли стоїть із чорнявою, здається йому, ніби білява краща і теж йому зраджує в цю саму хвилину. Тоді він кидає чорняву й біжить до білявої!

Г а л и н к а. Химерний молодик.

О н у к а. Усі ви, люди, з химерами, пнетесь, куди вам треба і не треба. Ось і ти забралась серед ночі аж на мою гору.

Г а л и н к а. Порадьте, як мені вийти звідси.

О н у к а. Он та стежина виведе до хати.

Г а л и н к а. Мені не до хати, мені — до хлопців і дівчат. Покажи дорогу.

О н у к а. Як забралася сюди, так і вибирайся! Іди, не вагайся. У нас весілля.

Т о й. Весілля, а тоді ще розвод — клопоту чимало.

Галинка виходить.

О н у к а. Молоде, а вредне.

Т о й. По-моєму, не тільки вредне, а ще гірше: чесне і невідкупне. Такі мене найбільше дратують і дивують!

О н у к а. Знайшов з кого дивуватися. Ти придивися — вона така, як і я, лише удає із себе цяцю, а ти сліпий на обидва ока.

Т о й. Ні, я розуміюся на цьому ділі!

О н у к а. Розумієшся?! А на цьому ти розумієшся? (*Піднімає батіг*).

Т о й (*злякано*). Ні, я ні на чому не розуміюся! Я сліпий і я дурний, я саму тебе тільки бачу. (*Цілує Онук*).

Переміна світла.

Та сама декорація, тільки інакше падають тіні, посеред сцени стоїть Г а л и н к а, з острахом вдивляється в химерну тінь, що пасується на неї, ніби хоче її обійняти.

Г а л и н к а. Не лякай! Я вже налякана по саме нікуди. Хто там?

Входить Т о й, бадьорий, повеселілий.

Т о й. Я!

Г а л и н к а. Знову ви?

Т о й. У нас ввічливість не в пошані, давай на «ти» і взагалі — запросто.

Г а л и н к а. Чого ти прителіпався, рогатий?

Т о й. О!.. Збираю квіти для своєї, очманілої від кохання. І тебе хотів побачити...

Г а л и н к а. Заткнись!

Т о й. Оце по-нашому.

Г а л и н к а. Не крути своїми рогами. Краще дорогу вкажи.

Т о й. Тобі? Дорогу? До людей? Моя як узнає — уб'є! Що хочеш, тільки не це... Та я для тебе... (*Хоче обняти*).

Г а л и н к а. Забери лапи!

Т о й. Можна й без лап! Ми все можемо! (*Раптом його охопив страх, аж у пропасницю кинуло*).

Г а л и н к а. Чого тебе трясця трясє?!

Т о й. Міліціонер іде!

Г а л и н к а. Не бачу.

Т о й. А я міліціонера крізь землю бачу. Де мені сховатися?.. Він же скрізь знайде.

Г а л и н к а. А що він тобі?

Т о й. Я не прописаний!.. Розумієш, не прописаний!

Г а л и н к а. Хіба й тобі треба?

Т о й. Зараз усі прописуються. А я вже тричі попереджений! Сховай мене!

Г а л и н к а (*звживши*). Гаразд, заховаю, але ти теж зробиш, що я попрошу.

Т о й. Зроблю.

Г а л и н к а. Присягайся.

Т о й. Хай мені роги повипадають. Швидше!

Г а л и н к а. Лягай, я тебе хмизом прикидаю.

Т о й. Прямо на землю?

Г а л и н к а. Лягай — будеш за колоду.

Той лягає. Галинка накидала на нього хмизу й сама заховалась в тінь. Заходить С е р ж а н т. Видно — стомився, бо важко опускається на «колоду».

С е р ж а н т. Оце-то нічка випала на мою голову! Може, він уже десь доїдає ягницю! А може, з'їв і запиває, а може, продав, може, подарував, може, десь спить, може, танцює, може, співає, може, з молодницями витребенькує. Може, мене підстерігає, щоб по голові ломакою. Тисяча «може», а знайти треба! Закон! (*Перевіряє рацію*). В лісі і не страшно і страшно водночас, кожна деревина — мов жива,

кожен куц гілля до тебе простягає наче ввіймати тебе хоче. *(Пауза)*. Колода піді мною і та ніби викручується, що то ніч! *(Знову прислухається до рації)*. Виключив, а воно хрипить! Що таке? *(Прислухається)*. Хрипить! Може, здрімнути на цій колоді? *(Пауза)*. Ні, сержанте! В ім'я закону вперед! *(Встає, розглядає свої чоботи, потім вигирає об колоду)*. У глині, чи що?.. В ім'я закону! *(Виходить)*.

З'являється Г а л и н к а.

Г а л и н к а. Вставай, уже пішов.

Т о й *(ледве підвіся)*. Мало того, що оддавив мені печічки, ще й чоботи об мене витер. «Глина»,— каже, лицемір.

Г а л и н к а. Зате не знайшов.

Т о й. Ще раз так заховаюся — і доведеться переходити на роботу в пекло, хоч на півставки!

Г а л и н к а. Не забув обіцянки?..

Т о й. Якої?

Г а л и н к а. Допомогти знайти звабника, що скривдив Стефку.

Т о й *(подумав)*. Звабника може впізнати лише бездоганно чесна людина.

Г а л и н к а. А я така і є.

Т о й. Ти ж когось кохаш?.. А бізнес виключає чесність!

Г а л и н к а. Кохання — бізнес?

Т о й. Авжеж, кожен із закоханих хоче одержати від кохання більше, ніж дає сам. Кладає карбованець, хоче взяти два, а це вже бізнес!

Г а л и н к а. Не викручуйся, указуй дорогу.

Т о й. Гаразд, але по мені так потовклися, що сили не маю... плентагись лісом. Позич сили. Чого так дивишся? Станцій зі мною, і мені сили додасться.

Г а л и н к а. Згода. Тільки швидше.

Той узяв палицю, ударив по дереву, почувалася музика. Галинка й *Той* починають танцювати, спершу повільно, потім танок посту-

пово прискорюється, чути гуркіт грому, луна покотилася горами,
гаспе й запалюється світло. Галинка стоїть одна.

Г а л и н к а. Утік, наче й не було. Ну, попадеться ще раз, не так затанцює в мене!

Сценою перебігає Бігунець, піджак уже розстебнутий, комір сорочки теж.

Г а л и н к а. Товаришу, я хочу запитати...

Бігунець піби хотів зупинитися, але покрутив головою і побіг далі.

Навіжений. Бігатиме, поки й ноги одкине.

Чути пісні з одного боку — дівочі, з другого — парубочі.

Пісня дівчат.

Не чудуйте, добрі люди, що перебираю,
Бо такого мужа хочу, якого я знаю:
Щоб горілки він не пив, табаки не нюхав,
Чужих дівок не любив, все би мене слухав.

Пісня парубків.

Не чудуйте, добрі люди, що я не женюся,
Бо таку жінку хочу, яку сподоб'юся:
Аби кривих ніг не мала, хату пильнувала,
Як додому п'яний прийду, мене цілувала.

Бач, чого захотів, та я б такого і на поріг не пустила...
А якого б ти пустила?.. І як його кохати? Як? *(Заводить пісню, їй втворює невидимий дівочий хор).*

Калино, калино, чого в лузі стоїш?
Чого в лузі стоїш, чом не розцвітаєш?
Чого в лузі стоїш, чом не розцвітаєш?
Чи жари боїшся, чи дощу бажаєш?

Жари не боюся, дощу не бажаю,
Стою та й думаю, як зацвісти маю.
Зацвіту я біло — усі люди знають,
Зацвіту червоно — прийдуть обламують.

Входить *Т о й*. Але його впізнати не можна. Це — вродливий блондин з пишною зачіскою, модерне вбрання; у всьому намагається проявити вишуканість. Наспіває популярну пісеньку, уздрівши Галинку, урвав пісню. Удає із себе зачарованого.

Т о й (декламує). Через темінь, через ночі
Я до тебе, мила, йшов,
Щоб твої великі очі
Розповіли про любов.

Тільки в горах, поряд з едельвейсами, може вирости така красуня. (*Підходить ближче, декламує*).

В тебе очі — зрадлива спокуса,
І таких більш на світі нема.
Я, по правді, за себе боюся,
Бо любов в них говорить німа.

Ти й Кармен, ти й Мавка! Тобою не милуються люди, бо не бачать тебе! Але ж це не природно, я виведу тебе в широкій світ! Руку!

Г а л и н к а. Я іншого кохаю. Князя.

Т о й (заходиться сміхом, що аж відлунює в горах). Від цих слів тхне нафталіном! Хто близько, той і князь! Руку!

Г а л и н к а. Я ж вас навіть не знаю. Так несподівано, потрібен час...

Т о й. О, ці фформальності! Досить того, що я вас знаю. Хочете, скажу ваше ім'я? Воно теж якесь таке... таке... потєичне. «Гортензія», «Мері», «Розалія», «Галинка».

Г а л и н к а. Як ви вгадали?

Т о й. Серцем прочитав. (*Уклоняється*). Едуард Леопольдович! Для вас просто Едик... Ось і покінчили з фформальностями. (*Дістає хустку, упала в'язка ключів, Галинка підняла, віддає йому*). Дякую. Що б я й робив, коли б загубив. Адже це ключі від «Волги», від дачі... Кажеш, Галинко, потрібен час? Час — він не має ніякого впливу на суть справи. Наведу приклад. Раніше, щоб завезти сіль із

Криму, потрібно було кілька місяців, зараз — кілька годин. А сіль одна й та сама, і смак один — везли її рік чи годину.

Г а л и н к а. Бідненька філософія.

Т о й (*жест*). Руку! Пішли!

Г а л и н к а. Куди?

Т о й. Головне — зі мною! Пішли у світ!

Г а л и н к а. Мені й тут добре.

Т о й. Що тут? (*Оглянувся*). Сучки, будяки, темінь, ведмеді, сови, а там... Дивись, маляю (*хімерний жест*).

Висвітлюється вся галявина. Виходить у якомусь дуже сміливому одязі О п у к а. Вона в ролі офіціантки, один жест — і наче заслала пень скатертиную. Лагідна, кокетлива, готова до послуг.

О н у к а. Шампанське, коньяк? Ікра, балик, сьомга, шампінйони, антрекот...

Г а л и н к а (*мимоволі вирвалося*). А мамалига є?

Онука подарувала їй такий погляд, що Галинка аж відступила на крок.

Т о й (*жест*). Музико!

Виходять звичайні, буденні оркестранти, заграли народну мелодію.

Що?! Забули? Форму і зміст! Негайно!

Музики звично і швидко міняють вбрання, вуса, борода, зачіски — за якусь хвилину стають «музиками-забіяками», вривається поп-музика. Випливає співачка в блискучому вбранні, в руках мікрофон, притацьовує і співає:

Люби мене таку-у-у,
Люби мене таку-у-у,
люби мене,
люби мене,
люби мене таку, як є... як є, як є.

Вибігає пара у «вільних» костюмах. Танцюють так, наче хочуть переламати одне одного. Стихла музика. Зникає пара.

Т о й (*жест*). Цивілізація! І так кожен вечір, кожен вечір. Руку!

Г а л и н к а. А мій князь?

Т о й (*раптом скипіє*). Який князь, коли я, я — поруч!

Г а л и н к а. Не кричіть. Давайте танцювати! Хто кого перетанцює, той має право вимагати від іншого все, що схоче.

Т о й (*сміється, аж перелуння пішло громами*). Моє дівчатко, тільки музику замовляю я... (*Повертається до музик*). Моє вечірнє музичнє блюдо з гарніром...

Музики грають якийсь дикий тапок, у музику вплітається хриплий падтріспутний голос, який щось там наспівує. Той і Галинка закружляли в шаленому танці, аж голова пішла обертом. Музики, співачка, Онука штовхають одне одного, шукаючи, звідки краще спостерігати танцюристів. Кожен із них по-своєму жваво реагує на змагання, надто Онука, яка, видно, дуже переживає. Уже потомилися музики, пасилу грають. Галинка танцює, ніби зовсім не втомлена, а Той, знесилівши, заточився, мало не впав.

Т о й (*опускається на пенюк*). Здаюся...

Махнув рукою, і музики та співачку наче вітром здуло, залишилася лише Онука.

Більше не можу, твоя взяла! (*Стягує з себе перуку, а під нею — ріжки*).

Г а л и н к а. То це ти?!

Т о й. Я!..

Г а л и н к а. Навіщо ти цей цирк влаштував?

Т о й. Щоб перевірити, чи справді ти когось любиш?

Г а л и н к а (*відступає до нього*). Ану, поверни свою ротату піку! Може, це ти Стефанії голову морочив? То ми тебе розіпнемо на сухій груші.

Т о й. Ти що, здурила?! Та коли б серед нас об'явився такий, ми йому самі роги поламали б, і потім зрозумій: людських дівчат ми не займаємо, нам відьмочок вистачає!

Г а л и н к а. Гарзд. Але я тебе перетанцювала! Мусиш виконати вимогу!

Т о й. Яку це вимогу?

Г а л и н к а. Ту ж саму, знайти волоцюгу, що Стефанію обманув!

Т о й. Не маю права говорити, але я змушений, бо програв. Я тобі все скажу, тільки злови його, щоб на мене тінь не падала... Оце з цієї хвилини зустрінеш перших п'ятьох чоловік, один із них і буде душокрад, якого ти шукаєш. Котрий з п'ятьох — це вже твоє діло розпізнати.

Сценою перебіга Б і г у н е ц ь. Він уже зовсім розхристаний, піджак тримає в руці.

Г а л и н к а. Цього рахувати? Це теж один із п'ятьох?

Т о й. Ні, це не мужчина. Це — тарган.

Г а л и н к а. Один із п'ятьох. Не дуриш?

Т о й. Присягаюся рогами! А ти дівчина! Ах, дівчина! Онука робить кілька рухів, міняє перуку і тепер уже видно, що це не офіціантка, а Онука.

О н у к а. То ось ти який!.. «Ах, дівчина!» *(Схопила палицю, змахнула, і це вже батіг)*. Зараз я тобі покажу!

Т о й. Та я ж нічого!

О н у к а. А дивився на неї як?!

Т о й. Нормально.

О н у к а. Правим оком нормально, а лівим?

Т о й. Трошки.

Г а л и н к а *(сміється)*. До побачення, нечисті.

Виходить.

О н у к а. Провчити тебе?

Т о й. Краще розвод.

О н у к а. Знов людські витребеньки? Я тобі розведуся! Будемо миритися. Але щоб більше *(жест)*...

Т о й. Ти ж сама намовила перевірити: «Усі, мовляв, однакові, усі, як я». *(Пауза)*. А вона не така.

О н у к а *(замазнулась батою)*. Провчити?

Т о й. Убий, а не така. *(Прислухається)*. Люди йдуть.

Онука закинула батіг, пригорнулася до *Того*. І вже з них — така собі мила пара. Проходять дівчата, хлопці. Співають, дехто навіть танцює «Колгоспний вальс»:

Де синь стоїть над краєм,
Де в росах далина,
Ізнов шумить врожаєм
Колгоспа сторона.

Люба, нам з тобою врожаю моря.
Тихо в надвечір'ї нам світить зоря.

Той і Опука цепомітно пристають до гурту.

І ляже щедро осінь
На степовий кришталь
І золоте колосся
Біжить в далеку даль.

І за столи кленові
Ми сядемо вночі,
Дівчата чорноброві
І хлопці-сівачі.

Щоб на колгоспнім святі
Нам заспівали знов
Про наші дні крилаті,
Про дружбу і любов!

З а в і с а

ДІЯ ДРУГА

Сцена в срібному освітленні місяця. Галинка вслухається в пісню. З одного боку — голоси дівчат, з другого — хлопців.

Дівочі голоси.
За річкою за Дунаєм
Козаченько конем грає,
Козаченько конем грає,
Він дівчину підмовляє.

Парубоцькі голоси.

Дайся, дівча, на підмову
Козакові молодому.

Дівочі голоси.

Бодай козак щастя не мав,
Що він з мене вінок ізняв.

Парубоцькі голоси.

Не я з тебе вінок ізняв,
Зняла з тебе охотонька,
Зняла з тебе охотонька,
Козацька розмовонька.

Галинка. Десь зовсім близько співають дівчата, хлопці. А я сама. Найкоротша ніч, її ще називають — дівоча ніч, а я сама.

Чується далекий знайомий голос.

Голос. Ти не одна, я з тобою!..

Галинка. Знову той самий знайомий голос. Князю, покажися мені, бодай на мить.

Голос. Ще не час, чекай!

Галинка. Ти далеко від мене? Мовчить. Чекати? Чекатиму. Але кого чекати?

Сценою перебігає Бігунець. Він уже й босий — черевики в одній руці, піджак — у другій. На Галинку навіть не поглянув.

Галинка. Знову цей пришелепкуватий.

Бігунець, який уже вибіг був на сцену, повернувся. Підбігаючи до Галинки, кричить: «Сама ти пришелепкувата. Я — закоханий!»
Вибігає.

Галинка. Думала, він глухий, а от почув. Коли ж воно приходять, те кохання? І чи само приходять, чи його кличуть? І яке воно?

Зовсім близько лунає пісня:

По той бік гора,
По цей бік друга,

Поміж тими крутими горами
Сходила зоря.

Ой то ж не зоря —
Дівчина моя,
З повеськими та відерцями
По водицю йшла.

Виходить Гопак. Побачивши Галинку, співає далі, але тихіше.
Зупинився на віддалі — видивляється на дівчину.

Дівчино моя,
Напій же коня,
З рубленої нової криниченьки,
З повного відра!

Гопак (*ніби про себе*). Сама, мов пташеня, що випало з гнізда.

Галинка (*ніби про себе*). Гарно співає. Видно, веселий парубок.

Гопак (*ніби про себе*). Що привело її сюди вночі? Може, заблукала? Може, кохання заманило? Так ні, воно ще надто юне.

Галинка (*ніби про себе*). Вродливий, мабуть, саме такі вони, крадії дівочих душ.

Гопак (*ніби про себе*). Юність, недоторканість аж світиться в її очах.

Галинка (*робить кілька кроків до Гопака*). Підійди сюди. (*Гопак підходить*). Поцілуй мене!

Гопак (*вкрай здивований*). Що ти сказала?

Галинка. Поцілуй, кажу.

Гопак (*спангеличено*). Поцілувати?!!

Галинка. Швидше, в мене мало часу.

Гопак. Гарзд. (*Нахилився, ледве торкнувся устами*).

Галинка. Сміливіше, в губи!

Гопак. Ну й пригодонька. (*Обняв і міцно поцілував Галинку*).

Галинка (*оглянулась навколо, зупиняючи погляд на кожному дереві*). Не він... смереки не хитаються. Не він!

Г о п а к (*про себе*). Чи воно геть мале, чи трохи дурне? (*Бере Галинку за руку*). Ходімо на світло, роздивлюся на тебе.

Г а л и н к а (*різко*). Ану, без рук! Дурко! Незнайомих дівчат руками хапати...

Г о п а к. То поцілувати просила, а то й за руку не бери. Що, це на тебе часом знаходить?

Г а л и н к а. Поцілунок для діла потрібен був, а тепер іди геть!

Г о п а к. Куди я піду? Я вдома.

Г а л и н к а. Тут живеш?

Г о п а к. Де я є, там і мій дім. Зараз — тут.

Г а л и н к а. Хто ти?

Г о п а к. Гопак.

Г а л и н к а. Гопак? Ви — Гопак?

Г о п а к. Коли я був маленький, мене інакше називали, а Гопаком стали називати недавно, хіба що тисячу років тому.

Г а л и н к а. Вам — за тисячу років?

Г о п а к. Дивуєшся, що з лица молодий? Мене люди люблять, а любов завжди молодить! І як мене не любити? Забери в людини танок, забери пісню, і стане вона художкою.

Г а л и н к а. У мене обмаль часу, щоб слухати казки. (*Хоче йти*).

Г о п а к (*заступає дорогу*). Не віриш? Та мене увесь світ знає, а ти не віриш.

Г а л и н к а. Так уже й світ.

Г о п а к. До революції я з України майже не показувався, а оце тепер об'їхав усю Європу, Азію, Африку, в Америці побував! Знаєш, як нас зустрічали! Годинами плескали в долоні, зі сцени не пускали.

Г а л и н к а. Гопак-людина? Такого й не чула... А чого ви тут?

Г о п а к. Де веселощі, там і я! Раніше було мало роботи. Покличуть на весілля чи храм. Не до танців було. А тепер

не впораюся — дівчата й хлопці до пізньої ночі мене не відпускають, а бува, й до світання. А чого ти сама ходиш?

Г а л и н к а. Шукаю облудника, душокрада.

Г о п а к. Тебе уже обманули? Тебе?

Г а л и н к а. Мою сестру.

Г о п а к. І хочеш його знайти? Похвально. Але зловити не легко. Облудники підступні.

Г а л и н к а. Тільки б зустріти!

Г о п а к. Зустріти можна, а розпізнати?

Г а л и н к а. Розпізнаю.

Г о п а к (*прислухається*). Хтось іде. Обережно, ноги дружні, міг би танцюристом добрячим бути! Не йде, а чалиться.

Г а л и н к а (*подивилася*). То міліціонер. Я втечу, забачить — додому відведе. (*Зникає*).

З'являється С е р ж а н т. Стає у позу людини, що має кинутися на ворога.

С е р ж а н т (*про себе*). Здоровенний, мабуть, ягницю уже з'їв. Очей не видно, але певен — злодійкуваті. Він! Зараз ми тебе, голубчику!.. (*Дістає наручники, одним стрибком опиняється біля Гопака, і вже їхні руки з'єднані наручниками*). Тепер ти від мене не втечеш. Сам бог нас не розлучить, поки не станемо перед голубими очима начальника райемведе.

Г о п а к. Мене закувати не можна.

С е р ж а н т. Не таких брав! (*Гопак починає пританцьовувати*). Тебе чого тіпає? (*Оскільки вони сковані, Сержант починає повторювати його рухи. А ще через хвилину обидва шкваряють гопака. Гопак непомітно звільняється від наручників*).

Г о п а к. Танцюю на здоров'я. (*Зникає*).

С е р ж а н т (*помалу приходить до тями*). Що це зі мною? Наче ж злодія піймав, а його немає. (*Дивиться на наручники. Час від часу його мимоволі кидає в танець*).

Може, приснилося? Буває, людина втомлюється так, що на ходу спить... А я таки притомився. Ох і нічка! Пішли далі!..

Переміна світла.

Те ж срібне освітлення. Біля дерева стоїть Прив'язана. Співає. Її пісні втворює десь далеко дівочий хор.

Пісня Прив'язаної

В чарах кохання моє дівування,
Хочу я вільно, як пташка, прожить.
Вільне обрання і вільне кохання,
Серденьку воля, як хоче любити!
Шкода й розмови, святої любові
Силою в серце не можна вложити...
Поки шовкові чорнітимуть брови —
Дайте-бо жить мені, дайте-бо жить.

Той мені шепче, той руки цілує,
Той тут навколішки смирно стає.
Той мені вірші любовні віршує,
Той аж поклони, мов богові, б'є.

З них же один мені бачиться всюди,
До одного тільки серце лежить...
Поки горять мої полум'ям груди,
Дайте-бо жить мені, дайте-бо жить.

Що тут і батько, і рідная мати?
Що тут всі родичі, що увесь світ?
Все мені байдуже! Годі й казати!..
Байдуже глум і людський поговорі!

Серденько б'ється, і ние, і рветься,
В грудях гарячих пала і дрижить...
Поки аж молодість красна минеться,
Дайте-бо жить мені, дайте-бо жить!

На останньому куплеті входить Г а л и ц к а. Почекала, поки скінчилась пісня.

Г а л и ц к а. Добрий вечір! Не скажеш, куди ця стежка веде?

Прив'язана. До людей, які танцюють, веселяться.

Галинка. А оця?

Прив'язана. Очевидно, теж туди! Ти, певне, не глуха і чуєш — всі гори й долини співають і танцюють.

Галинка. Ходімо і ми.

Прив'язана. Мені ніколи. Я виходжу заміж.

Галинка. Пробач. Я сьогодні чомусь дороги плутаю. Вкажи, як іти.

Прив'язана. Я прив'язана, бачиш! *(Показує ногу, прип'яту до дерева грубезним мотузком).*

Галинка. Хто тебе так?

Прив'язана. Тато й мама. Мені вже двадцять один рік. Боятися, аби я в дівках не засиділася, от і стараються! Обирають людне місце, на роздоріжжі, щоб була на виду.

Галинка. А навіщо прив'язують?

Прив'язана. Щоб не побігла на гуляння, бо, мовляв, за танцями та за співами забуду про головне — про заміжжя! Щогодини перевіряють: чи я на місці? Хто біля мене? Може, трапився жених?

Галинка. Давай я тебе відв'яжу.

Прив'язана. Хтось іде... Може, мій? Відійди.

Галинка відступає в тінь, заходить Тракторист. Побачив дівчину, усміхнувся, заспівав:

Ой дівчино-дівчинонько, перепілочко,
Ой давно я поглядаю на твоє личенько,
Ой давно я поглядаю чорними очима,
Та не можу попитати, чия ти дівчина.

Прив'язана. Кінчай самодіяльність!

Тракторист. Не подобається?

Прив'язана. Уже чула.

Тракторист. А таке чула?

Ой дівчино сіроока, ходімо до потока,
Ой там будем танцювати — толока широка.

Прив'язана. І це чула. А ось я зараз скажу таке, чого тобі ще не доводилося чути.

Тракторист (*засміявся*). Навряд!

Прив'язана. Оженись на мені.

Тракторист (*отетерів. Сцена без слів*). Е... е...

Прив'язана. Без е... е... е! Оженись, та й годі!

Тракторист. Практична дівка, нічого не скажеш! А може, спершу треба познайомитися, покохати, як пишуть у старих романах?

Прив'язана. Це потім! Потім час буде!

Тракторист. Хоч роздивитися тебе можна?

Прив'язана. Зір поганий?

Тракторист. Прекрасний, але на всяк випадок присвічу! (*Виймає ліхтарика, освітлює обличчя*). Так собі малюночок — на четвірку з мінусом.

Прив'язана. А парфюмерія навіщо? (*Підфарбовує губи, очі*). Ну, як?

Тракторист. Тепер — четвірка!

Прив'язана. З тебе досить! Сам трієчник.

Тракторист (*весело*). Ходімо до гурту, там веселіше. (*Бере її під руку, веде. Прив'язана іде, доки дозволяє мотуз*).

Прив'язана. Може (*жест*), в той бік?

Тракторист. Можна.

Йдуть у другий бік, доки мотуз натягнувся. —

Прив'язана. Давай краще тут потанцюємо!

Тракторист. Без музики?

Прив'язана. Тут усі гори, всі дерева наспівані так, що торкни, і вони заграють.

Тракторист. Перевіримо!

Музика. Починають танцювати. Раптом гасне світло. Чуються голоси.

Жіночий. Є?

Чоловічий. Є!

Жіночий. Бий по голові, бо втече!

Чоловічий. Від мене не вирветься.

Жіночий. Обходь справа!

Чоловічий. Тихше.

Жіночий. Хапай!

Освітлюється тільки постать Тракториста, який під музику танцю крутиться в різні боки, не встигаючи відповідати.

Голоси:

Чоловічий. Ти хто?

Жіночий. Звідки?

Чоловічий. Скільки років?

Жіночий. Професія?

Чоловічий. Жонатий?

Жіночий. Не мовчи!

Тракторист. Мене звать...

Чоловічий. Не має значення.

Тракторист. Прізвище...

Жіночий. Яка різниця... вивертай кишеньі.

Тракторист вивертає кишеньі.

Чоловічий. Три карбованці!

Жіночий. Два лотерейні і спортлото!

Чоловічий. Скільки років?

Далі голоси зливаються. Мерехтять якісь тіні.

Тракторист. Рятуйте!

Чутно, тікає, за ним погоня. Висвітлюється сцена. Прив'язана знову сама.

Галинка (*виступає з тіні*). Хто нападав?

Прив'язана. Тато й мама нагодилися, думали, жених попався. Ледве вирвався хлопець!

Галинка. А ти його знаєш?

Прив'язана. Знаю — тракторист із «Жовтня». Якось підвозив мене на власному «Москвичі».

Галинка. А чого ти йому одразу — «оженись»?

Прив'язана. Скажеш «оженися», парубок одразу втече, а мені тільки цього й треба.

Г а л и н к а. Не хочеш заміж?

П р и в ' я з а н а. У мене є хлопець. Комбайнер з «Пере-моги». Але тато й мама не зносять його. Хотуть видати мене за будь-кого, аби тільки не за нього. А я кохаю...

Г а л и н к а. А він?

П р и в ' я з а н а. Узнав, що я його до нестями кохаю, то став такий самовпевнений і навіть собі інколи печем-ність дозволяє.

Г а л и н к а. Провчи!

П р и в ' я з а н а. Скажеш щось не так — кине!

Г а л и н к а. Не маєш характеру.

П р и в ' я з а н а. Покажеш характер — він іншу зна-йде. *(Глянула на годинника)*. Скоро прийде.

Г а л и н к а. І побачить, що ти прив'язана?

П р и в ' я з а н а. То тільки тати й мамі такі наївні, що думають, ніби можна прив'язати дочку! Таких вузлів немає на світі. Дивись! *(Умить розв'язує мотуз і закидає)*.

Г а л и н к а. То чого ж ти тут?

П р и в ' я з а н а. По-перше, щоб батьків заспокоїти, а по-друге, я тут побачення своєму комбайнерові призна-чаю.

Г а л и н к а. Одружуйся з ним, буде й батькам спокій-ніше, й тобі добре.

П р и в ' я з а н а. Я бога молю, аби хоч не кинув! Він женитися взагалі не збирається. *(З радістю і тривогою)*. Іде!

Г а л и н к а. Нічого не чути.

П р и в ' я з а н а. Коханого за кілометр чую. *(Прислу-хається)*. І трохи випив. *(Щасливо усміхається)*. Але ж до мене йде!..

Г а л и н к а. Давай поміняємось одежею! Швиденько, щоб не впізнав! *(Майже силою здирає з Прив'язаної хуст-ку і якусь одежину)*.

П р и в ' я з а н а. Що ти надумала?

Г а л и н к а. Побачиш, а ти заховайся. *(Виштовхує в тіль)*.

Галинка справді стає схожою на Прив'язану. Вона видивляється на себе в дзеркало, коли заходить К о м б а й н е р, самовпевнений, трохи наїдпитку.

К о м б а й н е р (*наспівує*). Якби не пив я вино,
То помер би я давно.
Суша бочка без вина
Розсихається до дна.

Марафет при місяці!

Підходить до дівчини. Грубувато обнімає Галинку, вопа йому відважує лункого ляпаса і знову милується собою в дзеркалі, потім, надумавши, дає ляпаса по іншій щоці. Комбайнер аж заточився.
Довго, сторопіло дивиться на дівчину.

Г а л и н к а. Ти чого розхристаний, не причесаний — тобі не соромно таким до дівчини приходити?

К о м б а й н е р. Ти що, п'яна сьогодні? Розкричалася! Та мене... (*жест*). Та я можу!.. Це ж ліс! Провчу, і люди не бачитимуть.

Г а л и н к а. Бридко на тебе дивитися! Згинь з очей!

К о м б а й н е р. Я — згинь?? Я?

Г а л и н к а. Кажуть же тобі, що бридкий і щоб ішов геть! А стоїш? Женуть, а ти стоїш! Сорому не маєш.

К о м б а й н е р. Я піду, і більше ти мене не побачиш! Знайшлася — не так обнімаю, не так зачесаний! Навколішки стоятимеш! Кирила проганяють!!! Ви бачили таке! Ходімо, Кириле, нам тут нічого робити. (*Виходить*).

Вбігає П р и в ' я з а н а.

П р и в ' я з а н а. Що ти наробила! Він же не повернеться! Ой горе! (*В розпачі*). Я побіжу! Ні, я не я, ти — я, біжи поверни!

Г а л и н к а. Не гарячкуй, повернеться, а не повернеться — туди йому й дорога!

П р и в ' я з а н а. Я його... Він мене! Ой, що ж мені робити?! Другу знайде, їх же багато. Знайде другу!

Г а л и н к а (*прислухається*). Мабуть, він чалапкає.

П р и в ' я з а н а. Уже досить, уже я буду тут!

Г а л и н к а. Устигнеш, ховайся знову. (*Виштовхує Прив'язану*).

Заходить Комбайнер. Одежа на ньому застєбнута і наче аж покращала, і голос інший. Увесь, мов помолоділий.

К о м б а й н е р (*пройшовся кілька разів, показуючи, який він причепурений*). Давай будемо миритися!

Г а л и н к а. А ми не сварилися.

К о м б а й н е р. Люба моя, такий вечір, така ніч, а ми...

Г а л и н к а. Саме так.

К о м б а й н е р. Ходімо навмання, все одно потрапимо в хорошу компанію... такий вечір... така ніч!

Г а л и н к а (*зітхнула*). Тим паче, що вона, що вона у нас остання.

К о м б а й н е р. Не ніч, а свято, тільки подивися, прислухайся... (*Лише тепер збагнув сказане Галинкою*). Що ти сказала? Остання?! Як це остання!?

Г а л и н к а. У нас з тобою остання ніч. (*Наспівує*).

Коли розлучаються двох,
За руки беруться вони.
І плачуть, і тяжко зітхають,
Без ліку зітхають смутні!

К о м б а й н е р. А причому ти і я... Хай розлучаються!

Г а л и н к а. Виходжу заміж! В цю суботу йдемо в загс!

К о м б а й н е р. В загс? Ти? Виходиш заміж? Боже-вільна!

Г а л и н к а. А як же ти гадав? Ходити, розважатися, веселитися — тобі дуже зручно, а мені що? Слава серед людей та пересуди! Досить! Ото нарви букет, підемо востанне потанцюємо і будь здоров!

К о м б а й н е р (*спалахнув*). Лякаєш? Кого!? Мене? Кирила?.. Тим, що вийдеш заміж! Та я таких табунами, як гусей, буду додому приганяти! Вона — заміж! Закортіло!.. Квіти тобі? А будяків не хочеш? Чуєш, Кириле, тебе

лякають! Іди від неї, щоб і духу не було чути! Ходім, Кириле, нас чекають зграї дівчат. (*Виходить*).

Вбігає Прив'язана.

Прив'язана. Що ти наробила, тепер уже не вернеться! Не вернеться!

Галинка. Може, й ні, зате сказала йому правду! Щоб знав! (*Повертає Прив'язаній одержу, забирає в тої своєю*).

Прив'язана. Що ж мені робити?! Таки доведеться напинати на себе той налігач. (*Показує на мотуза*). Буду чекати, може, хто й візьме, а як мій Кирило... якусь? Я просто не переживу!

Галинка. Переживеш!

Прив'язана. Хто ти? Може, підслана? Може, суперниця? Або відьма! Сьогодні і люди, й нечисті бродять. Не буде ж він мій, не буде! (*Насторожилась*). Іде. Але не його хода.

Галинка ще не вийшла, як швидко заходить Комбайнер з букетом квітів. Прив'язана прибирає пози гордої та рішучої, як це робила Галинка.

Комбайнер (*подає букет*). Вибач, темнувало... Можна було б і кращий зібрати.

Прив'язана (*бере квіти*). Дякую.

Комбайнер. От що, мила моя дівчинко. Ти теж будеш права. Чого це ми будемо — ти тут, я там. Бачитися тільки вечорами, і то якусь годину! Давай одружимося. А чого? Завтра заяву віднесемо.

Прив'язана. Я ж пообіцяла іншому.

Комбайнер. Як смієш так говорити? Ми ж майже три роки... У мене ж усе до весілля готове. Хату добудував, «Москвича» на «Жигулі» поміняв, Трудового на комбайні заробив! На весілля всіх механізаторів, увесь колгосп запрошу! Завтра і заяву?!

Прив'язана. Не втерплю... Завтра заяву! (*Кинулась йому в обійми*).

Покотилась горами луна: «Завтра заява, за-я-ва-а-а!»

Переміна світла.

Галинка на авапсцені.

Галинка. З п'яти вже трьох зустріла, Гопак — може він бути душокрадом? Ні! (*Подумала*). Ні. (*Усміхнулась*). Та й смереки не хитаються, коли цілує. Комбайнер? Теж ні. Любить свою Прив'язану до нестями... Трошки вишиває, але хлопець чесний. Тракторист?! Теж мовби ні, але ще треба перевірити. Чіплявся ж до Прив'язаної! (*Заходить Тракторист, Галинка не помічає його, продовжує думати вголос*). Дівчачур, причепа, баламут...

Тракторист. Це не про мене часом?

Галинка (*оглянулась на Тракториста*). Про тебе.

Тракторист. А крім сказаного, що додаси до моєї біографії?

Галинка. Професія — тракторист.

Тракторист. Точно!

Галинка. Масш «Жигулі».

Тракторист. Кожен путящий тракторист має.

Галинка. Не жонатий!

Тракторист. Може, й ти хочеш заміж?! (*Злякано відступив*).

Галинка. Потанцюємо?

Тракторист. Вже з однією такою потанцював... з мене (*жест*) по зав'язку!

Галинка. Прогуляємося?

Тракторист. Не провокуй, не піддамся. За куцями, мабуть, тато й мамця сидять? Мої ребра ще одного женихання не витримають. Хоч би цілим дійти...

Галинка. До кого?

Тракторист. До коханої.

Галинка. До своєї встигнеш... Погуляймо удвох. Я ж краща за неї.

Тракторист. Ось у тебе такі бракує клепки в голві. Хіба може бути краща за кохану? Кохана — єдина в світі! Ти ще цього не розумієш, жовторота! Кохана — найкраща! (*Жест. Виходить*).

Г а л и н к а. І це не він. «Кохана — єдина в світі... Найкраща!» Не він. Лишаються двоє. Хтось іде, мов незнайомий голос, хай проходять. *(Відступає в тінь).*

Входять Парубчак і Дівчина.

П а р у б ч а к. Оце якби мама знали! Що я оце з дівчиною, та в горах, та вночі!

Д і в ч и н а. І що?

П а р у б ч а к. Вони б не знаю що.

Д і в ч и н а. Коли вже ти станеш самостійним? І чого теліпався збоку, ану візьми мене під руку!

П а р у б ч а к *(несміливо бере її під руку)*. Оце якби мама знали!

Д і в ч и н а. Я тебе навчу. *(Обнімає, міцно цілує)*.

П а р у б ч а к *(від несподіванки аж застиг, потім усміхнувся. Видно, припало до смаку)*. Оце!.. Оце, якби мама знали!..

Виходять. Заходять Сердечна і Звабник.

С е р д е ч н а. Я ще, як перший раз тебе побачила таким засмученим, відчула, що в мене аж серце обірвалося, аж зомліла! Прийшла додому, а все тебе бачу, сповитого горем та журбою. Скажи, яка печаль у тебе?

З в а б н и к. Мила моя, сердечна, нікому не розповідав, а тобі скажу... Я зовсім юним покохав дівчину. Я не бачив сонця, бо кохання світило мені яскравіше сонця...

С е р д е ч н а. О боже! Таке кохання!

З в а б н и к. Я, було, торкнуся лише її руки і вже німію від щастя.

С е р д е ч н а. І що потім?

З в а б н и к. А потім її не стало...

С е р д е ч н а. Померла?

З в а б н и к. Вийшла заміж за якогось пройдисвіта.

С е р д е ч н а. Давно?

З в а б н и к. Уже десять років... З того часу уникаю людей, уникаю дівчат, самотність стала моєю розрадою *(по*

паузі з особливою інтонацією). І ось несподівано зустрів тебе... Яким теплом, яким світлом повіяло в мою душу!

Сердечна. Милий! Я серце своє ладна пократи, аби зняти з тебе тягар самотності. Дорогий!

Звабник. Спасибі. А що, коли і ти... Боюсь, не витримаю ще одного такого удару.

Сердечна. Я тебе за твою чутливу душу, а може, за твоє горе покохала... Все моє життя належить тобі. (*Виходять*).

Входить Галинка.

Галинка. Ось вони — четвертий і п'ятий: один — ще гороб'яз заїдами, а другий — уже десять років переживає, сонця не бачить. Десять років... Ото було кохання.

Сцену перебігає Той, Галинка упіймала його за руку.

Галинка. Ти мені потрібний.

Той. Ніколи. Шукаю свою, десь ми розминулися.

Галинка. А я тебе шукаю!

Той. Мене? Ти? (*Усміхнувся*). Я тобі врешті таки сподобався?

Галинка. Ти брехун. Я п'ятьох парубків зустріла і серед них не було душокрада.

Той. Ха-ха-ха... (*Луна пішла по горах*). Душокрад так маскується, що часом сам себе не впізнає.

Галинка. Як то?

Той. А так, насправді він душокрад, а гляне на себе — каже, ні, я святий. Його практично можуть розпізнати лише такі наївні душі, як ти, але, бачиш, — і в тебе осічка.

Галинка. Треба ж упіймати — давай думати!

Той. Думати — це важка і невдячна робота, від неї худнуть.

Галинка. Програв — роби!..

Той. Давай усіх разом перевіримо.

Галинка. Давай!

Сцену перебігає Бігунець. Він уже геть знесилений, біжить і заточується, скинув навіть сорочку.

Т о й. Бідолаха ще бігає, а не знає, що на світанку і білява і чорнява покинуть його... Обом набридло його вагання. А він біжить і не знає, що на нього чекає... Оце тобі життя!

Г а л и н к а. І любить, і ревнує.

Т о й. Любить — що ж тут розумного? А ревнувати — то вже треба бути шизофреником. Ревнувати? Іде від тебе? Хай іде! Кинула — не повернеш! Потрібен спокій і здоровий глузд.

Г а л и н к а. А ти не ревнивий?

Т о й. Я? Мені ревності моєї відьмочки так осто-осто-осто...

Г а л и н к а. Вірю!

Т о й. Може, від цих ревнощів у мене гіпертонія, безсоння, моя відьмочка сповнена тими ревнощами по вінця.

Г а л и н к а. Годі. Давай про діло.

Т о й. Я вже казав своїй: «Хай тебе всі парубки нашого району, всі трактористи, комбайнери й механізатори люблять — я буду спокійний і байдужий».

Г а л и н к а (*хапає його за руку*). Ходімо шукати.

Т о й. Чого ти квапишся? Скоро парубки й дівчата йтимуть отут до потічка, от ми й приглянемося до тих п'ятьох... І взагалі не виключено, що той, кого ти шукаєш, сам до тебе підійде.

Г а л и н к а. До мене підійде?

Т о й. Логіка підказує. Якщо обкрадати душу, то краще молоденьку. В молоденької душі двері ще не на замку, навіть не причинені. Заходь і бери що хочеш... Гадаю, що підійде.

Г а л и н к а. А де нам стати?

Т о й. Ходімо.

Освітлюється куточок сцени.

Т о й. Ось тут. Будуть проходити: тобі все видно і все чути. А як упіймаєш, прив'яжи до дерева (*показує на стовбур*) і роби, що хочеш: бий, катуй...

Г а л и н к а. Нема чим прив'язати.

Т о й (*дістає тоненьку мотузку*). Візьми, дарма, що тонка. Вона міцна, як дротина, я нею користуюся, коли з машиною загрузаю.

Г а л и н к а. У вас є машина?

Т о й. Аякже. Оно внизу бачиш — сотня машин стоїть? Тепер як парубок, так і машина. Мою одразу розпізнаєш — наче пожежна.

Вбігає Г о п а к. Зупинився посеред сцени. Посвист Солов'я-розбійника — і, наче народжені горами, з'являються музики.

Г о п а к. Ей, заграйте, музики, на сто сорок три язики!

Спалахує музика. Гопак танцює, приспівує:

Ой піду я понад лугом,
Ну, да я, ну, да я...

До нього злітаються четверо дівчат, танцюють і приспівують. Малюнок танцю в кожній інший: від народного до ультра-сучасного.

І одяг різний: український народний, звичайний буденний, бальний і якийсь казковий. Від танцю та музики аж світлішає. З'являються пари і теж «летять у танці».

П а р у б к и (*співають*).

Гей, мій трактор у колгоспі перший на ділянці,
А як прийде вечорок — перший я у танці.

Ой гонорна дівчинонька, гонорна, гонорна,
Я їй купив телевизор, вона хоче жорна.

Ой любив я дівок сорок, а молодниць триста,
Маю в бога надієньку — моя душа чиста.

Ой цокну я каблучками до леду, до леду,
А у нас є ланковая, як калачик з медом.

На калині нема цвіту, горобці здзьобали,
На дівчині нема краси, хлопці зцілували.

Черевики невеличкі, ноженьки маленькі,
Танцюй, танцюй, дівчинонько, поки молоденька,

Дівчата (*співають*).

Ой коли ж той вечір буде,
Що багато хлопців буде?
І великих, і малих,
І розумних, і дурних,
І убогих, і багатих,—
Буде з чого вибирати!

Гречку сію, гречку точку, хлопців люблю, заміж
хочу.

Гречку сію, підсіваю, хлопців люблю, умліваю.

Куди нитка, туди гла, куди любко, туди я.
Сидить любко під корчем, а я йому під плечем.

Тепер я си заспіваю, доки молоденька,
Доки мені не заплаче дитина маленька.

Сів си дурень коло мене та й гадки не має,
І сам мене не цілує, і другим не дає.

По дорозі пил да пил, то там їхав трактор,
Не кохайся у красі, вибирай характер.

Танцюючи парами, виходять. Галинка і Той лишуються одні.

Г а л и н к а. Оце перевірили...

Т о й. Щасливий Гопак: четверо дівчат за одним бігають! Треба й собі навчитися так танцювати. Оце життя!
Четверо!

Г а л и н к а. Заздриш?

Т о й. Але ж це не справедливо. За одним четверо, за іншим — одна і та ревнива.

Г а л и н к а. Ходімо за ними.

Т о й. Почекай. Це вони натанцювалися, тепер будуть розходитися для індивідуальної бесіди. Уже йдуть.

Входять Комбайнер і Прив'язана.

К о м б а й н е р. Хоч би швидше день!

П р и в ' я з а н а. Ніч не до вподоби?

Комбайнер. Швидше день — швидше заяву віднесем.

Прив'язана. Мо', почекаємо?

Комбайнер. Навіщо? Одружимося, здорово буде!

Прив'язана. Батьки не дозволять.

Комбайнер. Запишемося — поставимо їх перед фактом, а факт — серйозна штука! Потім весілля. Наші колгоспи змагаються, то й тут кожен захоче бути першим. Дозволь я тебе поцілую.

Прив'язана. Почекай.

Комбайнер. Поки зайдем за те дерево?

Прив'язана. До загсу.

Комбайнер. Бюрократка! *(Виходять)*.

Той. Я знаю їхню долю. Коли вони поженяться, в них буде «Волга», будинок на п'ять кімнат, шестеро дітей і на олімпіаді виступатимуть усією сім'єю.

Галинка. Ясно одне: це не той, кого ми шукаємо.

Входять Тракторист і Найкраща.

Тенер до них приглянемося.

Тракторист. В мене, не знаю чому, назріла одна думка.

Найкраща. Якщо ділова — кажи, а ні — залиш при собі.

Тракторист. Може, нам одружитися?

Найкраща. Ти сьогодні з хлопцями не заходив у кафе?

Тракторист. І не нюхав.

Найкраща. Чого це в тебе такі думки бродять?.. За- між... Та я ще не нагулялася, не птанцювалася, не насці- валася, на світ не надивилася, волі дівочої не напилася.

Тракторист. Волі не напилася?

Найкраща. І потім я не знаю — люблю тебе чи звикла.

Тракторист. Рік ходимо і не зрозуміла. Така тупа?

Найкраща. Знайди іншу, гострішу. *(Зупиняється)*. Я не піду:

Тракторист. Тобі й не треба йти — я тебе на руках понесу, моя найкраща! (*Бере на руки, виходяць*).

То й. Лірик-самоук!..

Галинка. А мені такі подобаються.

То й. Хай би він мою взяв на руки.

Галинка. А ось і твоя.

Виходить Онук а в такому вбранні, як ми бачили її в першій дії, коли вона танцювала. Біля неї увивається Не ж о н а т и й.

Не ж о н а т и й. Дозвольте відрекомендуватися: Павло тире Нежонатий! Дозволю висловити собі припущення, що ви звідкись приїхали — з другого району чи, може, з самого Києва? Всіх своїх знаю на зубок, а вас не стрічав. Така...

Онук а. Яка?

Не ж о н а т и й. Така красива-розкрасива, припнадна-розпринадна, ох, і...

Онук а. Ви теж хлопець нічого!..

Не ж о н а т и й. То підемо, побачите, як наші вселяться?

Той аж зацікавив, хоче щось сказати і не може, заїкається, слова не спроможний вимовити.

Онук а. Ходімо!

Не ж о н а т и й. Вас можна під ручку?

Онук а. Прошу. (*Хлопець бере її під руку*).

Не ж о н а т и й. А обняти можна?

Онук а. Можна. (*Того вже б'є пропасниця*).

Не ж о н а т и й. А поцілувати можна?

Онук а. Це ні до чого не зобов'язує... Можна. (*Хлопець цілує*).

Той знепритомнів і впав.

Галинка. Знепритомнів! От ревнивець! Ну, поцілував, що ж тут такого... Це ж так. Не ворухиться, може, помер?

Не ж о н а т и й (*оглянувся*). Щось гупнуло?

О н у к а. Мабуть, дерево старе упало. Ходімо вже. (*Виходять*).

Г а л и н к а. Що ж робити? (*Робить штучне дихання*).
Ожива.

Т о й (*приходить до пам'яті, підводиться*). Він, воно, вона, вони цілувалися... О жах!

Г а л и н к а. Заспокойся. Все буде гаразд.

Т о й. Вона зрадила!

Г а л и н к а. На те й гуляння, щоб цілуватися. Вони й губами не торкнулися, тільки цмокнулися, наче в театрі.

Т о й. Те цмокання спалило мені душу. Я піду його уб'ю.

Г а л и н к а. Не зв'язуйся — він здоровий, мов бугай.

Т о й. Я зроблю з нього вола!

Г а л и н к а. А казав — не ревнивий.

Т о й. Одне діло казати, а друге — дивитись, як твою цілують...

Вибігає.

Г а л и н к а. Де тебе знайти, як треба буде?

Т о й. Спитай зарічанського завклуба.

Г а л и н к а. Ще двоє.

Входить пара: Парубчак так обхопив Дівчину, наче її в нього хтось наміряється відняти. Зупинилися на мить.

П а р у б ч а к (*весь в радості і щасті*). Ох, якби мама знали!.. (*Виходять*).

Г а л и н к а. І думать нічого — не він. Це якийсь гуляка-початківець.

Входить Сердечна і Звабник.

С е р д е ч н а. Ти наче розвеселився був трохи, а тепер знову...

З в а б н и к. Дорога моя, спасибі тобі за ласку, за добре слово...

С е р д е ч н а. Знову хмарка на обличчі...

З в а б н и к. Ти єдина трохи зігріла моє серце. Все так раптово... Пробач, я хочу побути на самоті. Іди до своїх. (*Жест*). А я поблукаю сам.

Сердечна. Може, разом?

Звабник. Ні-ні! Бувай здорова! (*Сердечна чекає, що він поцілує, але той лише вклонився*). Бувай. До зустрічі.

Сердечна. Де?

Звабник. Знайду...

Сердечна. Чекатиму.

Сердечна і Звабник розходяться в різні сторони.

Галинка. Всі п'ятеро... і знову я не розпізнала. (*Сніває*).

Ой зросла на людях,
Та ніхто не бачив
 молоду дівчину,
 молоду дівчину.

Ой ніхто не бачив,
Бо казала мати:
— Вона ще дитина,
вона ще дитина.

Пауза.

Може, й справді, я ще не доросла. Тому й не розпізнала.

Заходить Звабник.

Звабник (*про себе*). Мов трояндочка, що тільки-тільки розцвіла, ще й роса на ній. Пару зітхань, пару казочок і... (*наблизився до Галинки*). Добрий вечір. (*Галинка аж стрепенулася від несподіванки*). Злякалася. Воно й не дивно — вночі страшноувато. (*Галинка пильно вдивляється в Звабника*). Любиш самотність? Я теж. А знаєш, як я тебе знайшов? Ти така вродлива, навіть слів не знайдеш, щоб описати твою вроду. Твоя краса випромінює світло. Я йшов на це світло. Ти янгол краси і кохання!

Галинка. Як ви говорите! Невже це правда?

Звабник. Правда!

Галинка. Говоріть, говоріть, я хочу вас слухати. Але підемо звідси, щоб нам не заважали.

З в а б н и к. Куди?

Г а л и н к а *(жест)*. Туди, там густіший ліс.

З в а б н и к. За вами — на край світу. *(Про себе)*. Збирався штурмувати хоч невелику, але гору, а виявилось, що це пагорбок. Тим краще!

Вони вже біля стовбура дерева. Звабник перехилився до стовбура, оглядається.

Тут затишно, навіть дуже затишно! *(Хоче обняти)*.

Г а л и н к а. Ви такі нетерплячі. *(Ніби ухиляючись від обіймів, оббігає кілька разів навколо дерева, Звабник і не помігив, як вона його міцно прикрутила мотузком до стовбура)*.

З в а б н и к. Прив'язала... Дурненька, боїшся, що втечу від тебе?

Г а л и н к а *(відійшла в сторону)*. Як же я натомилася, поки знайшла тебе.

З в а б н и к. Знайшла, зустрілись і гаразд, розв'язуй.

Г а л и н к а. Чогось думала, що ти зовні привабливий, а воно й не дуже. І в погляді щось свинське...

З в а б н и к. Як ти смієш? Що це таке?

Г а л и н к а. Ходив по світу і сіяв горе. Дівчат зневажав... Ну, тепер я тобі за все...

З в а б н и к. Що ти верзеш?

Г а л и н к а. Судити буду!

З в а б н и к *(засміявся)*. Ну й суддя!

Г а л и н к а *(суворо)*. Ім'я?

З в а б н и к. Мені хрещений батько на вухо шепнув ім'я і сказав, щоб я нікому не розказував.

Г а л и н к а. Прізвище?

З в а б н и к. Біля імені лежить...

Г а л и н к а. Місце проживання?

З в а б н и к. Де посіявся, там і вродився!

Г а л и н к а. Ти злочинець.

З в а б н и к. А свідки?

Г а л и н к а. Слухай! *(Чується пісня)*:

Перше ходив, вірно любив,
Тепер не загляне,
Через моє подвір'ячко
Сивим копом грає.

То про тебе.

Звабник. Співають про того, що на коні, а я на коня зроду не сів. В мене «Лада». Останній випуск. Немає свідків, немає спектаклю! Відв'язуй!

Галинка. Свідки будуть. *(Бере якийсь сучок і, ніби в мікрофон, говорить. Її слова луною прокочуються в горах).* Слухайте, дівчата! Покинуті! Обмануті! Осоромлені! Прийдіть до старого дуба! *(Пауза).* Звабник-душокрад спі-йманий, він тут!

Звабник. Так і почують, так і збіжаться! Мотузок прямо вривався в тіло, хоч трохи відпусти!

Галинка. Витерпиш.

Звабник. Де ти взялося, таке жорстоке і вредне?

Із зали виходить жінка, закутана в чорне.

Галинка. Хто ти?

Покинута. Покинута! Я не бачу місяця, я не бачу зірок! То моє горе застеляє мені зір. Я сліпа, бо я покинута! Я не чую співу птахів, я не чую співу дівчат! Я не чую музики. Горе зітерло мій слух! Я глуха, бо я покинута! З моїх вуст не злітає усмішка, з моїх вуст не злітає радість, бо я покинута!

Галинка. Підійди, може, впізнаєш його. *(Покинута підходить до Звабника, довго дивиться йому в очі, Звабник не витримує, його аж корчить, він старається відвести погляд).*

Звабник. Прошу, забори її, вона божевільна, в її очах чорний вогонь... Прожени її! *(Покинута мовчки виходить за лаштунки).*

Галинка. Дивно, нічого не сказала і пішла.

Звабник. Відв'язи. Що це за суд? Де публіка? Де адвокат?

Г а л и н к а. Гаразд, буде й публіка. (*В мікрофон*). Біля старого дуба відбувається суд! Вхід вільний! (*Лунають лісом, горами слова*).

Заходить П о к и н у т а з дрючком у руках.

З в а б н и к. Вона хоче мене вбити... Рятуйте! Це само-суд! (*Покинута підходить до Звабника*). Убивати ломакою — це варварство! Краще розстріляйте.

П о к и н у т а (*кладає дрючок до ніг Звабника*). Усі покинуті тобою принесуть по сухій ломаці й покладуть тобі до ніг.

Гасне світло. Тільки видно: проходять тіні покинутих. Коли освітлюється сцена — біля Звабника велика кучугура дров. Всі дійові особи розташувалися навколо підсудного. В центрі — Галинка.

Г а л и н к а. Бачите (*жест на дрова*), скільки дівчат він образив, скривдив, обманув. Але прийшов його час, сьогодні ми будемо судити злочинця. Його треба ізолювати від суспільства.

Із зали виходить П о к и н у т а. Зпоу в руках ломака.

З в а б н и к. Шахрайство! Вона вже вдруге несе ломаку.

П о к и н у т а. Це за тих (*жест*), що не вийшли, посоромилися. (*Кладає ломаку*). Судіть!

Г о л о с и. Пора кінчать... Треба й погуляти!

Н а й к р а щ а. Хай скаже, скількох він скривдив?

З в а б н и к. Я відмовляюся відповідати!

К о м б а й н е р. Галинко, раз мовчить — підпалюй. Хай цей гусак піджариться!

Г а л и н к а. Згода! (*Дістає коробку сірників*).

З в а б н и к (*вжахнувся*). Не палить, усе скажу!

Г а л и н к а. Слухаємо!

З в а б н и к. Скільки — не пам'ятаю, хоч убийте. Була Валя. Дві Валі було. Одну можна не рахувати, а друга молоденька, зовсім молоденька, сказав кохаю — повірила, більше не приходив... Була Марійка.

Г о л о с е. І їй освідчувався?

З в а б н и к. А що ж, перші вечори, звичайно, освідчувався.

Г о л о с. А Ліда була?

З в а б н и к. Була і Ліда...

Г о л о с. І їй освідчувався?!

З в а б н и к. Звичайно, з цього все й починалося.

Г о л о с. Тамара?

З в а б н и к. Була й Тамара. Божевільно любила, я теж — божевільно.

Г а л и н к а. Любив?

З в а б н и к. Говорив про любов, згадую і зараз дивуюсь, які слова знаходив.

Г а л и н к а. Які причини знаходив, щоб кидати дівчат?

З в а б н и к. Різні.

Г а л и н к а. А саме?

З в а б н и к. Секрет фірми!

Г о л о с и. Підпалюй, Галинко! (*Галинка виймає сірники*).

З в а б н и к. Скажу! Скажу!..

Г а л и н к а. Хоч би цю, яка божевільно любила?

З в а б н и к. Приревнував. Це просто робиться: «бачив», «люди бачили». Вона плаче, я теж сльозу пустив, мовляв, страждаю — та й пішов до другої.

Г о л о с. Коли Марійку кидав, яку причину придумав?

З в а б н и к. Вона була дуже сентиментальна, я сказав, що не гідний її. Вона каже — гідний, а я кажу — ні! І розійшлися. Щоб більше не питали — скажу. Різні причини знаходив. У цьому ділі все годиться: можна збрехати, мовляв, колись жонатий був, або відрядження за кордон на два роки вигадати, а то — до громадськості дійшло, а інколи просто твердиш: не судилося!

Г а л и н к а. Як же ти смів так говорити?

З в а б н и к. Свобода слова.

Г а л и н к а. Розкажи про свою останню жертву, яку підманув?

З в а б н и к. Ординарний випадок.

Г а л и н к а. Ім'я?

З в а б н и к. Стефанія, Стефка.

Г а л и н к а (*насилу вгамовує гнів*). Розповідай!!!

З в а б н и к. Загалом, можна сказати, лірична дівчина.

І я відповідно працював у цьому напрямку. Дещо навіть підчитав. Сосюру декламував, співав, пішли в діло і зорі, і квіти, і місяць. Освідчення оздобив таким вишиванням слів, що ніяка б не устояла.

Г а л и н к а. Клявся?

З в а б н и к. Без клятви ніде не обходиться.

Г о л о с и. Ясно! Злочин доказано.

З в а б н и к. Увага, товариші судді! Мої злочини не передбачені кримінальним кодексом, нема такої статті.

Г а л и н к а. Душокрад!

З в а б н и к. Один знайомий міліціонер казав мені, що душа — предмет неодушевлений.

Г а л и н к а. Будемо судити за законами, які, на жаль, ще не написані, але вирок наш буде справедливий!

З в а б н и к. То дайте мені хоч захисника!

Г а л и н к а. Вибирай.

З в а б н и к (*розглядає, кого б вибрати, врешті зупинив свій погляд на Сердечній*). Вона, Сердечна, захищатиме мене.

Г а л и н к а (*до Сердечної*). Ти згодна?

С е р д е ч н а (*підходить до Галинки*). Згодна.

Г а л и н к а. Захищай!..

С е р д е ч н а. Не треба людину мучити! Давайте ми його (*пауза*) спалимо!

З в а б н и к. Це не захисник, а кат! Я відмовляюся від захисту!

Г о л о с и. Спалити! Спалити!!!

З в а б н и к. Не маєте права, це середньовіччя!

Покинута відкриває обличчя.

Г а л и н к а (*відсахнулася*). Сестра!.. Стефка!

П о к и н у т а. Я хочу сказати кілька слів на захист...

На захист вогню... (*Пауза*). Вогонь дає людям тепло, служить їм, на вогні, якщо вже й палили, то геніальних людей! А цей споганить вогонь... Гріх!

Г о л о с. Правильно! Придумати йому іншу кару.

Г а л и н к а. Які є пропозиції?

Г о л о с. Залишити прив'язаним, хай заїдять мурахи.

Н а й к р а щ а. Правильно, довго їстимуть, натавцюють-ся...

С е р д е ч н а (*підносить руку*). Ми не можемо, не маємо юридичного права труїти корисних мурах, а що вони по-труються ним (*жест*), немає сумніву.

Т р а к т о р и с т. У мене є пропозиція, але мені незручно, не можу сказати...

Г а л и н к а. Без жартів!

Г о л о с. Давай пропозицію.

Т р а к т о р и с т. У нього б відпала охота...

Г о л о с и. Не треба — ми не варвари! Відтяти язика! Хай не бреше!.. Галинко, вирішуй!

Г а л и н к а. Хай він живе... Але треба його позбавити прізвища, і нехай в очах його завжди буде написано: «Син брехні!» І щоб усі, придивившись, могли прочитати: «Син брехні!» Хто за цю пропозицію? (*Всі — «за»*). Але цього мало... Якесь дівчина може не придивитися до напису в очах, тож хай іще, коли він стане брехати, в нього вироста-тиме собачий хвіст!

Г о л о с и. Правильно. Хай буде так!

І покотилося луною по горах: «Син брехні», «Син брехні», «Син брехні», «Син брехні-і-і»...

Переміна світла.

Невеличке коло світла, паче галявина. Стоїть Г а л и н к а. Ні співу, ні музики — повна тиша. Густішою стала передсвітанкова темрява.

Г а л и н к а. Кінчається ніч. Ранок уже близько. Скоро прокинуться дерева, квіти, пташки защебечуть... Хлопці й дівчата порозходилися. І я піду додому. Сама...

Г о л о с (*тихий і далекий*). Не сама, я з тобою...

Г а л и н к а. Знову цей голос чи марення?..

Г а л и н к а. Без жартів!

Г о л о с. Давай пропозицію.

Т р а к т о р и с т. У нього б відпала охота...

Г о л о с и. Не треба — ми не варвари! Відтяти язика!
Хай не бреше!.. Галинко, вирішуй!

Г а л и н к а. Хай він живе... Але треба його позбавити прізвища, і нехай в очах його завжди буде написано: «Син брехні!» І щоб усі, придивившись, могли прочитати: «Син брехні!» Хто за цю пропозицію? (*Всі — за*). Але цього мало... Якась дівчина може не придивитися до напису в очах, тож хай іще, коли він стане брехати, в нього виростатиме собачий хвіст!

Г о л о с и. Правильно. Хай буде так!

І покотилося луною по горах: «Син брехні», «Син брехні», «Син брехні», «Син брехні-і-і»...

П е р е м і н а с в і т л а.

Невеличке коло світла, наче галявина. Стоїть Г а л и н к а. Ні співу, ні музики — повна тиша. Густішою стала передсвітанкова темрява.

Г а л и н к а. Кінчається ніч. Ранок уже близько. Скоро прокинуться дерева, квіти, пташки защебечуть... Хлопці й дівчата порозходилися. І я піду додому. Сама...

Г о л о с (*тихий і далекий*). Не сама, я з тобою...

Г а л и н к а. Знову цей голос чи марення?..

Г о л о с. Не марення. Заплющ очі!

Галинка заплющує очі — сцена темніє. Коли знову засвічується — в руках у Галинки червона троянда. Вона вражена, здивована, розгублена...

Г а л и н к а. Червона троянда. Одна...

Г о л о с. Чекай, я тобі подарую і другу.

Г а л и н к а (*тихо*). Чекатиму-у!..

І полетіло те «Чекатиму-у!» перелунням.

На світло виходить С е р ж а н т.

С е р ж а н т. Галинка?

Г а л и н к а. Я.

С е р ж а н т. Таки не пішла додому?

Г а л и н к а. Ні.

С е р ж а н т. Весело було?

Г а л и н к а. Хіба ви не чули, аж гори танцювали.

С е р ж а н т (*усміхнувся*). Чув...

Г а л и н к а. Знайшли злодія?

С е р ж а н т. Півгодини тому передали по рації, щоб припинив розшук. Ягниця знайшлася. Вона просто відбилася від отари. Діло закрито! (*Усміхнувся*). А ти — знайшла?

Г а л и н к а. Знайшла. Судили. Діло закрито!
С е р ж а н т. Якась запізнiла пара iде.

Проходить З в а б н и к з дівчиною. Увивається, трохи не стелиться перед нею, щось нашіптує. Зупинилися, у Звабника з-під піджака виростає собачий хвіст. Виходять.

С е р ж а н т (аж стріпнув головою). У нього наче хвіст показався?!

Г а л и н к а. То і є хвіст. Собачий.

С е р ж а н т (засміявся). Я так натомився, що мені може і собачий хвіст привидитись...

Г а л и н к а. То — справжній.

С е р ж а н т (підморгнув. Нахилився, розглядає троянду). Троянда — оце справжня. То тобі, дівчинко, троянди вже дарують? Хто?

Г а л и н к а. Князь.

С е р ж а н т (посміхнувся). Прийдеш по паспорта, запитай мене, — допоможу, щоб швидше видали... А тепер ходімо!

Г а л и н к а (по паузі). Мовчать гори...

С е р ж а н т. Натанцювалися, дрімать.

Перемiна свiтла.

Ранок. Верхів'я гір вже загорілися сонцем. Г а л и н к а сидить на пні. Виплетні стрічки лежать на колінах, коси розпущені. Усміхається чомусь своєму. Трохи на віддалі І в а н к о.

І в а н к о. І все, що ти розповіла, сталося цієї ночі?

Г а л и н к а. Так.

І в а н к о. Бачу, сподобались тобі і ніч, і казка?!

Г а л и н к а. Казка? А ось троянда — жива. (Пауза). Тільки одна...

І в а н к о (тихо наспівує).

Ой торкнулась личка
Та лягла на руки
Срібна павутина,
Срібна павутина...

Простягає Галинці другу троянду. Галинка підвелася, зробила кілька кроків йому назустріч.

Г а л и н к а (тихо). Князь...

І в а н к о.

І почули люди,
І почула мати...

В пісню вступає Г а л и н к а.

Я вже не дитина,
Я вже не дитина,—
Молода дівчина,
Молода дівчина!

Останні рядки підхоплюють усі учасники вистави, що з'являються на сцені.

К і н е ц ь

1977

ДІЯ ПЕРША

КАРТИНА ПЕРША

Невеличке подвір'я. Гапок одноповерхового будиночка з прибудовою — домашньою майстернею. Посеред двору збитий з дощок стіл. Стови. На ньому умивальник і прилаштований телефон під дашком. Саморобне крісло-гойдалка. Осторонь — ослінчик. Таня зачісується біля умивальника. Федір лагодить стілець. Ліда в кріслі-гойдалці. Уляна накриває стіл.

Ліда. У вас мовби маленька неприступна фортеця. Спокій і якесь особливе відчуття безпеки. В минулий приїзд на вулиці мене застала гроза. Блискавиці й громи, здавалося, на тротуари падали. Я так злякалася! А забігла сюди, у двір,— і страх пропав. Наче громи і блискавиці боялися сюди вдарити.

Таня. Якщо тато були вдома, звичайно, побоялися.

Уляна. Не пащекуй, Таню!

Ліда. І кольоровий телевізор, і оце саморобне крісло у вас напрочуд пасують одне до одного.

Уляна. Коли вже тобі так усе подобається — то в нас би й відпочила, а не їхала на курорт.

Ліда. Море...

Таня. З великої висоти море здається калюжею.

Уляна. Ти його бачила з висоти?

Таня. Побачу.

Уляна. Забила собі в голову стюардесою стати.

Ліда. А батько?

Уляна. Вона така, що й батька умовить.

Федір. Скільки ж ти, Лідо, не добула на курорті?

Ліда. Сім днів.

Уляна. А гроші повернули?

Ліда. Ні.

У л я н а. То вже б добула.

Л і д а. Захотілося вас провідати і за домом скучила. За Петром. І синка треба забрати від мами. Ми з Петром без нього не можемо.

У л я н а. Петро і минулий рік, і цей без відпустки, хоч би до нас навідався.

Ф е д і р. Запанів Петро.

У л я н а. Хіба можна так на брата?

Ф е д і р. Можна.

Л і д а. Не запанів, а все в роботі, він такий скажений до роботи, як і всі ви.

Т а н я. Мене виключили з цієї компанії.

У л я н а. Годі чепуритися. Збігай на город, цибулі вирви.

Таня виходить.

Л і д а. У вас уже і город свій?

У л я н а. За гаражем грядочка. За той шматочок землі клопотів та прикроців...

Л і д а. То навіщо було брати?

У л я н а. А як же без грядки, без свіжої городини? За пучок кропу на базарі гривеник беруть. Ні совісті, ні правди нема в людей. Десять копійок за жмутик трави. Борщ дуже дорогий виходить... А суп ми не любимо.

Л і д а. Петро часто каже: якби такого борщу, як мама готує.

У л я н а. На борщ треба і городину свіжу, і м'ясо свіже, базарне...

Заходить Т а н я, кладе цибулину на стіл.

Мало не забула, хто зі мною завтра на базар поїде?

Л і д а. Далеко збираєтесь?

У л я н а. Десь у район, щоб дешевше.

Т а н я. Я не поїду.

Ф е д і р. Чого не поїдеш?

Т а н я. Нещодавно права одержала... Неділя, машин багато, ще в аварію потраплю.

На ганок виходить П а в л и к.

П а в л и к. Мамо, де моя біла сорочка?

У л я н а. Там, де прасоване лежить... Павлику, поїдемо завтра на базар?

П а в л и к. Категорично ні! (*Іде в хату*).

У л я н а. Навіщо ж тоді машину купували, щоб у гаражі стояла?.. Такі гроші витратили.

Т а н я. В гаражі... Наш «Запорожець» уже сам повертає на дешеві базари.

Л і д а. Я ще не їздила самостійно, але на права здала. Ми з Петром надумали купити машину.

У л я н а. А гроші?

Л і д а. Будемо відкладати потроху.

На ганку з'являється П а в л и к.

П а в л и к. У сорочки верхній гудзик відривається.

У л я н а. Тапю, приший.

Т а н я. Були пани, були раби, а тепер усі товариші.

П а в л и к. Де голка?

У л я н а. У рушнику.

Павлик іде в хату.

Т а н я (*підходить до Лід*). Так модно одягаєшся! І де тільки все дістаєш?

Л і д а. Петро дістає. Він краще на одязі розуміється, ніж я.

Т а н я. Мені б такого чоловіка, як наш Петро.

Л і д а. Ти дівчина вродлива, сама вибереш собі жениха.

Ф е д і р. Петро заробляє, мабуть, по півтисячі?

Виходить на ганок П а в л и к.

П а в л и к. Мамо, де отой галстук біластий?

У л я н а. Там, де лишив, на бильці ліжка.

Павлик виходить.

Федір. Запанів Петро, міг би й приїхати.

Ліда. Я ж кажу — його від роботи не відірвеш. У вас, у Ангелів, така вдача.

Таня. Кореспондент з області приїхав, до мене підходив, хотів нарис про нашого батька робити. Але, мабуть, роздумав. Щось йому не сподобалося. І Федір теж не сподобався. Бурмило, каже, не чоловік.

Уляна. Чому це про тебе так?

Федір. Я до пуття і не розчув, і не зрозумів, що він запитував. От я йому й кажу — у перерві. Сам він бурмило! Працюєш, а воно лізе!

Таня. І сюди приходив. Може, сьогодні ще прийде.

Уляна. Треба ж батькові сказати.

Таня. Мабуть, не прийде.

Уляна. Тебе не розбереш: то прийде, то не прийде.

Вривається пісня «Мой дед — разбойник»:

«Мой дедушка разбойник, разбойник, разбойник,
Был в самом деле очень знаменит.
Кто мимо дедушки пройдет,
Все деньги сразу отдает,
Иначе будет бит,
Иначе будет бит.
Где же ты, времечко лихое,
Когда можно было жить разбоем, да, да!»

Уляна. Знову сатану включив.

Таня (*підходить до телефону, набирає*). Ванько, Ванько! Виключи, дурню, бегемотію! Дай пообідати. Чуєш?.. (*Кладе трубку. До Ліди*). Це наш сусід Крячків Ванько забавляється...

Пісня уривається.

Ліда. Послухався?

Уляна. Він батька за петельки хапає... Такий волоцюга, що світ не бачив. Тані, правда, побоюється.

Федір. Таню, поїдь завтра на базар.

Т а н я. Кому тато скаже, той і поїде.

Л і д а. «Як тато скаже!» Петро і нашому синкові співає ту пісню, що ви маленькими співали... Як це вона починається? (*Пробує наспівати*):

І сказала стиха мати:

— Не пустуйте, бо йде тато.

Таня підспівує.

І сказала стиха мати:

— Їжте, діти, бо йде тато! —

І сказала стиха мати:

— Спати, дітки, бо йде тато!

Самі придумали, чи десь почули?

Ф е д і р. Це ще не вся пісня... Вона довго співається:

І сказала стиха мати:

— До роботи, бо йде тато.

Т а н я. Цей куплет Федір запам'ятав. Колись санчата свої поламав і не хотів лагодити. Так тато йому всипав.

У л я н а. Усім потроху діставалося. Хіба що Павлика трошки милували.

Т а н я. Любимчик.

Входить П а в л и к.

П а в л и к (*до Тані*). Зав'яжи галстук.

Т а н я (*зав'язує*). Пора самому навчитися.

П а в л и к. Ширший вузол.

Т а н я. Що з тобою? Наче щось украв, аж руки трусяться, і очі, як у цигана на ярмарку. Злякався, що трійку схопив?

У л я н а. Мовчи, батько почує — обід пропаде. Павлик, стипендії не заберуть?

П а в л и к. Ні.

У л я н а. І то добре. Таню, клич батька — пора обідати.

Таня (*підходить до прибудови, стукає кулаком у двері*). Пане президент, обід подано!

Ліда. Петро розказував: ніколи не бачив, щоб батько відпочивав... Усе щось робить.

З прибудови виходить Платон. Видно, колис був у силі чоловік. Обличчя суворе, втомлене, підходить до умивальника, мие руки.
Павлик виніс рушничок.

Ліда. Пробачте, звичайно, мою нетактовність, але не втерплю, скажу. Оце дивлюся: Уляна Охтисівна готує обід, Федір майструє, Платон Микитович мовчки мие руки, і Павлик з рушничком. Так, здається, було і минулого разу. Я ніби вдруге дивлюся той самий фільм.

Таня. А який наступний кадр?

Ліда. Мабуть, Уляна Охтисівна скаже: «Пора обідати, ставте стільці».

Уляна. Справді. Беріть, діти, стільці. Федоре, принеси Ліди.

Ліда. Не будемо порушувати традицій. Кожен сам собі принесе стілець.

Павлик, Таня, Ліда приносять стільці. Федір приносить матері, собі ставить полагоджений. Павлик виносить велике саморобне крісло, ставить на чолі стола.

Ліда (*дістає пляшку вина*). Кримське.

Федір. Не обід — бенкет.

Таня. А перед бенкетом — експропріація або, просто кажучи, грабунок серед білого дня.

Платон (*сідає в крісло*). Вино?

Ліда. Це я з Криму. Сьогодні ж субота.

Таня. День зарплати — майже свято.

Платон. Вино не для обіду. (*Дістає блокнот, надіває окуляри*).

Ліда. Навіть той самий блокнот.

Таня. При татовому почерку його на все наше життя вистачить. Не літери, не цифри, а макове насіння.

Федір (підходить до батька, дістає з кишені гроші, подає). Двісті тридцять!

Батько бере гроші, рахує.

Уляна. Соромно сину не вірити.

Платон. А може, касир не додав? Рахувати не соромно, а приносити двісті тридцять карбованців, як хлопчачкові, — соромно!

Федір. Новий верстат — ще не припоровився.

Платон. Двісті тридцять карбованців за місяць, слюсар-інструментальщик... При такому здоров'ї!..

Федір. Платять не за здоров'я, а за роботу.

Платон. Отож-то, що за роботу. Надурочні бери!

Уляна. Дай же Феді на витрати.

Платон. Минулого місяця брав. Де він їх потратив?

Таня. Двісті тридцять карбованців татові мало. Мені б такі гроші! А втім, однаково: на заводі одержуй, а вдома здавай, тільки й того, що перенесла з одної каси в іншу.

Платон. Як у тебе, Таню?

Таня (подає гроші). Сто п'ять.

Платон. А преміальні?

Таня. Звідки знаєте?

Платон. Менше балакай.

Таня. Двадцять п'ять собі залишила — на сукню.

Платон. У тебе їх досить.

Таня. Не модні.

Платон. На моду грошей немає.

Уляна. Хай купить.

Таня. Щедрі ви, тату. Отак, кажуть, колись куркулі родилися.

Платон. Мабуть, що так.

Таня. І на курси п'ятнадцять карбованців.

Платон. Які ще курси?

Таня. Я вже казала. Іноземних мов... Стюардеса має знати мінімум дві мови.

П л а т о н. Хочеш на курси — прироби. Тобі ж хотілося у складальний — переходи. Там і зарплата більша.

Т а н я. Обіцяють, а не переводять.

П л а т о н. Для переходу в інший цех треба готуватися. Походити, подивитися, за когось попрацювати. З цеху в цех — не з одного трамвая в другий.

Т а н я. Це мені ясно, а на курси давайте.

П л а т о н. Сказав — прироби. Приробиш — краще вчитися будеш. *(До Павлика)*. Як у тебе, студенте? Ще не одержав стипендії? Там у вас порядку немає. *(Складає окуляри, ховає блокнот)*. Ти, синку, в ці канікули на завод не підеш. За два місяці — триста карбованців! Не підеш.

У л я н а. Нарешті зжалився батько. А то чужі діти відпочивають, а він свого — на завод.

Л і д а. Мій Петро теж здавав гроші у батькову касу?

П л а т о н. Тут жив, тут одягався, харчувався — і гроші до купи. Всі на одних правах.

Т а н я. Ви, тату, як пішли на пенсію, то ще поскутішали.

П л а т о н. Поскупішавш. Бач, поганенько ми цей місяць потрудилися. Не підеш, Павлику, на завод... Запишешся у ті бригади, що на Північ їдуть.

У л я н а. На Північ?

П л а т о н. Північ — теж земля, і наша земля.

У л я н а. Ти б свою дитину і в пекло послав, аби більше грошей. Не даєш відпочити.

П л а т о н. Після яких трудів? Десять місяців з портфельчиком бігав... Натомився! Нещодавно по телевізору бачив — вручали школярам ключі від Артеку. Серед тих дітей були такі здоровані, що їм би каміння бити, а їх в Артек! Тепер їм ключі від Артеку, а там від Сочі, а потім без ключів труситимуть батьківські кишені... І кишені, й душі. Подавай їм життя розвеселе!.. *(Пауза)*. Досить розмов. Обідати! Наливай, Федоре, пива.

Л і д а. Може, вина?

П л а т о н. Хай стоїть — не пропаде. А ти чого, Павлику, задумався? Пообідай, а потім думай, коли є про що.

Федір наливає в бокали пиво.

У л я н а. Як же не думати — на Північ дитину посилаєш. Там, мабуть, і літом холодно. Захворіє.

П л а т о н. Може, в Артек його?

У л я н а. Зпали наші діти Артек? Оно! (*Жест*). В отій майстерні з трьох років.

Т а н я. У нас гостя, а ми сімейні чвари завели... Перенесемо це питання, як кажуть, у місцевкомі, на інше засідання.

У л я н а. На Північ! А в що одягнути дитину?!

П а в л и к. Нікуди я не поїду.

П л а т о н. Це ж чому?

П а в л и к. Є причина.

П л а т о н. Говори.

П а в л и к. Я вам потім скажу.

П л а т о н. Говори, тут усі свої — шпигувів немає.

Пауза.

П а в л и к. Я женюся!

Пауза.

У л я н а. Дурні жарти.

П л а т о н (*зупинив довгий погляд на синові*). Прийде час — женишся.

П а в л и к. Я без жартів.

П л а т о н. Я теж. Будемо ми сьогодні обідати чи ні? (*Бере в руки бокал*). Якщо тобі, синку, й прителіпалася в голову ця думка — викинь її геть! Закінчиш інститут, попрацюєш, щоб у гаманці завелосся, а тоді й женися. Інакше як жити?

П а в л и к. Якось проживу.

П л а т о н. Десять тисяч виграв на лотерею? Женилися захотів, жовтодзьобий!

У л я н а. Ёги, батьку, не гримай на дитину. Сказав — не дозволю, і досить.

Ф е д і р (*подає Павлику бокал*). Випий, чим дращнитися.

П а в л и к. Ми вже записалися.

Присутні вражені словами Павлика. Лише Платон мов і не почув, навіть голови не повернув у бік сипа. Повільно, западто повільно випив своє пиво.

Т а н я. Може, й весілля згуляли?

П а в л и к. Згуляли!

У л я н а. Люди добрі, що ж воно робиться в світі білому?

Т а н я. Нічого особливого — дитя женилося!

У л я н а. Павлику!..

Ф е д і р. Він правду каже.

У л я н а. Як же так, без батькового дозволу?

Т а н я (*наспівує*).

І сказала стиха мати:

— Хоч женитись, спитай тата...

П а в л и к. Знав... не дозволите.

Ф е д і р. Своїм сказати треба було.

Л і д а. Звичайно, безглуздо одружуватися, не маючи нічого за душею. Але ж кажуть: з милим рай і в курені.

П л а т о н (*не витримав*). Ледар і дурень надумали таке безглуздя. «В курені». В курені живуть злидні, а злидні перегризають горло кохання, хоч би яке воно було! Є в тебе дах над головою?! Зможеш прогодувати, одягнути дружину свою? Женися! А ні — зайцем бігай по світу, хоч цілий вік бігай! Думає, як жити?

П а в л и к. Думає.

П л а т о н. З чужої миски годувати дружину?

У л я н а. Прогодуємо — не збідніємо...

Т а н я. Напалися на хлопця. Може, невісточка така красуня, що всі навколішки перед нею станемо. Де вона тепер, Павлику?

Павлик (*подивився на годинника, непевний жест*).
Тут чекає.

Таня. Хай заїде.

Всі ждуть, що скаже батько, але той мовчки обідає.

Ліда. Незручно. Дружина тебе чекає, Павлику... Розписалися — то вже дружина.

Павлик (*ще вагається*). Тату...

Уляна. Клич.

Павлик глянув на батька — швидко вийшов.

Таня. Тату, ти при ній не гримай на Павлика, він же тепер мужчина.

Федір. Ну й Павлик...

Таня. Заздриш? Павлик уже жонатий, а ти...

Уляна. Вгамуйся, Таню!

Таня. Молодець Павлик! Одружився тихо, мирно, мовчки.

Федір. Так не можна.

Таня. Коли будеш з татом радитися про своє одруження, поклич мене, хочу послухати.

Вривається дика пісня «Мой дед — разбойник». Таця підбігає до телефону, набрала номер.

Таня. Ванько, перестань! Ми ще обідаємо!.. Що?.. Не твоє діло. Виключай! (*Вішає трубку*).

Музика затихає.

Ліда. Заскочила блискавка і в нашу фортецю.

Таня. Ще буде грім.

Заходить Павлик і майже тягне за собою Олю. Зупинились. Оля, теодітне дівча, виходить наперед, але все ще тримає за руку Павлика.

Оля. Добрий день!

Уляна. Здрастуй. (*Пауза*). Як же тебе звать, дівчино?

О л я. Оля.

У л я н а. Просимо до столу.

Л і д а. Сідай, Олю, біля мене. Я теж їхня невістка. Дві невістки на одному стільці. Тісно, але зручно, у випадку чого, вдвох відбиватися будемо.

Оля песміливо сіла.

Пообідаємо, розмова краще піде.

О л я. Я... ми недавно з Павликом пиріжки їли.

У л я н а. Скільки ж тобі років, серденько?

О л я. Вісімнадцять.

У л я н а. Раненько заміж побігла.

О л я. Павлик сказав, то й побігла...

У л я н а. Весілля ніби було? Де ж ви гуляли?

О л я. У нашому гуртожитку, в тринадцятій кімнаті.

Т а н я. Тринадцята кімната! Гарний початок сімейного життя!

У л я н а. Учишся?

О л я. У медучилищі, на другому курсі.

Т а н я. Чудово!

Л і д а. Ось і моє вино знадобилося. Вип'ємо за здоров'я молодих. Таню, давай чарки, а ти, Федоре, відкоркуй пляшку.

Федір бере пляшку, дивиться на батька, ніби питає дозволу. Таня вносить чарки, ставить на стіл, Федір наливає.

Т а н я. Оце суботонька!

Л і д а. Олю, ти повинна звикнути до цієї прекрасної сім'ї, люди дуже гарні, але мовчакуваті, за винятком мого Петра.

О л я. Павлик теж говорить...

Л і д а (*піднімає чарку*). За здоров'я молодих! Щоб були вони дружні та щасливі.

Всі випивають, тільки двох, Оля та Платон, тримають чарки, дивляться одне на одного. Врешті Оля торкнулася губами й поставила чарку, а Платон Микитович випив до дна.

У л я н а. Павлику, чого ти ніби не вдома?.. І Олі стілець би виніс.

Павлик виносить табуретку, але Федір забирає її собі, а стілець ставить Олі.

Якось перед людьми ніяково — скажуть, потай женили сина.

Т а н я. Заново переженимо. Хто там бачив весілля в тринадцятій кімнаті! А тут: такі з прапорцями, «гірко» кричатимуть, «Запорожець» по районних базарах побігає, понавозить дешевої свиници, тато розкошелиться, видасть зі своєї скарбниці карбованців... Скільки, тату?

У л я н а. Ти б менше торохтіла.

Ф е д і р. Ольго, а батьки твої де?

О л я. Мама в Іванківському районі медсестрою працює.

Ф е д і р. А батько?

О л я. Не знаю. Утік, ще як я маленькою була.

У л я н а. Мама знає, що ти заміж вийшла?

О л я. Ми з Павликом ще їй не казали.

Платон Микитович підвівся, пішов до хати.

Т а н я. Ти, Олю, вже зорієнтувалася, хто є хто? Я, Таня, сестра твого Павлика. А це — Ліда, дружина нашого старшого брата Петра. А ото, до хати пішов, Павликів тато. Наш тато!

Л і д а. Здається, гроза пройшла мимо. Платон Микитович угамувався.

У л я н а. Якби-то.

Л і д а. І все ж весілля буде робити чи ото як було в тринадцятій, так і залишиться?

Ф е д і р. Хіба то весілля? Треба, як у людей.

У л я н а. І так усі про нас говорять: «скупі, корисливі» та всяке...

Т а н я. Мабуть, оригінальне весілля було в тринадцятій. Ти, Олю, й фату одягала?

У л я н а. Вони такі дорогі тепер.

О л я. Ми з Павликом не купували фати. Я позичила в одної дівчини. Вона вже тричі заміж виходила, а фата нова-повісінька.

Т а н я. Мамо, допитайся, може, й Федір уже оженився, то щоб весілля разом. Менші витрати будуть.

У л я н а. І чого ти до Федора причепилася?

Т а н я. Він знає.

Ф е д і р. Багато говориш, Таню. Якби стільки ще й робила.

Т а н я. Все вимірюєш одним аршином. Жити, Олю, в нас тобі буде добре, але й робити змусять як каторжну.

У л я н а. Що ж — буде як буде!.. Ти, Олю, збирай свої речі та переходь до нас. Федір завтра вільний, допоможе перевезтися.

О л я. Я сама. У мене чемоданчик легенький... Я його взяла з собою, він там, біля воріт.

Т а н я. Ще хтось вкраде посаг... Неси до хати.

О л я. Я все забрала, Павлик так сказав. *(Вибігла)*.

Л і д а. Пощастило — на весілля потрапила.

У л я н а. На ту неділю, гадаю, упораємося. Напишемо, щоб і Петро приїхав.

Л і д а. На весілля приїде.

У л я н а. Ох, Павлику, Павлику, не сказав батькові. Що він тепер думає про тебе?

Л і д а. У батьків серце добре.

Входить Оля з невеличким чемоданчиком, з вузликом книжок і зошитів.

О л я. Це мої речі. А це — книжки й конспекти. Павлик сказав усе захопити.

Т а н я *(усміхнулася)*. Ось ми вже й переїхали.

Л і д а. А жити де будете?

О л я *(глянула на Павлика)*. Павлик...

У л я н а. У нас, а де ж іще...

Т а н я. Я до мами в кімнату, а вони в моїй.

Входить Платон з двома чемоданами в руках, поставив біля столу.

Платон. Ось твої речі, Павле. *(Виймає гроші)*. Ось дев'яносто сім карбованців, це з твоїх лишилося. Бери — і в добру путь! Живіть!

Уляна. Куди ти його випихав?!.. Отямся, Платоне!

Платон. Сам себе випхав. Оженився, своя сім'я, своє життя. Не радився з нами — виходить, у нього свої плани. Обрав дорогу — хай іде!

Уляна. Горенько! Куди ж їм іти?

Пауза. Тиша.

Оля. Павлику, то кидай мене, раз тебе з дому проганяють.

Федір. Тату, хай поживуть...

Таня. У нас же місця — хоч танцюй.

Платон. Вибрав свою дорогу, хай іде, і квіт! *(До Павлика)*. Отак, синку! Живи своїм розумом. *(Сів до столу, обідає)*.

Німа сцена. Всі вражені вчинком Платона. Оля підходить до Павлика.

Оля *(тихо)*. Може, ти лишайся, а я піду.

Павлик *(бере чемодан)*. Ходімо!

Оля і Павлик виходять.

Уляна. Синку, почекай! Платоне, зупини! Павлику! *(Вибігає)*.

Федір. Це вже занадто, тату. *(Виходить)*.

Таня. Феодалізм! *(Вибігає)*.

Ліда. Сумніваюся в мудрості вашого вчинку, Платоне Микитовичу.

Платон *(випив чарку)*. Не втручайся, Лідо. Павлик мій син. *(Іде до хати)*.

Ліда. Невже ви любові й жалю до сина не маєте? Куди вони всі?.. *(Виходить з двору)*.

З хати виходить Платон з курткою в руках.

Платон. Як же я забув куртку покласти?.. Повернеться, візьме... Не повернеться... (Пауза). «Жалю не маю». «Не люблю своєї дитини»... Може, й вона мене не любить. (Виходить майже на авансцену). Що скажуть люди? Бува, батьки купують любов своїх дітей. Поки малі — за іграшку, за морозиво, потім — п'ять, десять кошійок, двадцять, карбованець, троячка. Потім дитя вже саме лізе до них у кишеню! А потім жінку приведе — годуйте! «Коли хочеш, батьку, щоб тебе любили, не пручайся...» На це я не піду! «Прогнав сина!» Нехай його життя поколесить, поморозить, попече! Життя — не батько, не мати: подарунків не робитиме. «Жалю не маю!» А без мене хто його жалітиме? Люди? У них своїх клопотів повно.

Заходить Ліда.

Ліда. Пішли до автобусної зупинки... Куди дінеться Павлик зі своєю дружиною?

Платон. Його діло!

Заходить Крячко. Він тут частий гість. Сідає на ослінчику, старанно зачісується, лише після цього звертається до Ліди.

Крячко. У гості, Лідо?

Ліда. У гості.

Крячко. Тоді здраслуй.

Ліда. Доброго здоров'я.

Крячко. Петро живий, здоровий? У начальстві? Я оно з Платоном у найвищому начальстві — пенсіонери! Живемо найкраще — на всі гроші! Балакаємо і розважаємось на весь розум, який ще лишився! Ніхто вже нічого не додасть і не відбере! Дивлюся: пішов Павлик з чемоданом, догадуюсь — погнав Платон кудись хлопця гроші заробляти. А навіщо тобі, Платоне, гроші? У тебе й так добра всякого на десятьох. Ось я тебе знаю без малого тридцять років, і все тобі мало. Робиш, заробляєш, приробляєш, надурочні, преміальні... На пенсії, а влаштувався ще в хлібний мага-

зин приймальником. Уночі товар приймає або сам, або Федора посилає, аби шістдесят карбованців придбати. Такі, як ти, Платоне, оббирають державу, як липку.

Л і д а *(наливає)*. Випийте, дядьку, пива.

К р я ч к о. Випий пива, а в Платона кров закипить — добро його пропало... За копійкою він не те що нахилить-ся, а ляже!..

Була революція, політгуртки, наглядна агітація, п'ятирічки, соцмагання. А Платон вистояв зі своєю ідеєю — гони копійку.

Л і д а. Живеш, то треба й заробляти.

К р я ч к о. У мене оно будиночок гірший, ніж у Платона, не маю ні «Запорожця», ні кольорового телевізора, ні ощадної книжки... Я не капіталістичної філософії — мною не керує копійка...

Платон засміявся.

Що з тобою, ти ж раз на рік смієшся.

П л а т о н. Злиднями людина хизується...

К р я ч к о. Не злиднями, а соціалістичною свідомістю. Я не голодний і не голий, що мені треба? *(Наливає пива. Випиває. Знову сіє на ослінчик)*.

П л а т о н. У тебе, Крячко, світогляд як у тої кози: влітку пасеться а взимку їсть, що дадуть.

Л і д а. Живіть ви по-своєму, а Платон Микитович буде по-своєму.

К р я ч к о. Ні, я все життя активіст! Поки на заводі працював — на зборах його чистив. А тепер доводиться індивідуально. Усе б йому простив, а за те, що жмикрут, — простити не можу. На фронті в одному взводі служили. Платон улітку в ранці шапку носив. І тут, бачив, людям каструлі, відра клепає, майструє. Усе дбає, усе мало. Сто років проживеш? Ні! Правда, ти міцний, як дуб, може, й проживеш до ста.

П л а т о н. Чого прийшов?

К р я ч к о. П'ятірку до пенсії.

Воно й не личить брати у підсудного... Але до суду віддам. Куди синок майнув? Менший. Може б, і мого прихопив, ніяк до роботи не прилаштую.

П л а т о н. Бо злодій.

К р я ч к о. Що?

П л а т о н. Злодій твій син!

К р я ч к о. Як ти смієш! Він своє віддасть, не те щоб украсти.

П л а т о н. Не працює, а їсть — значить, злодій. Не заробив, а тринькає — злодій.

К р я ч к о. Моє їсть — не твоє.

П л а т о н. Гірший за того злодія, що пишком краде, по ночах, бо твій — серед білого дня...

К р я ч к о. Куркуляка! Йому і мого добра жаль.

П л а т о н. Усе державне, усе наше і все моє!

К р я ч к о. З такою формулірочкою ти завтра не те що пустирчик цибулькою висадиш, а всю дорогу. Ну, за цю справу я тобі ще на суді покажу.

Л і д а. Про який ви суд, дядьку Крячко?

К р я ч к о. Розумієш? Ото ж (*жест*) обіч дороги такий пустирчик був. Ми збиралися там стенд поставити. Намалювати, написати, яким стане селище за п'ятирічку. А Платон і прихватив той пустирчик — цибулькою, кропом засадив. Управи на нього немає. Будемо товариським судом судити. Я виступатиму громадським обвинувачем. Я вже там виллю душу... Скоро їдеш, Лідо?

Л і д а. Днями.

К р я ч к о. Я пішов. Щось серце коле.

Л і д а. Я теж пройду в магазин.

Ліда й Крячко виходять. Платон лишається один.

П л а т о н. Пташка — і та гніздо в'є, щоб і вітер не звалив, щоб і дощ не залив, щоб і тепло пташенятам було. Крячко і пташці сказав би: багатієш! Народилася люди-

на — то й живи! І добре гніздо своє клади, щоб і дощ, і вітер, і холод не страшні були тобі.

Заходить Клоков, зупиняється на відстані, придивляється до Платона. Клацає фотоапаратом. Платон мовчки спостерігає за ним.

Клоков. Доброго здоров'я. Якщо не помиляюся, Платон Микитович Ангел? А я Клоков, з газети. Ось...

Простягає посвідчення. Платон навіть не подивився.

Хотів ближче з вами познайомитися. Дещо мені вже відомо. Стаж роботи, висока кваліфікація. Син і дочка на заводі. Словом, потомствена робітнича сім'я.

Платон. Так.

Клоков. Попередньо хочу з'ясувати кілька питань. Але домовимося: відповідати так, ніби ви розмовляєте з добрим приятелем.

Платон. Давай, як з приятелем.

Клоков (*відходить далеченько, фотографує, потім виймає блокнот, приготувався записувати*). Коли почалася ваша трудова діяльність?

Платон. З двох років.

Клоков. Тобто?

Платон. Штанці сам одягнув, потім іграшки собі майстрував, потім по господарству, потім школа, потім завод...

Клоков. На війні були?

Платон. Був.

Клоков. Героїчні вчинки, приклади?

Платон. Вся війна — приклад.

Клоков. Ваша мета в житті?

Платон. Добре жити.

Клоков. Що, на ваш погляд, для цього треба?

Платон. Мати здоров'я і гроші.

Клоков. Уточніть про гроші.

Платон. Або заробити, або вкрати. Третього путі немає.

К л о к о в. Громадська робота, коли працювали на заводі.

П л а т о н. Біля верстата.

Пауза.

К л о к о в. У багатотиражці я читав, що ви любите гроші...

П л а т о н. Не люблю, а поважаю.

К л о к о в. Там вас намалювали ангелом, а замість крил — п'ятірки. Підпис — «стяжатель».

П л а т о н. Правильно, все тягну до себе, а що ж, до сусіда тягти?

К л о к о в. Вища мета вашого життя?

П л а т о н. Ото ж і є вища — жити як слід.

К л о к о в. А може, спочатку про державу треба подумати?

П л а т о н. Не збагну, приятелю.

К л о к о в. Через багатство держави до свого власного.

П л а т о н. Ми разом з державою і плануємо, і багатіємо... Правда, я трошки попереду. Бо в неї є ще чимало дармоїдів: або не працюють зовсім, або багато балакають і мало роблять... А в моїй державі цього немає... Як заробив, так і їж! Як заробив, так і одягайся. Будемо кінчати, приятелю.

К л о к о в. Що ви стружете?

П л а т о н. Ложку.

К л о к о в. Давайте зробимо кілька фото. Гадаю, ви часто згадуєте роботу, свій верстат. Станьте так, наче задумалися.

П л а т о н. Думки не сфотографуєш.

К л о к о в. Тоді візьміть пенсійну книжку й дивіться так, ніби це вам подарували велику радість і спокій на старості...

П л а т о н. Не подарували — заробив! І не в ній радість і спокій.

Клоков. А сфотографувати, що стружете ложку,— поганий кадр!

Платон. Яка в тебе зарплатня?

Клоков. А що?

Платон. Я тобі все кажу: а ти таїшся.

Клоков. Сто п'ятдесят.

Платон. Непогано. За такі гроші треба метикувати. *(Пішов до хати).*

Клоков. Бурбон.

Клоков вийшов з двору. В цей час підійшла Таня.

Таня. Здрастуйте!

Клоков. Привіт!

Таня. Побачились з татом? Не підходить, негативний тип. Так?

Клоков. Майже.

Таня *(посміхнулася)*. А я не годжуся в героїні вашого нарисув?

Клоков *(теж посміхнувся)*. Гадаєте, цікаво буде читачеві?

Таня. Я наче навмисне готувала себе для преси. Послухайте. Школу закінчила з медаллю і пішла працювати на завод. Цікаво?

Клоков. Бал не добрала?

Таня. Навіть документів не подавала.

Клоков. Цікаво.

Таня. Зайдете в цех — на Дошці пошани. *(Жест, мовляв, мій портрет).*

Клоков. Цікаво.

Таня. Люблю літературу. Толстой, Достоевський, Джек Лондон, Фітцджеральд, Сент-Екзюпері, Распутін, Гончар, Загребельний...

Клоков. Цікаво.

Таня. Мрію стати стюардесою, поглянути на планету з височини польоту лайнера. Звідти люди мені будуть бачитись, як крапочки, і навіть ви, кореспондент зі своїм

фотоапаратом, здастесь мені менші за сонечко, за мурашку, навіть за блоху!

К л о к о в *(струмує образу)*. Балакуча. До зустрічі.

Т а н я. Сподіваюся, її не буде. *(Пройшла кілька кроків услід кореспонденту, імітуючи його оригінальну ходу)*.

Переміна світла.

Рапвій рапок. П л а т о н, як завжди, щось майструє. Заходить К р я ч к о.

К р я ч к о. Не спиться? Я теж не сплю. Уяви собі, на всій землі люди сплять, а пенсіонери, як сови, очі повитріщали — не сплять! А коли й повертаються на другий бік, то тихо, щоб другим не заважати. *(Пауза)*. Вчора я ото позавидував, що Павлик на роботу пішов, а мій лайдакує. А воно, виявляється, усе не так. Павлик женився, а ти його прогнав... Привів жінку, а ти їх з хати. Я свого п'яницю терплю, а ти тверезих з хати... Сина з двору! Дикий ти чоловік! Добувати копійку, може, і навчив своїх дітей, а щоб зовсім їх під своє керівництво повернути — теж пас! У нас, батьків, до них стільки ж прав — як у англійського короля: що напишуть, те й читай! Он мій два роки не працює, а я що? Побити вже не здужаю. Мати нагодує. Сорочка, джинси, пляшка «чорнил» — і над панами він пан. А може, воно так і треба?

П л а т о н. Поступися перед дітьми раз-вдруге, вони тебе і запитувать не будуть.

К р я ч к о. Піду. *(Виходить)*.

На ганку з'являється Л і д а.

Л і д а. Не набрид вам цей в'їдливий сусід?

П л а т о н. Звик до нього, як до задоволеної хвороби. Розбудив тебе?

Л і д а. Я міцно сплю, коли знаю, що не треба поспішати.

П л а т о н. Виходить, завжди довгенько спиш — куди людині поспішати, раз не працює.

Ліда. У мене складна робота.

Платон. То ти працюєш, а я й не знав.

Ліда. Працюю.

Платон. Що за професія?

Ліда. Бути дружиною — це професія. Складна професія!

Платон. Вперше чую про таке.

Ліда. Уміти любити свого чоловіка — не так просто і не так легко.

Платон. Приклад, як казав один кореспондент.

Ліда. Візьмемо нас з Петром. Хоч би що там на роботі сталося, він певний: удома на нього чекають спокій, і затишок, і тепло. Я вивчила його звички, його смаки. Знаю, який костюм йому подобається, яку сорочку приготувати, які вузли він любить на галстуці. Знаю, які любить книжки, вгадую, що б він хотів на вечерю, на обід, на сніданок! Яке освітлення любить, які кольори не терпить. Він вибирає мені сукню, черевики — я дозволяю. Це йому приносить радість, а я вдвічі рада. Він часто подовгу затримується на роботі. Але хоч як пізно прийде, знає, його чекає гарячий чай. Не сам риеється в буфеті, шукає цукор, хліб, масло, варення. Я йому все приготую, подам. Коли прийде роздратований, засмучений чи обурений, — усе ж буває на роботі, — треба вміти повернути йому спокій. Холод з душі прогнати. Думаєте, міщанська філософія?

Платон. Збирався подумати.

Ліда. Коли чоловік знає, що в нього в тилу, тобто вдома, усе гаразд, він і на роботі краще працює. (*Усмінулася*). Треба б завести порядок: коли беруть чоловіка на роботу, вимагати характеристику не тільки на нього, а й на дружину. Бо якщо дружина лиха, то який же з нього працівник? Увесь час голова буде зайнята: що мене чекає вдома?

Платон. Твоя лекція мені, Лідо, сподобалася. Аплодувати не буду, а питання є. Виходить, жінці й працювати не треба? Хай у тилу пореається?

Ліда. Ото в тилу і є її робота.

Платон. А щоб підмогти чоловіку грішми?

Ліда. Інколи заробити вісімдесят карбованців утричі легше, ніж поратися в отому тилу. Але, на жаль, не всі жінки мають таку можливість, доводиться їм теж іти на трудовий фронт. *(Пауза)*. Крячко про Павлика взнав?

Платон. Правди не сховаєш.

Ліда. Павлик, може, завтра й повернеться.

Платон. Не повернеться.

Ліда. Звідки знаєте?

Платон. Син.

Пауза.

Ліда. Піду скупаюся в озері.

Платон. Обережно, воно глибоке.

Ліда виходить. Платон кинув майструвати, видно, втомлений, зне-
силений, сів на стілець.

Платон. Думав, мої діти слухняні... А Павлик... *(Бере куртку, знову вішає на стілець)*. Чи щось недобачив... або не розумію їх, молодих...

Заходить Крячко.

Крячко. Повернувся я, побачив, що Ліда пішла, і повернувся. Павлик ще не все твоє горе... Хотів був не казати, але псові й тому хвіст не кожен день потрошку обрубують, а зразу весь. Отак і це: хай буде все зразу, все знай! Про твого Федора мова... Я спочатку не повірив. Роботяга з роботяг, не п'яниця, розумний. І в цьому ж загадка. Та ще в такій сім'ї, як твоя. А бач, і Федір з морального боку непевний. Ну, я коротко, Платоне: лікаршу нашу дільничну знаєш? Її чоловік маляр, квартири розмальовує, білить, знаєш чи ні?

Платон. Знаю.

Крячко. Так ото твій Федя за лікаршею волочиться, а маляр що? Малює й не знає, що його дружина райськими

яблучками другого пригощає. Федя потай то на машині її підвезе, то проведе увечері, а люди все знають: бачать і помічають, і я теж. Одне слово: крім тебе і маляра, усім відомий цей ганебний зв'язок. І чому воно в такій сім'ї з моральної лінії збочення? Отож тримайся, Платоне, я завжди з тобою! (*Виходить*).

Платон сидить якийсь час мовчки, потім бере ложку, струже. Заходить Федір.

Федір (*знімає піджак*). Смішна робота розвантажувати хліб і легка, а не приловчишся.

Платон. На завод устигаш?

Федір. Звичайно. Правда, мені тепер раніше треба. Хлопчину одного взяв ділу навчити.

Платон. Записали наставником?

Федір. Сам, по добрій волі взявся. Заводу хороші слюсарі-інструментальники он як потрібні!

Платон. Тямущий?

Федір. Придивляюсь — ніби береться.

Платон. Чомусь думають — до музики треба талант, до пісні слух, а майстровим абихто... Дивись, людину вчити — не різьбу класти.

Федір. Розумію. (*Хоче йти в хату*).

Платон. Зачекай, Федоре. (*Помовчав, окинув сина важким поглядом*). Правду кажуть, що в тебе з лікаркою... (*підшукуює слово*) шури-мури.

Як глянув на нього Федір, Платон зрозумів — образливе те слово для сина.

Називай, як хочеш, по-своєму.

Федір мовчить.

Що ж ти себе і батька соромиш? Із заміжньою! На посміх і пересуди нашу сім'ю виставляєш... Чого заціпило?

Федір. Я люблю Клаву!

Платон. Дівчат мало?

Федір. Я Клаву люблю!

Пауза.

Платон (*насилу ~~стримає~~ себе*). ^{ТРИМУЄ} Любити?.. Любов не
везять по закапелках, не приховують! Любов не крадуть,
Федоре!

Федір. Ми з Клавою ще не знаємо..

Платон. Серед дороги зупинилися? Ні сюди ні туди,
Життя наїде і розчавить вашу любов, коли вона така!..

Федір. Ми з Клавою порадимось.

Платон. У всьому, у малому й великому, єдиний по-
радник — правда! Чуєш, правда!

Федір. Правду сказати треба. А як?

Переміна світла.

Надвечір'я. Платон майструє. Заходить Маляр.

Маляр. Добрий вечір, Платоне Микитовичу. В труді
і турботах? Звичайно, треба якось убивати час. Вийти на
пенсію — все одно, що прийти в чистилище: за ним або
рай, або пекло. Третього не дано. Трудіться, хай вам буде
здоров'я. А де ж не видно ваших?

Платон. Матір і Таню невістка повела японців слу-
хати. Кажуть, добре співають. Федір скоро буде.

Маляр. Хай співають, а в нас діло. Коли ви подзво-
нили — не повірив...

Платон. Чому?

Маляр. Гроші ви любите класти в кишені, а виймати..
(Жест). А тут доведеться розкошелитися. Вам побілка-
фарбовка?..

Платон. Так.

Маляр. Кажу для роздумів: з конторою офіційно до-
мовлятися будете — білитимуть місяць-два. Коли ж домо-
вимось по-людському — три-чотири дні, знак якості, і будь
здоров! Така історія з епілогом!

Платон. А встигнете і на роботі, і тут?

М а л я р. Асигнації ваші — діло наше. Кожна людина хоче жити, щоб був хліб з маслом.

П л а т о н. Крадеш, хапаєш?

М а л я р. Кручуся! Де і як людина мотається, шукаючи масло, — темні, заплутані стежки, Платоне Микитовичу. У мене сім'я. Жінка — лікар, дочка у школу ходить, гроші мені потрібні.

П л а т о н. Жінка теж заробляє?

М а л я р. Не заробляє, а одержує зарплату! Заробити — це те, що зверх зарплати. А вона ходить, обслуговує, шукає всяку слабіцу в людині, а зиску з цього — чуль. У мене — закон: зарплатня до копійки сім'ї, а навар — це вже моє.

П л а т о н. На що тратиш?

М а л я р. Ви вже в такому віці, що вам треба довгенько пояснювати. Ближче до діла. Могорич! Потім розмова, таке правило трудячого.

П л а т о н. Гаразд. *(Виносить якусь закуску, пляшку)*. Чого ти пішов із заводу?

М а л я р. Ямку знайшов. *(Налив чарку)*. Коли б ви були рибалкою, то знали б: риба, як правило, любить ямки. Чому? Там корм збирається. Це я откровенно з вами, бо ви мені майже хрещений батько. Пам'ятаєте, колись у дитинстві мене хлопчачки дубасили, а ви обороняли? Ще по маленькій?

Платон наливає чарку.

М а л я р. А собі?

П л а т о н. Не можу.

М а л я р. Примушувати людину не можна. Горілка — це ліки від хандри, від горя, від щастя, від безділля, від перевтоми, від кохання, від ревнощів — єдині універсальні ліки. *(П'є)*. До них треба звикнути. *(Наливає ще чарку, випив)*. Кажете, хапаю? Хапають усі. Хто може, хто вмів, кому є де — той хапає. З ними борються, а вони хапають... Один хапне — йому догана. Другий хапне — його

з роботи, третій хапне — в кутузку... А скільки невловимих? Платоне Микитовичу! Я належу до тих, хто наче краде і не краде. На межі... Для мене статті не знайдеш.

П л а т о н (*когось побачив*). Довечеряшш потім, піди обміряй кімнати, оглянь, щоб знати, яка робота.

М а л я р. Обміряти... Я оком кину — і діло в горщику. (*Іде до хати*).

Заходять К л а в а, гарна жінка років тридцяти.

К л а в а. Трохи затрималася.

П л а т о н. Пробачте, що у вихідний вас покликав.

К л а в а. Хвороби не мають вихідного, та й лікар теж. Серце, очевидно?

П л а т о н. Все, що не є, — на серце, Клаво.

К л а в а. Ходімте до кімнати, я вас послухаю.

П л а т о н. І тут можна.

К л а в а (*розкриває чемоданчик*). Поміряємо тиск?

П л а т о н. Не трудися, Клаво.

К л а в а. Треба обов'язково.

П л а т о н. Обійдемося.

К л а в а. Ви взагалі ігноруєте медицину...

П л а т о н. Людина і сама, без лікаря, чує, що воно і до чого.

К л а в а. Але ж мене викликали не на чай?

П л а т о н. Можна й чаєм пригостити.

Входить М а л я р.

М а л я р (*побачив дружину*). Клаво, Клавочко, Клавуся, за мною прийшла?

К л а в а. До хворого.

М а л я р. Платон Микитович хворий? Він іще і в двадцять першому столітті буде ощадну книжку поповнювати.

П л а т о н. Доживу — буду.

М а л я р. Це добре, що нагодилися, — знатимеш, чому я приходжу додому не у формі. Хіба я сьогодні хотів ви-

пити? Ні! Але Платон Микитович і той, бачиш! (*Жест*).
Сідай, Клавочко, з нами...

К л а в а (*до Платона*). Виходить, я вам не потрібна?

П л а т о н. Потрібна. Сідайте, я вас чаєм пригощу, суницями.

К л а в а. Покликали лікаря, щоб пригощати суницями?

П л а т о н. Чому б і пі? (*Іде до хати*).

М а л я р. Бачиш, не міг відмовити, запросив на роботу — і чарку на стіл.

К л а в а. Пий і другу, і третю, і четверту...

М а л я р. Ти ласш мене, а я тебе люблю. Знаєш, за що? Красива ти! Я ж справжній художник: хоч і пішов у маляри, але талант художника в мені живе... І досі мене хвилює твій стан, твої губки, такі рухливі, пожадливі, як п'явки.

К л а в а. Не патякай.

М а л я р. А молодці ми, Клавочко, гиркаємося, гиркаємося, а живемо! (*Налив чарку*).

Входить П л а т о н, виносить самовар.

П л а т о н. Чаю вип'ємо, спасибі, що завітала, Клаво, зараз я чашечки...

К л а в а. Дозвольте, я допоможу.

П л а т о н. Чашки на кухні.

Клава виходить.

М а л я р. Правда, у мене красива жінка?

П л а т о н. Дружно живете?

М а л я р. Не без сварок, але нічого... Вона мені зобов'язана, взяв її горобеням задрипаним, вивчив, інститут закінчила, лікар... Не так просто було...

Входить К л а в а, ставить на стіл посуд. Заходить Федір. Побачив гостей, на якусь мить — здивованість і розгубленість.

Ф е д і р. Добрий вечір...

М а л я р. Ось буде з ким чарку випити. Я не люблю з пляшкою один на один.

П л а т о н. Іди до нас, Федоре!

Федір сідає за стіл.

М а л я р *(наливає і підсовує Федору)*. Давай.

Ф е д і р. Я не п'ю.

М а л я р. Поки не жонатий, пий... Оженишся — вже буде під боком мільціонер у спідниці. До речі, знайомся, це Клава. Може, знаєш? Вона лікар. Моя жінка. *(Цілує Клаву)*. І люблю я її, і вона мене, і вип'ємо за неї. *(Бере чарку)*.

К л а в а. Тобі досить.

М а л я р. А між іншим, Клавочко, більше пити не буду... Сьогодні ми візьмемо дочечятко, підемо в парк... Я вас покатаю на колесі, люблю догоджати сім'ї. А сьогодні просто щастя: прийшов, заключив контракт, могорич, і тут дружина. От історія з епілогом. Давайте вип'ємо всі. *(Бере пляшку, наливає)*.

П л а т о н *(забирає пляшку)*. Встигнемо.

М а л я р. Уже жаль стало. От чоловік!

П л а т о н. Встигнете випити — а зараз поговорить... Вам є про що поговорити.

Довга пауза. Федір і Клава зрозуміли, на що пятакнув Платон.
А Маляр не розуміє.

М а л я р. Хитрун Платон Микитович, влаштував театр на дому. Хочє цікавих історій послухати. Ось я розповім одну: у БМУ-три хлоп'яга дізнається, що товаришок до його жінки, скажем, не байдужий, вона теж взаємно... Що робить хлоп'яга? Купує дружині квиток на БАМ і каже: їдь, там прохолонеш, подумаєш, повернешся через рік, станеш переді мною навколішки, а я подивлюся: простити тебе чи ні. А що було далі, не вгадаєте! Вона взяла квиток і поїхала, а далі... Ще дивніше! Його дружок теж махнув на БАМ. І зовсім уже незрозуміло. Чоловік кинув усе і дременує за ними... Що там між ними трьома відбувається в тайзі, мабуть, тільки ведмеді знають. От вам історія з епілогом! Сподобалось?

П л а т о н. Сподобалося.

М а л я р. А тепер — діло! Триста цілкових... П'ять днів... Я знаю, що ви тугодум. Завтра забіжу, скажете — так чи ні. Ходім, Клавочко.

П л а т о н. Може, ще в кого є історія з епілогом?

М а л я р. Ще пляшку на стіл, і в мене вистачить історій до світанку. *(Наливає чарку)*. Клаво, пий для спільності духу. Сердься, Клавочко, але люби мене. *(Цілує)*.

Пауза.

К л а в а. Я люблю Федора.

М а л я р. І я люблю Федора, хороший чоловіча. *(Хотів випити, потім поставив чарку)*. Клавочка жартує, хороша ознака.

К л а в а. Я не жартую, Федір дорога мені людина, я все думала, як це тобі сказати, і ось тепер ти знаєш все.

М а л я р. Що за театр?! Що за комедія? Позбиткуватися вирішили над п'яним. Та я тверезіший від вас усіх тверезих! А п'ю, бо хочу, бо так душі хочеться!.. Я живу!.. Живу сьогодні!.. П'ю сьогодні!.. Завтра — ніхто не знає, яке воно буде. Що таке завтра? Його може й не бути. Бомбочка... атомна шарахне — і немає Федора, ні стола, ні мене, ні навіть Клави, навіть Платона Микитовича теж... Тільки купка попелу. Немає нікого на світі. Ні амеби, ні президента!

К л а в а. Ти зрозумів, що я тобі сказала? Люблю Федора...

Пауза.

М а л я р *(іншим, протверезілим, недобрим голосом)*. Мене розлюбила Клава-Клавочка. Я ще тебе називав мурашечкою, ха-ха... Чого, мурашечко, розлюбила?

К л а в а. Ти божевільний! Не можу бачити щодня вдома божевільного.

М а л я р. Бив? Щипав? Кусав?

К л а в а. Тихий чи буйний — але п'яний, божевільний. Божевілья твоє не злюбила, а потім зненавиділа.

М а л я р (*підвівся, підійшов, наче краще хотів роздивитися Клаву*). Колись цей божевільний купив тобі червону шкіряночку, ти одягла і, щоб побачити себе у дзеркалі, стала на табуретку... Понаравилось, сподобалось, прямо з табуретки повісилась у мене на шиї. Ледь не задушила, цілувала: «Коханий, рідний мій трудівник, спасибі»... Пам'ятаєш?

К л а в а. На першому курсі. Восьмого березня...

М а л я р. А квартиру мені дали, я її розмалював під бурштин, під синь небесну... Руки цілувала, ха... ха... Мурашко, було?

К л а в а. Було.

М а л я р. Федоре, подивися в мої очі: що ти в них бачиш?

Ф е д і р. Вилупкувати.

М а л я р. А Клавя побачила, що то озера, а в них іскорки сонця... Так, бувало, говорила, точно так, у мене пам'ять гостра, і мріяла, аби донька була на мене схожа. Так і сталося — схожа, особливо очима. Тепер мурашечка-хвойдочка переметнулася... Тепер Федір — коханий-рідний, у нього озера, і в них плавають сонця... Тепер мріятиме, щоб на нього були схожі діти... ха... ха...

Підленький, довгий сміх. Федір не витримує, підвівся, підійшов до
Маляра.

П л а т о н. Сядь, Федоре!

К л а в а. Кохала, було. Потім ти почав кожного дня давати кохання отрути по краплі, по крапельині. Труїв, труїв... Я його лікувала, рятувала, ночами над ним плакала, а воно все кволішало і померло.

М а л я р. Де ж ти його поховала? Піду на могилку погляну, пом'яну, вип'ю, загородочку, пам'ятничок поставлю.

К л а в а. Кохання, де народилось, там і хоронять, У серці!

М а л я р. Поетеса, а я й не знав. А може, не поетеса, а просто шлюха! (*І вже зовсім іншим голосом*). Пора додому! Донька сама боятиметься.

К л а в а (*підвелася*). Пора.

Маляр виймає іграшкову машину «Волгу», заводить її і стаповить на стіл. Іграшка об'їхала стіл.

К л а в а. До побачення. Дякую за чай! (*Швидко виходить*).

Маляр схопився услід за Клавою, але Федір заступив йому дорогу.

Ф е д і р. Не смій! Не смій доторкатися Клави, Маляре! Не один, сто вас, малярів, стане між нами — всіх змету! Люблю Клаву... Вона — моє життя! (*Виходить*).

М а л я р (*аж задихнувся, аж знесилів від люті. По мовчанці з неприхованою ненавистю*). Платоне Микитовичу, оце так ви надумали розважитися, театр на дому? А я й справді подумав — потрібен ремонт, могорич приготував старий... Наслухався її, тепер мене послухай! Усе, що вона тут патякала, Клава, Клавочка, квіточка, мурашечка, я зібрав усе! Зібрав до останнього слова і поверну, запхну її в горлянку, щоб не було охоти знову пускати їх на волю вольну!.. Я це зроблю! Бо це наше сімейне діло! А коли ви, порядні люди, Ангели, будете руйнувати моє гніздо, я ваші крила вогнем обпалю! Любить, не любить — хай це нікого не обходить. У мене сім'я, дочка! А Федорові своєму передайте: боротися з ним не буду, він сильніший. Боротися не буду, а вбити — вб'ю! (*Підводиться, криво посмінувся*). Історія з епілогом! А хто її розповів? Я? Федя? Клава? Ні! Ти мовчки розповів, старий Каїн! Ти!.. (*Посмінувся*). Історія з епілогом.

З а в і с а

ДІЯ ДРУГА

КАРТИНА ДРУГА

Подвір'я. Платон майструє. Заходить Крячко.

Крячко (*сідає на ослінчик*). Дай випити!

Платон (*кивнув на пляшку*). Пий, якщо там лишилося!

Крячко. Не того, валер'янки...

Платон іде до хати.

Все частіше й частіше хапає. (*Бере пляшку*). Чим це вони запивали? Може, могорич давали Малярю, щоб жінку уступив Федорові...

Входить Платон, подає шкалик і чашку з водою.

Платон. Скільки крапель? Тридцять? (*Подає Крячкові*).

Крячко (*випив*). Бридке! Це вже мене втретє чи вчетверте так. Начебто гвіздок під лопатку.

Пауза.

Хочу, Платоне, поговорити, як далі жити. Тебе трохи діти трусонули... Тепер і мене краще зрозумієш. Учора ввечері мого взяли. Назююкався, бешкетував... Пострижуть, мітлу в руки і — підмітай на виду у всіх... Що робити? Ну що?.. (*Бере чашку, виливає рештки горілки, п'є*). Як мені, батькові, в такій ситуації? Говори... Ти ж думаєш, що ти розумний, то говори... Що робити? Він на виду у всіх вулицю підмігатиме, а мені?

Платон. Дістань і собі мітлу, станьте вдвох поруч і підмітайте.

Крячко. З якого це ти боку заїжджаєш?

Платон. З того, що треба.

Крячко. Ні, не туди вернеш. Ось я скажу! У вихованні молоді помилочки були і в. Учиться бовдур нікудиш-

ньо, а йому все рівно трісчки ставлять. Бо школа змагається з іншою школою — треба перемогти по успішності. Не вчив і не вчить, а його переводять з класу в клас, бо треба перемогти в соцзмаганні. В комсомол затагли, бо треба, щоб зростала організація... Візьмемо міліцію... Ось мій потрапив у погану компанію. А чому ця компанія існує? Бо міліція ходить — руки в кишені. А нема того... Зустрів міліціонер хулігана — по макітрі, по макітрі! А він засюрчить і тікає. Ось тобі страж порядку.

П л а т о н. А ти сам пробував сина по макітрі?

Пауза.

К р я ч к о. Уже не подужаю... Та й жаль. Змалку треба було вчити. Але як?

П л а т о н. Трудом! Здорову руку прив'яжи, щоб вона не рухалася місяців зо два, а потім відв'яжи — склянки води до рота не донесеш нею. А коли твій син не два місяці, а двадцять років нічого не робить, то ясно — калікою став... Їсти, пити хоче, а робити ні. Каліка з калік.

К р я ч к о (*спалахнув*). Інших учиш, а в самого... Федір з докторшею... Молодшого з жінкою прогнав! Мабуть, царство твоє вже розвалилось, а я все ходжу сюди на екскурсію — на останню сімейну монархію дивитися. (*Пауза*). Твої ж трудилися! Ти ж їх з трьох років примушував трудитися, а тепер що? Ну що? Ти для них нуль без палички! Десять нулів без палички! Нічого в тебе вчитися, і не хочу! Бувай здоровий! Мене учить, а в самого розпадається монархія.

Переміна світла.

Рапок. У л я н а порастється біля столу. П л а т о н сидить осторонь, розглядає Павликову куртку.

У л я н а. Базар був хороший: і м'ясо дешеве, і городина, а й для Крячка купила дещо. А машин тих понаїздило — і з города, і з села... Один у «Ладі» поросят привіз продавати.

П л а т о н. Гудзики прикріпи, а то загубляться, таких не знайдеш. Це ж німецькі.

У л я н а. Забув покласти.

П л а т о н. Забув, та й усе.

У л я н а. Питаю, куди ж ви? Куди, Павлику, а він мовчить... Сідає в автобус... Кажу, заходь, а він мовчить! І вона, горобеня, горнеться до нього. Вигнати дитину! І бог, і люди нам не простять.

П л а т о н. На самостійне життя пішов.

У л я н а. Душі в тебе немає!

П л а т о н (*підійшов, увімкнув репродуктор, тільки почув: «Поставте ноги на ширину плеч» — і виключив*). Люди давно працюють, а воно каже: «...ноги на ширину плеч».

У л я н а. Де їстимуть, де житимуть, що одягатимуть?

П л а т о н. Женився... думав.

У л я н а. Надіявся, ми допоможемо.

П л а т о н. Чого це ми? Їм у вісімнадцять років Конституція дала право вибирати, а в двадцять один воно може бути членом уряду. А я б записав: «З шістнадцяти років — їсти свій хліб!» (*Пауза*). Інакше все напівець піде. Ні газети, ні кіно, ні збори, ні лекції не допоможуть! Коли до роботи не призвичаєне, то каліка.

У л я н а. Наш Павлик не призвичаєний?! Гріх так і думати.

П л а т о н. Значить, проживе.

У л я н а. Ми в молодості набідувалися. Хай би хоч діти...

П л а т о н. «Ми набідувалися», «хай хоч діти!» Це якийсь ворог Радянської влади придумав, аби дітей розбещувати. Бідувати — одне, а працювати — інше. І жити треба не абияк, а добре, багато — вкоренятися в життя, щоб усе було, і про запас було. І це не гріх. Заробила моя сім'я на «Запорозжя», а державі два «Запорозжці» ми заробили; телевізор — їй два телевізори. Більше ми робим —

краще державі. Більше труда — міцніша держава. Арифметика — простіша простого.

У л я н а. Ліда завтра їде, я купила сала. У них такого не знайдеш, кілограмів зо три і ще дещо. Але чи не важко буде Ліді? В неї чемодан і сумка.

П л а т о н. Я з нею поїду.

У л я н а. Куди?

П л а т о н. До Петра. На пару днів поїду. Подивлюся, як живуть, як на хліб заробляють.

КАРТИНА ТРЕТЯ

Ранній рапок. Дача Петра. Повпе враження, що це подвір'я Платона. Ганок будиночка з прибудовою. Домашній стіл, стовпчик з умивальником. Лише впадають в око вибагливе крісло-гойдалка та літні кольорові стільці навколо столу. Платон стоїть посеред двору, оглядає подвір'я. Підійшов до стільця, сів і тут же підвівся, ніби злякався, що він розвалиться під ним. Попробував, чи міцно вкопаний стіл. Пройшовся двором, паче шукає собі роботи. З'являється Віля, молодий хлопець у джинсах, довгокосий, з гітарою, серочка в пальмах, він деякий час спостерігає за Платоном Микитовичем.

В і л я. Привіт, батьку! (*Заходить у двір*). Столяр? До Петра Платоновича завітали? Ви ж обіцяли прийти ще на тому тижні. А де ваші інструменти? Правда, тут усе є. Оно прибудова — майстерня, там і матеріал, і інструмент. Я чув, господар хотів, щоб зробили ослінчик, а головне, на ганку вгорі — півник, а по боках отакі... (*жест*) візерунки з дерева.

П л а т о н. Навіщо воно здалося?

В і л я. У його батька так. А він хоче, щоб усе, як у батька. Примхи великих!

П л а т о н. Це ж не його дача, — я так розумію?

В і л я. Цю дачу він кожне літо орендує. Іди, старий, у майстерню і вирізуй півників, курочок, мережки, грошей тобі дадуть, скільки запрошиш. Вони у них водяться... Але щось мені здається, ви теж не з бідних.

Платон. На лобі написано?

Віля. Друкованими літерами.

Платон. Дачник?

Віля. Так.

Платон. Державний?

Віля. Батько — державний, а я при ньому.

Платон. Відпочиваєш?

Віля. Кайф ловлю.

Платон. Слово яке чудне!

Віля. Щастячко, задоволення, насолода, приємність, легкість, радість.

Платон. Збагнув. *(Пауза)*. Щасливий батько!

Віля *(посміхнувся)*. Одержати задоволення хочете?

Платон. Хочу.

Віля. Повчіть мене, як треба жити. Я — весь увага.
(Сідає, наче зібрався три дні слухати).

Платон. Досі не навчили, то вже не научиш. Як тебе звуть?

Віля. Віля.

Платон. Співак?

Віля. Заспівати?

Платон. Безкоштовно?

Віля. Для вас. *(Співає, акомпанує на гітарі)*.

...А вітер часу підганяє кораблі,

Кораблі, кораблі!..

Якось стара ворона

Знайшла шматочок сиру

І вчила молоду,

Як сир той не віддати

Лисиці!

...А вітер часу підганяє кораблі,

Кораблі, кораблі!..

І молода ворона

Взяла шматочок сиру,

Щоб за хвалу собі

Той сир подарувати

Лисиці...

...А вітер часу підганяє кораблі,
Кораблі, кораблі!..

Концерт закінчено, приємно було познайомитися. Можете приступати до роботи. Скоро господар прибуде. До зустрічі. (*Виходить. Наспівує: «...А вітер часу підганяє кораблі, кораблі, кораблі!..»*).

П л а т о н (*провів його поглядом*). Ніби воно й не зовсім дурне. (*Оглядає двір*). Прямо-таки як у мене. Ослінчика, правда, бракує.

Заходить Л і д а.

Л і д а. Рано ж ви встаєте. Де були? Я вже думала, чи не в місто майнули.

П л а т о н. Луки подивився. Райські місця.

Л і д а. А я в село сходила, молока взяла. Тихо тут у нас. А в будень і людей не побачиш.

П л а т о н. Я вже одного бачив. Сюди заходив.

Л і д а. Хто ж це?

П л а т о н. Якесь хлопеня з гітарою. Патлатеньке, Вілею називається.

Л і д а. То он з тієї дачі.

П л а т о н. Батько шишка?

Л і д а. Шишка.

П л а т о н. А синок теліпай-хвіст:

Л і д а. Помиляєтесь. Відомий художник. Його роботи експонуються на виставках, навіть за кордоном. Талант!

П л а т о н. Часом глянеш на людину і спершу побачиш, дурний він чи розумний, а потім уже: блондин чи чорнявий. А тут недоглянув.

Л і д а. Находилися. Відпочинете трошки?

П л а т о н (*посміхнувся*). Півника та мережку буду ви-стругувать.

Л і д а. Петро сказав?

П л а т о н. Віля.

Ліда (*жест*). Петро все хоче, як удома! І прибудівочою спорудив. У вихідні щось майструє, і маленький Платончик привчається.

Платон. У батьків мале зимуватиме?

Ліда. На осінь привезу. Коли синок з нами, і дшпеться легше. (*Іде до хату*).

Платон (*про себе*). Не вернеться Павлик! (*Пауза*), І Федір залутався. «Розвалюється сімейна монархія», — каже Крячко. А хто її розвалює? Прогледів ти десь, Платоне. Як буває в житті. От батько — шишка, а син роботящий, художником став. А в Крячка з худої кишені син вино точить.

Входить Ліда.

Ліда. З ким ви говорили?

Платон. Уголос роздумував. У нас гості будуть чи сама в гості збралася? Так вичепурилася.

Ліда. Петро з хвилини на хвилину прийде. До гостей можна с'як-так, а до чоловіка треба прибратися. Мене Петро ніколи не бачив розпатланою чи недбало одягнутою.

Платон. Як на свято...

Чути сигнал машини.

Ліда. Це Петро. Але не на своїй, а на якійсь іншій машині.

Платон. Життя — будень...

Заходить Петро з пакунками.

Петро (*цілує Ліду*). Добрий ранок! Як почувасте себе, тату?

Платон. Нічого.

Ліда. На чий машині приїхав? Сигнал інший.

Петро. Нову «Волгу» дали.

Ліда. Нова — не гріх і шампанське на стіл. (*Виходить*).

Платон. Це ж як дали?

Петро. Службова машина.

Платон. А дача?

Петро. Теж службова.

Платон. Безкоштовно?

Петро. Плачу.

Платон. Здорово ти живеш, Петре. Квартира, машина, дача і зарплатня чимала. Держись, Петре, такої роботи! Держись! Зайву годину-дві на роботі побудеш — не злиняєш. Думав, ти непогано влаштувався, а щоб так — і гадки не мав. Держися!

Петро (*засміявся*). Постараюсь!

Платон. Ото держава дає тобі так багато, може, й живе. (*Пауза*). То ти вже дивись не підведи. В добрі і шані сини, а батько вдвічі щасливій!

Петро. Все, що я маю, то все завдяки вам... (*Наспівує*).

І сказала стиха мати:

— До роботи, бо йде тато! —

І навчала стиха мати:

— А як жити, скаже тато!

Платон (*усміхнувся*). Не забув?

Петро. Нічого не забув...

Платон. І півника, і різьбу хочеш? Зроблю.

Петро. Удвох за вихідний управимось.

Заходить Віля.

Віля. Начальство приїхало?

Петро. Вілю, привіт!.. На сніданок просимо. Знайомся: це мій тато, а це Віля, вже визнаний талант!

Платон. Ми знайомі.

Петро. Вже був у нас?

Віля. Рано-ранесенько заходив, щоб мати з вами, Петре Платоновичу, серйозну розмову.

Петро. Серйозну розмову перенесемо на роботу, а зараз снідати.

Ліда (*з хати*). З шампанським!

Віля. На роботі не пройду через шеренгу засідань, на рад.

Ліда (*виглянула з дверей*). Відолашний Віля, воно таке скромне та несміливе, що й не проб'ється... Поснідаємо і поговоримо. Петрику, переодягнися, я приготувала тобі.

Петро. Залишаю вас на хвилинку. (*Іде до кімнати*).

Платон. В якій справі до Петра?

Віля. Квартиру вибиваю.

Платон. У батьків живеш?

Віля. Жив у батьків, а тепер відлучають, як теля від корови.

Платон. Не теля, а бузівок. Пора! Хіба Петро роздає квартири?

Віля. Він один із сотні тих, хто має поставити резолюцію на одержання.

Платон. Один із сотні? А дев'яносто дев'ять уже обійшов?

Віля. Ваш син правофланговий.

Входять Петро і Ліда, несуть на стіл сніданок.

Ліда. Віля і Петро — шампанське, а ви, тату?

Платон. Нічого.

Віля. Ми люди цивілізовані, не будемо переобтяжувати себе умовностями. До вас приїхав батько. Вам краще побути самим, мені ж головне вирішити свої справи і піти. На мене чекає цікаве товариство.

Петро. Що хотів?

Віля. Допомоги з квартирою. Не в плані світлого майбутнього, а вагомо, грубо, зримо...

Петро. Ти заслужив...

Віля. Краще сказати, заробив... Дуже не люблю слова «заслужив». У нього якийсь присмак...

Платон. «Заробив» — краще слово.

Петро (*засміявся*). Змовилися. Коли вже на те пішло, це ти, Вілю, мав би ставити мені шампанське. Вважай — маєш квартиру.

Віля. Мені ця казка подобається. (*Наче підраховує собі пульс*). Аж пульс зачастив.

Петро. Поки що йдеться про однокімнатну.

Віля. З акварелі на олівець!

Петро. У цьому році починаємо будувати.

Віля. В якому райському куточку?

Петро. В кінці Качаловської.

Віля (*помовчав — наче в умі оглянує те місце*). Інших полотен немає?

Петро. На жаль.

Віля. Спасибі за увагу!

Петро. Не влаштовує?

Віля. Хто буде жити в тому будинку?

Петро. Двісті квартир, двісті сімей.

Віля. Точніше, близько тисячі невинних — засуджених до каторги...

Петро. Замудро висловлюєшся.

Віля. Петре Платоновичу, вам не підходить роль наївненького чиновника. Добра і щастя! (*Поклонився, виходить, наспівуючи пісню: «...А вігер часу підганяє кораблі, кораблі!...»*)

Петро. Перекиньте.

Ліда. Чого йому те місце не до вподоби?

Петро. Трохи шумно. Але ж місто не село, скрізь шум.

Ліда ставить на стіл шампанське, келихи.

Ліда. І сказала стиха мати:

— Їжте, діти, бо йде тато.

Петро. Ця пісня, здається, і не затихає в душі... Я іноді працюю і ловлю себе на тому, що беззвучно наспівую собі нашу сімейну пісню. Тату, який я щасливий, що ви приїхали.

Платон. Я теж. Побачив, як живете... Добре живете, Петре, дорожи роботою... Ще раз скажу, не ображайся. Багато тобі дають, тож і ти працюй на совість.

-Чується далекий чоловічий голос, що співає.

(Прислухається). Ану, тихіше. *(Пауза).* Наче Павликів голос... Таке вчулося, і снівся він...

Переміна світла.

Надвечір'я. Платон біля майстерні вистругує дерев'яну мережку. Повз двір проходить Віля.

Віля *(зупинився)*. Добрий вечір. Виходить, не помилився... ви таки майстер, і тут Петро Платонович зекономив... Він любить економити... Своє і чуже.

Платон. Зайди. Я навіть хотів тебе шукати.

Віля. Я вам потрібний? *(Заходить у двір)*. Портрет свій замовите? Не вийде!

Платон. А кого ж ти малюєш, коли не секрет? Кого скажуть?

Віля. Не так легко пояснити вам.

Платон. Спробую зрозуміти.

Віля. Шукачі женьшена довго, дуже довго ходять тайгою, поки знаходять заповітний корінь. Отак і я серед людської тайги шукаю того, хто засвітиться в мені... засвітиться — того й пишу.

Платон. Гарно сказав... Кудись поспішаєш?

Віля. Один мудрий чоловік говорив: хочеш скоріше дійти — не спіши! Хочеш довго прожити — не думай про це! Хочеш, щоб люди тебе любили, не лізь їм на очі!

Платон. З квартирою теж не поспішав?

Віля. І не поспішав, а спіткнувся.

Платон. Що ж воно за місцина на Кашаловській?

Віля. Цікавить?.. Може, Петро вам теж квартиру там пропонує?

Платон. Що за місцина — розкажуй.

Віля. З одного боку завод, наче зіпсований велетенський шлунок, бурчить, бурчить день і ніч. З другого — за п'ять років збудують міст, і весь вантажний транспорт по-під будинком піде... А якщо врахувати сучасну звукоізоляцію...

П л а т о н. Може, ти, синку, не в курсі... Буває, наба-
лакають.

В і л я. Інформація точна!

П л а т о н. Знали і робили?

В і л я. Типовий випадок.

П л а т о н. І жити, кажеш, там погано буде?

В і л я (*засміявся*). Весело! Закінчили інтерв'ю... До-
звольте відкланятися.

Виходить.

Переміна світла.

Ліда в кріслі-гойдалці гортає журнал. Петро за столом пере-
гортає газети, помітно хвилюється.

Ліда. Петрику, не хвилюйся. Платон Микитович скоро
прийде.

Петро. Не збагну, що сталося? Тато збирався сьогодні
додому... Раптом забажалося поїхати в місто, до того ж
одному, без мене...

Ліда. Може, щось надумав купити?

Петро. Неділя, магазини зачинені.

Ліда. Не дитина, не заблукає.

Петро. Пора б уже й прийти.

Ліда. Почекаємо. Гадаю, на обід повернеться.

Петро. Лідок, давай пройдемося перед обідом.

Ліда (*підводиться*). До автобусної зупинки.

Петро (*усміхнувся*). Вгадала, думаю, зустрінемо тата.

Ліда. При батькові ти ще хлопчакуватіший. Ходімо,
мій хлопчику.

Виходять.

Заходять Платон і Віля.

В і л я. Оно ваші кудись пішли.

П л а т о н. Мабуть, на зупинку мене стрічати.

В і л я. Побачать таксі, догадаються, що ви приїхали.
Дивіться, вже повернулися. Піду. Бо й мені дістанеться.

П л а т о н. Гадаєш, нічого не вийде?

Віля. Якби навіть знали, що завтра та місцина провалиться або там вибухне вулкан, все одно будуватимуть, бо є підпис, є резолюція, є постановова...

Платон. Навіщо перебільшуєш?

Віля. Для кращого сприйняття.

Платон. Які ж то господарі?

Віля. Всі вони чийсь сини, чийсь онуки... Добра і здоров'я, Платоне Микитовичу. *(Виходить)*.

Заходять Ліда і Петро.

Ліда *(глянула на годинник)*. Без десяти третя.

Платон. Я вчора замітив, що ви о третій обідаєте, ну, й старався не запізнитися.

Ліда. У мене все готове, навіть вареники з медом. Хто забажає, можна й з сметаною. *(Іде в хату)*.

Платон. Поговоримо, Петре, поки Ліда приготує.

Петро. Де ви були?

Платон. На Качаловській.

Пауза.

Петро. Віля возив?

Платон. Я його... Він мов за провідника був.

Петро. Воно вам треба?

Платон. Колись малим ти просився: «Поведіть, тату, на завод, покажіть, що ви там робите». І я водив тебе. А тепер захотілося подивитися, що син робить.

Петро. Не тільки я...

Платон. І ти.

Петро. Державна комісія...

Платон. Державна!

Петро. Віля вас потягнув! Хлопчик хоче чужими зубами мене вкусити.

Платон. На Качаловській уже екскаватори морди позадирали.

Петро. Ви приїхали до нас на пару днів у гості... То вже коли й вести мову, то про своє, про наше... Я все думаю, як Павлик...

П л а т о н. Я теж думаю. (*Пауза*). А ти, Петре, жив би в такому будинку, як на Качаловській?

П е т р о. Припекло — жив би...

Видно, приховує роздратування. В цей час непомітно входить Ліда, сідає на стілець, слухає розмову.

Щоб ~~з~~кінчити... Давайте зараз відповім на всі питання, пов'язані з цим будинком, точніше, з його будівництвом.

П л а т о н. Так би й давно — поговоримо, синку. Ти ж розумний хлопець.

П е т р о. Слухаю, тату.

П л а т о н. Ти теж підписувався, що там можна будувати?

П е т р о (*посміхнувся*). Підписувався.

П л а т о н. Така посада в тебе?

П е т р о. Така.

П л а т о н. А коли б твого підпису не було, строїли б чи ні?

П е т р о (*завагався*). Може, й ні. (*Посміхнувся*). Питань у прокурора більше немає?

П л а т о н. Є. А чому все-таки підписав?

П е т р о. Усе не так просто, як ви думаєте... Ну, як вам сказати... Якби збудували десь подалі — зв'язати його з комунікаціями коштувало б дорожче, довше тяглося б саме будівництво. А тут ми вкладаємося в строк. І потім цей будинок, так би мовити, прикрасить, увінчає Качаловську вулицю. Вимальовується певний ансамбль...

П л а т о н. Але ж сотні людей трудом заробили, чекають на квартиру, на свій куток, затишок... Квартира не готель — приїхав, поїхав. Там будуть народжуватися, життя проживати, вмирати. А ви: «комунікації», «план», «увінчати Качаловську».

П е т р о. Живуть, умирають — далеко, тату, заглядаєте.

П л а т о н. Завод гуде. За п'ять років міст, машини задимлять, заревуть...

Петро. Міст буде за п'ять років. Про нього мало хто й знає.

Платон. І за п'ять років мешканці поскаржаться, почнуть розбиратися, а там і твій підпис, Петре. І скажуть: совісті в нього не буде, і з роботи наженуть, і все — шкереберть.

Петро. Тату! *(Пояснює тоном учителя)*. За п'ять років я, може, й не працюватиму тут, переведуть на іншу роботу. За п'ять років кому захочеться повертатися до будівництва. А коли й розглядатимуть, то в крайньому випадку догана. Ось так! *(Пауза)*. Лідо, ми закінчили державну розмову. Можна обідати. Я, тату, дістав чеське пиво. Спеціально для вас, я пам'ятаю наші обіди з пивом, раз на тиждень. У вас залишився той кухоль череп'яний, не побили?

Платон. Цілий.

Петро. Пиво з таранечкою — вищий делікатес!

Платон. Петре, скажи, ти любиш свою землю, людей своїх, державу свою?

Петро *(спалахнув, тихо)*. Тільки вам я прощаю такі запитання!

Платон. Любиш, інакше й немислимо. *(Пауза)*. А знаєш, хто найбільше шкоди приносить землі нашій, людям, державі нашій? Маленькі временщики!

Петро. До чого я тут?

Платон. До того! У тобі теж временщик обізвався... За п'ять років, мовляв, може, мене на цій роботі й не буде. Мовляв, інший буде відповідати — ось і вся філософія временщика. Наробить, напакостить, наплутас, грядку свою споганить, потім на іншу роботу сам піде або перекинуть... І сухим з води! За кожен рік, за кожен місяць, за кожну годину своєї роботи — відповідай! Помреш, і тоді пам'ять про тебе відповість за діла твої. Інакше немислимо... *(Пауза)*. Кажеш, у крайньому разі догана. Оті догани в печінках народних відболюють!.. Догани! Всі догани, винесені в країні, можна в один сейф зібрати! Чувш,

в один сейф! А браковані будівлі, завод, знищені ріки, тисячі машин та на мільярди бракованого ганчір'я... Це ж ті самі догани, їх не сховаєш у сейф. *(Посміхнувся)*. І не побачиш її на чоловікові! Хоч би її, як гирю, на шию чіпляли, сучі сини, аби поперек тріщав від неї! Ось так, мій сину...

Петро. Послухати вас, за кожную дрібницю — суд?

Платон. Труд людський цінувати треба, як свій! Людину цінувати й себе!

Ліда приносить пиво, наливає його в бокали, подає Петрові й Платонові.

Жильці... А можна сказати, ті, що податок платили, щоб в інститутах учити вас... вивчили, а ви їм на Качаловській...

Ліда. Випийте, оратори.

Петро. Я аудиторія, а тато оратор.

Платон. Є такі, синку, що мене по-всякому прозивають: і жмикрут, і користолобець, і сквара... нехай собі. Іноді побачиш: труби валяються поржавілі, купа цементу під дощем пропала... І мені жаль, повір, як свого, аж у грудях пече... Бо воно таки наше... спільне... Держава в нас така! Хочемо жити добре. Від заводу аж до соломинки, до гвіздочка, до цеглинка — все берегти треба! Скупими бути! А не розкрадниками і байдужниками! Скупими!!! Інакше і немислимо!

Петро. Будемо кінчати диспут.

Платон. Будемо... *(Пауза)*. Поки не пізно, напиши, синку, куди слід... Напиши: помилився. Зізнайся, що помилився. Хай будують не там... Сядь і напиши.

Ліда. Так просто: сядь і напиши.

Петро *(здивовано)*. Що написати?

Платон. Що жити там людям не можна. І доведи.

Петро. У вас відсутня логіка. У будівництво вкладемо вже десятки тисяч карбованців. Закликаєте скупим бути, а тут — тисячі на вітер. Хто дозволить?

П л а т о н. А витратити мільйон на будинок, в якому жити каторжно, мільйон — ще більше марнотратство... і зневага до людей... Тож, поки не пізно, пиши...

П е т р о. Власне, чого я маю тримати звіт перед вами за свої службові справи?

П л а т о н. Я твій батько.

П е т р о. З піонерського віку давно вийшов.

П л а т о н (*не стримав гнів*). З віку сина мого не вийдеш ніколи! Тебе називають не Петько, а Петро Платонович! І Платон за тебе, за діла твої відповідає. І совість роду свого не дам плямити!

Л і д а (*проспівала*):

І повчала стиха мати:

— А як жити — скаже тато.

Петро кинув у її бік сердитий погляд.

Просто пригадала.

П е т р о (*йому не по собі, налив пива, пробує посміхнутися*). Напишу... Підтвердиться, припинять будівництво, а мене з роботи...

П л а т о н. Жаль... та нічого не зробиш. Так сталося. Знайдеш іншу.

П е т р о. Така робота, як моя, на дорозі не валяється.

П л а т о н. Яку вже дадуть.

П е т р о. З партії теж...

П л а т о н. А якщо й з партії... Тут нічого не вдієш. Значить, не може партія таких тримати! Вона є і має бути чистою! Свою совість відбілиш. Вину трудом спокутуєш, може, повернуть.

П е т р о (*вдарив кулаком по столу*). Досить, награвалися словами... (*Схаменувся*). Вибачте, не стримався... Але ж і ви, тату... В держави багато організацій і органів, яким належить перевіряти і наглядати.

П л а т о н. У держави вас мільйони — за всіма і не встежиш, а в мене вас четверо. Кожного мушу бачити і за

кожним наглядати! Споконвіків так велено батькам! Інакше немислимо.

Петро. Вас не переконаєш... Давайте хоч перепочинемо...

Платон. Напиши, а потім перепочинемо.

Петро. Що написати?!

Платон. Я, Ангел Петро Платонович, хочу зізнатися...

Петро (*хрипло*). Ну й пишіть!

Платон. Писати будеш ти!

Завіса. Чути Платонів голос: «Я, Ангел Петро Платонович, визнаю, що постановою про спорудження житлового будинку на Качаловській вулиці помилкова. Велика вина в цьому і моя...»

Голос Платона затихає. Виникає спів під гітару: «...А вітер часу підганяє кораблі, кораблі, кораблі!...»

КАРТИНА ЧЕТВЕРТА

Рапня осіп. Подвір'я Платона. Платон майструє. Заходить Крячко, спостерігає за Платоном.

Крячко. Сонеш уже, Платоне... А чого? Діти обшматовують, обкусують здоров'я батьків. Павлика не чути? А як Петро? Переживає?.. Така робота була, а тепер рядовим інженером. Залишив квартиру. Соромно стало — і до батька! А Ліди не видно. Кинула? Така красива, їй гроші треба, а рядовий... вже не той коленкор. І Федір, бачу, ходить з докторшею... В них і досі не визначено. Діти! (*Пауза*). Але твої хоч на волі, а мого на три роки в колонію... Їздив, провідував... Там така шпана, що попа туди посади — вийде звідти бандюгою першого гатунку! (*Пауза, виймає з кишені слоїк*). Був оце в аптеці, купив настоянки конвалії. Ти ще міцний, а я на ліках... (*Подивився*). Мляр іде. П'яний як чіп. Мабуть, до тебе.

Заходить Мляр. Спершу ледве вловлюється, що він п'яний.

М а л я р (*оглянув дворище, ніби хотів переконатися, що їх тут лише двов. Підійшов до Крячка*). Громадянин Крячко, активіст і агітатор, член товариського суду ЖЕКУ, батько арештанта... Який ще в тебе чин? Згадав — пенсіонер! Нічого не робиш, а тебе годують, одягають... А навіщо? Добриво для суспільства! Ось ти хто!

К р я ч к о. Маляре! Малюй, а людей не чіпай.

М а л я р. Не сердься, товаришу Крячко. Я без злоби, я просто почав розглядати людей, заходячи їм з тилу... В анфас вони ченурні, а з тилу обліплені кізяками життя... І хочеться мені скласти книжку «Хто є хто?».

К р я ч к о. Починай з себе.

М а л я р. Я особистість складна. Ти, Крячко, дивився коли-небудь у довжелезну трубу, що лежить на землі? Глянеш — і далеко-далеко маячить кружечок порожнечі. Отак я іноді життя своє бачу — як труба... І з цього, і з того боку порожнеча. (*Сідає на стілець, голова важко падає на груди, ніби раптом задрімав*).

К р я ч к о. Набрався спозарання, а мо', ще вчора.

П л а т о н. Ітимеш, забери його. Додому заведеш.

К р я ч к о. Його нести треба, а сил немає.

М а л я р (*прокинувся. Знову оглянув подвір'я*). Платоне Микитовичу, підійдіть. Хочу вам щось сказати при свідках.

Платон підходить.

Я прийшов до вас свататися... Віддайте мені мою жінку. Так-так, віддайте! Живемо ми ще не розведені, в одній квартирі, але вона вже ваша... Віддайте! Я заново з нею одружуся. Весілля відгуляю. Бувало, і лаяв її, і бив по-отроху... Бачите, як на духу перед вами... Зраджував, бувало, тому що вона мені здавалась якоюсь прісною: і очі, і руки, і як повернеться, як пройде — все мені не подобалося, а тепер... (*Виривається безглуздий сміх*). Усе подобається!.. Подобається!.. Віддайте мені. Могорич... Заново весілля відгуляємо.

Крячко. Не до Платона, до Федора апелюй...

Маляр. У Платонові собака заритий, він діло вершити! *(Наче щось згадав)*. Вона безпутна ганчірниця, їй аби наряди, вона розорить Федора і вас. Вона звикла... У мене навар був, і все вона... Не до вашого двору. Голова болить... Забув похмелитися...

Крячко. Ходімо, проведем.

Маляр. Тут недалеко. «Чорнило» продається. Але похмелюсь і прийду, я вам таке розповім...

Крячко і Маляр виходять. Потім Маляр повертається.

Забув сказати... спалою я ваше коршаче гніздо, а її скалічу. І буде ще одна історія з епілогом... *(Виходить)*.

Платон Микитович сів па край столу. Видно, і на душі важко, і серце болить. Не помітив, як зайшов Павлик. Віп наче змужнів, наче аж виріс — а може, йому надає такого вигляду прикрашена численними кишеньками та змійками куртка.

Зайшов у двір, піби в хату, зняв кепку. Дивиться на батька, від хвилювання слово приготовлене загубилося.

Павлик. Тату...

Платон не оглянувся, може, не дочув, а може, думає, що почулося.

Тату!..

Платон *(оглянувся)*. Це ти?.. Павлику... *(Підвівся)*.

Павлик. Я, тату.

Платон. Повернувся... *(Пішов, зачинив двері майстерні)*. Де пропадав?

Павлик. Як мама?.. Дома все благополучно?

Платон. Помаленьку, все благополучно... Інститут не кинув?

Павлик. Домовився на вечірній... А канікули — і оце трохи Вересня захопив — на Півночі у будівельному загоні...

Платон. Таки поїхав?

Павлик. Поїхав і не шкодую... Важко було, а потім оговтався.

П л а т о н. А Оля?

П а в л и к. Зі мною. Їсти бригаді варила... Заробили ми там, тату, чимало... Близько двох тисяч...

П л а т о н. Такі великі гроші?

П а в л и к. Великі? Подивіться на руки...

П л а т о н. Пробач, синку, що тоді так...

Пауза. Батько і син паче в душі пережили ту пам'ятну розлуку.

П а в л и к. Було і минуло.

П л а т о н. І Петро живе з нами...

П а в л и к. Переїхав сюди на роботу?..

П л а т о н. Додому приїхав і на роботу тут влаштувався.

П а в л и к. А Ліда?

Пауза.

П л а т о н. Оля чого ж не прийшла?

П а в л и к. Ми завтра, на суботній обід.

П л а т о н *(якимсь голосом, наче стримуючи і плач, і радість)*. Збирається сім'я... Синку, Павлику, здрастуй! *(Шідійшов, обняв сина)*.

Переміна світла.

З протилежних боків виходять Та н я і Ві л я. Вони вже до цього поміtilись одне одного. Наблизились, зупинились. Очі в очі, паче їм не розминути ся, наче вичікують, хто перший скаже слово.

Т а н я. Так вдивляєтесь, наче впізнаєте?

В і л я. Упізнаю.

Т а н я. Мене?

Пауза.

В і л я. Свою суджену в тобі.

Т а н я. Ви...

В і л я. На цьому й зупинимось, дівчинко. *(Рухом руки наче зняв з очей полуду)*. Буває ж таке, наче долю свою зустрів... А тепер спокійно подивлюся. Когось ти нагадуєш... Чи не донька Ангела Платона Микитовича?

Т а н я. Так... *(Ніяк не може отямитись від враження зустрічі)*.

В і л я. Де він живе?

Т а н я. Тата зараз немає вдома.

В і л я. Коли буде?

Т а н я. На обід. Сьогодні о п'ятій на обід, ми всі збираємося.

В і л я. То я зайду о сьомій.

Т а н я. Можна й зараз.

В і л я. Мені пообіцяли номер у готелі... За пару годин.

Т а н я. Що татові сказати?

В і л я. Приїхав Віля. Портрет його писати.

Т а н я. Татів?

В і л я. Скажи, він засвітився...

Т а н я. Засвітився?.. Не розумію.

В і л я. Платон Микитович зрозуміє. Таню, ви теж будете о сьомій? *(Виходить)*.

Т а н я. Художник... Малювати портрет тата, а може, як той кореспондент, утече. Везе ж мені на зустрічі. Татові не буду зараз говорити, скажу після обіду.

КАРТИНА П'ЯТА

Подвір'я Платона. Уляна накриває на стіл. Таня зачісується; Федір лагодить стілець. Платон мив руки, біля нього стоїть Оля з рушником. Павлик виносить батькове крісло.

У л я н а. Федоре, залиш той стілець. *(Підраховує стільці біля столу)*. Тут уже всім вистачить...

Ф е д і р. Пару хвилин...

П л а т о н. На Північ злітали. Мама знає?

О л я. Ми з Павликом написали.

Т а н я. Тату, тільки пиво чи й вино можна? На честь приїзду Павлика.

П л а т о н. Обійдемося.

Федір (*відремонтований стілець ставить біля столу*).
Хай буде вино на столі.

Павлик. А борщ як пахне!

Заходить Ліда, як завжди, модно вдягнена, але без речей. Усі здивовані, аж очам своїм не вірять.

Ліда (*усміхнулася*). У театрі це називається — віма сцена. Дивуєтесь, ніби я з того світу, і ви теж, Платоне Микитовичу, здивовані?

Платон. Без речей?..

Ліда (*мовляв, як бачите*). Без речей легше.

Входить Петро, не бачить Ліди.

Петро. Хто допоможе? Розучився галстук зав'язувати.

Помітив Ліду, довга пауза. Тиша. Ліда підходить до Петра, зав'язує галстук. Відступила на півкроку і майже закричала.

Ліда. Петрику, поцілуй же, клята душа твоя. (*Кинулася, обняла Петра*).

Уляна (*перехрестилася*). Слава богу!..

Федір (*усміхнувся*). До того йшлося...

Ліда (*до Платона*). Хотіла розлучитися, щоб не бачити його. Знаєте, що устругнув ваш синок? Написав: «Можеш до мене не повертатись, я тебе зрозумію і прощу, мене вже зняли...» Та напиши, що старцювати пішов, однаково ж любити буду... Доленько моя ти ясна.

Таня. Лідо, давай я від усіх присутніх розцілюю тебе. (*Цілує*). Ти наша!

Платон. Наша...

Таня. А ти ще більша модниця...

Ліда. Бо тепер я маю ще більше подобатися чоловікові... Бач, пробував відмовитися.

Платон. А речі на станції? У камері?

Ліда. Не дотягнула сама, набрала всього, ще й машинку друкарську... Я ж до заміжжя вчилася стенографії і друкуванню. Тепер візьмуся.

П л а т о н. Ти ще й така?

Л і д а. І така...

У л я н а. За стіл, діти.

Т а н я. О, це сьогодні свято — так свято!

Уляна підраховує стільці.

Це зайвий...

Ф е д і р. Хай стоїть...

Коли вже всі сіли, Платон Микитович дістає блокнот, падіває окуляри.

Т а н я. Тату, заради гостей можна б було експропріацію перенести на завтра.

П л а т о н. Тут гостей немає, всі свої.

Федір, що весь час поглядав на дорогу, підвівся. Заходить К л а в а.

К л а в а. Добрий день, моя доля не вмерла, на обід потрапила.

П л а т о н (*підвівся, пішов назустріч*). Не вмерла! Може, тільки народилася... (*Підійшов, підвів до вільного стільця*). Сідай обідати з нами. Оце, запам'ятай, Клаво, твоє місце буде і стілець твій. (*Повернувся до свого крісла*).

Т а н я. Тату, перенесемо на завтра.

П л а т о н. Навіщо переносити?

Т а н я (*подає гроші*). Сто сімдесят. Тридцять залишилася на курси.

П л а т о н. Вже нічого.

Т а н я. У складальний перейшла.

П л а т о н. Мовчала?

Т а н я. Сюрприз.

Ф е д і р (*подає гроші*). Двісті вісімдесят... !

Т а н я. Росте людина... Похваліть, тату.

П л а т о н. Йому багато й треба.

П е т р о. Візьміть, тату, й мої.

Платон подивився на Лиду.

Л і д а. Беріть, беріть. Традиції Ангелів порушувати не треба.

П л а т о н. Я вже завів графу на тебе, Петре. Скільки ж?

П е т р о. Сто сімдесят п'ять.

П л а т о н. Малувато...

П е т р о. Гола зарплата... Прогресивка в кімці кварталу.

П л а т о н. Придивляйся, як можна приробити.

П е т р о. Придивляюся.

П а в л и к. Тату, а від нас з Олею вам подарунок.

Оля і Павлик виносять вузол, розв'язують, там кожух. Павлик накидає батькові на плечі.

П л а т о н. Оце кожух, зпосу йому не буде... Павлику, Олю, спасибі вам... Але, Павлику, цим не відбудеш. *(Повертається у крісло)*. Ото ви заробили з Олечкою близько двох тисяч, теж треба сюди. *(Стука пальцем по блокноту)*.

Т а н я. Тату, це вже незволений прийом.

У л я н а. Лише в пір'ячко вбиваються.

Ф е д і р. Вони ж студенти.

П л а т о н *(наче й не чув, що говорили)*. Треба сюди. У Федора назбирано, вистачить на кооперативну квартиру. А в Петра, як у Сквороди, тільки книжки. Треба йому допомогти на кооператив. Ти, Павлику, житимеш у нас. Учитесь обоє, треба вам і їсти, і все приготувати. Словом, житимете у нас.

Т а н я. Тату, це нарада чи директива?

П л а т о н *(ледь усміхнувся)*. Постанова. *(Згорнув блокнот, зняв окуляри, підвівся)*. Сьогодні пообідаєте, дітки, без мене. Піду відпочину... *(Пішов до хати, на ганку оглянувся на свої, ніби хотів повернутися, і пішов до хати)*.

Л і д а. Платоне Микитовичу, як же...

У л я н а. Хай трошки полежить, притомився.

Т а н я. Постанову будемо обговорювати?

О л я. Ми з Павликом згодні, як тато сказали.

В цей час вривається музика, пісня «Мой дед — разбойник»... Воша глушить усе, через деякий час обривається.

Т а н я. Ванько повернувся!
Ф е д і р. Йому ж три роки колонії дали.
У л я н а. Схаменувся, і помилували...
Т а н я. Прийшов — і знов за свою музику. Подзвоню.
У л я н а. Хай грає, перетерпимо...

Музика уривається.

Ф е д і р. Візьмусь за Ванька.
Т а н я. Поб'вш?
Ф е д і р. На завод поведу.
Т а н я. Я допоможу.

Заходить К р я ч к о.

К р я ч к о (*про себе*). Зібралось стільки, що й не полічити. Доброго вам дня!

У л я н а. Син повернувся? Це вам радість...

К р я ч к о. Де там повернувся... Ще в колонії бути та бути...

Т а н я. А музика?

К р я ч к о. Така туга найшла на мою душу, туга за сином... Взяв та й увімкнув його музику. Хоч на секунду, наче він у хаті... (*Пауза*).

У л я н а. Сідай, пообідаєш з нами.

К р я ч к о. А де Платон Микитович?

У л я н а. Відпочиває.

К р я ч к о. Платон відпочиває? Світ не бачив. Піду до нього.

У л я н а. Усе прохолоне... Обідайте. Федоре, наливай вино.

Федір наливає в чарки.

Л і д а. Кому ж перший тост? Найстаршому.

Т а н я. Або наймолодшому. Мамі або мені.

У л я н а. Говори, доню, ти, який з мене оратор.

Т а н я (*піднімає чарку*). За тата! Але, перш ніж випити, давайте заспіваємо нашої дитячої. Побачите, тато

вийде! Він не признається, а любить цю пісню. (*Починає повільно, а згодом усі*).

І сказала стиха мати:
— Не пустуйте, бо йде тато! —
І сказала стиха мати:
— Спати, діти, бо йде тато! —
І сказала стиха мати:
— Їжте, діти, бо йде тато!

На ці слова виходить з хати К р я ч к о, іде аж на авансцену, сам не свій.

І сказала стиха мати:
— До роботи, бо йде тато.

К р я ч к о. Як їм сказати, що в них уже немає тата! Уже немає батька! (*Ледве стримує чоловічий плач*). Уже нема Платона!

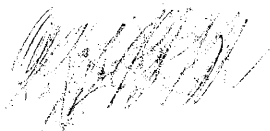
І сказала стиха мати:
— Хоч женитись — спитай тата.—
І навчала тихо мати:
— А як жити — скаже тато.

З а в і с а

КАМІНЬ РУСИНА

Народна дума

ДІЙОВІ ОСОБИ:

Кий.

Либідь.

Хорив.

Щек.

Ярид.

Воєслав.

Ратибор.

Жаданка.

Чародій.

Добродій.

Борич.

Доброніга.

Яска.

Степовик.

Ромей.

Бож.

Посол.

Злодій.

Жінки і чоловіки.

1-й Воїн.

2-й Воїн.

ДІЯ ПЕРША

КАРТИНА ПЕРША

...І музика, і пісня без слів — вони звучать, піби в невидимих глибинах. Затихають... І тоді теж, наче з невидимих глибин, г о л о с К и я: «Слово моє, перепливи ріку часу, перейди ліси часу, пронесись степами часу, перелети гори часу; слово моє — слово про Київ-град!» Ніч. Непроглядна темінь. Час від часу на неї падає відблиск далекого полум'я. Падає і зникає. Від цього темінь стає ще чорнішою. Ніч не спить. То крик сполоханого птаха, то звірина озветься, то мовби далекий плач чи пісня долетить. То якісь дивні звуки вчуваються, мабуть, їх народжує таємничість і тривога ночі.
Освітлюється постать Р о м е я.

Р о м е й. Господи всемогутній і всемилостивий, захисти мене. Не з своєї волі опишився я в цьому краї, повному страхів і невідомості. Не з своєї волі!.. Звелів мені золотий Константинополь іти в краї слов'янські, іти дивитися і слухати. Все бачене і чує записувати, аби знати цей народ. Бо землі слов'янські мають стати володінням святої імперії, а люд — покірним слугою ромеїв. Скільки разів умирав і вроджувався місяць, а я все йшов і йшов! А слов'ян — наче море розлилося, і краю йому не видно. Дійшов аж до високих берегів великої ріки. Живе тут народ вельми дикий. Слухайте мене, люди! Скоро буде п'ятсот років, як народився Ісус, а народ, що живе тут, наче не відає про це. Нема в нього храмів божих! І досі ці дикі люди поклоняються ідолам. Та й усе в них святе: і вогонь, і вода, і дерево, і грім, і небо, і земля, а паче всього сонце! З ним вони розмовляють, щось йому дарують, щось випрошують! Живуть вони великими сім'ями і родами. Коли на них нападають степовики — то і кінні, і піші, і воїни, і жінки, і навіть діти б'ються страшно і люто, а не відступають зі своїх земель, хоч і є куди. Дикий народ! *(Прислухається).*

Я живу серед них і боюся — уб'ють або вдушать... Ось і тепер вони чомусь збираються у цю глухомань — і воїнство, і простолюдини — незчисленно. Може, сю ніч принесуть своїм ідолам у жертву людину? Але кого? (*Прислухаться*). Господи, спаси мене! (*Хреститься, світло гасне*).

Провалля ночі ховає в собі багатолюддя, видно лише постать К и я у відблисках полум'я. Простоволосий, у розстебнутій білій сорочці, підперезаний широким поясом, без зброї. Голоси, звернені до К и я, не повторюються — кожен раз інший голос.

Г о л о с. Перед тобою бог і люди, вони хочуть почути твоє слово!

К и й. Скажу!

Г о л о с. До слова чистого, правдивого готовий?

К и й. Готовий!

Пауза.

Г о л о с. Чи погрішив ти перед матір'ю, яка дала тобі життя?

К и й. Ані діянням, ані словом, ані мислю не погрішив!

Г о л о с. Чи умієш засівати поле?

К и й. Умію, і люблю, і сію!

Г о л о с. Чи знав ти страх у бою?

К и й. Які у страху очі, ще не відаю!

Г о л о с. Чи опускав ти меч на голови невинних?

К и й. Не опускав і опускати не буду!

Г о л о с. Чи болить твоє серце, коли бачиш біду ближнього?

К и й. І люду нашого біду, і його біль, і горе, і радість беру у своє серце!

Г о л о с. Чи не вознесе тебе над нами гординя?

К и й. Народ — ріка, а я у ній лише краплина!

Г о л о с. А якщо забудеш сказані сьогодні слова?..

К и й. Скараєте мене на смерть!

Пауза.

Г о л о с Я р и д а . Я , і мої воїни , і весь наш люд кладемо меч до твоїх ніг і нарікаємо своїм князем!

Г о л о с Р а т и б о р а . Я , і мої воїни , і весь наш люд кладемо меч до твоїх ніг і нарікаємо своїм князем!

Чиїсь руки накидають на плечі Кия білу кирею.

Г о л о с и . «Віднині ти наш князь!», «Наш повелитель!», «Слуга народу нашого!», «Віку князю!», «Сили князю!», «Слави князю!», «Сонця князю!»

Зникає полум'я. Запанувала темрява і тиша.

Пауза.

Народжується світанок. Звучать чоловічі й жіночі голоси. Спочатку як пісня без слів, а потім уже чути молитву.

Сонце красне!

Ми, твої діти, чекаємо тебе!

Ти прокинься, пробудись, усміхнись.

Вінець одягай вогняний.

Сонце красне!

Вже зоря повела білих коней тобі,

Вже зоря повела білих коней тобі,

Сонце красне!

Ми, твої діти, чекаємо тебе,

Бери лук і стрілу золоту,

Чорну ніч за лісом прожени.

Сонце красне!

Вже червоний орел на край неба злетів.

Вже червоний орел на край неба злетів.

Сонце красне!

Ми, твої діти,

Ми, твої діти,

Ми, твої діти, чекаємо тебе!

Засвітилося небо. Замріло, завиднілося безмежжя луґів, лісів, пагорбів, килимів степу. Безмежжя перестелене голубим полотном ріки. Правічне дике безмежжя! Вершина стрімкої гори. Віття велетенського дуба обрамлює галявину. Біла кирея недбало кинута на корієвище. Кий ніби ще вслухається в молитву.

К и йМи, твої діти, чекаємо тебе! Подивися — збулося! Важкою дорогою, а дійшли! І землі, і люд, і воїнство злиди в єдину силу! А сила велика! Ха-ха! Сила моя! Куди я коня поверну — туди все воїнство!..

Входить Ч а р о д і й, біла борода, біла одежа. Видно, старість перемалювала його на свій лад, а силу не змогла забрати. Він зупиняється на відстані. Вступив погляд у Кня, ніби хоче прочитати його думки.

Довга пауза.

Ч а р о д і й *(голос чистий і сильний)*. Князь! *(Пауза)*. В князі пішов! Забаглося влади над людьми? Над життям їхній влади? *(Пауза)*. Таких щедро земля родить!.. Забаглося багатства, здобичі більшої?! І таких родить земля! Забаглося слави, щоб аж голова туманилась?! І таких багато віється світом! Чи, може, ти розумом вищий за інших? Розумом вищий!.. *(Ніби засміявся)*. Ні, цього ти знати не можеш! Висоту твого розуму знатимуть люди, які житимуть після тебе!.. Чого тебе занесло сюди? Половати? Від степовиків переховатися? Перезимувати?

К и й. Хто ти?

Ч а р о д і й. Не чую, але здогадуюсь — запитуєш, хто я. Ще й сам не збагнув, навіщо я вродився і навіщо живу!

К и й. Скільки тобі літ?

Ч а р о д і й. Літ, може, й сто.. А жив усього чотири!.. Один — коли батька з неволі визволив. Один — як залізо навчився варити. Один — коли траву знайшов, що рани від отруйних стріл гоїть, і один — коли Світовида врятував при набігу степовика, — отож чотири роки жив. А решта ніякого сліду не лишили. Їх і лічити не треба. П'є людина воду — і птахи п'ють! Їсть — і звірина їсть! Множиться — всяка твар множиться!

К и й. Воював?

Ч а р о д і й. У житті завжди зустрічається розумний з дурнем... Один іде будувати, другий палити... А ти, князі, кого хочеш зустріти?

К и й. Кого боги пошлють... Де живеш, старче?

Ч а р о д і й. У печері.

К и й. Сам?

Ч а р о д і й. Удвох із Світовидом. Живемо, мовчимо — як два камені поруч.

К и й. Пора виходити з печери. Ось тут і поселяйтеся із Світовидом.

Ч а р о д і й. Подивимося на діла твої. (*Виходить*).

К и й. Діла мої... Скільки разів уже народжувалося сонце відтоді, як люди нарекли мене князем, а я мовчу. Вони чекають мого мудрого слова, а я мовчу. Мовчу, бо в намірах своїх не певен. Запитати богів?.. Білі боги пошлють битви. Поле усіяне трупами ворожими... Чорні боги теж пошлють битви... поле усіяне трупами наших воїнів... Невже тільки битви?! Тільки війни на цьому світі?! Хто мені скаже?.. (*Відходить у глибину сцени*).

Входить Л и б і д ь.

Л и б і д ь (*зачарована краввидом*). Тут, ніби вві сні, так гарно-прегарно!.. А як далеко видно звідси! Земля — наче її хтось величезними квітами вишив, а річка — мов голубе полотно... І он річка, і там річка... Річки просто огорнули ці кручі. А ліс! Деревя — аж земля під ними гнеться... (*Пауза*). Я знаю, що це за місця! Тут живуть боги! І я б тут жила... (*Пауза*). Тільки щоб і він теж тут жив... Я так його кохаю!.. Хоч би хтось не почув, адже мені не можна вимовляти цього слова, бо літа ще не вийшли. Не можна казати цього слова, доки він свого не скаже... Я чекатиму, мені легко чекати, бо його душа оселилася в мені... Хоч би як далеко він був, а я його бачу. На небо гляну — він звідти мені усміхається. У воду подивлюся — погляд його зустріву. Тільки прислухаюся — голос його чую. Його називають Очима Князя. Бо він степами шугає-видивляється, чи степовик не повертає коней у землі наші. Скрізь літає, а до мене не прийде, бо літами я ще мала. Білі боги навіть мене обняти не дозволять йому... А не послухається — боги і люди скарають його на смерть. Хай мовчить. Однаково я знаю, що він думає. Його очі виповідають його думи... Гляну — і вони кажуть: «Либідь моя, ще трохи, і я скажу твоїм братам: — За дружину хочу сестру вашу Либідь». (*Пауза*). Вославе! Я не помилилась, я так

почула твої думи? (*Прислухається*). Хтось іде. (*Глянула*). Він! Він! Воеслав! (*Захвилювалась, якби крила, злетіла б. Врешті прибирає виразу спокою і погорди*).

Входить Воеслав. Молодий воїн. Видно, зібрався в дорогу. Зупинився віддалік.

Воеслав. Доброго дня, княжно!

Либідь (*підійшла до нього*). Щасливого дня й тобі, Воеславе. (*Стоять одне проти одного і слів не знаходять. Тривала мовчанка*). Знову в дорогу?

Воеслав. Воля князя.

Либідь. Зі степовиками зустрічатися не страшно?

Воеслав. Поки за мечі не взялися, вони — як усі люди, навіть пригощають.

Либідь. А чого ж ти цього року пішки повернувся?

Воеслав. Пригощають — коли кумисом, а коли — стрілою. Загинув мій кінь.

Либідь. Я теж виїжджаю в степ, аж туди, де їхній бог на могилі.

Воеслав. То небезпечно, княжно.

Либідь. Моя Ластівка прудкіша за вітер. Її й стріла не дожене.

Підходить Кий.

Кий. Вже зібрався?

Воеслав (*швидко повернувся, уклонився*). Хоч сьогодні, князю.

Кий. Пам'ятай, степовик підступний. На ближчих стійбищах спокій, баранину готують — не вір. Пробирайся далі, до інших стійбищ. Там веселяться — скачи далі. Біля третіх стійбищ вони можуть збиватися в зграї. Придивися, прислухайся, що степовик задумав. Обережний будь! Пам'ятай, ти — мої очі! Очі Князя! Очі воїнства нашого! Кюня візьми такого, щоб ні степовик, ні вовк не здогнав...

Либідь. Хай мою Ластівку візьме, прудкішої немає.

Кий. Вона справді не скаче, а літає... Бери, Воеславе, поки Либідь не передумала.

Воєслав. Приймаю твій подарунок, княжно. Проситиму білих богів здоров'я і щастя тобі.

Кий. Сю ніч і в дорогу!

Воєслав. Слухаю, князю. (*Виходить*).

Кий (*до Либеді*). То не дозволяєш нікому навіть торкнутися Ластівки... А тепер віддала Воєславу?

Либідь. Щоб він живий повернувся. Щоб він жив... Адже він — твої очі.

Кий. Стаєш дорослою. І від мене спасибі за Ластівку.

Либідь. Чув, мене тепер величають княжною?

Кий. Бо ти моя сестра.

Либідь. А ти чого день і ніч на цій горі, наче прикутий?

Кий (*посміхнувся*). Щось прикувало.

Входять Щек і Хорив.

Щек (*до Либеді*). Куліш сьогодні зварила... Я тобі за такий куліш десять куничок подарую.

Хорив. А я соболя!

Кий. А я лук змайструю такий, щоб стріла хмари діставала.

Либідь. Ні куніци, ні соболя, ні лука мені не треба.

Кий. Золота, перлів хочеш?

Либідь. Невістку бодай одну, щоб допомагала мені куліш варити. (*Чути голос: «Щеку!»*). І на весіллі погуляти хочеться.

Кий (*до Щека*). Тебе кличуть.

Либідь. То Щекова наречена. Така гарна, мов зозуленька.

Хорив. Вродлива дівчина...

Либідь. Хорив теж має наречену, і то таку, що може коня на скаку зупинити... І Щек, і Хорив уже давно б одружились, але ж тебе чекають, Кию. Ти старший, тобі першому одружуватись.

Кий. Встигнемо...

Входять Ярид і Ратибор.

Ярид. То один сидів тут, Кию, а тепер ціла сім'я зібралася... Чи не гніздо тут будете класти?

Кий. А чому б і ні?

Ратибор. Гарно, але дуже високо, сюди й тур не заблукає.

Кий. Не подобаються місця?

Ратибор. Місця божі! Навколо ліси, звіриною повні, у ріках риби хоч руками бери! А луги — з трави вершника не видно!

Кий. Чого це ти в латах і з мечем, ніби в бій зібрався, а не до князя на слово?

Ратибор. І до меча, і до лат звик, як до сорочки. Стільки років воюю, правда, нас за це люди й годують. Ми б'ємося, а вони годують.

Ярид. Даремно годують, ми й ложки каші не заслужили. Степовики на нас бігають і бігають.

Ратибор. Вони на нас, а ми на них!

Ярид. Князю, народ і воїни хочуть послухати тебе, а ти усамітнюєшся. Занедужав, чи що?

Кий. На здоров'я не жаліюсь.

Ярид. Довго відсиджуємося у цій глушині, наче від когось ховасмося.

Входить Жаданка. Помітно, з далекої дороги.

Жаданка (*зупиняється віддалік*). Хто з вас князь?

Ярид (*ступив кілька кроків до Жаданки, пильно глянувши на неї, видно, вона йому сподобалась*). Чого хочеш, дівко?

Жаданка. З князем говорити буду.

Ярид. Угадай, хто з нас князь, тоді він вислухає тебе.

Жаданка. У вас так ведеться? (*До кожного з чоловіків наближається, придивляється. Зупинилася проти Кия*). Ти князь, у твоїх очах світиться влада.

Кий. Що привело до мене?

Жаданка. Я з Позаросся. Степовик набігав...

Кий. Знаю, поскуб села.

Жадаюнка. Поскуб?! Де було село — чорне полотно згарищ. Де людська пісня жила — вовки виють. Ниви тужать! Жито вмирає без господаря!.. «Поскуб»!.. (Пауза).
У тебе є брати?

Кий. Ось вони — два брати.

Жадаюнка. А в мене було п'ять. А сестри?

Кий. Є сестра.

Жадаюнка. А в мене було чотири. Тепер нікого! Хто під ножем, кого в полон... У народі чутка йде — ми тепер сильні, об'єдналися, маємо князя... Відомсти степовику! Віп заспокоївся, роз'ївся, розжирів, як баран під осінь. П'є кумис, розважається з полонянками...

Ярид. Правду кажеш, дівко! Пора заплатити за все! Полум'ям зацвітуть стійбища, кров'ю похлинуться!..

Ратибор. Степовики як лихі хмари... Одна пройшла — упала градом, глядь, друга ще чорніша... Знову меча гостри.

Хорив. Не чекати їх! До них іти!

Ярид. Чого мовчиш, князю?

Кий. Зберемо народ, мисль йому свою повідаю, хай прийме її чи відкине!

КАРТИНА ДРУГА

За лаштунками чуються голоси: «Куди ідете?» — «За княжим словом!» — «Хто йде?» — «За княжим велінням». Освітлюється авансцена. Стежкою попід горою проходять чоловіки, жінки.

Входять Борич і Доброніга.

Борич. А людей скільки — і кінні, і піші, і човнами...

Доброніга. Такі ж дурні, як і ми. Куди йдемо?! Чого йдемо? Розуму не маємо?

Борич (сміється). Може, й не маємо. А йти треба, коли кличе князь.

Доброніга. Хай ті, що без дітей, а у нас їх на возі, як снопів. Не вірю!.. Мабуть, нас обдурили.

Борич. Може, й обдурили.
Доброніга. Мабуть, загоничі на полювання потрібні?
Борич. Може, й загоничі.
Доброніга. А мо', зберуть і продадуть нас.
Борич. Може, й продадуть.
Доброніга. Тебе і дарма ніхто не візьме.

Чути плач дітей.

Борич (*сміється*). Ще й битимуться за мене.
Доброніга. Хто?
Борич. Жінки, а може, й дівчата.
Доброніга. Діти прокинулися, рушаймо.
Борич. Рушаймо. (*Виходять*).

Входять Злодій і Добродій.

Злодій. Чого ти сюди плентаєшся, гречкосію?!

Добродій. За княжим словом.

Злодій. За княжим словом? Що воно дасть тобі, те слово? Нічого. Ніхто ніколи не дає. Що сам візьмеш, ото й твоє!

Добродій. Зароблене своїми руками — твоє, а чуже і лишиться чужим.

Злодій. Зароблене... Ти багато заробив, гречкосію? Посієш гречку, вона вродить, ти її збереш і з'їси. Знову посієш і знову з'їси... А що маєш? Купу дітей, які теж сіятимуть гречку, їстимуть, потім знову сіятимуть, щоб знову з'їсти... А що матимуть діти твоїх дітей? Купу дітей, які знову-таки сіятимуть гречку, їстимуть і знову сіятимуть... Ха-ха-ха-ха...

Добродій. А ти?

Злодій. Сіяти не хочу — збирати хочу...

Добродій (*махнув рукою*). Бур'ян. (*Виходять*).

Дорогою проходять люди. Входить Ярид.

Ярид. Ідуть!.. Повірили. Всіх привернув своїм словом князь, і мої воїни кричали: «Град!», «Град!» — дурні голови!.. Степовик чекатиме, поки русини град збудують?!

Проходить Жадавка.

Жадавка (*побачила Ярида, вклонилась*). Здоров'я вам. (*Хоче йти*).

Ярид. Лишаєшся тут?

Жадавка. Так.

Ярид. Що робитимеш?

Жадавка. Ми гончарі — я вмію посуд розмальовувати... (*Хоче йти*).

Ярид (*схопив, притис Жадавку*). Зачекай, малювальнице.

Жадавка. Пусти, бо і твій писок підмалюю так, що сам себе не впізнаєш. (*Вирвалась*).

Ярид (*знову схопив, притис до себе*). Вродлива й люта — таких люблю... Будеш мою дружиною!

Жадавка. І не подумаю.

Ярид. Я подумав — цього досить! А той, хто хоч оком кинь на тебе, — зустрінеться з моїм мечем!.. (*Відпускає дівчину*). Жадачко моя, — чекай мого хліба!

Жадавка. Приходь, коли на вербі груші виростуть. (*Вибігає*).

Ярид (*услід*). Ярид захоче, то й груші на вербі виростуть!

Входять Кий.

Кий. Бачиш, Яриде, люди, як весняна вода, все прибувають і прибувають! А ти не вірив.

Ярид. І тепер не вірю... і допомагати тобі не стану. Я військо прихилив під твою руку, свій меч до твоїх ніг поклав. Клятву дав служити тобі... Служити в бою! Дванадцяттеро коней загинуло піді мною, п'ять мечів пощербив об голови ворожі... А ти хочеш, щоб я землю рив!

Кий. Хату будувати.

Ярид. Навіщо?

Кий. Тільки вітер не має своєї хати, а ми не вітер, ми народ!

Я р и д. Наша хата — від стіни до стіни тиждень верши-
нику скакати...

К и й. Ти чув, люди кричали: «Град!» Вони хочуть мир-
но жити, збирати хліб, а не воювати.

Я р и д. Мирно жити? Коли народ не воює, йому лише
здається, що він живе мирно... Тільки здається! А насправ-
ді він готується до війни. Людина родиться для того, щоб
панувати над іншою людиною. Собаку, коня, навіть вед-
медя можна приручити, а людину не приручити, її треба
підкорити! А підкоряють мечем! Так є і так буде! Пам'я-
тай, князю, тобі належить множити славу народу... А слава
народу на вістрі його меча!

К и й. На вістрі меча і смерть його! Народ наш великий
і славний! Земля наша силу йому дає! Тож нам, русинам,
треба твердо стати на землі своїй, град ставити, держав-
ність свою плекати!

Я р и д. Град ставлять ледачі, щоб жити в палатах! Град
будують боягузи, щоб ховатися поза стінами! Град зводять
ті, хто на коні не може всидіти, чия рука слабка, щоб меч
тримати, чиє око недолуге стрілу в ціль послати! Чи, може,
тобі закортіло розкоші ромейської?!

К и й. Не для себе, для всіх. І для тих, що на коні, і для
тих, що в печерах, і для тих, що в дорозі, і для тих, що
в битві,— буде в них своя фортеця, свій дім, свій захист!

Я р и д. Будемо тут у землі длубатись, а степовик села-
ми гулятиме, люд наш, як баранів, переловить, переріже!
Одумайся. Або...

К и й. Доказуй!

Я р и д. Народ одумається, друзі твої одумаються і по-
шлють твою душу у вічну ніч.

К и й. І ти їм допоможеш?

Ярид виходить.

КАРТИНА ТРЕТЯ

Та ж галявица на вершині гори, але вже обжита, і стежка попід горою вже на дорогу схожа. В центрі кам'яна статуя Світовиде, біля її підніжжя велика череп'яна посудина-чара. Віддалік сидить
Ч а р о д і й.

Ч а р о д і й. Яке місце для нас, Світовиде, обрав князь! Правда, тебе не здивуєш, ти вже стояв на цих горах, а потім ховався разом з людьми від чужинців. Люди вмирили, а ти жив. Може, на цей раз ховатися не доведеться. Бачиш, які рови копають, які вали насипають. А люди йдуть і йдуть цілими сім'ями, цілими родами. Скажи, Світовиде, чи житиме цей город, чи знову змете його лють чужинця? Мовчиш... Минуло сто літ, як я з тобою, і лише тепер збагнув, чому ти мовчиш. Твоє мовчання нескінченне, як море ночі! Прийде людина, принесе своє горе, вихлюпне його перед тобою, і воно потоне в морі твого мовчання! Прийде людина, повідає тобі свої надії, і попливуть вони, як невидимі човни, на хвилях твого мовчання. Прийде людина, сльози принесе і виллє в море твого мовчання. Боги через те й боги, що мовчать! Ти бог, ти мовчиш, а я мушу вилловувати твої думки в твоєму мовчанні і переказувати їх людям!.. Хтось іде. *(Пауза)*. То чужий, то не до нас...

Входить Р о м е й.

Р о м е й. Вже довгенько живу серед русинів. Що за народ! Ніяк не надивуюсь... Оце їхнє святилище. В нас, ромейв, храми, ікони, оздоби, а тут — кам'яний ідол. Біля підніжжя його велика череп'яна чара для пожертв, і цього старого, що відає чарою, називають Чародій. Скоро п'ятсот років, як народився Христос, а тут ідол!.. Але нехай, моє діло: чути все, бачити все, записувати все — так звелів Константинополь. *(Підходить до Чародія)*. Дивина, та й годі. Ідол, може, щось і чує, а цей ніби з білої глини зліплений, мабуть, німий і глухий. *(Сідає на корч, прилаштувється записувати, розгортає папір, пише. Непомітно заходить Кий)*.

К и й. Пишеш, Ромею?

Р о м е й. Низько кланяюся великому, ясновельможному, мудрому, хороброму...

К и й. Не колоти язиком меду, я його не п'ю! (*Ромей зупинився*). Прочитай, що там уже понаписував!

Р о м е й. Моє убоге слово не гідне княжого слуху.

К и й. Читай!

Р о м е й (*читає*). Край русинів богами улюблений! Тут багатющі ліси, багатющі ріки — земля велика та щедра! Русини труда не соромляться, уміють і люблять обробляти поле. Здавна сіють просо, жито, гречку, пшеницю, льон — і врожаї важкі. У русинів коней табуни, і стада худоби, і коштовності всякі, бо торгують і хлібом, і медом, і хутом. Вони вже навчилися варити залізо. А ще русини зви-чай мають. У радості й горі, що робити, всі радяться на зборищах своїх...

К и й. Правду пишеш, Ромею!

Р о м е й. Тільки правду. (*Згортає папірус*).

К и й. Читай далі!

Р о м е й. Там уже...

К и й. Читай!

Р о м е й. Хтось надуомив русинів чи самі додумалися — тільки об'єдналися і ті, що на великій річці, і ті, що на Росі, та інші племена до них пристали, об'єдналися і обрали собі князя... (*Зупинився*).

К и й. Читай!

Р о м е й. Обрали князя — людину мудру, достойну, найвідважнішу серед усіх...

К и й (*дивиться на папірус*). Не вигадуй, а читай, що написав.

Р о м е й (*злякано*). Ти, князю, в письмі видючий?

К и й. Був у ваших краях. Читай!

Р о м е й (*упав на коліна*). Прости, князю, помилився я, сам не знаю, що пишу. Моєю рукою водив нечистий!

К и й. Читай!

Р о м е й (*читає і весь час ніби чекає смертельного уда-*

ру). Обрали князем людину і мудрістю не наділену, і хоробрістю не уславлену, і честолюбством затуманену. Йому б личило, як усім русинам, гречку сіяти, худобу пасти, битися зі степовиками — аби життя рятувати, а він хоче град поставити. Надумалися русини мати стольний град і державність, як у Ромейській імперії... Мабуть, боги забрали в князя розум або й не давали зовсім. (*Унав на коліна*). Даруй мені життя, і я піду з твоєї землі! Хочеш, побий! Відрубай руку, яка писала ці негідні слова, тільки живого відпусти!..

Пауза.

К и й. Не відпущу. Пиши, як думаєш. Погане й добре пиши, колись люди прочитають і тобою написане розділять на брехню і правду.

Р о м е й. Так, так, володарю мій, але благаю тебе, відпусти!

К и й. Живи, як і раніше жив, — вільно... (*Жест рукою, щоб Ромей ішов. Ромей виходить, задкюючи*). «Русин любить гречку сіяти», «труда не соромиться»! Пиши, колись і ми своє слово навчимося писати.

Входять Борич і Доброніга.

Д о б р о н і г а. Дурні ми, не треба було кидати всього і йти сюди.

Б о р и ч. Може, й дурні, а йти треба було.

Д о б р о н і г а. А правда, що й князь працює, як усі, при сонці й при місяці?

Б о р и ч. Може, й правда!

Д о б р о н і г а. Щоб князь отак працював! Брехня!

Б о р и ч. Може, й брехня. Хоч він теж людина. (*Завагався*). А може, не треба?..

Д о б р о н і г а. В нас діти... (*Обов підходять до князя*). Добра і здоров'я, князю! (*Обов кланяються*).

К и й. І вам добра і здоров'я!

Д о б р о н і г а. До тебе, князю. Знати хочемо.

К и й. Кажіть.

Б о р и ч. Воно діло, князю, таке... можна було б і не говорити, а можна і сказати, можна і промовчати. А з другого боку... ото і прийшли, хоч можна було б і не приходити. *(Пауза)*.

К и й. Ясніше можете?

Б о р и ч. Куди вже ясніше. Город будуємо! Мури, рови, а наша хата за стінами опинилась! Наскочить степовик! Ти зі своїми воїнами, з другами за мурами, за ровами пересидиш, а нас — на волю вітру! У мене п'ятнадцятеро дітей. І ще будуть!

Д о б р о н і г а. Будуть!

К и й. Не для себе, не для воїнів, для всіх людей город будуємо. Оце знайте і людям скажіть. *(Виходить)*.

Д о б р о н і г а. Правду сказав?

Б о р и ч. Йому вірити можна.

Д о б р о н і г а. Якщо вже сюди прийшли, то, може, Світовиду вклонимося.

Б о р и ч. Давай уклонимося.

Підходять ближче до Світовіда.

Д о б р о н і г а. І попросимо.

Б о р и ч. Що в нього просити?

Д о б р о н і г а. Ти хазяїн, ти й проси...

Б о р и ч *(чухає потилицю)*. Ніби все у нас і є.

Д о б р о н і г а. Подумай.

Б о р и ч. Ніби вже нічого й не треба. Хіба здоров'я — так воно є, хліба — так є, хата є... думай ти!

Д о б р о н і г а. Щоб знайшли скарб!..

Б о р и ч. Знайдеш, а потім, бува, загубиш, шкодувати будемо. Не треба!

Д о б р о н і г а. А якщо попросити... *(Дивиться на чоловіка)*.

Б о р и ч *(пильно дивиться на жінку, врешті зрозумів)*. Я теж так думаю! *(Обоє підходять до Світовіда, стають навколішки)*.

Борич і Доброніга (*в один голос*). Світовиде, пошли нам іще діточок — і хлопчиків, і дівчаток! Скільки пошлеш, стільки і приймемо.

Доброніга. Як гадаєш, почув Світовид?

Борич (*пригорнує жінку*). Почув! Ходімо швидше. (*Виходять*).

Входить Либідь.

Либідь. Усе вже спить. Сонце вкрилося чорною киреєю і спить, дерева нагомонілися між собою і послули. Пташки наспівалися й задрімали. (*Підійшла до Чародія*). Навіть Чародій заснув, а я не можу. Світовиде, не карай мене, якщо я слово скажу Вовславу, не карай мене! Я йому тихесенько-тихесенько скажу... (*Пауза*). Люди не почують. А листочок шепне листочку, квітка — квіточці, травинка — травиночці... Через стени вітер, через ріки рибка, через гори пташка принесуть йому моє слово! Коли темрява огорнула його — зорею-зоряничкою засвітіся, моє слово. Коли його пече спрага — росою впади на його уста, моє слово... (*Пауза*). Вовславе, я кохаю тебе!..

Входять Щек і Хорив.

Щек (*забачив Либідь*). А ми вже думали, чи не украв тебе хто. Пізно, а тебе немає. (*Усміхається*).

Либідь. Правда, пізно? То ходімо додому, брати...

Щек. Не хитруй, мала... Тобі дім, а у нас із Хоривом є діло. (*Чутно здаля: «Щ-е-е-еку!»*).

Либідь (*засміялася*). Он твоє діло озивається!..

Щек (*дістає золоту шпильку*). Оце тобі, щоб не прислухалася!

Либідь (*бере, розглядає*). Та це ж золота шпилька! Де взяв?

Щек. Знайшов! Копав рова і знайшов! А Хорив що тобі приготував...

Хорив. Теля золоте знайшов у землі. (*Подає Либеді*). Колись тут люди жили, а може, купці скарби ховали.

Л и б і д ь (*роздивляється*). І це все мені?

Щ е к. Ти ж бо у нас одна, сестричко! А тепер бігом до хати.

Л и б і д ь. Знову ти прийдеш після третіх півнів, а Хорив, коли сонце усміхнеться.

Щ е к. Йому ж далі...

Л и б і д ь. Хоч про сніданок не забудьте. (*Виходить*).

Щ е к (*до Хорива*). Уявляю собі вашу зустріч... Підлітаєш конем до двору, а вона вже виходить, сіней не зачина, мати так веліла — хоче чути, про що говорити будете. Та, мабуть, і досі нічого не почула... Бо ви сидете разом і мовчите. Ти тільки зітхаєш, аж курява з-під колодки здіймається. Ходім.

Х о р и в. Іди, я потім.

Щ е к. Хочеш у Світовида попросити, щоб Кий дозволив нам одружитись? Але ти промовчиш, не відважишся. Навіть перед Світовидом промовчиш. (*Чутно: «Ще-е-еку!»*). Іду! (*Виходить*).

Хорив підходить до Світовида. Мовчки постояв. Видно, хотів щось сказати і не наважився. Виходить. З'являється Злодій. Оглядається.

З л о д і й (*до Світовида*). Вдивляєшся в усі чотири сторони, дивишся, хто яку приніс пожертву? Приносять: овечку, хутро, півника, коштовності. Все приймаєш... Може, поділишся зі мною? Чекай, поділишся... Кожен для себе. Боги теж. А я не бог, і не раб, і не грекосій... А тепер від роботи ось ці руки стали як граблі. Просять перепочинку. Дівка мене одна заворожила своєю вродою. Її теж можна взяти і такими граблями, але позолоченими... Не обіднієш, Світовиде. (*Щось бере з чари*). Будемо з тобою ділитися. (*Виходить*).

Входить Ромей.

Р о м е й. Капище поганське, і бог ваш поганський, і замисел ваш поганський... Риються в цих горах, риються.

Копаються, будують від світа до темені. Аж кістки в них від роботи тріщать... а вони ще й сміються, ще й співають... Дикий народ, русини! (*Виходить*).

Переміна світла.

Місячна ніч. Освітлюється тільки дорога. Чутно тихий поклик: «Щ-е-е-еку!». І відповідь: «Я тут!». Майже одночасно виходять назустріч Щек і Яска.

Яска. Так страшно, коли я кличу тебе, а тебе немає... Тоді здається, що я одна-однісінька на цілому світі лишилася. (*Прислухається*). Що то наче дише?

Щек. То дерева засинають.

Яска. Я йшла так, щоб чорні боги не простежили, куди йду...

Щек. Бачиш, на небі всі зірки позасвічувались. Такої ночі чорні боги сидять по закутках — не виходять.

Яска. Ніби щось плюскотить.

Щек. То русалки у воді бавляться. Боїшся?

Яска. Аби ніхто не завадив... Підгледить хто чи пройде мимо, тоді, кажуть, слова падають, як листя з дерева, — всихають і гинуть.

Щек. То лукаві слова, а правдиві живуть...

Яска. Світовид бачить нас?

Щек. Бачить.

Яска. І чує?

Щек. Світовид усе бачить і все чує. Це він повелів уклонитись тобі, Яско. (*Кланяється*). Признатись, що моя душа літає навколо хати твоєї душі і просить відчинити двері, впустити її, щоб жити разом. Я чекатиму, доки ти згодишся стати моєю женою. І хай зірка моя згасне, коли зраджу тебе! (*Знов уклонився*).

Яска (*теж уклонилась*). Приймаю... Щеку, сама сіяла льон, сама вибирала, сама нитку сукала, сама полотно ткала... Сто разів у чистій воді прала, сто разів під красним сонцем розстеляла. З нього сорочку пошила. Де моя сльоза коханья впала, там квіти розцвіли. Де сміх покотився, там

мережка повилася... Прийми. (*Подає сорочку*). Одягни сорочку, зігріє вона тебе і в радості і в горі...

Ще к. Приймаю. (*Бере сорочку*). Дівчино моя... (*Обоє вдавано прислухаються*).

Я с к а. Чувш, хтось кличе нас...

Ще к. Чую. То наш бог сідає вечеряти, а хліба немає... Просить, щоб дали йому хліба, який залишиться від нашої вечері.

Я с к а (*вдавано стурбовано*). Лихо, а в нас і самих немає хліба на вечерю.

Ще к. Як то! Ось хліб. (*Розгортає білу хустку, в ній хлібина*). Візьми. (*Дає дівчині*). Повечеряємо та й богу зоставимо.

Я с к а. Мені маленький шматочок.

Ще к. Розламаємо порівну, і тепер, і навіки — порівну. І щоб завжди був хліб у нашій хаті.

Дорога темніє. Освітлюється вершина гори. Входить Степовик. Обійшов галявину, наче хотів переконатися, чи не приховався хто.

Степовик (*до Свіговида*). Дивишся своїми кам'яними очима і не бачиш? А може, й бачиш? З богами, хоч і з чужими, краще по-доброму. (*Кидає в чару золото*). Візьми це золото і не дивись, куди я іду і що роблю. (*Про себе*). Може, він ще й допоможе мені... Ні, не буде заважати, і то добре. (*Зупиняється перед Чародієм, приглядається*). І це бог? Ніби очима водить... Може, живий?.. (*Прислухається*). Тихо як! Сплять... Уже сплять. А ледь світ, мов мурашник заворушиться... Хтось іде.

Заходить Кий з лопатою в руках.

(*До Кия*). Всі послули, а тобі не спиться.

Кий. Не спиться!

Степовик. А чого? Не сплять скупі та бідні. Скупий боїться, щоб золото не вкрали, а бідного злидні жалять. Хи-хи-хи-хи! Дай руку. (*Бере руку Кия, розглядає*). Долоні — наче кора на бересті... А що зробив? Хи-хи-хи-хи.

Дурного робота любить, розумного — золото! Ти дурний чи розумний?.. Думаю — дурний! Бо і вночі з лопатою.

К и й. Що тобі треба від мене?

С т е п о в и к. Щоб ти розбагатів! Хочеш бути багатим? Хи-хи-хи-хи! А хто не хоче?! Знавш, що таке багатство? Звідки тобі знати? Багатство — це жирна рабипя! Жирна баранина! Жирна жінка! Міцний кумис! Шовкова одежа! Табун коней! Ось! (*Виймає торбинку*). Бач, яка маленька торбинка, в жмені вміщається... А знаєш, що тут? Коштовності... За них можна табун коней мати! В цій торбинці табун коней! Хи-хи-хи-хи!.. Вона може бути твоєю, тільки зроби ти для мене...

К и й. Що зробити?

С т е п о в и к. Нічого.

К и й. То давай, коли нічого.

С т е п о в и к. Допоможи побачити князя Кия — і золото твоє! Якщо ховається, то скажи де. Якщо простолюдином переодягнувся, покажи.

К и й. Дуже хочеш бачити?

С т е п о в и к. Дуже!

К и й. І золота не жаль?

С т е п о в и к. Не жаль!

К и й. Такий тобі любий князь?

С т е п о в и к. Любий... Хи-хи-хи-хи!..

К и й. Уклонитися хочеш князю?

С т е п о в и к. Він уклониться перед моїм мечем! Перед моєю стрілою впаде ниць! (*Оглянувся*). Береш? (*Простягає торбинку*).

К и й. Убити хочеш? Жаль князя.

С т е п о в и к. Другого знайдете. Князя легше знайти, ніж доброго коня!

К и й (*бере торбинку з коштовностями*). Чим же князь тобі не до душі?

С т е п о в и к. На дорозі кінь об грудку спіткнеться, а князь город будувати хоче. Не грудку, камінь кладе на нашій дорозі. Камінь! Собака! Не буде!!!

К и й. Буде!!! Великий камінь, як скеля! Камінь на дорозі ворогам нашим! (*Рвонув на себе Степовика*). Князя шукаєш? То скажи тим, які тебе послали: хто будує город — той і князь! (*Кинув Степовика від себе і гаманець кинув*). І ще скажи: не продають своїх душ русини!

Степовик схопив гаманця і зник, як тінь.

К и й. Заворушилися... Хоч би ще кілька років спокою! Та не дасть степовик! Він як рана на грудях русинів — не гоїться, кривавиться... Ще б кілька років. Кілька років спокою... Хочу добудувати город! Світовиде! Спокою!

Входить Воєслав. Видно, щойно з коня. Кланяється князю. Довго мовчать.

К и й. Моє серце вже почуло твою звістку, кажи, хай почують вуха!

Воєслав. Немає спокою...

К и й. Глибоко заїхав?

Воєслав. Як ти велів, до третіх вогнів. Начебто до походу готуються. Їхні зграї нишпорять по наших межах... Забирають худобу, добро, людей убивають або полонять. Та, здається, не так здобич їх манить, як хочуть дізнатися, чи готові ми їх зустріти.

К и й. І багато таких зграй?

Воєслав. Хіба перелічиш?

К и й. А наші люди?

Воєслав. По кілька сіл сходяться в одне, окопуються, щоб боронитися разом.

К и й. Говорять що?

Воєслав. Різне...

К и й. Розповідай різне!

Воєслав. Один дідусь чутку пускає, ніби князь Кий на гори дніпровські утік. Люду нагнав туди і копає, скарб шукає. Мовляв, там здавна люди жили і скарб свій заховали.

К и й. Шукаю скарб...

В о е с л а в. А ще, каже, степовик подарував князеві сто рабинь. Білі, жовті, чорні, товсті, тонкі, співучі, грайливі — хай, мовляв, розважається і не боронить степовику гуляти...

Переміна світла.

Кий, Ярид, Ратибор, Хорив, Щек.

Кий. Хай, мовляв, не боронить степовику гуляти... Так кажуть.

Р а т и б о р. Не буде спокою! Не злізти мені з коня, поки стріла не скине. Вовк і той наїдається, а степовик ні... Все йому крові.

Ярид. У своїй захлинеться... Ми, русини, не зайці, щоб нас полювати! Тільки жінки і діти біля вогнищ, а всі — у воїнство!.. Небачену дружину зберемо!

Р а т и б о р. Пора ударити його по руках.

Ярид. По руках? Не для того об'єднувались, щоб по руках! Не по руках! Списом! Стрілою! В груди! В горлянку! Наскрізь! Щоб не тільки живі, а й душі померлих не з'являлись на русинські очі! Ха-ха-ха-ха! Погуляємо й ми! Погуляємо, Ратиборе! Погуляємо, Кню!

Р а т и б о р. Доведеться! І скажу, Яриде, твій кінь хай буде попереду мого. В тебе і рука сильніша, і зір кращий.

Ярид. Не твій кінь і не мій кінь буде іти попереду дружини.

Р а т и б о р. Щека і Хорива? Всі молоді.

Ярид. Князь поведе військо! Князю Кню, було і слово гірке тобі кидав, і гнів на тебе носив, а тепер, у цю годину... моя душа і меч мій служитимуть тобі. *(Уклонився)*.

Р а т и б о р. Правда, Яриде, коли князь буде на чолі воїнства, гострішими стануть мечі, далі долітатимуть стріли!.. Веди, князю. *(Вклонився)*.

Щек *(вклонився князю, підійшов)*. З тобою, брате!

Хорив мовчки підійшов, уклонився.

Ярид. Наче в клітці — в цих кручах, цих урвищах... У степ. До битви! Слово князю!!!

Пауза.

К и й. Други мої! Не час іти на степовика, не час війну велику починати!

Я р и д. Не час?!

К и й. Ні!

Я р и д. У глинищах длубатися час?!

К и й. Степовикам ліку немає... Вони хмарою напливають на землі... А нам треба вижити.

Я р и д. Виживає той, хто перемагає у битвах...

К и й. У битвах! У битвах можна кинути свою долю під копита коней... У битвах можна загубити і рід-плем'я своє... І не стане русинів. І ніхто не скаже, чи були вони! Війни не будемо починати! Треба будувати город. Фортецю свою. Об неї розіб'є степовик голову... Розіб'є!

Я р и д. А зараз хай грабує, ріже людей, змітає вогнем села? А ми будемо ритися в землі, як сліпі кроти, відсиджуватись у цих горах!

К и й. На межі земель наших підуть невеликі сторожові загони... Хай б'ються так, наче за плечима ціле військо. Мусимо протриматись якомога довше!.. (Пауза). Надіюся на вас, други мої...

Мовчання.

Я р и д. Кию, як гадаєш, я боягуз?

К и й. Твоя хоробрість відома і степам, і рікам, і вітрам.

Я р и д. Не сторож я, а воїн, князю... І йти на безглузду смерть, самому йти і воїнів вести не буду.

Р а т и б о р. Однією стрілою сто вершників і я не зупиню.

К и й. Не хочу вірити, що це ваше останнє слово!

Я р и д. Тільки великий похід, князю! (Виходить).

Р а т и б о р. Великий похід! (Виходить).

Довга пауза.

К и й. Люди, схаменіться... Яриде, Ратиборе! Збагніть, що заступ сильніший за меч!.. Сильніший... Нам потрібен

град!!! (Пауза). Усе... Ступимо знову на вивірену дорогу — кінь осідланий, лук, стріли, вітер, полинь, крики... Кров! Лише круки радітимуть... Не буде города!

Ще к. Пошли мене, брате!

Хорив. І я піду!

Ще к. Будуй город, а ми потримаємо межі.

Кий. Досвідчені воїни відмовились, Ратибор сказав правду: проти нашої одної стріли буде сто... Вам це не під силу. Великий похід... доведеться...

Ще к. А город?

Внизу на дорозі з'являється Ромей.

Ромей. А ще про цей край скажу. Зимою нападає снігу попід руки і такий морозний, що пересипається, мов пісок. А літом спека та грози, грози такі, що не зрозуміти, звідки блискавиці крешуть — чи з неба на землю, чи з землі на небо. Кажуть, то білі боги борються з чорними. Русини моляться білим богам, а про чорних кажуть... «хай і вони живуть». Бо коли білим богам ні з ким буде битися, то зажиріють, зледачіють і про людину забудуть. А ще в русинів звичай: коли сім'я збирається після розлуки чи хто з сім'ї виїжджає в далеку дорогу, то вечеряють без чужих. Бо на таку вечерю приходять і душі їхніх предків, і ще більше рідниться сім'я...

На горі.

Входить Либідь. Розстеляє велику білу полотняну хустку. Ставить велику миску, хліб, чотири ложки. Сім'я Кия сідає вечеряти.

А рідність у сім'ях їхніх велика, кажуть, тому, що з одної колиски виростають, а може, тому, що з одної миски їдять...

Затемнення

ДІЯ ДРУГА

КАРТИНА ЧЕТВЕРТА

Освітлюється сцена. Вже і гора обжита — відчувається паявність будівель. Дорога теж об'їжджена. Входить посол візантійський, пишно вбрашований, бундючний, погордливий, з ним Бож, перед ними задкує Ромей.

Посол. Оце і є град русинів? А мені здається, ніби я в якомусь лісі на полюванні, а не в граді князя Кня. Дика гора! Дикий простір! Дикі люди! Глянеш, — здається, і небо тут дике. Ха-ха-ха! І князь тут дикий!

Бож. Як ти повелів, я обійшов город, оглянув укріплення. Це і город, це і фортеця. Сюди можна зайти гостем, а силою дуже важко.

Посол. Город! Он вони своєму богові дах над головою не збудують! «Город!», «Фортеця!», «Силою не пройдеш!» Вихваляєш! Може, в тобі заговорила кров русина?

Бож (*тим же голосом*). В пониззі селиться люд ремісничий, варять залізо, кують мечі, наральники, серпи. Випаляють посуд, чинбарують, виготовляють зброю, б'ють сукно, тчуть полотно...

Посол. Ха-ха-ха... багато набачив. Може, і римські театри вгледів?

Бож. Простолюдин живе не в розкошах, але має хліб, має одяг і до смуту не схильний. Всі роботи робляться вільними. Русини рабів не тримають.

Посол. Бо вони самі призначені богом бути рабами. Бож. Пане посол, мій прадід — русин!

Посол. І теж був рабом. Нашим рабом...

Бож. А потім був на службі в імператора... І став начальником десятитисячного війська ромейського.

Посол. Ми тут не для того, щоб милуватися дровом твого роду! Ти помічник посла його величності імператора. Кажу, чого наслухався?

Бож. Пісень...

П о с о л. Що мовлять про наше посольство?

Б о ж. Широкий люд і не знає, що ми посольство...
Більше думають — купці. Купці звідусіль приїжджають сюди, і наші ромейські бувають тут.

П о с о л (*повернувся до Ромея*). Тебе слухаю.

Р о м е й. Я вже писав... Проїшов я землю русинів з краю в край. Родюча земля, урожаї збирають важкі, стада худоби в них незліченні. І хлібом, і медом, і хутром торгує русин, тож і коштовності, і золото має. І в бою хоробрі...
А тепер город народжується.

Б о ж. То не город, то держава!

Непоміченим заходить К и й.

П о с о л. Держави у слов'ян немає і бути не може!
Слов'яни для того занадто ліниві.

К и й. Кажете, ліниві слов'яни, пане посол? Так, ми дуже ліниві. Нас віками посипають стрілами, як дощем, а ми не йдемо зі своєї землі, бо ми — ліниві! Потом наливаємо свою землю і кров'ю поливаємо, але не йдемо з неї, бо ліниві! З того краю, де сонце родиться, і з того, де лягає спати, хмарами налітають вороги, а ми стоїмо на своїй землі і стояти будемо вічно! Бо ми ліниві, пане посол!

П о с о л. Слово погане випало з моїх уст, випало і загубилося, немов піщинка в пустелі... Є справи державні, про які я хочу вести з тобою мову. (*Урочисто*). Мій імператор воліє...

К и й. Воліє?!

П о с о л. Імператор згодний...

К и й. ...згодний?

П о с о л. Імператор просить тебе...

К и й. Послухаємо, що він просить...

П о с о л. Імператор просить тебе прийти зі своїми воїнами для спільного походу проти наших ворогів. Імператор заплатить тобі і кожному воїнові золотом, коштовностями, і дозволено буде взяти здобич.

К и й. Воїнів у мене багато, дорого це вам обійдеться. Не хочу розоряти вашого імператора, тим паче: він такий добрий.

П о с о л. Не відмовляй, князю! У великій історії Візантії буде записано про твою дружбу з імператором.

К и й. А ми свою історію пишемо.

П о с о л. У вас і слова написаного ще немає!

К и й. Труд — перо наше, папірус — земля наша. Русини вже пишуть свою історію: дивись, читай, запам'ятовуй, щоб передати своєму імператорові! Вже написано на цій землі перше слово про державу русинів. *(Пауза)*. Прошу послів на обід — там продовжимо розмову. *(Виходить)*.

П о с о л. Чим узяти князя? Такого дикуна не можу умовити. А якщо він хитрує — ціну набиває? Он ідуть двоє — зупиніть, я поговорю з ними.

Заходять Борич і Доброніга.

Р о м е й. Кланяйтесь, перед вами посол імператора.

Б о р и ч. Не можу — спина болить, наробився, а жінка тяжка, куди їй, ще бува народить... Кажу, чого зупинив.

П о с о л. Ти чув про Константинополь?

Б о р и ч. Про Константинополь... Чув!

П о с о л. А хотів би побачити?

Б о р и ч. Щоб дуже, то ні... Ми свій город робимо.

П о с о л. А хотів би мати гроші?

Б о р и ч. Щоб дуже, то ні... Навіщо гроші? В мене все своє.

П о с о л. А шовк хочеш?

Б о р и ч. Щоб дуже, то ні. Штанів у нас не носять шовкових. Та вони б і порвались за день. *(До жінки)*. Може, тобі треба шовку?

Д о б р о н і г а. Обійдуся полотном.

Б о р и ч. А куди це ти гнеш, пане?

П о с о л. Хочу запросити воїнів ваших допомогти здолати ворогів імперії нашої. Платня буде і здобич. Підеш?

Борич. Воїни наші, імперія ваша — не второпаю. А втім, ось бери лопату, іди копай, а я піду воювати за тебе. Попрацюєш, за дітками моїми подивишся, а їх у мене небагато, шістнадцятеро. Як, жінко, міняєш мене на пана?

Доброніга. Навіщо? Домучуся з тобою.

Борич. Бач, не виходить. А жінку не наймеш? З неї теж добрий вояка. З лука степовиків із п'ять зняла з коней. Набалакалися. Ходім, жінко, до роботи. (*Виходять*).

Посол. Варвари! З ними не мовою і навіть не зброєю... Бичем!!! Як з рабами, як з худобою!..

Бож. Пане посол!..

Посол. Поганою худобою! «Град!», «Держава!» Стадо! Стадо!

Бож. Схаменіться!

Посол. Ти теж худоба!

Бож. Не хочу більше бути худобою!.. Хочу повернутися до людей!..

Посол. Ха-ха-ха! До людей! Ти хоч і служиш, але кому? Імператору!.. Подивись, на тобі одяг кращий, ніж у їхнього князя. На тобі коштовностей більше, як на ньому... Слуга, але чий? Імператора!

Бож. Одежина, коштовності — сухе листя на дереві!

Посол (*в нестримній люті*). Тільки бичем! Як з рабами, як з худобою.

Пауза.

Бож (*неприродний сміх*). Нарешті... Нарешті я збагнув, що я худоба! Хто поміняв матір свою — землю свою, той і худоба! Хто служить чужинцям, той — худоба! Хто молиться богам чужим — худоба! З нього мало шкуру здерти, навіть якщо вона й золота!.. Здерти! (*Зриває з себе одяг, кидає послу під ноги*). На! Хочу стати людиною!

Темніє. Лишається освітленою лише дорога.

Входить Ромей.

Р о м е й. Не схотів князь Кий вести воїнів на поміч імператору нашому. Посол поїхав розлютований та принижений. Що він сказав імператору, що зробив з ним імператор? Нагородив посла за пройдену дорогу, важку й небезпечну? Чи, може, з двору прогнав за невміння вести перемови? Чи, може, послав його душу на небо, і вона там шукає притулок? А я знову лишився серед невідомості і жахів. Он і зараз стоїть чорний стовп диму. То русини спляють Злодія. Князь сказав, що Злодій страшніший за степовика, бо він чорнить совість града. Спляють на болоті на сирих дровах, аби довше мучився, аби дим був чорний, щоб забрав чорну душу Злодія, аби вона ніколи не повернулась до города. Дикий народ!

Гасне дорога. Освітлюється вершина гори.
К и й сам.

К и й. Спить град, сплять люди, а душі їхні не сплять у передчутті нещастя. Не сплять, як наполохані птахи. Степ знову затуманився курявою, збитою копитами коней. Насуває степовик... Може, Яридова правда — не город треба було, а військо будувати. Може, ти, Кию, помилився? Може. Я ж не бог, а людина.

Входить В о с л а в.

В о с л а в. Прибули посланці від степовиків. Прибули кінні, прибули великим числом без дарунків... У город впустив одного. Старшого.

К и й. Де він?

В о с л а в. Тут.

Заводить Степовика, той пишно зодягнений, його навіть не впізнати.

Степовик. Князю сонця й здоров'я! Негоже так! Моїх воїнів не впустили.

К и й. Місця мало.

Степовик. Виходь у степ, там багато місця!.. (Пізнає Кия). Ти і є князь? А мене впізнаєш? (Сідає на землю. Оглядається). Таки зводиш город.

Кий. Будуємо.

Степовик. Не послухав мене.

Кий. Не послухав.

Степовик. А тепер послухаєш!

Кий. Яке слово привіз?

Степовик. Хи-хи-хи! Мені добре, тобі погано. Давай дарунки! Так сказав мій князь тобі, князю!

Кий. Це ж чому?

Степовик. Ми сильніші!

Кий. Ха-ха-ха!

Степовик. Хи-хи-хи-хи! Мені теж смішно!

Кий. Ми ще не сходились на січі!

Степовик. Уже! (Пауза). Данину за три роки наперед давай! Давай данину, князю! А не даси, будемо іти сюди! Коней, худобу, людей — все заберем! Спалимо і оце кубло твоє! Спалимо!!! Хи-хи-хи... На цій горі вогонь буде великий. Далеко видно... А даси данину — мир буде.

Кий. Ваш князь забув, що і ми уміємо меч тримати!

Степовик. Не забув... Хи-хи-хи! Ви нам частенько пагадуєте. Князю, коні наші осідлані, мечі наші погострені! Сагайдаки повні стріл! Давай данину за три роки наперед, князю. Даси — три стріли зламаємо і кинемо в огонь. І коней повернемо в другий бік.

Кий. Не було битви — немає переможених.

Степовик. Привіз я тобі дарунок, аби ти в слові м'якший був! (Розгортає кошму, дістає меч, встромлює в землю праворуч Кия). Пізнаєш? Це твій середній брат Хорив! Він бився мужньо і помер легко. Ти, князю, вже без правої руки. А ось (дістає меч, встромлює в землю ліворуч Кия). Це твій менший брат Щек! Бився добре, помер легко... Хи-хи-хи!.. Ось ти, князю, вже й без лівої руки! (Пауза). Доки місяць десять разів обійде небо, ти встигнеш

і подумати, і слово сказати, і данину зібрати. (*З підкреслено бундючністю, без поклону виходить*).

Кий (*наче блискавицею вдарений*). Хорив! Щек! І тоді моє серце шентало — на смерть послаєш братів... З одної коліски виросли, а я їх на смерть! Звір я чи людина?! (*Нелюдський крик*). У степ! У бій! У кров! У помсту! (*Довга пауза*).

Переміна світла.

Як і в першій дії, вечере сім'я Кия... Либідь, Кий, там, де сидів Щек, стримить його меч, де сидів Хорив, — його меч... Тиша, тільки якась музична нота ніяк не може затихнути, не може вмерти.

Повільно темніє.

В колі світла Чародій.

Чародій. Великий Світовид велить вам, люди, меч брата князєвого Хорива закопати на одній горі. Меч брата князєвого Щека закопати на другій горі, щоб знали всі: княжичі поклали життя своє за город наш і по смерті своїй стерегтимуть його вічно.

Світло переміщується на дорогу, на Ромея.

Ромей (*ніби диктує собі*). Прийшли степовики і почали вимагати данину. А ще сказали, коли русини відмовляться, то їхні села і сам град буде спалений, і привезли мечі братів князєвих Щека і Хорива як знак, що вони переможені, бо голови княжичам відрубали. І зробили русини раду. Три дні і три ночі радились в неспокої і суперечках. Та перемогло слово Кия. Щоб відвернути напад степовиків, і щоб воїни не гинули в битвах, які невідомо, чи принесуть перемогу, і щоб врятувати град свій, порішили сплатити викуп. Тоді повелів князь, щоб усі зносили і звозили добро своє, і хутро, і хліб, і мед, і коштовності, і худобину — степовик усе брав. А ще повелів Кий добро те зносити вночі, аби не видно було, хто що приніс, аби заможні не гордились, що дали багато, а бідні не соромилися, що дали мало. Так князь рятував землю Русинську,

а паче всього град. Степовик узяв усе, що дали, а чомусь не відходить...

Освітлена вершина гори. Кий і Борич.

Борич. Смуток не кращий порадник, князю. Смутку багато в нас, але й радість є велика. Духом єдині русини! Сьогодні не побачиш у граді ні дівчини, ні жінки в прикрасах, не знайдеш ні срібла, ні злата, чи шкурки соболя, чи видри, що мали, все віддали степовику. Без жалю віддали, бо град свій рятували. Без битви, без січі ми перемогли, князю,— врятували град! А ще приніс я тобі меч. Варили залізо в граді нашому. *(Подає меч)*. Заморським — рівня! Своїм, не купленим мечем легше буде боронити землю свою! *(З поклоном виходить)*.

Кий. Нічого не пожаліли люди для града свого... Граде наш! І я для тебе все... І життя віддам!

Заходить Воєслав.

Воєслав. Знову Степовик до тебе.

Кий. Клич.

Заходить Степовик.

Степовик. Здоров'я князю!.. Ти дуже хотів бачити мене?

Кий. Дуже. Колиш після січі я тебе піймаю і прив'яжу тут до стовпа... Щоб день і ніч бачити тебе.

Степовик *(сідає, довго вмощується)*. А де стовп буде стояти?

Кий. Он там!

Степовик. Хи-хи-хи... Хороше місце... А стовп високий?

Кий. Високий.

Степовик. А мотузок міцний?

Кий. Цеп...

Степовик. Хи-хи-хи... Ти, князю, стоїш на колінах, а вдаєш, що ідеш на коні.

К и й. За чим прийшов?

Степовик. Ти знаєш, що робить вітер? Не знаєш? А я тобі скажу! Вітер у торбі носить хмари, носить дощ, носить сніг — це у великій торбі. А ще в нього є маленька торба, в неї він складає все, що бачив, що чув. Коли вітер приходять у гості до мого князя, він висипає перед ним маленьку торбу, а там (*тоном пісні*): на превеликій, на преширокій річці, на високій-превисокій горі живуть брат і сестра, а вона, та сестра, такої краси — навіть місяць зупиняється, коли її побачить. (*Раптом міняє тон*). Дай нам лошичку, князю, я прийшов по неї!.. Данина без твоєї сестри не данина... мир не мир!

Пауза.

К и й. Ми дарунки тобі дали, ми зламали три стріли...

Степовик. Зламаємо і четверту.

К и й (*аж задихнувся*). Сестру не віддам! Не віддам! Не віддам!!! (*Виходить*).

Степовик. Віддаси! Твоя Либідь буде наша Либідь. (*До Воєслава*). Твій князь малий, мій князь великий... Спина в коня тріщить, коли він верхи сідає...

Воєслав (*стримує вибух гніву*). Княжна ще молода! Її літа не вийшли!..

Степовик. Мій князь зуміє з молодої зробити стару дуже швидко! Хи-хи-хи... Мій князь любить дуже багато їсти, любить дуже багато жінок... В нього жінок більше, ніж коней у табуні твого князя! Хи-хи-хи! Сестра твого князя може стати дружиною мого князя, може стати його рабинею, а може, він побавиться нею і комусь віддасть... Може, й мені, Хи-хи-хи... Чого ти трусишся? Твої очі почорніли! Ти збожеволів! Твої очі чорні, як ніч!

Воєслав. Уб'ю!

Степовик. Хи-хи-хи-хи. Ти любиш її. О, як ти любиш. Твої очі як глибокий колодязь. Колодязь, який висох!..

Воєслав. Уб'ю!

Степовик. Не вб'єш! Князю скажи: місяць ляже, я прийду! По лошичку... Ваш люд усе, що міг, віддав для данини нам, а ваш князь пошкодує свою сестру? (*Швидко виходить і тут же повертається*). А тобі скажу: не приходь більше в наш степ, бо... Хи-хи-хи-хи! Залишитесь без очей і ти, і твій князь. А хочеш жити багато, будь очима мого князя. (*Він побачив таку лють в очах Воєслава, що став відступати, аж поточився*). Скажений!

Воєслав. Либідь у данину! Простить, білі боги, послухаюсь князя!.. Посланці недоторкані, але... Коли місяць ляже спати, прийдеш? Приходь, я тебе теж покладу спати... Щоб ніколи не покинувся! (*Виходить*).

На дорозі Воєслав зустрічає Либідь. Обое зупинились на відстані.

Воєслав. Сонця княгині!

Либідь (*уклонилась*). Здоров'я тобі, Воєславе. (*Підняла на нього погляд*).

Воєслав. Далеко ходила?

Либідь. В поле. Льон дивилась. Не свій. Я свій посію на той рік.

Воєслав. На той рік уже посієш?

Либідь. Посію і виберу... (*Не зводить очей з Воєслава*). Ти ніби хворий? Он з-під тої гори вода тече, кажуть, у ній хвороби тонуть. А ще на лузі росте диво-квіт. Хочеш, пазбираю і принесу?

Воєслав. Спасибі, Либідь. (*Розходяться, а потім їх ніби хтось окриком зупинив, оглянулись, зустрілись поглядами*). На той вже рік посієш. Дощу і сонця твоєму льону, Либідко! (*Виходить*).

Либідь. Я сказала Воєславу, що посію льон. Але ж я промовчала, що нитку з нього зроблю, як павутиночку, і полотно вибілю біліше від снігу, і пошию, і вишию сорочку... І вже буду чекати того слова... Правда, люди, я не сказала йому, що кохаю. Через рік... А хіба це довго чекати? Ні! Сонце червоним обарвить листочки, павутинка скаже,

що літо минуло, земля засне під білим рядном... Спатиме, аж поки почне розчісуватись весняне сонце. Посиплеться на землю його золоте волосся. Рядно попрогорає, зовсім згорить, і зітхне земля, прокинеться... *(Пауза)*. Ой, як довго, Восславе, чекати! А він наче хворий... *(Злякано)*. А що, коли чорні боги наслали хворощі... Краще нашліть на мене. Я сильна. Я перенесу. *(Виходить)*.

Вершина гори. К и й, Ч а р о д і й.

К и й. Віддав братів, а тепер сестру? Світовиде, звір я чи людина?.. Не віддам! *(Пауза)*. Лукавиш, Кію... Правду собі боїшся сказати!.. За город — віддаси! *(Пауза)*. Яриде, знову твоя правда заслоняє мою правду. Як жити?

Ч а р о д і й. Тільки Світовиду дано бачити світ на всі чотири сторони. На те він і бог. А людина в один бік дивиться і не бачить трьох інших, подивиться в другий — знову трьох не бачить.

К и й. А якщо люди скажуть: ми народилися, щоб воювати?!

Ч а р о д і й. Тоді погасне сонце, і земля овдовіє, і вкриється чорною хусткою ночі, і помре з горя і туги!.. *(Пауза)*. Не вагайся, князю... Будуй хату...

К и й. Будуємо, а попід вікнами степовик чатує... Смерть кружляє над хатами. Збудуємо, а жити, може, й не доведеться в ній.

Ч а р о д і й. Не ти, то нащадки твої житимуть...

К и й. Нащадки хоч пам'ять добру збережуть про нас.

Ч а р о д і й. Пам'ять, Кію, як і людина, не вічна. Спочатку пам'ятатимуть, а потім призабудуть, а з часом скажуть... то вже казка, і тебе, Кію, не було, то все казка!

Заходить Жаданка з глечиком у руках.

Жаданка. Сонце князю! Принесла води тієї, з-під гори. Може б, випив?

К и й *(бере глечик, надпиває)*. Пече.

Жаданка. Я чула, вимагає Степовик сестру твою, князю. Вона ж іще на дівочу стежку не ступила, воно ж іще пуп'янок нерозквітлий. В забаву до звіра?! Братів утратив, а тепер сестру?.. З ким же зостанешся, князю?

Кий. Судити прийшла?

Жаданка. На поміч...

Кий. У богів прошу помочи, а вони мовчать, бо не в змозі...

Жаданка. Глянь на мене, в усі очі глянь! Гарна?

Кий. Мій світ почорнів, померк...

Жаданка. На хвилиночку все забудь! Подивись, гарна? Правду кажи!

Кий. Гарна дівка... дуже гарна.

Жаданка *(уклонилась, уже зовсім іншим голосом)*.
А мій світ тепер розвиднівся...

Переміна світла.

Вершина гори. Воєслав і Степовик.

Степовик. Твій князь за одну ніч став розумнішим, віддає сестру мовчки! І ти став розумнішим, твої очі стали чистішими, а вчора були як у скаженого.

Воєслав. А ти, як був, так і лишився вовком!

Степовик. Хи-хи-хи! Ми вовки, а ви мирні олені, м'ясо жирне, хороше! Хи-хи-хи!

Воєслав. Із вовка шкуру здирають!

Степовик. Знаєш, де я сиджу? На цьому місці твій князь обіцяв поставити стовп і до нього мене прив'язати... На посміх і наругу!

Воєслав. Коли князь казав, так і буде... Зустріну тебе в бою, приведу сюди!

Степовик. Обіцяв князь... Нема стовпа, я не прив'язаний! Сиджу — чекаю дань! Князь твій приведе сестру... Хи-хи-хи!

Заходить Жаданка, за нею Кий, Жаданку не зразу й пізнаєш: довга біла сорочка, коси розпущені, на голові стрічки. Степовик схопився, обійшов кілька разів. Прицмокує про себе.

Не треба мені коней! Не треба мені рабинь!.. Князю своєму не покажу її, собі візьму. І не продам, і не в рабині, в жони собі візьму! (*Жаданка повернулась до князя, щоб попрощатися, Степовик підскачує*). Ні! Вже ні... Либідь! Ти моя, вже ніхто не може торкнутися тебе, ти моя... Хи-хи-хи! Ходімо. (*Бере Жаданку, виводить*).

КАРТИНА П'ЯТА

Тільки постать Я р и д а на дорозі освітлена.

Я р и д. І Жаданку продав! Мою Жаданку! (*Пауза*). Повірте, боги! Повірте, люди, я навіть це можу йому простити. Перекипить кров, загояться рани на серці, і прощу... Бо є щось більше за кохану жінку. (*Пауза*). Є земля рідна! Для неї живемо... Лише в обіймах горя або смерті ми пізнаємо, що народились і живемо, аби славити землю, народ свій. А ти, Кию, меч за народ боїшся підняти, знеславлюєш його!.. Кию, страшні думки прийшли, поселилися і живуть у мені. І прогнати їх несила. Страшні думки!

Вершина гори. К и й сам.

К и й. В людей немає віри степовику. І я не вірю... Вже русини звідусіль до града згортаються, до хати своєї великої. Хоч недобудована, але хата, з дверима, які вже зачиняються. (*Пауза*). Та в хаті нашій бродить неспокій...

Заходить Р а т и б о р.

Р а т и б о р. Не спиш, князю?.. Така ніч.

К и й. Тиха ніч.

Р а т и б о р. І зовсім не тиха. Дніпро стогне.

К и й. Важкий сон його навідав.

Р а т и б о р. Вітру немає, а дерева чогось перешіптуються.

К и й. У них своє життя, свої перемови.

Р а т и б о р. А чув, князю, сю ніч сич кричав... Чиюсь душу боги до себе кличуть.

К и й. Кличуть, то піде, куди їй діватися.

Р а т и б о р. Над твоєю оселею сич кричав!

Пауза.

К и й. Чого прийшов так пізно?

Р а т и б о р. Долю свою я зв'язав з тобою, з великим ділом твоїм, служу тобі совістю чистою, і слово моє буде правдиве. Про Ярида скажу. Намірів твоїх не прийняв він.

К и й. Знаю.

Р а т и б о р. Каже, ти гасиш славу і звитягу народу нашого. Бо маєш серце боягуза. І тепер, коли степовик знову облягає нас... Чуєш, князю? Ярид хоче, щоб меч русинів був у твердіших руках! Чуєш, князю? Ярид замишляє... Сич прокричав над твоєю оселею, Кию...

К и й. Твердіша рука — це рука Ярида?

Р а т и б о р. Ярида.

К и й. І коли б він став князем, ти служив би йому?

Р а т и б о р. Служив би!

К и й. Як і мені?

Р а т и б о р. Поки що тобі служу... Мій воїн готовий сю ніч прибрати Ярида. Навіть Світовид не вгледить.

К и й. Уб'єте?

Р а т и б о р. Його просто не стане... Чекаю твоєї згоди.

Пауза.

К и й. Загорівся вогник біля хати коваля.

Р а т и б о р. Дитя знайшлося, це вже сімнадцате. Богів кличуть до нього.

К и й. Ходімо й ми послухаємо...

Ніч. Дорога. Багаття. Людно. В колі світло. Доброніга з немовлям. Осторонь Кий і Ратибор.

Д о б р о н і г а. Вродилося дитя. Воно ще й сонця не бачило, немовляточко моє. Боги, прошу вас, простеліть стеж-

ки, якими йому ходити. Скажіть напутнє слово, як життя прожити. Боги, кличу вас!

Довга пауза. І мати, і люд навколо насторожено чекають. І ось виходить, вступає в коло постать, вся в білому, обличчя напівзакрите, з білою патерицею в руках — Білий бог. Потім з другого боку виходить, вступає в коло Чорний бог — постать уся в чорному, обличчя теж напівзакрите, в руках чорна патериця.

М а т и (Чорному богові). Ми тебе не кликали, чого прийшов?

Ч о р н и й б о г. Світ поділений на день і ніч, на біле і чорне. Я володар чорного світу — Чорний бог! Ти кликала богів, і я прийшов.

Б і л и й б о г (протягає руку до немовляти). Маленька людино! У твоїх крихітних жменьках зернятка добра. Посій їх, доглянь, щоб урожай був багатий. Для цього ти й прийшла у білий світ.

Ч о р н и й б о г. Хо-хо-хо — сіяти! (Протягнув руку до немовляти). Запам'ятай, у цьому світі, куди ти прийшло, одні сіють, другі збирають, одним колос, другим стерня!

Б і л и й б о г. Маленька людино, рости правдивою! Жодне слово, яке має зійти з твоїх вуст, не одягай в одягу брехні.

Ч о р н и й б о г. Тільки-но ти родилося, тебе вже закутали, аби не замерзло, аби вижило. Правдивим іти в світ однаково, що голим. Тебе і люди засміють, і замерзнеш, і пропадеш...

Б і л и й б о г. Маленька людино, батьки дали тобі життя, пробудили твоє серденько. Люби і шануй їх і тоді, коли вони біля тебе, і тоді, коли підуть у світ вічний!

Ч о р н и й б о г. Ніколи вовчєня не тягло з кошари ягнят для старих вовків. Ніколи пташеня не ловило комах для своїх крилатих родичів! Хо-хо-хо! В житті ідеш — не оглядайся, знайшов — не ділися. Живи для себе, наче поруч немає нікого!

Б і л и й б о г. Маленька людино, рости щедрою до робо-

ти, доброю до людей, і люди любитимуть тебе і пам'ять про тебе берегтимуть.

Ч о р н и й б о г. Рости сильним, щоб владарювати над іншими. Хто стане на твоїй дорозі, не обходь його. Убий і переступи, хо-хо-хо! Хто робить добро — того швидко забувають, а хто вбиває — хто більше вбив! — того довше пам'ятають... Так було і так буде!..

Б і л и й б о г. Маленька людино! Люби сонце, люби землю, люби все, що на землі. Воно живе! Воно твоє! Воно для тебе!

Чорний бог хотів щось сказати, але Ч а р о д і й вихоплює в нього патерицю, переламує і кидає в багаття.

Ч а р о д і й. Як оцей посох, хай згорять і димом розсіюється слова чорних богів... Хай завжди в пам'яті твоїй, маленька людино, залишаться слова Білого бога! А забудуться — мати нагадає.

Білий — Чорний боги скидають з себе накидки, лишаються в такій одежі, як усі люди. То були перший і другий воїни.

В с і л ю д и. Слава білим богам! Слава білим богам!.. Слава білим богам! Народжена людино, живи словом білих богів.

Переміна світла.

Вершина гори. К и й і Р а т и б о р.

К и й. Прийшло на землю дитя. Хай йому світить сонце, хай воно робить добро людям. І нам треба добро робити.

Р а т и б о р. Щоб робити добро, треба живим бути. Чекаю згоди!

К и й. Убити Ярида?! Нас родила одна земля, одні боги гойдали нашу колиску, в битві коні скакали поруч! Згоди не буде!

Р а т и б о р. Мабуть, і справді ти не тільки мечем, а й духом слабкий.

К и й. Іди, Ратиборе.

Р а т и б о р (*виходить*). Прощай, Кюю! (*Про себе*).
Може, й не побачимось...

Кий сам.

К и й. Убити Ярида? Убивати своїх дано тільки тому, хто може й воскресати їх! Мені цього не дано! Краще змерти з вірою в людину, ніж убити її! (*Виходить*).

Ч а р о д і й. Чорні боги б'ють кулаками в північ, просять відчинити двері, бо йде смерть.

Входять Я р и д.

Я р и д. Нас тут лише четверо. Я, ніч, Світовид і ти, Кюю! Ніч сліпа, Світовид мовчатиме, і ти більше не заговориш... (*Прислухається*). Сич кричить. Віщує, радіє — людину вб'ють! Отакий поганий птах! А коли не вб'ють, що тоді? Тоді Чорний бог обскубе тебе й з'їсть за брехню... Кричи! Не з'їсть тебе Чорний бог! Смерть буде! (*Іде, потім зупиняється*). Вбивати сонного?! Хто кинув мені цю гадючу думку?.. Кюю!.. Кюю!.. Князю!.. (*Пауза*). Ніч і та причаїлася... Чекає!

Входить К и й.

К и й. Чого прийшов, Яриде?

Я р и д. Забрати в тебе життя!

К и й. Я думав — за правдою...

Я р и д. Знеславив народ! Отруїв його відвагу — оце твоя правда. Навчавш його тримати в руках заступ, а не меч! Оце твоя правда? Щоб самому не йти в похід — братів послав! На смерть послав! Оце твоя правда? Гадаєш, піднімає на тебе руку моя ненависть? Ні! Заздрість? Ні! Ревніть? Ні! Бажання влади? Ні! Біль за долю народу мого піднімає мою руку. Ти, Кюю, хворий! Хвороба страху перед ворогом поселилася в тобі! Князь русинів захворів. А битва гряде.

К и й. Вона вже почалася! Русин на русина руку підняв! У цій битві не буде переможця... Тільки знеславимо себе

і люд русинський. Дай ще трохи часу добудувати хату нашу... і я віддам тобі владу!

Я р и д. Життя собі випрошуеш?

К и й. Життя, кажеш, Яриде? (*Аж задихнувся*). Ось тут перед Світовидом поклянись!.. Предками поклянись! Нащадками поклянись! Що будуватимеш город! І я підставлю тобі свою голову — рубай! А ні — сам розіб'ю її об отой дуб! Я сказав і від свого не відступлю!

Довга пауза.

Чується пісня без слів.

Я р и д (*про себе*). Розум знесилює руку мою... (*До Кия*). Може, твоя правда вища за мою... Та нам удвох стало тісно на землі. (*Вийняв меч, проходить мимо Кия. Вийшов, по паузі чутно його голос*). Білі боги, прийміть мою душу!

Пауза.

Ч а р о д і й. Совість убила людину...

КАРТИНА ШОСТА

І гора, і дорога, і все аж до обр'їв — усе залито сонцем. Якась дивовижна музика, пісні без слів — то віддаляються, то знову наближаються... Святково одягнуті люди проходять по одному, гуртами. Проходять, наче в ташку.

Входить Л и б і д ь.

Л и б і д ь. Сьогодні така світлінь! Така теплінь! Наче двоє сонць у небі. І дерева принішкли, і ріки перейшли на шепіт, і птахи замовкли — все вслухається, як люди веселяться!.. Коли б мені сьогодні ще зустріти Воєслава, то була б зовсім щаслива! Боги! Зробіть так, щоб Воєслав пройшов цією дорогою! Я тільки привітаюся! (*Загуляє долоньями обличчя*).

Входить Воєсла в.

Воєслав. Сонця і здоров'я, Либідь!
Либідь (*гадає, що їй почулося*). І тобі сонця, Воєславе.

Воєслав. Там дівчата біля Дніпра, а ти...

Либідь. Я чекаю.

Воєслав. Кого?

Либідь. Тебе! (*Глянула, аж відсахнулась*).

Воєслав. Мене злякалась?

Либідь. Думала, привиділось і вчулось. Чому я не біля Дніпра? Мені скрізь гарно. Скрізь! Коли б можна, я, знаєш, де б жила?

Воєслав. Скажи.

Либідь. В трьох хатах! Одна щоб на горі, аби видно було всю нашу землю. Друга — щоб над річкою... Аби чути, як вона плещеться, як біжить, як засинає... А третя хата в лісі... Щоб уночі така німота була — аж чутно, як дише дерево, а вдень... хоч вуха затуляй, — так співає і сміється пташня. А ти?

Воєслав. Я теж у трьох хатах...

Пауза.

Мов злякалися дальшої розмови про це.

Либідь. Наче в дорогу зібрався?

Воєслав. Князь кличе. А коли кличе — то, мабуть, в дорогу.

Либідь. Хай білі боги не лишають тебе!

Воєслав. Спасибі, Либідко. (*Уклонився і вийшов*).

Либідь. І він у трьох хатах... Чи розгадав мої думки...

Проходить Ромей. Забачив княжну. Уклонився.

Ромей. Кланяюсь твоїй красі, княжню! Багато земель я об'їхав, перебачив багато, а такої вроди не зустрічав.

Либідь (*уклонилась*). Спасибі за добре слово. Дядьку Ромей, а чого ви усамітнюєтесь? Пішли б до людей, сьогодні свято.

Ромей. Не місце мені там. У мене один бог. А ви поклоняєтесь і живому, і мертвому... І вогню, і дереву, і квітам...

Либідь. Мертве? Дядьку Ромей, скажіть. Мертве може горіти? Ні! Мертве може рости? Ні! Мертве може розквітати? Ні!

Ромей. Лишайся у щасті придуманого, поки наш бог ввійде в твою душу і освітить її. *(Виходить)*.

Либідь. Нічого не розумію, нічого він не розуміє. А ще, кажуть, мудрий, слова уміє малювати. *(Виходить)*.

Проходять парами жінки і чоловіки з хлібом на рушнику.

1-а пара *(зулинається)*.

Чоловік. Сонце красне, ти дало нам життя! Ми твої діти! Світи нам, теплій нам!

Жінка. Сонце красне, прийми наш хліб! *(Виходять)*.

2-а пара.

Чоловік. Земле, годувальнице наша, хай не буде кінця багатствам і щедротам твоїм!

Жінка. Земле-годувальнице, прийми наш хліб. *(Виходять)*.

3-я пара.

Чоловік. Дніпре, кривице наша! Хай хвилі твої будуть завжди чисті, а береги повні!

Жінка. Дніпре, прийми наш хліб! *(Виходять)*.

4-а пара.

Чоловік. Ліси, хай кожне дерево росте могутнім та довговічним!

Жінка. Ліси, прийміть наш хліб! *(Виходять)*.

5-а пара.

Чоловік. Звірина і пташня, живіть і множтеся! Бо без вас і туга ляже на душу, і німота впаде на пісню.

Жінка. Птаство і звірино! Прийміть наш хліб! *(Виходять)*.

Ромей. Обдарували сонце, і землю, і річку, і ліс, і живність, а тепер у них буде найсвятіше — дарування хліба

предкам. Вони певні, що предки прийдуть невидимі, візьмуть хліб і подякують живим за те, що їх не забули.

На сцену виходять: Кий, Либідь, Воеслав, Ратибор, Добродій, Борич, Доброніга, Яска, Бож, воїни, чоловіки, жінки. Добродій і Либідь розстеляють вишиваний рушник. Добродій кладе на нього паляницю.

Добродій (*в урочистій тиші*). Батьки наші, що пішли від нас, близькі й далекі предки наші! Ви дали нам своє життя, своє слово, своє добро! Ви в пам'яті живих навіки! Прийміть наш хліб!

Народжується, звучить музика, піби дає крила словам.

Переміна світла.

Кий у святковому вбранні.

Кий. Співають люди. Співає город! А хмара йде, а степовик сів на коня...

Заходить Жаданка в якомусь дивному одязі, зупинилась. Кий глянув, схопився за меч, а Жаданка наближається до нього, скидає шапку, коса падає на плечі.

Довга пауза.

Кий (*очам своїм не вірить*). Жаданка?! Як?!

Жаданка. Боялася, не впізнаєш, а ти впізнав... Як? Повзла, бігла, летіла у наш град...

Кий. Хто врятував?

Жаданка. Ти, князю! Тільки вийшла за ворота города нашого, а ти кличеш — «вернись!» Везуть мене, коні вистукують копитами верстви, а мені чується — «вернись!» Чорна ніч застилає очі і шепоче голосом твоїм — «вернись!» Птахи понад степом кружляють і кричать твоїм голосом — «вернись!» (*Довга пауза*). А може, ти мовчав? Може, мені тільки вчувалося? Наперекір богам і звичаям я першою освідчилась... А ти тепер мовчиш! Дивишся!.. Надивляйся, як горе згасило іскри в моїх очах, прив'ялило, припало мою вроду!..

Пауза.

Кий виходить.

Пішов... Поцурався мене? Чому? Я холодною рососою вмиватимусь, молодим сонцем утиратимусь — верпу свою вроду! Від вечірньої зірки свічки запало в очах... *(Пауза)*. Я для тебе, Кий, свій найбільший скарб зберегла — дівочу честь! А ти поцурався мене!..

Входить Кий, розгортає хустку, в ній хлібина.

Жаданка *(не вірить своїм очам)*. Я так стомилась... Я, мабуть, сплю. Світовиде, скажи, це сон?!

Кий *(розламує хліб, одну половину подає Жаданці)*. Порівну навіки!..

КАРТИНА СЪОМА

Ромей. Чутка покотилася: степовик піднявся. І звірі виють ночами, теж чують війну. Тільки князь мов глухий до всього. А може, не глухий, а хитрий, спокоєм своїм хоче тривогу з людей зняти, а може, під своїм спокоєм страх ховає, а може, що вчинити — не відає. Не збагну його. Та хіба русинів хто збагне? Ідеш дорогами — їх не видно, лиш де-не-де попід річкою, попід горою забіліє хатка. А коли приходять горе, збираються по одному, по двоє, цілими гуртами. Де їх стільки береться? Може, дерева стають русинами? Може, Дніпро їх родить? Ось і тепер — і кінні, і піші, і на човнах — з дітьми, з пожитками до города йдуть. Худобу по лісах приховали, а самі до града. Та що вони вдіють? Степовик — мов хмара. А хмару хіба зупиниш? Переможе степовик — город спалить, люд — кого вб'є, кого візьме на продаж! Я вже відчуваю аркан на своїй шії! Господи, поможи! Буду тікати з цієї землі. Прощай і ти, граде... Недовго ти простояв!.. На цьому й закінчу писати про землю Русинську. Дай боже, хоч те, що записав, зберегти... *(Виходить)*.

Дорога. Борич і Доброніга.

Доброніга. Хай діти зі мною...

Борич. Десятеро біля тебе буде, семеро — біля мене.

Доброніга. Що вони зможуть біля тебе?

Борич. І стрілу пустити, і камінь піднести... Страшна битва гряде. Може, й тобі доведеться, Доброніго...

Доброніга. А коли степовик здолає?

Борич. Не можна, щоб здолав. Град погине! І ми... І спомни про землю Русинську може погинути.

Доброніга. Жаль дітей.

Борич. Тим, що зі мною, одягни чисті сорочки!.. Малечу від хати не пускай далеко.

Доброніга. Я й Світовида, і всіх богів просила.

Борич. Боги наші за нас будуть! Бо коли нас не стане, де бути богам нашим? Пронадуть!.. Отак люди за богів тримаються, а боги за людей! (*Виходять*).

Входить Добродій.

Добродій. Город хлібом пахне. Хліб печуть усі... Так ведеться перед війною. А з степу вже дим доходить з кізяків та пересохлих трав. Степовик плескачі пече... Так і в них перед війною. (*Пауза*). В город рветься степовик. Не пуцу! Хіба мертвого переступить. (*Виходить*).

Входить Либідь.

Либідь. Святий дуб не розсердився на мене! Я йому тихо-тихо співала, співала про те, який він могутній, який добрий до людей, як ми його любимо. Співала, поки він заснув... І тоді я зірвала два листочки... Їх у нього так багато, не помігить. Один віддам Кию, а другий Воєславу. Листочок із святого дуба стрілу відхиляє і меч зупиняє...

Входить Воєслав.

Воєслав. Либідь? Тут серед ночі?

Либідь. Ся ніч як чорний день — люди не сплять. Я була біля святого дуба...

Воєслав. Біля святого дуба? В урвищі? В темінь? Таж там, кажуть, чорні боги веселяться.

Либідь. І вони сю ніч притихли.

Воєслав. А я хочу на город надивитися.

Либідь. Уночі?

Воєслав. Я його і вночі бачу. Бачу завжди. Було, від'їду на сотні верств у степ, заплашу очі і люблюся ним. А здаля він — ніби величезний птах опустився на кручі.

Либідь. Чуєш, Воєславе, дим уже увійшов у град від їхніх вогнищ... Може, й вони — як дим.

Воєслав. Не віддамо. Життя віддамо, а город ні. Він наша доля!

Либідь. Завтра?..

Воєслав. Засвітиться ранок, і зустрінемося з ними..

Либідь. Не страшно?

Воєслав. Чи не страшно?.. Повір мені, Либідь, богами присягаюся, якби можна, сказав би степовикам: усі стріли всього війська свого випустить у мене, тільки відійдіть від града нашого.

Либідь. І я не пожалію життя за нього.

Воєслав. Либідко...

Либідь. Воєславе... Вже зацвів мій льон!..

Темінь. Народжується і росте музика битви. З темряви виходить Ромей. Тільки обличчя освітлюється.

Ромей. Сірою гадюкою обвив степовик град. Ні ввійти, ні вийти. У цій землі й погину... (*Чути скрип*). Щось скрипить, то, кажуть, смерть лиже свою жертву...

Освітлюється гора.

Чародій. З воїнами і з людом вийшов з города Кий — став віч-на-віч зі степовиками. Степовик уже вдарився об град — уже поранений. Та зранений звір ще страшніший. Як воно там, Світовиде? Тобі ж видніше... Може, знову зметуть вогнем город, а нам знову в печери ховатися?..

Дорогою проходить Жаданка.

Жаданка. Киє, муже мій, князю мій, чи не спіткнувся твій кінь, чи не пощербився твій меч, чи не втомилася рука?

Проходить Д о б р о н і г а.

Д о б р о н і г а. Опустіли хати! Як покинуті перепелята, принишкли діти. Принишкли, а оченята кричать: тату!!!

Проходить Л и б і д ь.

Л и б і д ь. Вославе, наш льон зацвів, та в його голубих очах я бачу сльози.

Проходить Я с к а.

Я с к а. Ще-е-еку!

КАРТИНА ВОСЬМА

Вершина гори. Праворуч од Світовіда вкопаний стовп і до нього прикутий цепом С т е п о в и к. Біля нього Д о б р о д і й, остропень — К и й.

Д о б р о д і й (*довго видивляється на Степовика*). Мов і на людину схожий, а люті в очах — аж каламуть, аж чорнота. Дикого кабана зустрінь таким поглядом — і той злякається, зверне з дороги. Страшний ви народ — степовики! Хто зна, чого більше випили: кумису чи крові слов'янської. Було!.. А тепер бач, як князь вшанував тебе, на видноті поставив, щоб усе бачив. Дивись, подивляйся, об що лоба розбив...

С т е п о в и к. Собаки, собаки, ми вас на аркан, під ніж!..

Д о б р о д і й. Ви вже не страшні. Але десь там, далеко у вашій юрті, маленьке степовичатко росте. А в нашій хаті наше русиняточко. Виростуть і знову: хто з кого душу виїме! Ото страшно! Правда, нам тепер охвітніше. Бачиш, який у нас город. Таку юрту не легко знести.

К и й. До мене чи до Степовика прийшов?

Д о б р о д і й. До тебе... Але таке диво побачив. Степовик на ланцюзі... Я його візьму, виріжу печінку — собакам віддам! Вирву серце — звірині кину. Голову відкручу — на високий кілок настромлю. А-а-а! Вже не дишеш, ковтаєш повітря! Страх цілує тебе!.. Не зроблю я цього, звір у нас, русинах, не сидить. (*Підходить до князя*). Прийшов

сказати — піду я з города. Затужила душа — в поле про-
ситься. Я засну, а вона покине мене і гасає полями, диви-
ться на жита, а вони стоять, мов глибока вода... Піду...
Коли треба — гукнеш, князю. Я прийду... Бережи город.
Тут народилася наша перемога над степовиком. Тут вона
оселилася, тут її й доглянути треба.

Переміна світла.

Провалля почі ховає в собі багатолюддя. Лише постать Ч а р о д і я
у відблисках полум'я.

Ч а р о д і й. Всемогутній Світовид повелів мені переда-
ти вам його слово. Слово таке. Наш град, щоб зійти-возне-
стись на ці кручі, узяв від русинів труд, труд великий, труд
гезмірний, і труд — сила града — вічно житиме і ростиме!
Град вистояв перед ворогом, бо найхоробріші русини від-
дали йому життя і свою мужність. Мужність града вічно
житиме і ростиме! Та щоб град наш був славен серед на-
родів не тільки силою і мужністю, а й красою своєю. Світо-
вид воліє, аби найвродливіша русинка дарувала граду свою
красу, щоб краса його жила вічно і розквітала. Перли, кош-
товне каміння, золото — то все прикраси! А красу даровано
тільки людині! Коли разом з життям подарує граду нашому
свою вроду юна русинка, люди вічно берегтимуть красу
города свого, як мати береже дитя своє. І знатимуть —
хто посягне на красу града, той посягне на життя!.. Той
буде проклятий богами і людьми!..

Висвітлюється дорога. Борич і Доброніга. Стоять мовчки.
Повз них проходить дівчина в білій довгій сорочці, простоволоса.

Д о б р о н і г а. Від Світовида, сердега. Кажуть, кожну
ніч до Світовида приходять то та, то інша дівчина, щоб
на його слова віддати градові красу свою, а він, Світовид,
мовчить.

Б о р и ч. Чому?

Д о б р о н і г а. Вроди не приймає. Кажуть, такі прихо-
дять, що не здивишся. Хоч воду з лица пий — такі, а він
мовчить.

Борич. Може, й не знайдеться, щоб він слово дав...
Доброніга. Знайдеться...

Повз них проходить біла постать дівчини.

Бачив?.. Це до Світовида...

Борич. Дівчата, як воїни на війну, самі ідуть. *(Виходить)*.

Вершина гори, освітлюється лише постать Чародія. Віддалік біліє постать дівчини.

Чародій. Світовид чекав на тебе! Чекав згоди твоєї. Коли передати граду своє життя, запитуєш? *(Пауза)*. Ніч одягає чорну сорочку. День одягає сорочку, золотом шиту. Вечір одягає сорочку сіру, з небіленого полотна, і лише ранок голенький, як немовля, і усміхається без злоби і хитрування. Ранком підеш... *(Пауза. Дівчина зникає. Чародій услід)*. Коли ж твоє серце заб'ється страхом і мороз страху в душу зайде, живи, як і раніше, Світовид простить... *(Постать дівчини зникає)*.

Входить Воєслав.

Воєслав. Ніч — як рік... Хоч би швидше скінчилася. Завтра... Навіть боюся вимовити. Он уже на небі зорі мліють. Скоро «завтра». Моє завтра. Наше завтра, Либідко. *(Виходить)*.

Входить Либідь.

Либідь. Завтра моє повноліття. Я вже вийду з маленьких... Завтра на мене чекатиме Воєслав. *(Пауза. Голос стає якимсь дивовижним)*. Завтра я промету небо над нашим градом. Впаду росою на квіти... з пташками проспівую молитву сонцю. Завтра, Воєславе...

КАРТИНА ДЕВ'ЯТА

Все залито сонцем: і вершина гори, і дорога, і долина. На горі й на дорозі людно. Кий, Воєслав, Ратибор. Жаданка, Чародій, Добродій, Борич, Доброніга,

Бож, Ромей, воїни, чоловіки, жінки. Всі залюбовані
рашком.

К и й. Ранок який!

Р а т и б о р. Щасливий день віщує.

В о с л а в. Прибув посол ромейський. Імператор запрошує тебе в гості, князю. Недавно в найми кликав, а тепер у гості.

Р а т и б о р. Силу нашу почули...

К и й. У найми не пішли, а в гості можна.

Р а т и б о р. Сусіди просять згоди одною землею жити.

К и й. Оце радість! Велика радість, други мої! Ростиме сім'я русинів — сім'я слов'ян! Ростиме могутність і щастя наше! Від холодного моря до моря Понтійського простелиться держава русинів. Сонце молоде і сонце полуденне грітиме землі наші!

В о с л а в (*підійшов до Кия, вклонився*). Хай мої слова не затуманять твою радість.

К и й. Кажі.

В о с л а в. Хочу в жони сестру твою Либідь. (*Знову вклонився*).

К и й. Їй іще літа не вийшли.

В о с л а в. Уже! Сьогодні.

К и й (*усміхнувся*). Рахував роки?

В о с л а в. І дні, князю.

К и й. Як думаєш, Ратиборе, гарним буде зятем Вовслав?

Р а т и б о р. Мав би я дочку...

К и й. І я не буду перечити. Брати погинули, одна вона в мене лишилася — бережи її, Вовславе.

В о с л а в. Як своє серце.

К и й. Погляньте, ранок піби молоком умитий! І город бачу вперше таким! Аж світиться!

Пауза.

Ч а р о д і й (*наче віщує на всю землю*). Світиться!.. Бо він узяв її молоду і чисту душу. Прибрав її красу і вроду. (*Пауза*). Світовид повелів, аби ріку, через яку вона пішла

у душу города, назвати її іменем. Тож віднині ім'я її — ріка Либідь!

На якусь мить усі піби скам'яїли. Повільно меркне світло. Провалля почі ховає в собі багатолюддя. Лише постать Чародія у відблисках полум'я.

Чародій. А ще всемогутній Світовид повелів мені переказати вам його слово! Слово таке: родиться дитя, і щоб його люди впізнавали, щоб його бог признав — дають йому ім'я! Бо людина без імені — то людина, яка не народилася, або людина, яка вже пішла, і час зітер її з пам'яті живих! Народе! Люди! На світ народилося дитя наше — город русинів. Він ще немовля, але вже живе! І треба дати йому ім'я, аби його бог признав! Аби його люди впізнавали! Бо град без імені — то град, який лише приснився, або град, зметений вогнем із пам'яті живих. То давайте ім'я граду нашому!

Пауза. Чутно неблизький гомін. Голоси: «Хай візьме ім'я Світовида!», «Ім'я Дніпра граду!», «Ім'я могутнього тура!»

Чародій. Імена богів хай носять боги! І не будемо граду давати ім'я нашої великої ріки, і не будемо йому давати ім'я могутнього тура. (Пауза). Хто найбільше віддав городу своїх сил, свого труда, свого розуму, своєї крові та своєї душі — той може дарувати йому своє ім'я!

Довга тиша, раптом грім голосів: КИЙ, КИЙ! КИІВ град!

Град КИІВ!

«Граду Києву — віку!», «Граду Києву — слави!»,

«Граду Києву — сонця!»

Повільно народжується ранок, через усю сцену — вишитий білий рушник. На рушнику величезний коровай хліба. Звучить музика, яка вже звучала при даруванні хліба предкам. Виходять: Кий, Либідь, Хорив, Щек, Ярид, Воєслав, Ратибор, Жаданка, Чародій, Бож, Добродій, Яска, Борич, Доброніга, жінки, чоловіки, воїни.

Завіса

УБИЙ ЛЕВА
(СТОРИНКИ БУТТЯ)

ДІЙОВІ ОСОБИ:

Володя.
Сергійко.
Надійка.
Катя.
Бабуся.

ДІЯ ПЕРША

КАРТИНА ПЕРША

Невелика кімната. В кімнаті тільки перекинутий стілець на трьох ніжках та лампочка звисає мало не до підлоги. Чути, як на вулиці прокричала, кудись промчалася «швидка», на якусь мить зблиснули у вікні її вогні. Заходить Володя. Дивно, як може людина нести стільки речей: чемодан, валізку, шкірянку, в'язки книжок, розкладачку...

Володя (*зупинився біля порога, окинув поглядом кімнату*). Здрастуй, моя люба! Дозволь відрекомендуватися — Володимир Михайлович Клименко! Скорочено — Володя. Віднині і навіки я твій господар! А ти нічогенька! Правда, вже не молода, замузнана, але дарма, зживемося. (*Розкладає на підлозі речі, піднімає стілець*). Хтось і меблі мені залишив... (*Пробує сидіти на стільці*). Можна сидіти... Вперше в житті маю свій персональний кубрик! (*Ледве не впав зі стільця*). Будемо обживатися... Де ж поставити розкладачку? Може, тут, а мо', біля тієї стіни чи біля вікна?.. А втім, яка різниця — біля стіни чи посеред кімнати проспати третину життя? (*Розкладає речі*).

Знову промчала «швидка».

Комусь зле, а мені радість... Мати свою кімнату — справді щастя. Читай, думай чи просто собі мовчи. Ніхто не заважає. Можна з собою поговорити, не приховуючись — відверто. Власне, мені й приховувати нічого. Головне, є гавань, тиха, спокійна. Кілька місяців навіть в гості нікого не запрошу. Нарозкошуюся тишею, самотністю.

Довга пауза. Тільки чути, як дихає, розмовляє місто. Заходить Сергі й, у руках — портфель і чемоданчик.

Сергій. Заходив у туртожиток «швидкої», а там кажуть — йому вже квартиру дали як ударнику. (*Оглядає кімнату*). Я б не сказав, що це люкс. Дали тимчасово чи назавжди?

Володя. Ордер маю.

Сергій. Квартира — проблема проблем! Здоров! (*Подає руку*).

Володя. Давпенько не з'являвся.

Сергій. Останній курс. Практика, диплом, призначення... Дні так і мерехтіли перед очима. До речі, можеш привітати — диплом з відзнакою!

Володя. Вітаю. Я тебе не запрошую сісти — нема на чому.

Сергій. Ось стілець. Три ніжки, але обережно на ньому можна просидіти все життя. (*Сідає на стілець*). Розповідай, що нового?

Володя. У мене все, як було... Працюю на «швидкій», а життя іде дуже повільно. А як у тебе?

Сергій. Призначення дали в Чернігів. Але не повіриш...

Володя. Повірю!

Сергій. Ні, не повіриш. Я й сам ще не вірю. Про це треба говорити з келихом у руках. У тебе пляшки не знайдеться?

Володя. З-під молока?

Сергій. Молочко... Довго житимеш!

Володя. З чемоданчиком. У баню зібрався?

Сергій. У баню?! В море! В море буття! Скільки коштів розкладачка?

Володя. Дванадцять карбованців.

Сергій. Можна дістати?

Володя. У господарчих їх повно. Навіщо вона тобі?

Сергій. Дивак! Спати на ній.

Володя. В Чернігів повезеш? Думаю, їх там теж повно.

Сергій. Не в Чернігів. Я її тут поставлю навпроти

твоєї, ось так, Володю. Як кажуть в Одесі, «зроблю тобі радість»... А все — завдяки гномику...

Володя. У мене є кип'ятильник — чай заварити?

Сергій. Чай не піде на душу.

Володя. Що ж то за гномик?

Сергій. Випадковість! Чиста випадковість! Пішов я в міністерство уточнити, розвідати про свою чернігівську службу — і що ж гадаєш?

Володя. Зустрів гномика!

Сергій. Як у воду дивишся. Зустрів земляка. Правда, він давно виїхав з нашого села, але мене впізнав. Він схожий на гномика: невеличкий, з борідкою. І моторний-моторний!.. «Кудись висилають?» — питає. В Чернігів, кажу. Він разів шість оббіг навколо мене... А тоді каже: «Давай призначення, документи і сиди тут, чекай...» Я сів і просидів з ранку до обіду. А гномик гасав поверхами, коридорами, кабінетами, одними дверима гримав, другі причиняв так, ніби вони кришталеві. Я чув його голос то збоку, то знизу, то зверху — і чудо звершилось!..

Володя. Тебе взяли в міністерство?

Сергій. Як ти вгадав?

Володя. На твоїй фізіономії розписався.

Сергій. Я його ніколи не забуду. Головне — безкорисливий! Просто земляк. Виходить, не перевелися добрі люди на землі. Крім справедливих законів, ще потрібні добрі люди. Інакше холодним життя буде! То де ж ми її поставимо?

Володя. Що?

Сергій. Мою розкладачку. Поживу в тебе, а там видно буде. Може, міністерство щось дасть.

Володя. Або в прийми до дамочки з квартирою...

Сергій. Ні! Хочу поплавати в морі. Одружуватись — заходити в порт на вічну стоянку! Раненько!

Володя. Може, й так.

Сергій. Море іноді не те що сниться, а навіть вчувається... А хлопці з нашого корабля... Вже ніхто навіть не пише, а обіцяли...

Володя. А ти їм пишеш?

Сергій. Ні.

Володя. У кожного тепер свій корабель. У тебе лінкор — міністерство.

Сергій. А ти, дурнику! Учився як! На відмінно! І на тобі! З другого курсу пішов...

Володя. Не сподобалося. Ми вже про це говорили.

Сергій. Я щось не чую: ти впускаєш мене в свою кімнату? Тимчасово? Підкреслюю — тимчасово, хоч на півроку.

Володя. Уже впустив.

Сергій. Це ж і матрац, і білизну треба. Добре було студентом, хіба думав про такі дрібниці.

Володя. Тоді сидів на возі, ще й покрикував — повільно тягнеться, а тепер самому впрягатися.

Сергій. Сьогодні неділя — ніде нічого не купиш.

Володя. Яюсь влаштуємось!

Чути сирену «швидкої», зблиск у вікні.

Сергій. Твоя?

Володя. Вони всі мої.

Сергій. Чого вони так розбігались?..

Володя. Перепад тиску.

Сергій. Вже в медицині розбираєшся?

Володя. Пробую.

Сергій. Невже тобі подобається?

Володя. Подобається.

Сергій. Ти добився квартири — може, надумав одружуватися?

Володя. Як і ти — зачекаю...

Сергій. Я одружуся, коли когось покохаю. Смертельно і павіки! А може, я не розумію, що таке кохання? Оце йду вулицею. Дивлюся на дівчат і кожну п'яту, здається, полюбив би! Будемо, Володю, одружуватися разом, і весілля разом. Та, з кругленьким почерком, і досі пише?

Володя. Пише.

Сергій. Любиш її?

Володя. Люблю.

Сергій. Люби на здоров'я, тим паче — вона за триста кілометрів! Яка в тебе зарплата?

Володя. Сотня.

Сергій. А мені сто сімдесят обіцяють, і гномик говорив, що далі буде від мене залежати...

Володя. Мені й сотні вистачить.

Сергій. Воно то так, але дівчата кажуть: сторубльові женихи зараз не в моді.

Володя. Їсти хочеш? У мене є сир.

Сергій. І бублики?

Володя. Є.

Сергій. Їси і спостерігаєш, як зникає дірка з бублика, і думаєш про людство та про свою роль в його долі?..

Володя. Думаю!

Сергій. Думати — одне діло, а працювати — інше. Один наш академік висловив таку гіпотезу, що двадцять п'ять процентів людей народжуються з нахилом до ліпоців... Тобто вони за своєю природою не працювати. І тому суспільство повинно їх примушувати.

Володя. Що ти хочеш цим сказати?

Сергій. Хочеш не хочеш, а працювати доведеться. І працювати не абияк, а до ломоти в кістках. Звичайно, в роботі йти за покликанням.

Володя. Міністерство — твоє покликання?..

Сергій. Трамплін!

Володя. До чого?

Сергій. Повечеряємо, і я поділюся своїми рожевими... Вечерю, дозволь, я сам організую. Плануємо: пляшка ристлігу, двісті грамів, ні, триста, ні... чотириста грамів ковбаси, батон, плавлений сирок... Досить? Я швидко! (*Виходить*).

Володя. Нарозкошувався тишею та самотністю. А може, воно й на краще. Не один, а з товаришем. Де ж його

покласти? Він — гість, його на розкладачку, а я... *(Дістає газети, розстеляє на підлозі, в голови кладе одну з валізок, лягає)*. Тверденько, але перемучитися ніч можна.

Пауза.

Заходить Надійка з чемоданом і кошиком у руках. Побачила Володю.

Надійка *(удавано злякано)*. Володю! Володю! Ти не вмр? Ти живий?!

Володя *(схопився)*. Надійка?..

Надійка. Як бачиш.

Володя. Приїхала... Знайшла?

Надійка. Ти ж паписав адресу майбутньої квартири. Я й вирішила спочатку сюди.

Володя. У справах чи так?

Надійка. У справах! Не просто, а у справах!

Володя. Може, в інститут?

Надійка. Ні! До тебе приїхала. Ти ж писав: «Так хочеться, так хочеться побачити». Ось я перед тобою, дивись!

Володя. А я вже все думав-передумав. Листи почала писати рідко... А тепер приїхало мале мов, миле... *(Обережно, аж боязко, обняв, поцілував)*.

Надійка. Уже стільки не бачились...

Володя. Півроку. Надійко, ти ж стомилася з дороги. А в мене й сісти ніде. Один стілець, і в того три ніжки.

Надійка *(бере стілець, ставить під стіну, сідає)*. Та на ньому ж прекрасно... Як міністерське крісло... Хочеш всидіти — менше рухайся.

Володя. Як живеш, Надійко, розкажуй.

Надійка. Нелегко мені... В селі знають, що ми любимося... Хто каже — ти покинув мене, хто — я другого знайшла. А хто каже — засиділась у дівках. А головне — вдома спокою не дають не лише тато й мама, а й дядьки, тітки. Коли зберуться, то тільки й радяться про мене. То кажуть — виходь заміж за Володю, то кажуть — подумай.

Він, мовляв, недоук, не самостійний, та всяке... Як неділя — так і збираються.

Володя. І ти в нарадах береш участь?

Надійка. Мовчу, але слухаю.

Володя. Післязавтра неділя, теж буде нарада?

Надійка. Буде! Вже без мене...

Володя. От і добре, чого слухати якісь дурниці! І потім побудеш тут кілька днів, у театр сходимо...

Надійка. Я вже не поїду.

Володя. Куди?

Надійка. Додому. Я, Володю, надумала нікуди вже від тебе не їхати, будемо одружуватися. Будемо?

Володя (*трохи розгублено*). Будемо...

Надійка. Ти наче злякався?

Володя. Злякався? Злякався свого щастя, гадав, воно далеко-далеко, а воно прийшло перед самі очі. (*Цілує Надійку*).

Надійка. Я тихесенько, щоб ніхто й не помітив, аж чотири посилки послала сюди до запитання. Три — з одежею, а четверту, найбільшу, знаєш з чим? З твоїми листами. З флоту ти мені прислав триста двадцять! І після флоту сто два листи...

Володя. І всі зберегла?

Надійка. До одного.

Володя. Навіщо сюди їх?

Надійка. Якщо розлюбиш, кинеш, я буду їх перечитувати... Щоб на душі легше...

Володя. Розлюблю? Кину? Надійко! Не найду слів пишномовних, скажу, як умію. Я давно і в душі, і в думках з тобою, інакше і не мислю свого життя.

Надійка. Вірю тобі, того й приїхала! Того і відважилась... І я тебе, Володю, люблю, люблю на віки вічні! «На віки вічні!» — це буде наш девіз!

Володя обнімає Надійку, цілуються. В цей час заходить Сергій, він здивовано-спантеличено спостерігає цю сцену. Повертається, щоб непомітно зникнути, але його вже побачили.

Сергі́й. Пробачте, що не постукав. Здрастуйте!

Воло́дя (*трохи розгубився*). Здоров! Знаюмся. Це — Наді́йка. Моя... моя дружина!

Сергі́й. Дуже приємно! Виходив від холостяка, а повернувся за п'ятнадцять хвилин у сім'ю!.. Уже й розписався, і весілля відбулося за якихось п'ятнадцять хвилин!.. Можна внести в книгу рекордів!.. Таке й гномику не під силу.

Воло́дя. Я тобі поясню.

Наді́йка. Навіщо? Ти вже досить ясно сказав. Я дружина Володі, а ви, очевидно, Сергі́йко, з яким Володя служив у флоті і спав поруч в одному кубрику.

Сергі́й. Що вам іще відомо про мене?

Наді́йка. Найкращий товариш Володі. Щирий, вірний, веселий, словом...

Сергі́й. ...Найкращий! Досить і цього. Наді́йко, у вас кругленький почерк?

Наді́йка. Кругленький.

Сергі́й. Все зрозуміло, крім одного. Коли ви одружилися? Рік, місяць?..

Наді́йка. Тільки-по.

Сергі́й. В мене досвіду немає. Мало бував на весіллях. Але, певно, в таких випадках треба було б перш за все піднести подарунок молодим, поздоровити їх. Маємо пляшку ризлінгу, триста грамів якоїсь ковбаски без назви, три пиріжки з горохом. Якесь передчуття, взяв два, а потім попросив ще один.

Наді́йка. Не турбуйтеся, у мене є сало, часник...

Сергі́й. Зупинись! І цього вже досить!..

Наді́йка. Ковбаса домашня...

Сергі́й. Ціле багатство! Будемо накривати?.. Що накривати?..

Наді́йка. Підлогу! (*Господарює, розстеляє на підлозі газети, зверху простирає*).

Володя знаходить якісь чашечки.

Сергі́й. Музики немає, зате кохання хоч відбавляй. Володю, ти зразу прибрав вигляд жениха. Очі блищать, рум'янець, руки роблять якісь химерні рухи. (*Наливає вино*). Вип'ємо за ваше кохання. Як ведеться на весіллі, я буду гукати, а ви цілуйтесь! Гірко! Гірко! Гірко!.. Сміливіше, Володю. Гірко!

Володя і Надійка цілуються.

Досить, досить! Пора і вам уже випити й закусити... Врешті, пожалійте мене, мою первову систему! Бач, як розішлись. Хоч біжи й собі дружину шукай!.. Серед ночі.

Наді́йка. Пробачте!

Сергі́й. Дозвольте один тост: бажаю вам добра і щастя! А головне — аби ваше кохання залишилося таким, як тепер! Від нього аж папить, прямо жаром віє! Надійко, тобі здається, що знаєш Володю. Ні, він у сто разів кращий, ніж ти думаєш. Для товаришів, навіть просто для людини в біді, він усе віддасть! І голова в нього працює — дай боже! В інституті відмінником був...

Наді́йка. А я від Володі те саме наслухалася про вас! Може, ще щось з'їсте?..

Сергі́й. Мабуть, з'їмо. Хочеться побажати вам чогось незвичайного, щоб це було щось оригінальне.

Наді́йка. А ви ще гукніть «гірко»!

Сергі́й. Сподобалося? Згоден. (*П'є*). Гірко!..

Володя і Надійка цілуються.

А твій гномик, Володю, щедріший за мого: одночасно і квартиру, і дружину...

Наді́йка. Я оце роздивилася, Володю. Гарненька в тебе кімната.

Сергі́й. Тепер уже треба говорити «у нас», «наша кімната»... У вас то у вас, а що ж мені робити? Я збирався тут на кілька місяців... а тепер проблема: де хоч ніч переночуй.

Володя. Я радий, що маю такого друга. Як добре, коли знаєш, що живе на світі друг, людина, з якою можна поділитися добром, горем, думками. Не відшліфованими для ширвжитку, а в їхній первозданності. Таким другом став мені Сергійко!..

Сергій. Сьогодні у вас і в мене незвичайні події. Давайте на одну піч продовжимо своє життя. Не проспимо її, а помріємо.

Володя. Мені здається, мрії викликати не можна, вони самі приходять.

Сергій. Уточнимо, що таке мрія?

Надійка. Це те, як хотілося б жити...

Сергій. «Як хотілося б жити»?.. Може, й так... Почнемо з ваших мрій, Надійко!

Надійка. Незручно говорити про свої мрії.

Сергій. Ми ж свої. Друзі!

Надійка. Гарзд. Колись у молодості...

Володя. Старенька...

Надійка. А що ти думаєш? Дівчині за двадцять — кіпчасться весна.

Володя. Щось дуже коротка в тебе весна, Надійко!

Сергій. Зате в жінок літо тягнеться хтозна-скільки... Своєї осені вони не визнають, а про зиму й говорити нічого. Але це відступ від нашої теми... Слухаємо, Надійко.

Надійка. Колись у молодості...

Сергій. Характер у тебе залізний. Зпову той самий початок.

Надійка. Тоді я вибудовувала такі палаци свого життя!.. (Пауза). Потім мрії мої ставали скромнішими і скромнішими...

Сергій. Аж поки перейшли у дійсність?

Надійка. Майже.

Сергій. Основна мрія — вийти заміж — здійснилася.

Надійка. Звичайно. Мріяла одружитися з Володею.

Сергій. І тепер повне завершення мрії, повне щастя?

Надійка. Так, повне щастя! І краплинка остраху.

Скільки моїх подруг порозлучались або уже і по два рази побували заміжем... (Обняла Володю). Ти мене не кинеш?

Володя. Ми ж домовились «на віки вічні»!

Сергій. Вийти заміж, мати багато дітей. Володя дуже любить дітей. Я колись йому радив іти працювати у дитясла...

Надійка. У їхній сім'ї було п'ятеро, вижили двое, а то маленькими...

Сергій. Недоречний мій жарт, пробач. Продовжуй, Надійко. Вийти заміж, а далі?

Надійка. Як у пісні співається! «Їсти, пити, і хороше ходити!»

Сергій. І крапка?

Надійка. Думала в медінститут поступати. Ліків незнаних для людей повинаходити. Це під впливом Володиних мрій. Я в Полтаві два рази пробувала поступати. Вибирала, де менший конкурс, та скрізь треба мати протекцію. Кажуть, у списках проти того, хто має бути в інституті, стоїть «галочка». Екзаменатор гляне на ту «галочку» — п'ятірка. А хто в мене потурбується про ту «галочку»? Мама на буряках, тато їздовим...

Сергій. Тепер за такі «галочки» — під суд.

Надійка. Судам багато роботи буде.

Сергій. Перебільшення.

Володя. А твій гномик?

Сергій. Випадак.

Надійка. Це вже не мрії, а диспут. Тепер ти, Сергійку, розкажи про себе, про свої мрії.

Сергій. Я свої мрії тримаю до пори до часу на припоні, для мене мрія — це креслення, за яким будуватиму життя. Народився я в селі, село багатеньке. Колгосп хороший, заробляють люди добряче. Хати нові поставили, під соломою вже не побачиш. Не хати, а хорони! По тричотири кімнати із світлицями, меблі міські... Одним словом, люди живуть не те, що колись. Село набуло багатства, але втратило свою вроду! Вроду, дапу йому самою природою.

То було — центр села, вигін — це зелений споришевий килим, а тепер — загін для худоби, ферма посеред села. В другому мальовничому місці свинарник збудували. Запахи ферми висять над селом навіть весною, коли цвітуть сади! Тинів немає, і двори від цього здаються якимись похмурими. Село стало неохайним, як п'яна жінка...

Надійка. Таке й у нас. Точнісінько таке!

Сергій. Повернути селам їх вроду. Боротися за це! Життя віддати цьому! Такі мої мрії, мої плани. Почну з свого села. *(Розгортає папір)*. Подивіться, яке воно буде!

Володя і Надійка розглядають.

Надійка *(захоплено)*. О, яке гарне село... А хто ж це малював?

Сергій. Я сам малював... Малював свої мрії.

Надійка. Подаруйте пам з Володею... Хоч тимчасово це буде перша прикраса нашої квартири.

Сергій. Хай буде так. Тут можна? *(Прикріплює малюнок до стіни. Відходить, розглядає)*. А здала ще краще виглядає.

Володя. Прекрасні мрії. А як же міністерство?

Сергій. Подивлюсь, може, з цієї позиції воювати краще буде. А ні — поїду в Чернігів або на іншу ланку. Звідки і як добиватися свого — інша справа. Головне — мати в житті порт призначення.

Володя. Якби я був релігійним, я б сказав: з богом!

Сергій. Послухаємо тебе, Володю.

Володя. Не можу сказати так зрозуміло і так конкретно, як ти, Сергійку. Моя мрія, або, може, сказати, прагнення...

Сергій *(розсміявся)*. Не крути із слів перевесло — не в'яжи снопів. Твоя мрія сидить біля тебе... І очей закоханих з тебе не зводить. Весілля є весілля, без музики не обійтись... Володю, в тебе ж колись був магнітофон. Ти виграв на лотерею. Продав?

Володя. Ні, десь тут. *(Порпається в своїх речах, знаходить магнітофон).*

Надійка. Щось для душі! Яку пісню послухаємо?

Сергій. Весілля триває!

Народжується пісня.

КАРТИНА ДРУГА

Та ж кімната, але вже обжита. Саморобний абажур, малесенький столик, біла скатертина, диван-ліжко, Володя читає. Надійка повільно збирає в авоську баночки, пляшки з-під молока, потім знову виставляє їх на столик.

Надійка. Володю! Ще ти перевір. Наче на два сімдесят зібралось.

Володя. Зайва робота...

Надійка. Той раз тридцять п'ять копійок не додав шахрай.

Володя. Невелика біда.

Надійка. Ми не капіталісти.

Володя *(продовжує читати)*. Ми не капіталісти, ми трудящі!

Надійка. На сніданок — картопля.

Володя. Картопля — дуже добре.

Надійка. Вона тобі не обридла?

Володя. Наче ні.

Надійка. А мені обридла.

Володя. Готуй щось інше.

Надійка. На щось інше, Володю, гроші потрібні.

Володя. Хіба у нас немає грошей?

Надійка. А ти не знав?

Володя. Не знав! Я сьогодні обов'язково дістану, по-зичу в хлопців.

Надійка. А потім віддавати!

Володя. Аякже — віддам.

Надійка. Де візьмеш?

Володя. Із зарплатні.

Надійка. Володю, ти втупився в книжку, відірвати не можна.

Володя (*відклав книжку*). Ти наче сердита, щось трапилось?

Надійка. Трапилось.

Володя. Ти захворіла?

Надійка. Гірше, ніж захворіла!

Володя (*схопився*). Кажі, що?!

Надійка. У нас не стало грошей... Витратили й ті, що в мене були, і твої збереження.

Володя. Біс із ними, з тими грошима, я ж кажу — скоро зарплатню одержу.

Надійка. Сто п'ять?!

Володя. Звичайно... як завжди.

Надійка. Ми на них можемо жити по-людському?

Володя (*розгубився*). То що ж робити?

Пауза.

Надійка. Мені треба влаштуватися на роботу. Допоможи, я ж тут нікого не знаю... І боюся роботи, бо нічого не вмію.

Володя. На роботу влаштуватися треба. Я спробую...

Надійка бере авоську, іде до дверей, стала, щось хотіла сказати, але передумала. Виходить.

Пауза.

І то правда, зарплата поганенька. Розгнівалась Надійка. (*Ристься в кишені*). Не сказав, у мене ж тут дрібних з карбованець набереться.

Заходить Сергій. У нього вже й поведінка, і одяг не студентські.

Сергій. Привіт, Володю! Спозарання в гості не ходять, а я, бач, прийшов, порушив звичай.

Володя. Ти чогось рідко заходиш. З тиждень не видно було.

Сергій. У відрядженні був. Як життя, Володю?

Володя. По-старому.

Сергій. Куди це так хутенько побігла Надійка, тільки встиг zobачити.

Володя. Посуд здавати.

Сергій. Живем?!

Володя. Труднувато живемо, Сергію. Надійці роботу буду підшукувати.

Сергій. А ти коли-небудь замислювався, що мало заробляєш? Нікчемно мало для сімейної людини!

Володя. Надійка теж каже — мало!

Сергій. Знайди інше місце, краще.

Володя. І це непогане.

Сергій. Тому що через день працювати?

Володя. Суть роботи по душі.

Сергій. А суть ста карбованців ти збагнув? У житті — як на воді: греби, а то потонеш. Коротше... По загривку «швидку».

Володя. І куди?

Сергій. В тебе є товариші?

Володя. Є.

Сергій. Хто?

Володя. Ти!

Сергій. Поки є друзі — жити можна... Я підшукав тобі, Володю, роботу...

Володя. Яку?

Сергій. Зарплатня сто сімдесят, майже як у мене. А діла менше. Удвічі менше. Зам по господарству. Ти серйозний, грамотний, член партії. А там що вимагається — аби руки були не липкі... Ти хлопець чесний-пречесний, отже, порядок!

Володя. А як же «швидка»?..

Сергій. Думай про себе. Тільки одружився, а вже пляшки, пляшечки, баночки мієте. Завтра зайдучи в обід

і підемо... Вище голову, хвіст трубою! Заживемо — дай боже! Ну, я побіг! (*Дістає на ходу гроші*). Візьми до нової зарплатні.

Володя. Не треба!

Сергій. Бери, пригодяться. А сьогодні подавай заяву. Хай «швидка» швиденько тебе розраховує. (*Виходить*). І будемо іти в інший порт.

Чути сирену «швидкої».

Переміна світла.

Надійка (*прибирає кімнату, імпровізує пісню*). Сто сімдесят, сто сімдесят, сто сімдесят карбованців! Ми будемо добре жити! Ми будемо добре жити! (*Засміялася*). Якби хто почув мою пісню, сказав би, що збожеволіла з радощів. А чому б і ні? Молодець Сергійко! Справжній товариш... Ось я теж влаштуюсь карбованців на дев'яносто. Сто сімдесят і дев'яносто — це двісті шістдесят. Боже, де їх дівати? А додому напишу, що Володя сто сімдесят одержує, що тоді таткові говорити? Вже не скажуть — Володя непуцящий! (*Наспівує пісню*).

Мій Володя, мій Володя

Найкращий у світі!

Найкращий у світі!

Заходить Володя.

Володя. Ти певна, що я найкращий у світі?

Надійка. На обід прийшов?.. Тепер і в тебе, як у людей, від першої до другої години обід. Сергійко заходив, увечері прийде. Будемо чакувати, ти цукерок і торт купи. Як-не-як свято! Свято першої путньої зарплатні. А я поприбираю і обід швиденько на стіл: борщ, сирники, а на вечерю — вареники... Гульнемо! Зголоднів, Володю?

Володя. Зовсім їсти не хочеться.

Надійка. У вас там, певно, буфет, але краще вдома. (*Накриває на стіл*).

Пауза.

Володя. Я передумав, Надю.

Надійка. Що передумав?

Володя. Лишатися на цій роботі. Не хочу.

Надійка. Не жартуй, мені аж холодно стало!

Володя. Без жартів! Уже сказав їм, хай шукають іншого. Навіть розрахувався, ось зарплатня за місяць.
(Кладе гроші на стіл).

Довга пауза. Надійка — наче на неї тінь упала.

Надійка. Така зарплатня... Не розумію, що відбувається? Що відбувається?!!

Володя. Ця робота мені ні до чого, не моя це робота. Ні до чого вона мені.

Надійка. Інститут був «ні до чого», з другого курсу пішов. Тепер робота теж «ні до чого».

Володя. Як тобі сказати... Життя не таке довге, щоб перепробувати безліч робіт. Зрозумій, треба прислухатися до себе, до своїх нахилів, бажань...

Надійка. До внутрішнього голосу прислухатися — чула вже! Ти прислухався, і він тобі сказав: кидай інститут і йди санітаром на «швидку».

Володя. Не можна так прямилолінійно, навіть до образи. А потім — чого журитися? Ми що — голі, босі? Краще-гірше, але можна жити!

Надійка. Пробач мою невитриманість. Я люблю тебе, дуже люблю і буду жити ось у цих «хоромах», як ти сказав «краще-гірше». Мені не треба машини, дачі, перснів, хутра, я навіть не знаю, що мають багаті жінки, і не хочу знати. Але коли є можливість трохи більше заробити, чому відмовлятися? Коли робота тобі не під силу — інша справа. Так і признайся! І не вигадуй інших причин.

Володя. Мені хочеться... Ти пам'ятаєш, ми говорили про мрію?..

Надійка. Хіба тільки ми? Всі люди мріють, книжки про мрію пишуть, ставлять фільми про мрії, читають

лекції про мрію... і одержують за це гроші! Обломов теж мрійник, та ще й який!

Володя. Зупинись, Надійко!

Надійка. Пробач, це так, вирвалося...

Розмова обірвалась. Довга, дуже довга пауза.

Кажуть, коли сваряться, кохання забивається кудись у глибокий куточок, тремтить, озирається налякано, не знає, що йому робити, не знає, чи й виживе...

Володя (*підходить, обнімає Надійку*). Наше виживе!

Переміна світла.

В кімнаті новий стіл, видно, щойно привезений.

Надійка приміряє, де краще поставити. Заходить Сергій.

Сергій. Коли вже зберетеся дзвінок прилаштувати?

Надійка. Сергійко. Пропащий Сергійко!

Сергійко. Відрядження! Відрядження! З обновою вас!

Надійка. Тільки-но привезли. Володі догоджаю. Він так хотів мати порядний стіл для роботи.

Сергій. Привіт, Надійко!

Надійка. Здрастуй!

Сергій. Багатіємо?

Надійка. Потроху.

Сергій. Володя влаштувався десь?

Надійка. Тимчасово в дитячий спецсанаторій. За містом...

Сергій. Хороша робота?

Надійка. На десять карбованців менше, ніж на «швидкій». Він такий: що надумав — не зупиниш.

Сергій. Я його перестав розуміти.

Надійка. Якийсь збайдужілий навіть до себе... Але я вже заспокоїлась. Працюю і заробляю. Більше за нього зароблятиму.

Сергій. Посада?

Надійка. Не скажу.

Сергій. Профіль?

Надійка. Не скажу!

Сергій. В якій системі?

Надійка. Не скажу.

Сергій. Надійко, не породжуй догадок!

Надійка. Прилучилася до сфери обслуговування. Працюю в фірмі «Світанок». Прибираю чужі кімнати, мию вікна, підлогу, санвузли, бавлю дітей. Роблю, що доведеться.

Сергій. Все життя прибирати чужі квартири — невесело... Вступай до інституту.

Надійка. Про який інститут може йти мова? Я все забула-перезабула, хто мене прийме, хто «галочку» проти мого прізвища поставить?

Сергій. Може, в мій колишній інститут — там усі знайомі, гуртом не те що «галочку» — лелеку намалюємо...

Надійка. Ти гадаєш, я вже така тупа... Медалісткою була б, якби... Не будемо про це.

Сергій. Що?

Надійка. Іншим разом розповім.

Сергій. Знаєш, чого я прийшов до вас?

Надійка. Щоб провідати друзів, треба знайти привід?

Сергій. То так, але сьогодні привід є! Сьогодні рівно рік, як ти зайшла в цю історичну кімнату... Можна сказати, рік з дня вашого одруження!

Надійка. Лишенько, я й забула.

Сергій. Гріх забувати, одруження — це друге народження... І Володя теж забув?

Надійка. Мабуть.

Сергій. Оскільки цей день для тебе свято (*подає Надійці сумочку*), прошу прийняти скромний подарунок.

Надійка. Яка гарна!.. Хіба можна робити такі дорогі подарунки?..

Сергій. А це Володі лева, щоб чисто виголювався, щоб був красивим, щоб ти його не розлюбила.

Надійка. Пора бі Володі прийти.

Сергі́й. Ти наче під дверима стояв. Тільки тебе згадали, а ти на поріг.

Наді́йка. Затримався?

Воло́дя. До Сергія на роботу забігав.

Сергі́й. Скучив за мною?

Воло́дя. Не те слово... В такий знаменний день, точніше, вечір. Минув рік!

Наді́йка. І Сергі́ко не забув і подарунки припіс!

Воло́дя. Відсвяткуємо!..

Наді́йка. Володю, ти нічого не бачиш, не помічасш?

Воло́дя. Стіл! Надійко, де ти взяла?! Господи, і за що і навіщо?

Наді́йка. Ти ж мріяв про стіл. Тепер сядеш один, як професор, і будеш читати, писати...

Воло́дя. Я... мені тепер стіл не буде потрібний. Я ж ото був на тимчасовій роботі, а оце випадок!.. Звичайно, шукав такого випадку... Маю нагоду піти з геологами в Середню Азію...

Сергі́й. Геологом хочеш стати?

Воло́дя. Ні!.. Є нагода світу більше побачити, прислухатись, придивитись, як люди живуть. Мені потрібно... не знаю, як краще сказати...

Наді́йка. Дуже просто. Кинув чергову роботу — і в мандри, а пояснюєш своєю стереотипною фразою: «Не лежить душа до цієї роботи».

Воло́дя. Зрозумій мене!..

Наді́йка. Облиш!.. Шукаєш «до душі»? Якби так усі думали, хто б пішов асепізатором, хто став би асфальт настилати, довбатися в підземеллі, — є тисячі робіт, куди нікого не може вабити... Хотів стати лікарем — ну, не вийшло. Не вийшло... Так ти тепер караєшся, місця собі не знаходиш. Мало чого. Не ти один!..

Воло́дя. Для себе я один, у мене одне життя...

Наді́йка. І в мене одне, Володю! І яке воно буде?!

Сергій. Справді, Надійці одній тяжко липатися в такий час. Я б тобі не радив їхати. Як не дивись, а їхати, залишати дружину...

Чути сигнал «швидкої», зблиснули вікна.

Ніяк не звикну до «швидкої»! Щось аж у душі обривається.

КАРТИНА ТРЕТЯ

Вечір. Надійка і Сергій. Увімкнено магнітофон, лише популярна мелодія.

Надійка. Вимкни магнітофон, обридло слухати одне й те саме. *(Сергій вимикає)*. Каву зварити?

Сергій. Я каву не люблю, після неї серце заходиться...

Надійка. А я п'ю кілька чашок на день. А сьогодні ні з того пі з сього, чекаючи тебе, випила вина цілу склянку, аж недобре стало. Знайомих немає, та й не хочу мати. Листи від Володі приходять майже щотижня, і майже в один день, і майже всі однакові... Почитай. *(Подає лист)*.

Сергій. Незручно, вони ж не мені адресовані. Де він?

Надійка. Був з геологами...

Сергій. На якій посаді?

Надійка. На посаді осла — вантажі носити!

Сергій. Не треба ображати Володю.

Надійка. Це він так написав. Йому, бачиш, кочувати подобається. Тепер, пише, знову в якийсь дитсанаторій влаштовується.

Сергій. Куди його все тягне?

Надійка. Ти ж його знаєш.

Сергій. Виходить, не знаю.

Надійка. Не вмів жити, а краще сказати — шукає легкого...

Сергій. Пересварилися?

Надійка. На прощання він мене поцілував, дав п'ятдесят карбованців... Пообіцяв щомісяця висилати тридцятку... Чоловік!..

Сергій. Характер!

Надійка. Не уявляю, як би я жила отут серед тисяч людей незнайомих... Як би я жила, коли б не ти... Правда, сусіди вже шушукуються — так, щоб я чула: «Чоловік з хати, а кохапець у хату». Дурні!

Пауза.

Сергій. Надійко, я справді...

Надійка. Не здумай освідчуватись, я вже до всього глуха. Сергійку... В ресторан більше не підемо. За вечерю тридцять карбованців... З'їсти зарплатню кількох трудових днів за вечір... Розпуста!

Сергій. Ти не хвора? Очі блищать.

Надійка. Бо я весела!.. В мене весела робота! Прибирати чужі квартири! Чуже сміття, чужі килими, чужі туалети, повзай по квартирі... мий, витирай, чисть... до блиску чужі вази кришталеві... *(Аж підхопилась)*. Знаєш, Сергійку, я нарахувала в одній квартирі шістнадцять кришталевих ваз! Почистила з порошком, а вони стоять, блищать, сміються кришталевим сміхом... Горді такі, красиві!..

Сергій. В тебе ручки *(бере, цілує руку)* не для сміття чужих квартир...

Надійка. Ти знаєш, інколи хочеться плакати, без причини хочеться плакати... Ні, плакати не буду... Буду веселою. *(Вимушено усміхається)*.

Сергій *(обережно обнімає Надійку)*. Справді, не будемо сумувати, мого маленьке... *(Цілує)*.

Надійка. Сергійку?!

Гасне світло.

Знову пробка відскочила.

Сергій. Де лічильник? Я зараз.

Надійка. Ти не знайдеш...

Пауза.

Сергій. Я люблю тебе, Надіє моя...

Надійка. Як же це ми?..

Сирепа «швидкої допомоги». В темряві зблиснули вікна.

Переміна світла.

Сергій кінчає голитися. Надійка за столом щось пише.

Сергій. Що ти пишеш?

Надійка. Володі відповідаю на його лист.

Сергій. Може б, краще не писати.

Надійка. Перестану відповідати — приїде.

Сергій. Ну й що, колись все одно скажемо.

Надійка. Колись скажемо.

Сергій. Не розумію... Що можна тепер писати?

Надійка *(подає лист)*. Почитай.

Сергій *(переглядає лист)*. Це не лист, а метеозведення: коли був дощ, коли сонце, яка температура води... О, а це навіщо? — «Сергійко передає тобі привіт»?

Надійка. Хіба ти не хочеш передати йому привіт? Ви ж друзі.

Сергій. Сьогодні неділя, а ми не спланували, куди підемо. Може, в театр?

Надійка. А може, дома побудемо, конспекти треба переписати.

Сергій. Чому не пишеш Володі, що в інститут поступила?

Надійка. Буде більше грошей висилати, а сам як-небудь...

Сергій. До речі, оті щомісячні тридцять карбованців...

Надійка. Ти уже запитував про це.

Сергій. Відчувається: ще трохи, і пересваримось... Одягайся, підемо прогуляємось...

Надійка. Може, на виставку квітів? Ідея! *(Підходить до люстра, поправляє зачіску)*.

Сергі́й. Тобі подобається це плаття?.. Ти його купила
наче на виріст, воно трохи бахмате, не підкреслює твою
прекрасну талію.

Наді́йка. Вона не така вже й прекрасна...

Сергі́й. Трохи поповши́ла, це добре!

Наді́йка. Помітно?

Сергі́й. Ледь-ледь... Два дні менше хліба з'їси —
і все буде в ажурі...

Наді́йка. Їсти буду добре, навіть більше... Я не по-
прави́лася, Сергі́йку... Я чекаю дитину...

Сергі́й. Ти?..

Наді́йка. Я, Сергі́йку...

Пауза.

Сергі́й (*підійшов, обняв її*). Ну й чудесно, я радий.
Тепер усе стане на своє місце.

Наді́йка. Зачекай радіти... Батько мої дитини не ти,
а Володя.

Довга пауза.

Замовк... Ха-ха-ха!.. Заціпило?! Збирай манатки — і в світ
широкий!.. Не заплáчу!..

Сергі́й. Надійко! Я люблю тебе, я, мабуть, полюбив
з того першого вечора, коли побачив тебе у Володі... На-
дійко, не проганяй мене, я люблю тебе і дитину твою лю-
битиму.

Наді́йка. Потім будеш усе життя нарікати. (*Через
сміх, через плач*). Моє життя, як шовкова петля, непоміт-
но, але все більш затягується... Скоро й дихати важко буде.

Сергі́й. Я завжди з тобою...

Завіса

ДІЯ ДРУГА

КАРТИНА ЧЕТВЕРТА

Та сама кімната, але вже і килим, і трюмо, і стінка. Надійка накриває на стіл. Наспіває, весела. Дзвінок. Надійка перед люстром поправила зачіску, побігла відчиняти двері. Заходить Володя в тій самій шкірянці, що завжди, з рюкзаком. Надійка повільно відступає.

Володя. Здрастуй, Надійко... *(Підійшов, обняв, цілує, а вона як стояла, опустивши руки, так і лишилася)*. Моя рідна, а серце в тебе б'ється, як пташеня... *(Відступив на крок)*. Кажуть, розлука пригашує кохання... Не знаю, бо я не розлучався з тобою навіть у снах... Нагорювалася без мене? Чого в тебе оченята сумненькі? Ти не захворіла?

Надійка. Ні.

Володя. Я так хвилювався. Листи твої стали десь губитись, а останній час взагалі не отримував... Може, через переїзди. А ти мої отримувала?

Надійка. Так.

Володя оглядає кімнату.

Володя. Кімнату нашу і впізнати не можна. Як ти все це придбала? З татком помирилась? А пам'ятаєш наші меблі: стілець на трьох ніжках і розкладачка?..

Надійка. Пам'ятаю.

Володя *(знімає рюкзак)*. У флоті, було, побудеш у довгому плаванні, звикнеш до води, наче так і треба, а потім, коли сходиш на землю, відчуваєш якусь особливу радість життя. Щось подібне дихнуло на мене зараз, коли я прийшов додому... Я до тебе надовго приїхав, Надійко. На цілий місяць, а то й на два... Потім, може, й тебе

заберу у подорож!.. Але про те ще поговоримо. Не сподівалася, а я приїхав. (*Знімає шкірянку*). Сергійко заходить?

Надійка. Заходить.

Володя. Я йому написав кілька листів, а він мовчить. У міністерстві, як і раніше, працює?

Надійка. У міністерстві.

Володя. Не пощастило йому.

Надійка. Що ти маєш на увазі?

Володя. Кращі роки просидить у конторі. А як з проектом перебудови села?

Надійка. Не можу сказати.

Володя. А ти все ж наче сумнешька.

Надійка. Тобі здається.

Заходить Сергій. Побачив Володю, аж відсахнувся.

Володя. Сергійку, ти так здивувався, наче я з того світу з'явився.

Сергій. Володя?..

Володя. І як це ти надумав саме зараз прийти? Відчув, що я приїхав?

Сергій. Відчув...

Володя. Здоров, друзяко!

Сергій. Здоров, Володю!

Володя. Чого стоїш біля порога, ти не в гостях, ти вдома.

Сергій. Що?..

Володя. Як удома, кажу. У нас з Надійкою ближчого товариша немає. Я, було, подумаю, як там Надійка одна, а якщо занедужає? Але відразу й згадаю, що ти поруч. Я за тобою теж скучив. Зустрічалися люди гарні, розумні, добрі, але тебе ніхто не може замінити. Море і кубрик повинчали нас.

Сергій. Давно приїхав?

Володя. А ти мов посоліднішав...

Сергій. Просто давно не бачились.

Володя. Сергійку, не в службу, а в дружбу, сходи в гастроном, візьми сухого. *(Подає гроші)*.

Сергій. У мене є, не треба.

Володя. Ти мій гість.

Сергій. А може, підемо в ресторан?

Володя. Удома краще... Надійко, у нас є чим поचे-
черяти чи, може, купити *(сміється)* ковбаси, сиру?

Надійка. Знайдеться.

Володя. І цукерок візьми. Надійка любить солодке.

Сергій. Гарзд. *(Виходить)*.

Володя. Хороший хлопець, розумний, вірний това-
риш. Не загордився, що в міністерстві?

Надійка. Ні.

Володя *(підходить до Надійки)*. Надієчко, в очі твої
подивлюся... Без тебе так тяжко. Поїдемо зі мною...

Надійка *(непомітно звільняється з його обіймів)*.
Тобі кілька листів було.

Володя. Від кого?

Надійка. Не знаю. *(Подає листи)*.

Володя. Це від флотських товаришів по службі. Ну,
Надійко, розповідай, — як ти тут?

Надійка. Що розповідати? Жила.

Володя. Сергій каже — в ресторан. Та який там ре-
сторан? Я так скучив за вами, ось за цією кімнатою, за
оцими тривожними сигналами «швидкої». І як це ти при-
мудрилась — меблі нові?

Надійка. Примудрилася.

Володя. Працюєш у дитсадку? Бо в листах про роботу
не писала.

Заходить Сергій.

Сергій *(ставить пляшки)*. Взяв аж дві.

Володя. Вже звик?

Сергій. Хай буде.

Володя *(розв'язує рюкзак)*. Ось тобі, Надійко, халат
чи як там його називають... забув як. Тобі пасуватиме.

Правда, ти така гарна, що тобі все до лиця. А тобі, Сергію, ось фотографії всіляких осель. Ціла колекція, може, знадобиться в твоїй професії, в твоїй мрії — чи, може, вже забув про неї?

Сергі й. А ти свою ідею?..

Володя. Хворію ідеєю, хворію й досі.

Сергі й. Де тепер?

Володя. Знову в дитячому спецсанаторії.

Сергі й. Хіба тут немає дитячих санаторіїв?.. А ти аж куди забрався...

Володя. Я вам розповім, що мене там тримає... Надю, накривай на стіл... Знову втрюх! Сергію, дивлюсь я на тебе — ти вже такий міністерський вигляд маєш... А я, пробачте... Хоч нову сорочку одягну. Моя, та біла, ще збереглася?.. *(Знімає сорочку, відчиняє шафу, видно, уздрів чужий чоловічий одяг, повернувся)*. А це чий одяг?

Сергі й. То моя одежа... Я живу тут, Володю.

Володя *(ще не збагнув)*. Ти й досі не маєш квартири? Ти живеш тут?!

Пауза.

Сергі й. Я люблю Надійку... Вона моя.

Надійка продовжує накривати стіл, у рухах якась непевність, Сергій біля вікна, ніби виглядає когось. Володя так і стоїть біля шафи, мов не збагнув усього.

Володя. Надійко...

Надійка. Сергій усе сказав. Чого так дивишся? *(Спахланула)*. Ти мене кинув, а не я тебе!.. Знявся й полетів, птах перелітний!.. Щось шукає, якоїсь ідеї... Ти шукаєш, де легше! Циганська в тебе натура! Як і в усьому вашому роду. Тридцять карбованців: живи, люби, чекай його!.. Обікрав мене! Душу мою обікрав!.. Утік, боягуз, егоїст-пероба!..

Сергі й. Надійко, перестань!

Надійка. Я заради нього втекла з дому... Так! Втекла! Посварилася з батьками. Прибирала чужі квартири...

Якби не Сергій — і досі б... Скажеш: де кохання? Кохання може жити тільки в теплі, в холоді воно помирає. Думаєш, тільки в мене? У всіх так помирає. Тільки одні мовчки ховають і хрест над ним не ставлять! А інші тримають його мертвим, у своїй хаті, бальзамують і скиглять над ним! Над мумією! Не виносять трупа з хати! А я викинула!..

Володя. Надійко

Зустрілись поглядами.

Надійка. Так, я тебе кинула! Я тобі зрадила! Були хвилини, я б тебе вбила!..

Володя. Де твоє «на віки вічні»?

Надійка. Як говорила, так і думала.. а потім... Який ти мужчина? Про себе не дбаєш, ходиш в одній шкірянці. Все життя в ній проходиш!.. Якщо не вмієш прислужитися собі, то не зумієш прислужитися і людям!

Володя підійшов до столу, нервово переставив чарку з місця на місце. Довга пауза. Всі троє, ніби шукають якихось слів, як би передати свої почуття, і не знаходять. Довга, до муки довга мовчанка.

Володя. Це все не так просто, Надійко! Я люблю тебе, я не можу без тебе, як же без тебе?

Надійка. Пізно повертатись! Я не хотіла тобі писати — в мене народилась дитинка... Вона зараз у мами. Донька... Катя!

Володя. Донька? В нас донька Катя?..

Надійка. Катерина Сергіївна...

Сергій. Володю, не засуджуй нас... Ти поїхав, покинув...

Довга пауза.

Володя, Сергій, Надійка — кожен по-своєму хоче взяти себе в руки. Кожен мовби хоче щось сказати, а сил немає, а слів немає... Володя повільно зав'язує рюкзак. Повільно одягає шкірянку, хоче йти.

Надійка. Напиши заяву, що ти не заперечуєш проти розлучення. *(Подає папір)*.

Володя сів писати, але, видно, не знає як.

Сергійку, де там, пошукай.

Сергій знаходить папір, подає Надійці.

Ось взірець! Приблизно так — це офіційна форма...

Володя читає папір.

Треба причину вказати. Пиши: характером не зійшлися. І два роки не живемо разом.

Володя швидко дописує сторінку, подає Надійці. Підвівся, мовби щось хотів сказати, але передумав. Одягає на плечі рюкзак.

Сергій. Володю, може, в готелі влаштую тебе?

Володя глянув йому в обличчя, промовчав.

Надійка. Володю! *(Дістає гроші, кладе на стіл)*. Це гроші твої, ті, що ти вислав... Я... ми їх не витрачали...

Володя мовчки виходить. Промчала, прокричала «швидка».

КАРТИНА П'ЯТА

Це вже не та кімната — вітальня. З претензією на вишуканість. З минулого тільки намальовані «мрії» на стіні. З вітальні двері ведуть у спальню. Надійка щось пише біля столу. Сергій у халаті сидить у кріслі.

Надійка. Чому ти вимкнув телевізор?

Сергій. Не люблю таких передач. То екскаватор гребе своєю залізною рукою, то трактор лізе прямо на тебе. То поросся, то корова на весь екран. Де нові капці?

Надійка. Старі доношуй.

Сергій. А нові для театру берегти?

Чути сирену «швидкої».

Надійка. Як вони обридли, ці сирени!

Сергій. Хтось хоче продовжити життя.

Надійка. У нас на роботі один старий холостяк чимсь отруївся, а «швидка» на дві години запізнилася.

Сергій. І ми потруїмось... Накупимо всього, а потім воно лежить у холодильнику по тижню...

Надійка. До речі, треба купити холодильник.

Сергій. Цього мало?

Надійка. Неоковирний, несучасний, перед гостями соромно.

Сергій. Що вони, на кухню заглядатимуть?

Надійка. Скрізь заглядатимуть, па те вони гості.

Сергій. Багато буде?

Надійка. Оце підраховую. Чимало.

Сергій. А коли зменшити?

Надійка. Не виходить. Ми з тобою говорили. Потрібних буде чоловік дванадцять. Таких, що незручно не запросити,— чоловік шість, а треба ж і друзів.

Сергій. А якщо тільки потрібних?

Надійка. Вони ж незнайомі між собою, уявляєш цю вечерю. Два десятки незнайомих між собою людей...

Сергій. Отого з бородою навіщо запрошувати?

Надійка. А меблі міняти доведеться. *(Пауза)*. Багато набралось... Килими забруднять.

Сергій. А якщо в ресторані відзначити?

Надійка. Дорого.

Сергій. Дарунків нанесуть...

Надійка. А ти що подаруєш?

Сергій. Завтра побачиш.

Надійка. Формальність. Показуй.

Сергій *(іде в іншу кімнату, вертається з кришталевою вазою)*. Кришталь чеський. Тепер у тебе одинадцять ваз. Пам'ятаєш, ти говорила про шістнадцять!

Дзвінок. Надійка іде відчиняти, повертається з телеграмою в руках.

Надійка. Вітальна телеграма!

Сергій. Від Володі? Пам'ятає!

Надійка. З Ашхабада. Він після інституту, мабуть, там і працює. А як гостей розмістимо? В сусідів столи попросимо? Ні, треба менше запросити.

Сергій. Твої іменини, ти й скорочуй.

Надійка. Будемо скорочувати разом.

Сергій. Всяке скорочення — це міф. Держава пробує скорочувати — і в неї не завжди виходить.

Надійка. Магнітофон не забув?

Сергій. Обійдемося.

Надійка. Треба свій мати.

Сергій. Що за чортівня! Коли настане час, що можна сказати — все, більше нічого не треба!

Надійка. Коли все буде.

Сергій. У нас усе є.

Надійка. У нас нічого немає!

Сергій. Дивлячись як підходити до цього.

Надійка. Яюсь я слухала виступ лектора. Він доводив згубність споживацтва, перед яким схиляється все більше людей. У цій же лекції навів приклад, що можна сидіти і на табуретці — не обов'язково в м'якому кріслі.

Сергій (*засміявся*). А коли сам готувався до лекції, то сидів у кріслі.

Надійка. Саме це я й хочу сказати.

Сергій. Проповідники скромності живуть найрозкішніше! А ми, наприклад, на трійку!

Надійка. З точку зору табуретки. (*Подає список*). Переглянь усе-таки.

Сергій (*бере папір*). Тут усе правильно, за винятком одного: що подумають ті, кого ми не запросимо?

Надійка. Хай думають, що хочуть, в мене не палац, а квартира... До речі, є надія на людську квартиру?

Сергій. І ця людська.

Надійка. Ти в міністерстві, я ось уже майже кандидат, у нас дочка, як жити в двох кімнатах?

Сергій. Виберуться сусіди, може, тоді. Проламаємо стіну, об'єднаємо.

Надійка. Виберуться, жди!

Сергій. В них скоро буде дитя. Їм дадуть двокімнатну.

Надійка. Коли?

Сергій. Дитя? Скоро.

Надійка. Уже придивився?

Сергій. Ревнуєш?

Надійка. Ні.

Сергій. А чому ж не ревнуєш?

Надійка. Ніколи!

Сергій. А любиш чи теж ніколи?

Надійка. Ніколи. Що ж робити — набирається двадцять сім. Потрібних виявляється тринадцять. Таких, що не можна не запросити, — дев'ять, і престижних три, ми про них забули.

Сергій. Тринадцять і дев'ять — двадцять два і три — двадцять п'ять. Чого ж двадцять сім? Катя — так вона в селі буде.

Надійка. А коли приїде? Вона ж така... від неї всього можна чекати. Згадає — в мами іменини, і приїде.

Сергій. Ну, з нею двадцять шість, а хто двадцять сьомий буде?

Надійка. Двадцять сьомий? Він може приїхати...

Сергій. Ніколи в світі. В таку далечінь? З якої речі?

Надійка. Листи ж пише...

Сергій. У нього з рідні нікого не лишилося, то й пише... А може, про Катю здогадується.

Надійка. Мені немає діла до його здогадів.

Сергій. А мо', одружився? Пора...

Надійка. Він не одружиться...

Сергій. Тебе не може забути?

Надійка. Жити не вмів і не хоче... Не хоче жити, як люди! Та це його справа... Давай краще думати, що нам робити. А коли залишити тільки потрібних?.. Теж дурниця. Вони ж одне одного не знають, ми про це говорили... Сергійку, ти ніби стороння людина! Список разом складали,

давай разом і скорочувати. Або сам скороти, я буду згодна з твоєю думкою.

Сергій. Гаразд, я твій список скорочу, а ти мій. Діставай з шухляди. (Читає з розстановкою). Цегла, магнітофон, саджанці, кахель чеський, дублянка, килимок, собака, доріжка, ручки до дверей, передплатне видання, сервіз, «куточок», паркет, перемикач, спальня, журнали, закордонне відрядження, унітаз чеський, холодильник, люстра кришталева, кран душовий, апарат телефонний, чохла на машину, квадрат. Який квадрат?.. Що за квадрат?! Уявляєш, скільки треба мені дістати, а де брати гроші, щоб це купити?! Таку силу речей!..

Надійка. Давай скорочувати.

Сергій. Магнітофон до біса — ми не танцюємо.

Надійка. А Катя?..

Сергій. Є старий! Той... ще Володин.

Надійка. Він не грає, а гарчить, як собака.

Сергій. Відремонтуємо. Цегла...

Надійка. В усіх садах будиночки як будиночки...

А в нас халабуда... Ми що, руді? І саджанці не можна прогавити!

Сергій. Згоден: саджанці — це ясно! Далі — кахель чеський?

Надійка. Для кухні, а той викинути, дивитися на нього не можу. Як у клозеті, білий, ще й смуги жовті!

Сергій. Унітаз чеський?..

Надійка. Треба, від людей сором. Гості зайдуть...

Сергій. Дублянка? У неї ж хороше зимове пальто, і потім вона ще мала для дублянки...

Надійка. Десятий клас! Мала?..

Сергій. Собака?

Надійка. Твоя ідея...

Сергій. Ручки для дверей?

Надійка. У громадських туалетах кращі, ніж у нас у квартирі. Он у тих, що на п'ятому поверсі живуть, — не ручки, а витвір мистецтва!

Сергій. Апарат телефонний... Навіщо?

Надійка. У тих, що на п'ятому, навіть на кухні є телефонний апарат.

Сергій. Передплатне видання...

Надійка. На нашу бібліотеку страшно глянути, а передплатних видань жодного...

Сергій. Сервіз у нас є.

Надійка. Куплю ще один, бо, кажуть, скоро подорожчають.

Сергій. Ясно. Далі: «куточок» — добрий «куточок», де його ставити? І сімсот карбованців! Навіщо? А чохла...

Надійка. «Жигулі» і так уже на інваліда схожі, хай хоч чохла будуть нові.

Сергій. Холодильник, спальню, люстри кришталеві... А де взяти грошей? Ми вже своїх батьків обібрали... (*Пауза — наче вивчає записи*). Надійко! А що це таке «бар», а попереду буква «з»?

Надійка (*сміється*). Це скорочено: «заповнити бар». Ти бачив у тих, що на п'ятому... Хай буде якась бурда, але хоч пляшки...

Сергій. Закордонне відрядження... Навіщо?!

Надійка. Престиж. Он ті, що за стіною, вже збираються їхати.

Сергій. Вони два роки збираються.

Надійка. То люди діла! Захотіли «Волгу» купити — купили... І за кордон поїдуть!

Сергій. Може, й ні. Дитина в них нездорова... Ні на кого лишити. Але то їхня турбота! Давай про своє. Тут іще записаний якийсь квадрат. Що за квадрат?

Надійка. Квадрат?... І я забула.

Сергій (*пауза*). Оце коли б спустився бог на землю, забрав обидва списки і сказав — живіть без усього цього... Ото б здорово було!

Надійка. Можна й так жити. Натягнути на себе халамиду. Пережувати шмат хліба з м'ясом і трудитись!.. Переспав і знову: їжа і труд!

Сергій. Утрируєш.

Надійка. Споконвіків було й буде намагання людини жити краще! Ми що, не заслужили? Ось після інституту я працюю другий рік в лабораторії, ні разу не запізнивалась, не маю жодної догани — працюю, як робот. До речі, цього літа у відпустку не буду проситись. Ніким замінити, і робота стоятиме... Скажи, я маю право жити, а не існувати?!

Сергій. Маєш.

Надійка. А ти? В тебе така відповідальність — така робота!

Сергій. Читала про пігмеїв? Ото люди! Як вони вижили до цього часу? Без телевізора, без пральної машини...

Надійка. Вони ж ходять голі, що їм прати?

Сергій. У списку — квадрат... Що воно таке?

Надійка. Потім пригадаєм... Ті, що на третьому, купили пральну машину: сама сушить і гладить.

Сергій. От пожити б, як пігмеї!.. Чого забарилась Катя?

Надійка. В неї своє життя, комсомольські збори, драмгурток...

Сергій. Хлопці.

Надійка. Може, й хлопці.

Сергій. Я чув про одну школу. Там таке робиться...

Надійка. Я теж чула.

Сергій. Кефір є?

Надійка. Є. Завтра сам будеш бігати. Я не хочу.

Сергій. Мені теж набридло... Але незручно — всі зави бігають, може, й заммін побіжить...

Надійка. Давай, Сергійку, кинемо біганину — у нас сад, працювати є де.

Сергій. Будемо бігати — проживемо довше! Правда, кажуть, днями одного бігуна з доріжки — в реанімацію... інфаркт!

Надійка. Не втік!

Сергій. Багато їжі. Багато непорозумінь. Багато хімії. Від цього не втечеш!

Надійка. Тобі не думається, що ми дуже захоплюємось речами... Подивись навколо — дублянки, джинси, машини, транзистори... Вже не розбереш, хто є хто!

Сергій. Ти послухай, ось у «Літературці» один розпинається-обурюється тими, хто хоче модно одягатись, щоб придбати для себе та й для пащадків, і називає їх обивателями. І ми з тобою, виходить, обивателі... Правильно, я обиватель! З дев'ятої до дев'ятої працюю як раб! До одуріння в голові...

Надійка. А Катя теж, ти помітив, з посмішкою дивиться на нас.

Сергій. Вважає, що ми дурніші за неї. Не дивуйся, так думають про своїх батьків усі дорослі діти.

Надійка. Що ж це таке?

Сергій. Природа. Зміна поколінь.

Надійка. Раніше такого не було.

Сергій. Наші діти будуть говорити своїм «раніше такого не було». А все-таки що за квадрат?

Надійка. Який квадрат?

Сергій. Ото в нашому списку, що маємо придбати... Останнє стоїть «квадрат».

Надійка. Написали й забули...

Сергій. А й справді, давай викинемо все у безвість: іменини, ручки для дверей, квадрати... *(Пауза)*. Що за квадрат?

Телефонний дзвіпок.

Надійка *(бере трубку)*. Сергій Сергійович? Одну хвилину.

Сергій. Слухаю. А, друг і брат! Як ти надумався? Хто? Хто? Розумію. Скільки? Дякую, дякую! Заглянув би колись... Все життя ніколи! Передам. І своїй теж... *(Кладає трубку)*. Привіт тобі від довготелесого.

Надійка. Хороший чоловік. Треба було б і його запросити. Чого дзвонив?

Сергій. Може чохла організувати.

Надійка. Наші?

Сергій. Купимо — будуть наші!

Надійка. А все ж?

Сергій. Мадярські.

Надійка. А колір?

Сергій (*розсміявся*). Яке безглуздя...

Надійка. В чому?

Сергій. У збігу слів, «організую чохла»...

Надійка. Треба. Все треба!

Сергій. І квадрат?

Надійка. І квадрат... який квадрат?

Сергій. А чорт його знає! Якийсь же записали квадрат!

Заходить Катя.

Катя. Чекали на мене? І думали про мене найгірше! Думали, що марнувала час? То це правда — марнувала! Думали, що курила? І це правда — курила. Думали, що гуляла з хлопцями? І це правда — гуляла. (*Пауза*). Не лякайтеся — все в дуже малих дозах. Можна сказати, в лікувальних дозах.

Надійка. Не теревень, де була?

Катя. У подруги. В неї свято! Батьки виїхали на цілий тиждень. Це справді свято. Цілий тиждень ніхто не буде вчитувати, повчати, розповідати, нагадувати, стежити, прислухатися, принохуватися. Уявляєте, яке настане життя! Чому такі кисленькі? Щось трапилось або щось збирається купити? Або сусіди щось дістали?

Надійка. Іди лягай спати, якщо не голодна.

Катя. Мені ще треба написати твір на завтра — «Мій улюблений герой», а в мене його немає.

Сергій. Це вже занадто! Наша література...

Катя. Дуже багата на героїв!

Сергій. Таких, яких можна наслідувати.

Катя. Я індивідуаліст, нікого наслідувати не хочу. А чому це вони могли бути героями, а ми лише наслідувати їх? Треба мати своїх героїв, оригінальних, сьогоднішніх, а не перефотографованих з минулих.

Сергій. Надаремно говориш так. І потім ти ж наслідуєш: побачиш на дівчині красиву курточку — і тобі хочеться таку мати; так і кращі зразки поводження, устремління треба переймати, набувати.

Катя. Тату, не плутай грішне з праведним! Куртка і душа... Ось ти і мені, і моїм друзям подобаєшся. І на роботі тебе цінують, і вдома ти чесний і гарний. І розумний-розумний. Майже позитивний герой, а жити так, як ти, я б не хотіла.

Сергій. Чому?

Катя. Не знаю. Не хочеться.

Надійка. Ти справді наче випила, верзеш усяке. Іди лягай спати.

Катя. І ти, мамо, позитивна, і я позитивна, а школа — негативна. Так остогидло готувати уроки. Тату, на завтра мені — десять ре.

Сергій. Навіщо?

Катя. Пластинку.

Надійка. Ти нас розориш тими пластинками!

Сергій. Гаразд, дам.

Катя. На добраніч. *(Виходить)*.

Надійка. Ти її балуєш.

Сергій. Вона нас балує.

Надійка. Чим?

Сергій. Гарними оцінками. На чому зупинилися? На квадраті.

Надійка. Кинь той квадрат.

Сергій. Він записаний.

КАРТИНА ШОСТА

Та ж кімната, але вже більш випукано вмебльована. На всю стіну килим, а вази кришталеві де тільки не примостилися, навіть на письмовому столі. Катя за столом пише. Потім вмикає магнітофон, підспівує під музику. З другої кімнати виходить Надійка — розкішно одягнена.

Надійка. Ти ж дивись тут, господарюй без нас...
Ідеш — перевір, чи хата замкнена. Та не затримуйся!
Чуєш?

Катя. Чую.

Надійка. Та не приводь у квартиру своїх подруг — і насмітять, і заглядатимуть скрізь...

Катя. Не приводитиму!

Надійка. Холодне не їж, підігривай!

Катя. Підігриватиму.

Надійка. Взагалі нікуди не ходи, навчайся, це такий у тебе рік... Треба і атестат одержати, і в інститут...

Катя. До столу прив'яжіть мене, щоб нікуди не побігла.

До кімнати заходить Сергій, по одежі видно, що в нього з дружиною однакові вподобання.

Сергій. Знову тебе, Катю, повчають?

Катя. А ти не будеш?

Сергій. Роби що хочеш, головне — атестат мати хо-роший... Тож гризи граніт науки.

Катя. Ви наче на рік виїжджаєте... Коли повернетесь?

Сергій. За два дні, в понеділок.

Надійка (*підходить до Каті*). Що ти пишеш?

Катя. Листа дяді Володі.

Надійка. З якої речі... чого це раптом ти пишеш... людині, якої не знаєш?

Катя. Пояснюю: дядя Володя ваш давній друг... Так? Так! Дядя Володя пише вам листи. Так? Так. А ви йому дуже рідко відповідаєте. Навіть читати не хочете, он його лист тиждень лежав нерозкритий. Тільки я сьогодні про-

читала. Ще чого пишу? Мені листи дяді Володі подобаються, і я хочу з ним листуватися.

Надійка. Що ж ти йому пишеш?

Катя. Він цікавиться, як ми живемо, що нового, я ї пишу.

Надійка (*взяла папір, читає*). «Шановний дядю Володю, це я вам пишу, Катя. Ви мене не знаєте, не бачили, так сталося, що, коли ви приїжджали, мене не було вдома, я була в бабусі у селі. Мені дуже-дуже подобаються ваші листи, мені дозволяють їх читати... А з ваших листів я уявляю, в яких чарівних краях ви буваєте. Я всі ваші листи збираю — уже ціла колекція. Як ми живемо? Що нового? Скажу: мама вже захистилася, завлабом працює. Тато вже теж зав... Дома все благополучно. З шкури ліземо, щоб купити «Волгу»! Всі знайомі мають «Волгу», а ми ні. Живемо й трусимось, щоб бути не біднішими від знайомих. Я в цьому році кінчаю школу». Що це ти понаписувала?!

Катя. Треба бути цивілізованими людьми і відповідати на листи... Я пишу, що думаю!

Надійка. Не твоє діло втручатися в наші сімейні справи.

Катя. А я хіба не належу до сім'ї?

Сергій. Надіє, ходім... В Каті формуються свої кольори життя, не заважай.

Катя. Дякую, тату.

Надійка. Ми поїхали... Дивись...

Катя. Дивлюся.

Сергій і Надійка виходять.

Переміна світла.

Катя ходить по кімнаті, наспівує пісню без слів, потім набирає номер телефону.

Катя. Це ти, руда кішечко? І досі спиш? Я вже зробила. Завтра в нас п'ять... Француженка захворіла? Її хвороби не беруть... День похворіє, а на другий день заходить — і як ні в чому не бувало: «У-ан сон ну ме занфон?»

(На чому зупинились, мої діти?) Сьогодні приходьте до мене, в мене теж свято, таточко поїхав на дачу до знайомих і мамочку прихопив на день-два... Уявляєш? Ні, серйозно, приходь і захопи пару пластинок. Я теж дістала... Ой, одну хвилиночку... *(Виглянула у вікно)*. Алло! Приходь раніше, є телелефонна розмова... *(Кладе трубку, потім знову набирає номер)*. Це знову я! Ти й досі любиш його? Люби, тільки в нього вуха дуже відстовбурчені, треба кнопками їх прикріпляти до скронь. Буде опиратися, ти його притягни. Він розумний, його скоро запросять до клубу «Що? Де? Коли?». Мого не буде. Не прийде, не хоче. Його ще немає. А той — ні!.. Він своїм виглядом підтверджує теорію Дарвіна про походження людини. *(Кладе трубку)*.

Дзвінок.

Когось несе нечиста сила! А може, не відчиняти?..

Знову дзвінок.

Дзвінок несміливий, незвичайний... *(Іде відчиняти двері)*.

Заходить Володя в тій самій шкірянці, в руках валізка.

Володя *(зупинився на порозі)*. Добрий день!

Катя. Здрастуйте.

Пауза.

Володя. Пробачте...

Катя. Будь ласка.

Володя. Сергій... Сергій Сергійович є?

Катя. Тата немає.

Володя. А мама?

Катя. І мамі.

Пауза.

Володя. Шкода.

К а т я. Ви — дядя Володя?!

В о л о д я. Так.

К а т я. Проходьте, я їхня дочка Катя. Я вас знаю і листи ваші люблю читати... Чого ж ви стоїте? Проходьте...

В о л о д я. Катя?.. *(Якось мимовільна пауза)*. Я твої листи, Катю, одержую. Спасибі. *(Знімає черевики)*.

К а т я. Навіщо? Не треба.

В о л о д я. Ні-ні. Я ще пасліджу.

К а т я *(подає капці)*. Давайте ваше пальто. Дядю Володю, повірте, я вас зразу впізнала.

В о л о д я. Як же ти впізнала, Катю?

К а т я. По шкірянці.

В о л о д я. Коли ти бачила мою шкірянку?

К а т я *(зніяковіло)*. Мама й тато не раз згадували, що ви в шкірянці.

В о л о д я *(засміявся)*. Мовляв, в одній і тій самій шкірянці.

К а т я. Так! Дядю Володю, проходьте в кімнату.

В о л о д я. Може, поки не пізно, я піду в готель влаштуюся?..

К а т я. Який готель, я вас нікуди не пущу... Ви ж для нас як родич, а місця тут багато — аж три кімнати. Нещодавно сусіди виселились, і нам дали третю, а була колись одна. Ви бачили її, оту одну...

В о л о д я. Бачив... Незручно, я так, без попередження...

К а т я. Все зручно... Я вам приготую вечерю!

В о л о д я. Катю, не клопочись. Справді, я в готелі влаштуюсь, а до вас ще зайду.

К а т я. Дядю Володю, не ображайте нас! Прошу, заходьте ось сюди. *(Проводить його до кімнати, сама повергається)*. Дядя непуцящий! Дядя дивак! Дядя мандрівник! Я його пригощу на славу! *(Набирає номер телефону)*. Це знову я! Ніякої вечірки не буде! Вже повідомила? Ну й що?.. Подзвони, що не буде! Я виїжджаю. Куди? В невідомі краї. Коротше, моя кімната вам не світить!.. Дуренька, я до цього ще не дожила! Завтра подзвоню.

Заходить Володя.

Володя. Хазяйнуємо?

Катя. Каву приготувати? Ви змерзли?

Володя. Оце ти така, Катю?

Катя. Така гарна чи така — погана?

Володя. Гарна! Дуже гарна.

Катя. Ви ще мене не знаєте. Навіть я себе не знаю.

Володя. Але здогадуєшся?

Катя. Класній керівниці подобаюсь, комсомольській організації — часом так, часом ні.

Володя. А батькові й матері?

Катя. Не хвалять, часом гудять, а самі в мене всю душу вкладають.

Володя. Де ж вони?

Катя. До знайомих на дачу поїхали. Посидьте, я вам зараз вечерю приготую.

Володя. Дякую, я не голодний.

Катя. А каву? В мене там уже й чайник закипів.

Володя. Каву можна.

Катя. Пару хвилин. *(Виходить)*.

Володя роздивляється квартиру, фотографії на стіні. У ньому наче оживає смуток.

Прокричала «швидка».

Володя. Яка невтомна!.. Полетіла-помчала. Мабуть, комусь дуже зле.

Заходить Катя.

Катя. Не звертайте уваги. Біля нас недалеко пункт «Швидкої», і вони часто тут покрикують. Поживете в нас, звикнете. Каву з вершками чи по-турецьки?

Володя. По-турецьки.

Катя *(вносить каву)*. То тільки назва «по-турецьки» — звичайна розчинна одеська, але для вас я міцнішу зроблю, вам можна, серце здорове?

Володя. Так собі.

Катя. А за п'ятибальною системою?

Володя. На трійку.

Катя. Я коли нап'юся міцної кави, руки трусяться.

Володя. Чашечку можна.

Катя. Чого ви так рідко приїжджаєте? П'ять років тому, як ви були у нас, я в бабусі відпочивала. Так жалкувала, що вас не побачила. А ви змінилися!

Володя. В розумінні?

Катя. Постаріли.

Володя. А ти мене молодим бачила?

Катя. Бачила. Перебирала книжки і в одній із них знайшла фото. Там ви втрьох: тато, мама і ви. Тато і мама сміються, а ви такий сердитий і красивий.

Володя. Навіть красивий?..

Катя. На мій смак.

Володя. В якому ти класі?

Катя. В десятому.

Володя. Вчишся добре?

Катя. Добре. Можна й краще, але не хочеться. Розумієте, не хочеться.

Володя. Розумію.

Катя. А тато каже, що в мені поселилися ліньки. А ваші діти добре вчаться?

Володя. В мене їх немає.

Катя. А дружина є?

Володя. Немає.

Катя. А родичі?

Володя. Вже немає. Може, якісь дуже далекі.

Катя. А не страшно жити на світі одному?

Володя. Всяк буває. А в тебе багато рідні?

Катя. У мене — тато, мама, дідусі, бабусі, а ще двоюрідних скільки! А троюрідних навіть усіх не знаю. Не можу собі уявити, як ви без сім'ї, без родичів. Не уявляю. Мабуть, друзів багато!

Володя. А в тебе, Катю, багато друзів хороших?

Катя. В основному негативні.

Володя. Вибирай позитивних.

К а т я. А їх немає. В книжках, кінотеатрах, доповідях на моральні теми — там є. А так, щоб живого побачити, а тим паче — позитивного, — не доводилось.

В о л о д я. Ти ще й серйозна.

К а т я. Абсолютно... Дівчина чи хлопець — джинси носить — вже негативні; одягається модно, а то ще як десь етикетка не по-нашому — вже негативний. Курить — негативний, дискотеку відвідує — негативний, п'є вино — хоч пляшка на чотирьох — негативний. В батька трояк просить — негативний, бороду відпустив — негативний, черевки на високих підборах або просто зовсім без підборів — негативний! І ми не тільки негативні, ми ще й винуваті перед батьками, дідами — винуваті, що не голодували і що в нас не стріляли!

В о л о д я. Де в чому я з тобою, Катю, згоден, але мені здається, що ти не зовсім об'єктивна стосовно батьків.

К а т я. А вони теж...

В о л о д я. Кривдять молодих?

К а т я. Краще сказати — ображають!

В о л о д я. А може, навчають?

К а т я. Є університет мільйонів. З мене досить.

В о л о д я. Не збагнув...

К а т я. Це так, каламбур. Куди дінешся — будемо тією ж стежкою чапати, будемо, як і вони. Мама вже захистилася, завлабом працює. Тато — завом. Що ще? Ага, «Волгу» таки куплять!

В о л о д я. А «Жигулі»?

К а т я. «Жигулі» — дрібноміщанська тачка! «Волга» — ознака дворянства. Кімнат — три. Що ще? Клопіт батьків: я на виданні.

В о л о д я. Ти, Катю, на виданні?

К а т я. Так. В інститут треба засватати.

В о л о д я. В який?

К а т я. Куди батьки вихнуть. Зараз у них день і ніч наради. Розробляють стратегію і тактику боротьби за місце під сонцем науки.

Володя. І все-таки куди ти хочеш?..

Катя. Дядю Володю, вам... — сподіваюсь, ви мене не віддасте? — скажу: нікуди мене поки що не тягне. І немає визначення в душі, куди вступати... І хочеться трохи відпочити від навчання, а вони... Тато і мама аж схудли, очі в них горять вогнем надії і відчаю. Пам'ять закипає від напруження! Хто? Де? Що може? Телефон бере найнижчі і найвищі ноти! Я батьків розумію, кожній людині треба мати професію. Очевидно, в житті кінцеве завершення всякого навчання — це здобути професію... Так, дядю Володю?

Володя (*усміхається*). Так!

Катя. А чому іронічна посмішка?

Володя. Десь читав, запам'яталося... Одного запитали: «Яка в тебе професія?» — «Мисливець на левів», — відповідає той. «А скільки ти їх вбив?» — запитують. «Жодного...» — сказав він.

Катя. Це ви стосовно мене?

Володя. Стосовно професії.

Телефонний дзвінок. Катя бере трубку.

Катя. Я слухаю. Мамуся! Мамунчик! Я — добре! Приїжджай, тебе і тата чекає сюрприз! Ні, йдеться не про інститут. Більше і приємніше! Не скажу!.. Приїдете — побачите. Чекаємо. (*Кладе трубку*). Завтра приїдуть. Уявляєте, які вони будуть раді вам!..

Переміна світла.

Надійка пораяється, перекладає щось у шафі. Сергій клопочеться над якоюсь хитромудрою зимовою вудкою. Потім підходить до бара, наливає чарку, випиває, закусує.

Надійка. Дурна звичка випивати ні з того ні з сього.

Сергій (*знову пораяється з вудкою*). Зняти втому...

Надійка. Частенько знімаєш втому, це до добра не веде.

Сергій. Коли приїжджав Володя, ти ставш роздратованою до непристойності. Чи в тебе до нього й досі зло не

згасло? Приїхав він невчасно. Але друг є друг. *(Пауза)*.
З перцем купила?

Надійка. Поїдеш рибу ловити чи горілку пити?

Сергій. Ти ж знаєш мене — не так риба, як доцент потрібен. Адже він — декан, буде нагода побалакати про Катю. До них конкурс великий.

Надійка. Треба на якомусь одному вузі зупинитися.

Сергій. Врешті з'ясуємо, куди Катя хоче поступати.

Надійка. Куди влаштуємо.

Сергій. А коли не хоче?

Надійка. Вона не така дурна.

Сергій. Володя надовго приїхав?

Надійка. Він ніколи надовго не приїжджає.

Сергій. Якийсь блідий — наче після хвороби.

Надійка. Часто хворіє.

Сергій. Катя просто прив'язалась до нього. І він... Не розлучаються.

Надійка. Наїздився, набачився, розповідає всяку всячину.

Сергій. У них споріднений характер.

Надійка глянула на Сергія, він піби зіп'яковів.

Надійка. Таки не стерпів.

Сергій. Пробач, вирвалось...

Довга пауза.

Надійка. І де вони ходять? Марнує час.

Сергій. А коли не влаштуємо?

Надійка. Про це не може бути й мови.

Сергій. Ти чула, за стіною дитя знову кашляє. Цілі ночі кашляє, аж задихається, бідолашне. *(Прислухається)*. Скоро знову почне.

Надійка. Може, на ту стіну килим повісити, а то піби в квартирі кашляє.

Сергій. Понесли б до лікаря.

Надійка. Хто понесе? Батьки покинули дитя на якусь бабусю, що сама ледве ходить.

Сергій. А що вони за люди?

Надійка. Не знаю, вони не з нашого під'їзду.

Сергій. Я спати не можу, чуючи кашель.

Надійка. Володя теж, мабуть, не спав; у тій кімнаті, де він, ще чутише. *(Пауза)*. Десять, а її немає.

Сергій. Не маленька. Може й погуляти.

Надійка. Володя не казав, на скільки приїхав?

Сергій. Ти ж знаєш, він як птах... Прилетить — побуде, а коли зніметься, мабуть, і сам не знає. Дивак якийсь. Навіть замовчує, де працює.

Надійка. Здається, Катя з Володею заходили сьогодні вранці до тої дитини. Катя щось таке говорила, але я не второпала, поспішала на роботу.

Сергій. Може, Володя чимось допоможе? Він же по дитячих санаторіях працював.

Надійка. У дитини астма або щось схоже... Чим допоможе?

Сергій. Володі немає, і Катя десь забарилась...

Надійка. Згадала! В її подруги іменини. Батьки тієї подруги у відпустці. То, може, Катя там і заночує.

Сергій. Елементарно...

Надійка. Неподобство! Треба поїхати забрати.

Сергій. Як забрати?

Надійка. А що? Хай ночує?! Ти ж знаєш, усяке може бути...

Сергій. Катя — дівчина розумна.

Надійка. Хіба тільки дурні?..

Сергій. Дурниці роблять дурні... То що, поїхати?

Надійка. Катя образиться...

Сергій. Звичайно. Будемо ждати! *(Пауза)*. А Володя змінився.

Надійка. Роки...

Сергій. Я маю на увазі характер. Став якийсь ще більш мовчакуватий, небалакучий.

Надійка. А ти хотів, щоб він приїхав до нас і радість лилася з нього через край...

Сергій. Ні, але ж...

Надійка. Він і здоров'я підірвав... Казав, що були неприємності, в знахарстві звинувачували. Навіть з партії хотіли виключити... *(Засміялася)*. Володя — знахар.

Сергій. Але в партії лишився. Він же дуже чесна людина. І на кораблі був відмінним матросом, а коли вступав у партію, рекомендацію йому давав сам боцман. А то був такий зануда. Себе раз на рік похвалять!

Надійка. Якщо не поїдемо по Катерину, то будемо вечеряти.

Сергій. Почекаємо Володю.

Надійка. А як же завтра?..

Сергій. На риболовлю з доцентом доведеться...

Надійка. Думаєш, допоможе?

Сергій. Аби захотів.

Надійка. Треба йому щось подарувати... правда, побоїться.

Сергій. Побоїться? Він з тих, хто з гарячого ножа масло злиже.

Надійка. Катя таке ще дитя, сьогодні ранком почала мене цілувати, як колись малою.

Сергій. В неї якийсь особливий настрій в ці дні...

Заходить Володя з великим, набитим портфелем.

Володя. Я не затримав вас, кудись збираєтесь?

Сергій. Ні. А де ти бродив так довго?

Володя. Справи. А це в аеропорт їздив, передача для мене була.

Надійка. Повечеряємо?

Володя. Без мене. Я в аеропорту під'їв.

Сергій. Це пікуди не годиться. Десь обідав, десь вечеряв, аби не у нас.

Володя. Мене ніхто не запитував?

Сергій. Наче ніхто.

Надійка. Не вечеряти, то чаю вип'ємо.

Заходить старенька бабуся. Зупинилась.
Віддихалась, а вже тоді привіталась.

Бабуся. Добрий вечір, добрі люди!.. А чи тут живе доктор?

Надійка. Мабуть, помилилися, бабусю.

Бабуся. Сьома квартира, перший під'їзд. Я для пам'яті записала.

Володя. Це до мене.

Бабуся (*приглядається*). Тепер узнала тебе по голосу. Недобре бачу, а по голосу пізнаю людей! Синочку, я б і перехрестилася до тебе, як до бога. Ти допоміг маленькому. Заснуло, і дихав легше, і в грудях не так хрипить... Ніхто,— скільки було лікарів!.. А ти допоміг. Голубе ти мій, щастя, благ тобі... (*Утирає сльози*).

Володя. Ну що ви, бабусю...

Бабуся. Воно ж ночами не спало. Задихалося, кашляло. Воно не спить, і я наче на повільному вогні. Душу б віддала, серце б зупинила, аби йому допомогти. І лікарі, кажу ж, були, нічого не вдіяли, а твої ліки допомогли...

Надійка. А батьки?..

Бабуся. За границею... Щоб вона їм згоріла! Я так їх і не зрозуміла: чи ганчір'я їх туди потягло, чи, може, справді без них там не можуть обійтися. Поїхали, а я тут мучуся й караюся...

Володя. Не турбуйтеся, допоможемо маленькому.

Бабуся. А коли ліки кінчатся? Там же одна пляшечка...

Володя. Я вам ще дістав. Ось візьміть. (*Дістає з портфеля пляшечки*). Як давати, не забули?

Бабуся. Спасибі. Ні, не забула. Ой, спасибі, спасибі, синочку, візьми за поміч... (*Подає вузлик*).

Володя. Це що? (*Розв'язує*).

Бабуся. Це мої ще дівочі хрестик і обручка. Я їхнього нічого не беру. Я мов сторож. Я своє.

Володя. Не треба. *(Віддає)*.

Бабуся. Я за поміч, за онучка! Не соромся. За поміч можна дати і можна брати...

Володя. Допомогти хворим — мій обов'язок, а тим більше дітям. Не треба, бабуся. Ви мене ображаєте.

Бабуся *(знімає з голови хустку, складає туди пляшечки)*. І словечка не найду, щоб тобі подякувати.

Сергій. Що за чудодійні ліки? *(Бере пляшечку, читає)*. «Рідина Кліменка». *(До Володі)*. Однофамілець? *(Передає пляшечку Наді, та читає)*.

Бабуся. Добра тобі, синок, і щастя на все життя...

Надійка. Твої ліки, Володю?

Володя. Як сказати.

Надійка. Чому так називаються?

Володя. В патенті так записано...

Надійка. Твоє прізвище?

Володя. Моє.

Бабуся *(забрала в Наді пляшечку, вклонилась Володі)*. То це ти й ліки придумав? Синочку, не знатимеш і не гадатимеш, скільки добра, сердечності та подяки буде тобі... Благословенна ти людина. *(Низько вклонилась, виходить)*.

Надійка. Що ж ти не розкажеш про свої досягнення?.. Чи як це назвати?

Сергій. А скільки коштує?

Володя. Сімнадцять років. Небагато.

Сергій. Я в розумінні...

Володя. Двадцять копійок. У нас там експериментальну партію вже випустили для продажу. А сюди ще не дійшло.

Сергій. Тихо-тихо — і куди вимахнув? Ліки вже придумуєш?

Надійка. Я чай приготую. *(Виходить)*.

Сергій. Який чай?.. Володю, я думаю, твій успіх не чаєм треба окропити! *(Відчиняє бар, наливає келихи)*.

Заходить Надя з часм.

Надо, ми вирішили замінити чай...

Надійка. Почекайте, щось приготую.

Володя. Я вечеряв.

Сергій. Ми символічно... Тобі налити, Надю?

Надійка. Так.

Сергій. За твій успіх навіть Надя згодилась... Уже кілька років утримувалась... Як же це ти додумався?

Володя. Власне, це було уже давно відомо в народній медицині, а я в якійсь мірі узагальнив, розробив, рекомендував рецепт виготовлення.

Сергій. І допомагає?

Володя. Ніби допомагає.

Сергій. А буває, що й ні?

Володя. Буває.

Сергій. Сімнадцять років?

Володя. Виходить, так.

Сергій. Ну ти й штучка. За тебе!..

Заходить Катя.

Катя. Зібралися без представника молодого покоління? Абсурд! До речі, з якого приводу така вечеря?

Сергій. Володині ліки відзначаємо. Він...

Катя. Я в курсі... Такий винахід достойний похвали. Я рада за дядю Володю.

Надійка. Сідай з нами.

Катя. Гадаю, ви достойно оцінили успіх дяді Володі. Я також дозволю собі висловити таке... Отже... (*Шукає думку*). Коли б мені довелося писати екзаменаційну роботу на тему: «Мій улюблений герой», я б написала про дядю Володю! Хай вам завжди таланти, дядю... Щоб вам щастило завжди, щастило, як і дотепер.

Володя. Спасибі, Катю.

Сергій. Повезло...

Катя. Не повезло, тату, трудом добився...

Мовчанка.

К а т я. А тепер музика по-нашому! (*Дістає поліетиле-новий мішечок*). У нас безліч пластинок... І ось коли хто хоче послухати музику... Тягне квіточок, що йому випаде... Прошу, дядю Володю.

В о л о д я. Цікаво. (*Дістає квіток, прочитав, подає Каті*).

К а т я. Ой, ви й тут маєте щастя... Це сумна, але кра-сива пісня, я її теж люблю... (*Ставить пластинку, покотилась пісня на всю залу: «Коли цвіли дуби»*).

Притихли, слухають всі, лише Катя беззвучно підспівує, видно, її дуже хвилює ця пісня.

А буває таке, що дуже-дуже любляться, а потім розлучаю-ться? Чому мовчите? Ви ж дорослі. Мусите знати... Я так думаю: справжнє кохання загинути не може, а якщо воно померло — то було не кохання, а кіно.

Н а д і й к а. Сергійчику, прибори свої вудки.

В о л о д я. Рибалиш на Дніпрі?

С е р г і й. Звичайно.

В о л о д я. Ключе?

С е р г і й. По правді, я в цьому році ще й не був, та й не дуже хочеться.

К а т я. З ким на риболовлю йдеш, тату?

С е р г і й. З одним знайомим деканом.

К а т я. Зрозуміло! Готуєш мені прорив до вузу.

С е р г і й. А хоч би?..

К а т я. Я вас просила?

С е р г і й. Просила не просила, а до інституту будеш вступати.

Н а д і й к а. В житті треба мати професію.

К а т я. Головне не тільки мати професію мисливця на левів, а й убити лева, а в цьому ніхто не допоможе — треба самому! Правда, дядю Володю?

Н а д і й к а. Не мудруй, іди уроки готувати.

К а т я. А я спробую обійтись без вас, так що, тату, і ти спи, і хай рибка спить...

Надійка. Обійдешся? Та зараз такі конкурси, не знаєш, куди й податися.

Катя. Подамся! Буде так: одного прекрасного дня поїду, не залишивши адреси... Аж потім, потім напишу. Ось я йду в ту хату, а ви уявіть, що мене уже нема вдома.

Надійка (*махнула рукою*). Будемо уявляти.

Катя. Дядю Володю, на добраніч!

Володя. На добраніч.

Катя виходить.

Надійка. Володю, навіть дівчині дурниць нарзповідав?

Володя. Дурниць не розповідав!

Надійка. А ти чув — «убити лева, поїду», — при чому тут лев, при чому «поїду»? Цього раніше я від неї не чула...

Сергій (*наливає вина*). Володю, на коня!

Надійка. Це вже зайве — сп'янієш!

Сергій. За товариша! Бачиш, куди сягнув наш Володя! «Рідина Клименка», в усіх аптеках Клименко! Здорово! Бабуся сказала: «Молилася б, як до бога».

Надійка. Ти йдеш завтра на риболовлю чи ні?

Сергій. Дочка не хоче нашої допомоги, а я не хочу мерзнути над ополонкою! Я хочу пити за товариша! (*Наливає*). За «Рідину Клименка»! Розкажи, як ти до неї дійшов?

Надійка. Ідть у кабінет, а я приберу!

Сергій і Володя виходять. Сергій захопив пляшку. Надійка прибирає зі столу, опустилась на стілець, задумалась. Погляд упав і затримався на шкірянці... Надійка накидає її на плечі, потім ніби обняла себе руками шкірянки. Прокричала «швидка». Десь далеко народжується пісня «Коли цвіли дуби».

Переміна світла.

Та ж кімната на світанку, відчинений бар. Сергій у піжамі. Видно, що прикладався до чарки.

Сергій (*прислухається*). Ні, не кашляє... Не кашляє! Сімнадцять років! Ми теж недаремно... (*Збирає кришта-*

леві вази і ставить їх на столі півколом, як щелепу). Ось мої леві з кришталевиими зубами, які гризуть мене все життя... О! Вони ще довго житимуть! Вони згризуть ще не одне життя. Гризіть! Гризіть... Люди самі підставляють себе вам!!! *(Прислухається).* Не кашляє... *(Відчиняє навстіж шафи, набиті всякою одежиною).* Теж за сімнадцять!.. От тобі й життя! Сергійко-трудяга, Надійка-трудяга, а Володя — ледащо, непуцячий — в святі пробирається!..

Заходить Надійка в халаті.

Надійка. Що за розгардіяш?!

Сергій *(знімає зі стіни «мрію», кинув на стіл).* Він у святі, а я свою рожеву — собаці під хвіст! *(Пауза).* Ха-ха-ха! Згадав, згадав, згадав!!!

Надійка. Що сталося, чого кричиш?

Сергій. Нічого не сталося! Не кричу! Це не крик! Це монолог!

Надійка. Що ти твориш?.. *(Зачиняє шафи. Показує на стіл).* А це що?

Сергій. Кришталеві зуби.

Надійка. Ти зовсім очманів!

Сергій. Ні! Хочеш, я тобі доведу, яка в мене чудесна пам'ять? Ми ніяк не могли пригадати, що таке квадрат, мали купити його, але так і не пригадали, що воно, а тепер я згадав... Квадрат — це килимок для туалету!!! Невеличкий квадратний килимок!.. Тс...с...с... *(Пауза).* Не кашляє!

Надійка *(швидко прибирає в кімнаті)* Чужий чоловік в кімнаті, а ти в такому стані...

Сергій. Чужий?! Дуже, дуже він нам не чужий! Ха-ха-ха!..

Телефонний дзвінок.

Надійка *(бере трубку).* Слухаю, добрий ранок... Не вже? Одну хвилиночку. *(До Сергія, прикриває трубку).* Капловухий дзвонить, пропонує чохли на машину, мадярські.

Сергій. Серед ночі?

Надійка. Вже ранній ранок. Він кудись їде, хотів по дорозі.

Сергій. Хай привозить... Хай жують!

Заходить Володя, вже одягнений, з валізкою в руках.

Володя. Трохи заспав, доведеться таксі ловити.

Надійка. Може, поснідаємо?

Володя. Дякую. Пробачте за турботи.

Сергій. Мені здається, ти більше не приїдеш.

Володя. Як складеться. Передайте привіт Каті.

Вбігає Катя, пашвидку одягнена.

Катя. А я тут... Я проведу вас, дядю Володю.

Сергій. Хвилину, сядемо перед дорогою, як годиться.

Володя, Надійка, Сергій сідають за стіл, на віддалі стоїть Катя, з якоюсь цікавістю і здивуванням дивиться на них; пробігла, прокричала, блиснула у вікно «швидка».

Завіса

1984

САНІТАРНИЙ ДЕНЬ

Комедія на 2 дії

ДІЙОВІ ОСОБИ:

Стороженко Микола Андрійович.

Ткач Павло Степанович.

Найда Василь Пилипович.

Федоренко Федір Федорович.

Вітряк Василь Омелянович.

Гобочка Олена Панасівна.

Джура Кирило Кирилович.

Надя.

Федя.

Петя.

Лада.

Зіна.

Макар.

ДІЯ ПЕРША

Сучасне кафе. На дверях, що ведуть на вулицю, табличка з написом: «Санітарний день». В кафе дві зали. Маленька «банкетна» — з високими дерев'яними панелями, на стінах керамічні оздоби, в ній один довгий стіл, напів'які стільці. Велику залу, теж охайну, чисту, ми бачимо не всю — лише куточок її, два столики. На стіні телефон-автомат. Зали відгороджені від глядачів ширмами, які по ходу дії то закриваються, то відкриваються. На авансцені садова лавочка. Виходить Джура Кирило Кирилович з непомірно великим портфелем у руках. Оглянувся, чи нікого поблизу немає. Сідає на лавку, знімає черевики, дістає з портфеля нові, перевзувається... Нові черевики, очевидно, дуже тісні, але йому, хоч і з трудом, таки вдається взути їх... Потім старі ховає в портфель, дістає галстук, довго, невміло зав'язує. Виходить, наче спутаний. Черевики муляють, галстук душить...
Заходять Стороженко Микола Андрійович і Ткач Павло Степанович.

Стороженко. День сьогодні довгий, наче його хто доточив...

Ткач. Уже вечорить...

Стороженко. Отак живемо в одному місті, а бачимося вряди-годи.

Ткач. Так уже складається. А сьогодні йду повз твою контору, дай, думаю, загляну, провідаю земляка. А секретарка мені: «Нема Миколи Андрійовича, і хтозна чи буде».

Стороженко. В інстанції звітував.

Ткач. Успішно?

Стороженко. Дуже!

Ткач. Не сумніваюсь. Ти ще в школі в начальстві ходив. Беззмінний староста класу.

Стороженко. Було... А як ти живеш, Пашо?

Ткач. Як і має жити скромний фотограф. Весілля, похрони, ювілей...

Стороженко. Ходім до мене, повечеряємо. Гарячого не обіцяю — жінка з дітьми поїхали до матері на село. Але холодильник набитий усякою всячиною і пляшечка коньячку знайдеться.

Ткач. Колись ти не пив!

Стороженко. І тепер не захоплююсь і нікому не рекомендую. Але сьогодні... Нагода є!..

Повз них проходить Гобочка Олена Папасівна. З більш ніж привітною усмішкою вітається з Миколою Андрійовичем.

Гобочка. Добрий вечір, Миколо Андрійовичу. *(Стороженко відповів уклонюм).*

Ткач. Оригінальна молодичка.

Стороженко. В мене працює. Роботу свою назубок знає. *(Усміхнувся).* Правда, є один недолік. Закохалась у мене дурненька.

Ткач *(посміхнувся)*. І освідчилась?

Стороженко. Що я сліпий — так не бачу? Пішли, Пашо.

Ткач. Яка в тебе нагода?

Стороженко. Не вгадаєш. Превелика! *(Пауза)*. Сьогодні зняли мене з роботи...

Ткач. Як?!

Стороженко. Не знаєш як? Взяли і зняли!

Ткач. За що?

Стороженко. Всього і всякого написали-приписали. Одне слово — шашлик!

Ткач. Діла неважнецькі, Колю!

Стороженко. Можна сказати, хрінові!.. Дітям своїм, жінці скажу: «Мене зняли!..» Куди не підеш, а за тобою як тінь — «знятий!..»

Ткач. Неприємно, але не катастрофа...

Стороженко. Катастрофу легше було б пережити. На душі — наче свиня походила!.. Може, я в чомусь помилився? Робота в мене складна. Але на роботі я себе не жалів, не ледарював... Хоч би поцікавились, як до мене люди став-

ляться, апарат, з яким я спілкуюсь щоденно, щогодинно. Не розібрались, не роздивились!.. Сліпці!

Ткач. Ну, так теж не можна!

Стороженко. Бюрократи!

Ткач. Не поспішай з висновками.

Стороженко. Я їм ще покажу. На кожну інстанцію є своя інстанція!

Проходить Найда Василь Пилипович.

Найда. Миколо Андрійовичу! Ми чекаємо...

Стороженко. Та я ось з товаришем, мабуть, не зможу.

Найда. Дуже прошу, разом з товаришем.

Стороженко. Подумаю.

Найда. Не обиджайте! Чекаю і вас, товаришу... (*Виходить*).

Стороженко. Теж з мого апарату. У нього сьогодні день народження, збираються наші. (*Раптом якимось бешкетливо розсміявся*). Давай підемо разом!

Ткач. Незручно.

Стороженко. Чому? Побачиш, яких я людей підібрав. Одна сім'я. За своєю вдачею добрав.

Ткач. Вони вже знають, що ти знятий?

Стороженко. Ніхто не знає, крім мого першого заступника, Олександра Олександровича. Ми разом звітували. Я не захотів дослуховувати промов, грюкнув дверима... А він ще там залишився.

Ткач. Думаєш своїм не казати?

Стороженко. А навіщо? В людей свято, а я буду псувати їм настрій. Коли довідаються, що мене зняли, знаєш, що буде?..

Ткач. Примиряться!

Стороженко (*аж засміявся*). Примиряться? Та вони знімуть таку бучу... На всю республіку або й далі! Я певен, що ніхто з них на роботі не залишиться. Розбіжаться! Ходімо, Пашо!

Ткач. Та хто я для вашої компанії?

Стороженко. Ну, скажу, журналіст з центру. Погуляємо? Погуляємо! А чому б ні? На похороні теж п'ють!

Ткач. Не будь песимістом.

Стороженко. Не знаєш ти мене. Я ще поборюсь!
(*Виходять*).

Маленька зала.

Офіціантка Надя порядкує в пій. Повар Макар стоїть у дверях, дивиться на дівчину, і йому аж дух забиває, так вона йому подобається. Він навіть щось шепоче про себе.

Надя (*оглядаючись на Макара*). Чого стовбичиш? Скоро гості прийдуть. У нас усе готове?

Макар. В кіно сходимо?

Надя. Капусту покриши дрібніше. Нарубав, як коням!

Макар. Сходимо?

Надя. Прослідкуй, щоб нічого не підгоріло.

Макар. Сходимо? (*Виходить*).

Федя підходить до дверей, прочитає табличку: «Санітарний день», стукає, потім грюкає у двері. Надя біжить, відчиняє.

Надя. Головою!

Федя. Своєї жаль, чужою можна.

Надя. Який грамотний!

Федя. Лист Тетяни Онегїну напам'ять знаю.

Надя. Табличку читав: «Санітарний день»?

Федя. Мій друг не заходив?

Надя. В тебе дружків ярмарок.

Федя. Я запитую про друга!

Надя. Петі ще не було.

Федя. Зайде, хай почекає на мене.

Надя. Не впусти!

Федя. Перекрию воду!

Надя. В тебе совість є?

Федя. А це дух чи матерія? Якщо дух, я в духа не вірю, а якщо матерія — її можна прикупити чи позичити, коли не вистачає!

На дя. Ох і грамотний!

Федя. Жодного політдня не пропустив. Надю, дозволь, я тебе поцілую!

На дя. Для тебе поцілунок — як склянка зельтерської води.

Федя (*обурився*). Що ти мелеш! Склянка води — копійка! А поцілунок — безцінний дар, так би мовити, на громадянських засадах.

На дя. Сказано — іди! Збирай свої дари і не заважай людям працювати!

Федя (*принюхується*). Санітарний день, а пахне не хлоркою, а смаженим!

На дя. Досить теревенити!

Федя (*прибирає надсерйозного тону*). Теревені скінчилися — починається серйозна розмова!

На дя. У тебе — серйозна?

Федя. Сядь! Нашорош вуха! Сьогодні історичний день мого життя! І я хочу його відзначити!.. Широко, бурхливо, весело! В колі друзів!

На дя. Відзначай, а причім тут я?

Федя. Це має відбутися у вашому кафе.

На дя. Не можна. Вони вечерю влаштовують у малій залі.

Федя. Хай вони собі — там, а ми собі — тут...

На дя. Не велено.

Федя. Вони закінчать, тоді — ми. Стіл накрити на шість персон! На сім! Може, хтось в цей день захоче бути поруч зі мною.

На дя. З якого розрахунку накривати?

Федя. Я — не жила, гульнуть так гульнуть! (*Задумливо*). По два карбованці на персону!

Надя прямує до дверей.

Федя (*сміючись*). Можеш накинати копійок по тридцять! Надя, Надюшечка, Надюльчик! Жди мене, і я вернусь! (*Виходить*).

У дверях — М а к а р з сковорідкою в руках.

М а к а р. Знову?

Н а д я. Знову!

М а к а р. Тягне до нього?

Н а д я. Тягне.

М а к а р. Я його уб'ю!

Н а д я. Чим?

М а к а р. Ось цією сковорідкою! Зроблю з нього біфштекс. Навіщо відчинила?

Н а д я. Стукає людина, то й відчинила.

М а к а р. Суп — не борщ, Федя — не людина!

Мала зала.

Входить Н а й д а — поважний-розповажний.

Вбігає Н а д я.

Н а д я. Слухаю вас, товаришу Найда!

Н а й д а. Ікра?

Н а д я. З'явиться!

Н а й д а. Баличок?

Н а д я. Знайдеться!

Н а й д а. Центральне блюдо?

Н а д я. Формується!

Н а й д а. Резерв?

Н а д я. Відкорковано. Накривати?

Н а й д а. Мотай!

Заходить Д ж у р а Кирило Кирилович.

Д ж у р а. Добрий вечір у вашій хаті. Дозвольте поздоровити ще раз. *(Дістає з портфеля гіпсову фігурку)*. З днем народження вас.

Н а й д а. Дякую. *(Бере фігурку)*. А хто це?

Д ж у р а. Не знаю, в магазині подарунків купив.

Н а й д а. Купив і не знаєш?

Д ж у р а. Ніхто не знає. Стояло воно в магазині давно. Продавці помінялися, накладні загубилися... *(Хоче взяти фігурку)*.

Найда. Почекай... щось знайоме! Ні, не визнаю. Дякую, Кириле Кириловичу. *(Ставить фігурку на стіл)*.

Джура. Може, недоречно прийшов? Ви тут свої, керівництво...

Найда *(з гордістю)*. Ти — низова ланка. Наш кістяк!

Джура. Хто, хто?

Найда Кіс-тя-к!

Джура. Хай буде.

Заходить Федоренко Федір Федорович, теж поважний, і, видно, неабияк цінує свою особу.

Вітається з Джурою.

Федоренко. Живемо, Кириле Кириловичу?

Джура. Помаленьку.

Федоренко. А треба кругом-бігом! *(Засміявся з власного жарту)*. Всі зберуться, Василю Пилиповичу?

Найда. Сподіваюсь. *(До Наді)*. Темпу!

Надя починає вносити наїдки.

Заходить Вітряк Василь Омелянович, його прозивають дипломатом, він, мабуть, і сам увірував у це. Має звичку під час розмови робити всілякі маніпуляції з своїми окулярами, наче це головне, а не думка, яку він висловлює.

Вітряк. Делегації прибувають! *(Вітається з Джурою)*. Навіть з далекої Африки. *(Оглядається)*. Але ж немає кворуму! Порядок денний сьогоднішньої асамблеї?

Федоренко. Микола Андрійович звітував, і, я певен, — успішно.

Вітряк. Це вже щось!

Заходить Гобочка.

Гобочка. Зайшла жінка, не бачу квітів!

Вітряк. На нашій території не знайшлося квітів, гідних вас!

Гобочка. Ох, і дипломат!

Найда. Олено Панасівно, прошу своїм жіночим оком кинути на стіл! Шеф затримується, може, й не прийде!

Гобочка. Прийде!

Найда (багатозначно). Раз Олена Панасівна сказала, то буде!

В цей час Джура відійшов у куток і порпається в портфелі: то викладає, то складає речі, там і черевики, і якісь книжки, і багато іншого.

Гобочка. Не перебільшуйте моїх можливостей.

Джура (нарешті знаходить жмут обчухраних квітів, подає Гобочці). Прощу!

Гобочка. В провінції ще збереглися джентльмени... (Роздивляється). Це справді були квіти?

Джура. Польові.

Вітряк. Кирило Кирилович подарував вам стебла, щоб ваша уява, Олено Панасівно, сама домалювала на них квіти, які вам до вподоби.

Гобочка. Ох і дипломат! (Дає якісь вказівки Наді).

Заходять Стороженко і Ткач.

Стороженко. Підходимо — тихо: не співають, думали — все скінчено, а ви ще й не починали.

Найда. Без вас?!

Федоренко. Колись звичай був, поки батько ложки не візьме, — сім'я сидить, чекає!

Стороженко. А тепер, поки батько сяде, — дітки вже все поїли. (Помігив Джуру). І товариш Джура?

Джура. Прийшов. Як скажете, то й піду!

Стороженко. По-перше, не я тут господар, а по-друге, ви...

Джура. Кістяк. Це так Василь Пилипович назвав мене — низову ланку.

Стороженко сміється.

Федоренко. А де Олександр Олександрович?

Стороженко. В управлінні затримався!

Найда. Прощу за стіл.

Стороженко. Вибачте, не познайомив... Павло Степанович Ткач, журналіст із столиці.

Усі вітаються, з цікавістю поглядають на Ткача.
Сідають за стіл.

Гобочка. Миколо Андрійовичу, я біля вас?

Стороженко. Прошу, Олено Панасівно!

Найда. Шаповні товариші! То як?.. Хто? Що? Слухаю!

Федоренко. Я — ситро.

Вітряк. Прекрасну, чудодійну «Миргородську»!

Гобочка. Солідарна!

Джура. Я до своєї звик, Василю Пилиповичу. *(Витягає з портфеля пляшку).*

Стороженко. А нам з Павлом Степановичем коньячку!

Всі оніміли. Першим схамонувся Найда.

Найда. Люди ми чи не люди?! Неси, Надю! *(Всі аж зітхнули полегшено).*

Надя *(до Найди)*. Те, що замовили?

Найда. З надбавкою!

Надя метнулась і тут же повернулася з підносом, заставленим пляшками, вже відкриткованими. Наливають чарки. Погляди спрямовані на Стороженка.

Стороженко *(підвівся, ніби збирається з думками)*. До місцевості, в якій живеш,— до річки, до лісу, до вулиці, до свого дому,— звикаєш. А ось до людей, з якими працюєш, які являють собою єдину робочу сім'ю... та ще коли вони стали вірними друзями, до них не звикаєш, з ними зріднюєшся. Їхнє життя стає частиною твого життя! Саме у вашій особі я зустрів таких людей. Мої товариші, мої колеги, мої друзі! В роботі, буває, і непорозуміння, і неласкаве слово проскочить, але то все неістотно. Головне — це спільність поля, на якому трудимось... І ще хочеться сказати сьогодні!.. Якби нам довелось розлучитися, тяж-

ко було б у мене на душі! Тужно!.. Пробачте за такий відступ... А тепер прошу підняти келихи за нашого Василя Пилиповича Найду! Йому сьогодні... *(Зупинився)*.

Найда. Сорок дев'ять!

Стороженко. Василю Пилиповичу, хай наступні сорок дев'ять приносять вам радість і здоров'я! *(Піднімає келих)*.

Найда. Хвилиночку! *(Підводиться з келихом у руках)*. Товариші! Сказати краще, друзі! Виступ, в смислі тост, Миколи Андрійовича мене схвилював до глибини душі. Справді, дружба нашого колективу — це щастя кожного з нас. А хто згуртував, зцементував, виховав колектив? Хто? Хто став його серцем і душею? Микола Андрійович! Ви підняли чарку за мої сорок дев'ять, спасибі вам. Але є інша дата! Всі забули, а я ні! *(Урочисто)*. Сьогодні рівно десять років, як ви, Миколо Андрійовичу, очолили нашу організацію! Тож сьогодні у кожного з нас свято! І ми масмо повне право говорити про вас! Як про керівника! В своєму короткому тості я хочу висвітлити лише одну вашу золоту рису. Це вміння вирощувати кадри. Уся моя доля пов'язана з вами. Я був *(посміхнувся)* маленькою скромною кадровою. Ланка моєї діяльності була невеличка, як грядочка. А Микола Андрійович висунув мене на гектар! І зараз я маю...

Федоренко. Поле!

Найда. Так! Ціле поле! І весь час товариш Стороженко учив мене, спрямовував, допомагав! Дорогий Миколо Андрійовичу! Це не підлещування! Я з вами, як кажуть, навіки разом! Дуже добре, що до нас завітав кореспондент. Може, ваша діяльність, Миколо Андрійовичу, стане надбаням і столичної преси. Прошу піднести келихи за Миколу Андрійовича, за його здоров'я, за дальші успіхи в його великій відповідальній діяльності!

Вітряк *(підводиться)*. Хочу зробити додаток до прекрасного, душевного тосту Василя Пилиповича. Миколо Андрійовичу!..

Стороженко. Я попросив би вогонь тостів перенести на іменинника!

Вітряк сів.

Федоренко (*підвівся*). Дозвольте? Я людина пряма і скажу прямо. Говорити сьогодні треба саме про вас! Найда нагадав про ваше вміння вирощувати кадри. А я додам про уміння вимагати! Нас, апаратчиків, по всій країні — сотні, тисячі, мільйони! Ось ці мільйони приходять на роботу і трудяться, трудяться... І що найбільше вносить тривогу в їхню праведну душу? Це коли викликає шеф. Винуватий, не винуватий, а заморозки тобі на душу падають. Пам'ятаєте, Миколо Андрійовичу, як уперше з мене стружку знімали? Я стояв перед вами, ніби у сауні. А ви розпікали і розпікали. Уже проносилося в моїй голові, що я без роботи... Не керівник, а погане діряве відро... А ви все печете й печете... І раптом у вас вирвався, пробачте, матючок!.. Так, так, матючок. І мені відлягло від серця! Я побачив — ви простий чоловік. А коли простий, то простить! І ви — простили! Догану дали, але як кадр — лишили. А матючок — це теж слово, і придумав його не верблюд, а людина! Воно, кажуть, і в словнику Даля є. А коли є слово, то чого йому лежати без діла?! Це жарт, звиняйте. (*Пауза*). Знову повернусь до своєї думки. Микола Андрійович уміє вимагати, уміє і страху нагнати. Та то нічого. Страх — батько дисципліни!

Стороженко. А мати?

Федоренко. Посада! Що ж я хотів ще сказати?.. Згадаю потім. Миколо Андрійовичу, в кожного із нас свій характер і свої недоліки. А ви ж з різних людей збили міцний, надійний апарат. Хоч у мене і виразка шлунка, але я вип'ю за вас і прошу всіх наслідувати мій приклад!

Стороженко. Ще раз нагадую. Найда тут іменинник — не я! А щодо моєї особи... Ось Федір Федорович сам зазначив, що людей без недоліків не буває!..

Вітрянк (піднімається, починає гратися своїми окулярами). Ви, як завжди, праві, Миколо Андрійовичу. Ви людина, ви працівник і теж маєте ряд недоліків, і я дозволю собі покритикувати вас...

Гобочка (схоплюється). У нас не виробнича нарада, а сімейна вечера, товаришу Вітрянк!

Вітрянк. Шановна Гобочко! (Кланяється в її бік). Ви знаєте мою принциповість — що надумав, від того не відступлюся!

Стороженко. Василю Омеляновичу, не зважайте, говоріть!

Вітрянк. Наша наука, я маю на увазі політекономію, філософію, соціологію, з точним математичним розрахунком доводить, що людина — це найвища цінність!

Пауза.

Федоренко. Куди він верне?

Вітрянк. Тож людину треба берегти! А Микола Андрійович не береже! Ось вам недолік номер один!

Стороженко. Кого це я не бережу?

Вітрянк (пауза). Себе, товаришу Стороженко! (Аплодисменти). Не бережете для загального добра! Субота — люди відпочивають, а ви на роботі! Неділя — люди відпочивають, ви майнули в глибинку. Обідня перерва, а ви людей приймаєте. Шість годин — в смислі вісімнадцять — ви ще в кабінеті. Додому їдете — портфель з паперами... Ось так транжирити своє здоров'я?! Навіщо?! Не раціонально для держави! (Аплодисменти).

Стороженко. Дорогі друзі, ще раз нагадую — іменинник Найда, не я. За твоїх батьків, Василю Пилиповичу!

Вітрянк. Ось тут я спіймав вас на слові. Ви, Миколо Андрійовичу, породили його як керівника! То ви ж в певному розумінні його батько. Підніmemo ж келихи за ваше здоров'я, батьку ви наш! (Аплодисменти).

Стороженко. Друзі, припиніть врешті крутитись навколо мого імені,

Вітряк *(схопився)*. Так! Ми крутимось навколо вас, як планети навколо сонця. *(Підскаочив, обняв Стороженка)*. Будьте певні, з своїх орбіт ми не зійдемо ніколи, Микола Андрійовичу! *(Аплодисменти)*.

Федоренко. Далеко піде!

Найда. Видно, готувався, а я дурень! Надіявся на експромт!

Гобочка *(підводиться)*. Такий сьогодні день, такий день! Подумалось мені — треба частіше збиратися нам так, вузьким, обмеженим колом. *(Пауза)*. Так хвилююсь, вибачте... Добре, що Василь Пилипович народився в день, який збігся з ювілеєм! Якби не він, ми б і не згадали цю дату. А чому?! Забули за роботою. Народ думас, що нам легко!.. Ой не легко! Я підняла архів, подивилась для порівняння, як ми працювали до... *(виразно подивилась в бік Стороженка)*. Тоді від нас виходило, я маю на увазі рішення, розпорядження, інструкції і так далі, до трьох-чотирьох паперів у день, а зараз — мінімум двадцять! Зростання більше, ніж на п'ятсот процентів, апарат же збільшився всього лише вдвоє. Ви бачите, як високо піднялась продуктивність нашої праці. Це цифри, від яких піде не подінешся! І в кожен документ вкладається праця...

Найда. Олено Панасівно, щоб не забути. Ви точно сказали, що в документах, які ми пишемо, наша праця. А що інколи роблять на низах? Приїжджаю оце якось до того, з бородою, беру книжечку «Входящу». Всі наші документи акуратненько підшиті, але на жодному немає резолюції! Я до нього! Ви проробляли їх?! Каже: «Ні». Чому? «Ніколи», — каже. Уявляєте?!

Федоренко. Темпота! Не розуміють, що робота низового керівника полягає в тому, щоб ретельно виконувати вказівки вищестоячих організацій! Виконуй денно і поночі! Виконуй і живи на здоров'я!

Стороженко. Ну, це ти вже підзагнув, Федоре Федоровичу! А де ж самостійне мислення, ініціатива?..

Федоренко. Микола Андрійовичу, не треба!.. Я спи-

раюсь на факти. Коли я ще працював на низах, то ніколи не слухав метеозведень, не дивився, чи дощ, чи сніг, чи вітер. Мені казали: «Сій!» Сію! «Пересівай!» Пересіваю! «Збирай!» Збираю! «Здавай!» Здаю! (*Передихнув*). І завжди був у шапі.

Г о б о ч к а. Мужчини, це неввічливо, адже дама ще не закінчила тост!

В і т р я к. О! Просимо! Просимо!

Г о б о ч к а. Крім того, що я працівник апарату, я ще й жінка! А ми, жінки, особливо чутливі до атмосфери, яка створюється в колективі... Десять років я ходжу на роботу як на свято! Микола Андрійович створив атмосферу взаємодопомоги, сердечності, щирості. Зайдеш до нього і відчуваш його батьківську турботу не тільки в словах, а навіть в очах. Він цікавиться, як здоров'я, як удома, як діти, як чоловік. І стає любо на душі, і хочеться віддатися... повністю, повністю віддатися роботі! Я жінка, але я вип'ю за ваше здоров'я! Щоб ви нами керували!

С т о р о ж е н к о. Досить тостів за мене, бо (*усміхнувся*) ви й справді переконаєте мене, що я якийсь безгрішний. (*Пауза*). Коли вже говорити про людину, до кінця віддану роботі, то це — Кирило Кирилович. (*Показує на Джурю*). За короткий строк підняв господарство. Не метушливий, не багатослівний, сповнепий енергії. Давайте вип'ємо за нього!

Ф е д о р е н к о. Я людина пряма... Джюра Кирило Кирилович на орден іде!

Н а й д а. Представимо, не забудемо!

В і т р я к. А я таку характеристику намалюю! До ордену пройде і піде не зачепиться!

Г о б о ч к а. Я так хвилююсь... Ах! Які ми дружні.

С т о р о ж е н к о. Ваше слово, Кирило Кириловичу.

Д ж у р а. Тут було сказано, що вони, як планети, крутяться навколо вас, ну а я вже тоді не планета, а супутник! Тільки от не знаю, що говорити.

Ф е д о р е н к о. Сміливіше, Джуро.

Дж у р а. Щоб гудити людину, треба її знати, а щоб хвалити — треба знати ще краще, і часу чимало треба, аби похвалити її не проти свої совісті!

В і т р я к. Гнучкий, як залізобетонна паля!

Дж у р а. На іменинах годиться пити за іменинника!

С т о р о ж е н к о. Точно, за іменинника! *(До Наді)*. Дівчино, «Миргородської» у вас не знайдеться?

Н а д я. Немає!

С т о р о ж е н к о. Шкода!

Г о б о ч к а. В мене дома є. Я збігаю принесу.

С т о р о ж е н к о. Не треба...

Г о б о ч к а. Для вас, Миколо Андрійовичу, я — на крилах!.. *(Вибігає, на авансцені знімає черевики і біжить боса)*.

Н а й д а *(до Наді)*. Як «центральне»?

Н а д я. Ще десять хвилин.

Т к а ч. Покуримо?

Підводяться із Стороженком з-за столу.

Н а й д а. Миколо Андрійовичу, ви зовсім нас покидаєте?

С т о р о ж е н к о. Повернемось. *(Виходять)*.

Ф е д о р е н к о. І ми тим часом перекуримо! *(Дістає цигарки)*.

В і т р я к. Тут не можна. Микола Андрійович сам палять, а чужого диму не переносить.

В і т р я к. А Гобочка за водичкою...

В і т р я к. Вона для Миколи Андрійовича не те що водички... а райське яблучко принесе!

Ф е д о р е н к о. Я людина пряма і скажу, це не ваше собаче діло! Хай бігає... Кожен живе за своєю програмою.

Велика зала.

Заходять Федя і Петя, сідають за столик.

Ф е д я. Заправимось!

П е т я. Мені їсти не хочеться.

Ф е д я. А жити?

Петя. Не дуже.

Федя. А мені хочеться! Дуже! Кажуть, у двадцять першому столітті будуть виготовляти для людей за частини всіх органів. Зі шкури вилізу, а зроблю запас кожного органа по два комплекти, а деяких навіть по три. Твій хазяїн, Петю, теж тут вечеряє.

Петя. Хай вечеряє.

Підходить Надя.

Надя. Зустрілись?

Федя. Точно!

Петя. Принеси мов.

Надя. Зараз. *(Побігла)*.

Федя. Мавш тут персональне блюдо?

Петя. Персональне...

Федя. Не наїдайся. Попереду банкет.

Петя. Трошки перекушу.

Федя. А чого це вони зібралися? *(Показує в бік ширми)*.

Петя. У Найди іменини.

Федя. Оце, я тобі скажу, шишка! Якось ремонтував у його квартирі кран і ненароком на килимі залишив слід... То він як зарепетує: «Витри!»

Петя. І ти витирав?

Федя. Витирав... А потім він карбованця в кишеню тицьнув.

Петя. Узяв?

Федя. Узяв.

Петя. Ти, бачу, людина «горда».

Федя. Ти теж з великої літери! Дай ключі від машини.

Петя подає, Федя дістає з кишені фігурку голої жінки і прикріплює до ключів Петі.

Бери, Петю, їздитимеш, надихатимешся.

Петя. Вона ж гола!

Федя. Це Сва, тоді індпошиву ще не було.

Петя. Незручно — гола...

Федя. Ти старовір? Голих боїшся?

Петя. Боюсь.

Федя. І чого ти такий кислий?

Петя. Хворію. І чорт його знає, що за хвороба... Втома, тиск падає... Сто на шістдесят.

Федя. Я тобі будь-які ліки дістану. З аптекаркою познайомився.

Петя. Що ліки?.. Ти мою дружину знаєш?

Федя. Ще б не знати, — ревнива?!

Петя. Не то слово. Я вже кілька років з жодною жінкою не вітаюсь, навіть з малолітками і старими. Боюсь. А з ліками як вийшло: пішов я до лікаря, виписав рецепт, накупив ліків, приніс додому. Жінка схопила і почала вивчати етикетки, читала, читала, а тоді до мене — то ти хочеш бути здоровим? Хочеш, щоб тонус піднявся? Щоб за спідницями бігати? Згребла оті мої ліки і викинула... (Жест). Ще й воду спустила, клята!

Федя. А ти?

Петя. Вдруге купив і сюди, до Наді. Їх треба вживати після їжі. Оце перехоплю тут, прийму ліки — і додому.

Федя. Не журись, Петю, Ісуса Христа розіп'яли, а тебе тільки ревнують.

Петя. Христос воскрес, а я коли дуба віржу, то вже навічно.

Федя. Сьогодні... Серйозно... В мене радісна й страшна подія... Запрошую тебе з дружиною.

Петя. А жінки будуть?

Федя. Парочка.

Петя. Боюсь, приревнує і...

Федя. Я ж колись хотів з Ладодою одружитись, так ти просто з-під носа вихопив.

Петя. Бери її зараз, слова не скажу!..

Непомітно з'являється Лада. Ця жінка наче тільки два кольори характеру — ревність і підозріливість. Вони в її погляді, вони намальовані на її обличчі. Вона не йде, а ніби підкрадається

до столу, наче ось зараз уб'є людину. Петя ще не побачив її, але відчув, стрепенувся, втягнув голову в плечі, поклав ложку на стіл.

Л а д а. Віп хворий! І віп бенкетує! Якась спідничка заманила? *(Обшукує поглядом)*. Мабуть, втекла?

П е т я *(підвівся)*. Я з Федьком.

Л а д а *(вдивляється в обличчя чоловіка)*. Чого в тебе губи набрякли?

П е т я. Мов не набрякли.

Л а д а. А ти їх бачиш?

П е т я. Ні.

Л а д а. А я бачу! Націлувався уже, ідоляка, сатана, мучитель!

Ф е д я. Тьотю, натисніть на гальма!

Л а д а. Помовч! На пару волочитесь... вас би на одній гілляці... *(Вгледіла ключ з Єврою)*. Ось чим забавляєтесь! *(Схопила ключ і крутить ним перед носом Петі)*. Ось чого йому треба?! А прикидається хворим?!

П е т я. Це подарунок!

Л а д а. Вона вже й скульптуру свою дарує — шельмище! *(Замахується, щоб викинути ключі)*.

Ф е д я *(перехоплює її руку)*. Тьотю, перекрий кран! *(Ривком садовить її на стілець, наливає воду)*. Випий водички, випий, бо вб'ю!

Лада якось отетеріло дивиться на нього, випила, на деякий час її ніби паралізувало.

А ти, Петю, їж!

Петя боязко опускається на стілець, їсть.

Л а д а *(прийшла до пам'яті і голосом ніби аж веселим)*. Петю?! А де ж вона?!

П е т я. Хто?

Л а д а. Не знаю, яка в тебе сьогодні.

П е т я. Ладочко, чесне слово!..

Заходить Н а д я, ставить ліки на стіл.

На дя. Ось тобі ліки, Петю. Пий, набирайся сил! *(І зустрілась поглядом з Ладюю, деякий час дивляться одна на одну як зачаровані).*

Ла да *(засміялась крізь зуби)*. Набирайся сили, Петю! Тобі треба Петиної сили? Телиця! *(Ступила крок до Наді, та відступила до дверей).*

На дя. Хто ви? Що ви?

Ла да. Не знаєш, бідолахо? Не знаєш, патлата відьмо, чію сім'ю розбиваєш?! Я випаляю твої реб'ячі очі, я тобі вуха смолою позаливаю! Будеш знати, як зваблювати чужих чоловіків!

Замахнулась, Надя скоренько шмигнула в кухню і зачинила двері. Лада повернулась до столика, взялася в боки, голова, як у кобри.

Ти, Петю, ліки пий, бо цій Клеопатрі твоя сила потрібна! Тонус піднімаєш! Щоб тебе на вилах підняло! Випив мою красу і молодість, а тепер тонус піднімаєш?! Та я тебе вдома на тертушці зітру! Я до Миколи Андрійовича піду, щоб вигнав тебе втришя!

Петя. Іди... йому тільки тебе не вистачало!.. Його сьогодні самого зняли з роботи! Тільки нікому ні слова!

Ла да. Догрався! Виходить, і він за спідниці совість продав.

Петя. Його за роботу!

Ла да. Дурень, за роботу не знімають, за мораль знімають!

Петя. Микола Андрійович хороший чоловік. Жаль, що зняли.

Федя. Я не вірю, не може бути, щоб його зняли!

Петя. Мені сказала секретарка в управлінні, вона до мене добре ставиться, їй вірити можна.

Ла да. А-а-а! Ось чого ти любиш їздити туди! «Секретарка добре ставиться!» Мало тут! Так він іще там!.. Секретарка! Тому у тебе і тонусу, і сил не вистачає. Ходім, я додамлю! *(Згребла ліки в сумочку, тягне за руку Петю).*

На дя *(виглядає з дверей)*. А розплачуватись хто буде?!

Лада. Так ти, милую, ще й гроші береш, безсоромна! При живій, наявній дружині вимагати, щоб чоловік платив! Бачили таке?!

Федя. Я вас чекаю! Покусайтесь — і на банкет!

Лада і Петя виходять.

Мала зала.

Найда, Федоренко, Вітряк.

Вітряк. Може, вони зовсім пішли? Да-а... Десять років Микола Андрійович, незмінно! Видно, в нього нагорі рука!..

Найда. Звичайно! Без руки на будь-якій посаді більше трьох років ніхто не втримується.

Вітряк. І його заступник Олександр Олександрович, слава богу, міцно вчепився у крісло.

Федоренко. Жаль, що його немає.

Найда. Треба подзвонити, може, вже повернувся. Я зараз! *(Виходить у велику залу до телефону, побачив Федю).* Гуляємо?

Федя. Загоряємо, товаришу Найдо!

Найда. Трудитись треба, Федю, трудитись!.. Зайди завтра до мене, у ванні кран протікає.

Федя. Прокладку поміняйте.

Найда. То вже не моє діло, а твоє... Візьми на пиво... *(Подає карбованця).* А чого ти тут? Тупав би додому або в кіно з дівчатами.

Федя. Боїтесь, секрети ваші почую! А які там секрети? Миколу Андрійовича облизуєте...

Найда. Федю, я покличу міліцію і посаджу тебе на п'ятнадцять діб! Як ти смієш навіть згадувати ім'я Миколи Андрійовича! *(Оглядається).* Якби він почув?!

Федя. Він уже не страшний, він уже не дикий — він ручний. Його сьогодні зняли з роботи.

Найда. П'яний до чортиків. *(Іде до телефону і раптом спиняється).* Що ти верзеш?!

Федя. Зняли з роботи Миколу Андрійовича, а ви його облизуєте! Не той кран відкрутили, Василю Пилиповичу!

Найда. Що?!

Федя. Дані точні, його шофер Петя сказав: «Зняли, вигнали, закопали, поставили хрест!..»

Найда. Що?!

Федя. Ото! *(Виходить)*.

Найда *(стороніло поводить головою, потім, видно, в нього вливається страх, потім невіра в почуте. Він раптово заливається не сміхом, якимсь довгим хихиканням. Так само раптово обриває сміх)*. Його вищі інстанції туди! *(Палець вниз)*. А ми його туди! *(Палець вгору)*.

Входить Надя, підходить до Найди.

Надя. Що з вами, Василю Пилиповичу?

Найда *(підходить до неї ближче)*. Ми його туди, а вони його туди!

Надя, спантеличена його жестом, відступає, зникає.

Не той кран відкрутили!

Завіса

ДІЯ ДРУГА

Найда в тій же позі, що і в кінці першої дії, показує пальцем то вгору, то вниз. Пауза.

Найда. Не той кран відкрутили, а кореспондент слухає і запам'ятовує... вищі туди, а ми туди... Хоч маленький фейлетончик — і нас теж немає... Вищі туди, а ми туди... Краще б не родитися, ніж родитися в цей день. *(Пауза. Настрій його починає мінятися, він щось шепоче, беззвучно говорить, жестикулює, наче на екрані телевізора з вимкненим звуком. Потім рішуче іде, розсовує ширму, зупиняється біля свого стільця, але не сідає)*.

Стороженко. Сідай, Василю Пилиповичу, в ногах правди немає.

Найда (*підкреслено переходить на «ти»*). Ти, Стороженко, хоч тут не розпоряджайся, обридло!

Всі обернулися до Найди, на їх обличчях здивування, обурення, нерозуміння.

Чого повитягували шиї, як гусаки?! Ха-ха-ха?! (*Сміється довго, а сміх у нього — ніби тяжкий удушливий кашель*). Побрехали — пора і за правду взятися!

Федоренко. Що він торочить?

Вітряк. То не він — то горілка.

Найда (*ще з сміхом у голосі*). Щоб до кінця вивідати його суть (*показує на Стороженку*), і я підкинув йому медку! Для експерименту... Гадав, у людини заговорить совість, що йому приписують заслуги, яких він не має, а він хоч би що... Ніби так і треба! І ви, безпринципні люди!.. Барвистим килимом стелитесь перед ним! Перед ким?! Хто він? І що він?!

Федоренко. Ти, Найдо, одурів чи з природи такий?

Вітряк. Розійшовся, самогубець!

Федоренко. Я його зараз зупиню!

Стороженко. Не заважайте, хай висловиться!

Найда. Висловлюсь, Стороженко! Довго я мовчав! Правда, що сьогодні десять років, як тебе до нас прислали! Десять печальних років! І то правда — мене доля зіткнула з тобою. Я мав свою ділянку роботи, ходив у передових! Народ мене поважав! Полюбив! І там (*палець угору*) поважали... Ти попросив, і я згодився допомогти тобі. І я побачив, хто ти є! Вдаєш з себе мудреця, а на ділі такий собі примітивний керівничок. То в нього суєта засідань, ми сидимо, а робота стоїть. То метушня перевірок на місцях. І всі ми, як очманілі, хто куди!.. А робота стоїть?! Такого терпіти далі не можна... Тобто я особисто перед ними (*палець угору*) поставлю питання руба!

Вітряк. В нього роздвоєння особистості!

Федоренко. Я її здвою! (*Хвацько заламав за спину руки Найді*).

Найда (*його аж перекосило від болю*). Рятуйте!
Стороженко (*повільно*). Хай говорить іменинник!
Федоренко. Миколо Андрійовичу, вибачте, що між
нами виявився дурень від чарки! (*Виводить Найду на
авансцену*).

Вітряк. Хто б подумав, що і в нашій сім'ї знайшовся
вилупок!

На авансцені Федоренко і Найда.

Федоренко. Набрался, худобище!

Найда (*рветься до зали*). Я хочу сказати йому правду!

Федоренко. Іди додому!

Найда. Я...

Федоренко. Побачиш, яке в тебе буде завтра «я» —
маленьке-маленьке, наче муха наслідила... Тікай додому!

Найда. Не піду!

Федоренко. Побіжиш! (*Знову завернув йому руку*).

Найда. Рука пропаде!

Федоренко. Посаду збережеш!

Найда. Пусти, таке скажу, що ти заїкатись будеш.

Федоренко. Кажи.

Найда. Стороженко сьогодні знятий з роботи!

Федоренко. Що?!

Найда. Вигнали.

Федоренко (*починає заїкатися*). Що-о-о-о?!

Найда. Хрест на ньому поставили.

Федоренко. Що-о-о-о?!

Найда. Ото! Був — і нема!

Федоренко. А чого ж він... мовчав? (*Починає злегка
заїкатися*).

Найда. Бачиш, причаївся... Хай, мовляв, кореспондент
почує, як люди його хвалять, який він гарний та безгріш-
ний. А той слухає і записує. А потім уріже фейлетон, і нас
усіх немає — тільки мокре місце... Яка ж ти свиня, так
руку ушкодив! Дать би тобі по писку!

Федоренко (*відступив*). Давай, тільки не в око.

Найда. Чорт з тобою!
Федоренко. Зняли?!

Найда. Зняли.

Федоренко *(заїкається)*. Х-х-х-х...

Найда. Хрест!

Федоренко. Що робити?

Найда. Я своє зробив, а ти думай, коли в чим. *(Повернувся до зали гордий та неприступний)*.

Федоренко *(по паузі)*. Знову випаду з кадрів! Згоріли б ці іменини разом з іменинником! А що, як?.. Йому можна, а мені ні?! *(Повертається до зали)*.

Вітряк. Спасибі, Федоре Федоровичу, що угомонили базіку!

Федоренко. Сам ти базіка, і підлизувач, і ніщо!..

Вітряк *(схопився)*. Ти що верзеш?!

Федоренко. Те, що чув! Я людина пряма, правду-матку в очі кажу! Мені байдуже кому. Чи під ним табуретка, чи шкіряне крісло! І правдивих люблю, таких, як мій друг Найда! Оце він дав Стороженку прикурить, і мені радісно за його принциповість. Під кожним його словом ладен підписатися... І від себе добавлю! Хто такий Стороженко? Кар'єрист і грубіян!.. Кожному тикає! В розмові до матюків доходить! Зайдеш до нього з своєю думкою, а він заткне твою думку в задню кишеню! Тільки що: «Вигоню!» І вже всі знають: Стороженко як захоче — собаку в'їсть, не те що людину!

Вітряк. Не збагну: «швидко допомогу» викликати чи за міліціонером сходити?

Федоренко. Сходи... А може, тебе послати?.. Щоб люди не чули... *(Закривав ширму. Звідки долинає: «Я людина пряма... Що думаю...»)*.

Велика зала.

Надя і Зіна продовжують розмову.

Зіна. І мені півдня тарабанив по телефону, А!.. Знаю я ці Федині банкетки...

На дя. На цей раз наче серйозне щось. Каже: «на шість осіб...» Зіночко, вискочи до гастроному, візьми пепсі-колу для Макара...

Зіна. Гарзд. *(Взяла сумочку, прямує до виходу).*

З малої зали виходить Джура.

Зіна. Тату?!

Джура. Доню! *(Цілує Зіну).*

Зіна. Ти чого тут?

Джура. Бенкетую, доню.

Зіна. І ми ось збираємось... Це моя подруга.

Надя. Надя.

Джура. Та ми вже наче знайомі. *(Пауза).* Там мати сала передала...

Зіна. Спасибі...

Джура. Як на службі?

Зіна. Нормально. Вибач, тату, я на хвилинку. *(Виходить з кафе).*

Джура *(до Наді).* Не заманиш додому...

Надя *(уникаючи відповіді).* Робота... Даруйте. *(Виходить на кухню).*

Джура пройшовся, зняв піджак. Розстібає комір сорочки, прислухається до того, що відбувається в малій залі.

Входить Федя.

Федя. Що, батю, жарко там?

Джура. Жаркувато.

Федя. Раз він надкушений... треба доісти!

Джура. Кого?

Федя. Свого шефа.

Джура. Підслуховуєш?

Федя. Мені байдуже. Аби швидше ви кінчили «тайну вечерю». Сідай, батю, пивця вип'ємо. Надя — на хвилиночку!

Джура. Пива не хочу, а от посидіти посиджу, повітря тут чистіше. *(Сідає).*

Виходить Надя. За нею, як тінь, Макар з сковородою в руках.

Надя. Чого репетуєш?

Федя. Пляшечку пива!

Макар. Не терпиться?

Федя. Де Зіна?

Надя. Вже прибігла!

Надя виходить, Макар за нею.

Федя. Гарна дівчина?

Джурра. Молодому видніше...

Входить Зіна.

Федя. Зіно, Зіночко, Зінульчик. Нарешті! Сідай, про життя поговоримо.

Зіна. Ніколи, треба Наді допомогти. *(Виходить на кухню)*.

Федя *(дивлячись їй вслід)*. А ця, батю, теж хороша? А яка краща?

Джурра. Яку любиш, та й краща!

Федя. А як обох люблю?

Джурра. А вони?

Федя. Обидві від мене без пам'яті. *(Посміхнувся, потім зітхнув)*. Пора одружуватися. Аж душа пече! З ким?

Джурра. Зачекай, хлопче, з одруженням! Не дозрів!

Федя. В тебе, мабуть, дочка є?

Джурра. Є!

Федя. І характер такий, як у тебе?

Джурра. Такий!

Федя. Вічно їй сидіти в дівках!

Джурра. Веселий ти парубок!

Федя. Так яка краща?

Джурра. Надя!

Федя. А Зіна?!

Джурра. Нікуди не годиться.

Федя. Вогонь дівка, а як цілується!

Джурра. Не сподобаєшся її батькові.

Федя. А де він кращого знайде? У мене здоров'я, гроші, фотографія — теж не гріх полюбуватись! Танцюю, співаю, па гітарі граю!..

Джура. Таких женихів треба зимою в ополонку опускати, а потім хай на морозі висихають. І так разів п'ять. Щоб прохололи. Ти хто за фахом?

Федя. Інженер по туалетах.

З-за ширми показується Надя.

Надя. Кириле Кириловичу, вас кличуть!

Джура. Зятьок!

Федя. Та не вам!

Джура. Не дай бог! *(Заходить в малу залу, оглядаючись на Федю).*

Надя виходить на кухню.

Федя. Обличчя знайоме, наче я його бачив... Не можу пригадати.

Заходить Петя.

Федя. А Лада?

Петя. Зникла! Оце бігав шукав.

Федя. Може, до матері втекла? Їй що — ні дітей, ні поросят.

Петя. Нікуди вона не втекла. Повернеться.

Федя. Чого ж бігав?

Петя. Щоб не сердилась! Взнас, що не шукав, то зразу вішайся!

Федя. Дав би їй тихенько...

Петя. Бити соромно. Та й не допоможе. Ревність — це в них в роду! Її мати батькові з ревнощів відкусила вухо!

Федя. Як мене обминуло це горе? Я ж хотів з Ладодою одружуватись. При моєму характерові я зовсім був би безвухим — щастя мое, що ти її з-під носа вихопив!

Петя. Візьми її зараз, я не проти.

Федя. Навіщо руйнувати щастя друга.

Петя. В печінках таке щастя! Піду!

Федя. Ми ж домовились?

Петя. Я скоро! Для видимості метнуся по вулицях.
Якщо вона заїде, затримай. (*Виходить*).

Підходить Зіна, в руках тарілка, на ній шмат сала.

Зіна. З дому передали...

Федя. Оце закусон! Усі вітаміни — АБВГДЕ!

Зіна. Про що ти говорив з тим чоловіком?

Федя. В нього дочка на виданні! Хотів мені підсунути.

Зіна. Може, красуня, подумай.

Федя. Судячи з його фотографії, дочка в нього — горобців лякати!

Зіна. А свою фотографію ти розглядав? Пес побачить — з села втече!

Федя. Не будемо про себе, краще про когось... А ми з тобою просто красиві... Иди Зіночко, до Наді, будемо починати!

Зіна. Там ще ті... Чув, що Стороженка зняли?

Федя. Звідки знаєш?

Зіна. У гастрономі зустріла Ладу, і та сказала. І розповіла за що.

Федя. Інтересно.

Зіна. За мораль! В нього, каже Лада, третя жінка! Чотири коханки, секретарка вагітна! І в районі теж...

Федя. А гаремчика в нього не було?! Бігом на кухню — допоможи Наді.

Зіна виходить. Заходить Лада.

Лада. Де мій?

Федя. В бігах! Жаль мені тебе, дуже жаль!

Лада. Тобі?

Федя. Мені.

Лада. Жаль?

Федя. До сліз!

Л а д а. То заплач!

Ф е д я. Без жартів. Жінка ти хороша, коли глянеш на контури, прямо-таки вродлива і літами ще не дуже багата. Словом, за п'ятибальною системою — чотири з мінусом. А він зищується з тебе, ірод?!

Л а д а. Хто?

Ф е д я. Петя!

Л а д а. І це говориш ти, його друг?

Ф е д я. Дружба дружбою, а гуманізм вище! Він тонує різними ліками піднімає, далі нікуди... Ти його вірно любиш, а він так і ширяє по чужих спідницях. Ти сохнеш, а він цвіте! (*Ладу аж загрусило*). І вирішив я поставити його на місце.

Л а д а. Кого?

Ф е д я. Петю!

Л а д а. Ти?

Ф е д я. Я! Викликав звідти Стороженка і розповів усе!

Л а д а. Усе?!

Ф е д я. Усе! Намалював такий портрет! І що він сім'ю розвалює, і що до других бігає.

Л а д а. Молодець, Федю! Хай знає, хай приструпить!

Ф е д я. Уже!

Л а д а. Як?!

Ф е д я. Стороженко сказав, щоб він, Петя, і на очі йому не показувався! Словом, вигнав Петю з роботи!

Л а д а. Вигнав?

Ф е д я. Вигнав!

Л а д а. Зовсім?

Ф е д я. Втришні!

Л а д а. Як же так?

Ф е д я. А так. За мораль! Був твій Петя водій у шефа, йому те з чорного ходу, те з-під поли, а тепер, куди не піде,— попаде на голу!

Л а д а. Яку голу?

Ф е д я. Зарплату. Голу зарплату. Зате, Ладо, сидітиме твій Петя біля тебе!

Л а д а. Вигнали Петю?

Ф е д я. Мораль!

Л а д а (*раптово засміялась*). Стороженко вигнав! Він же не має права — він сам вигнаний!

Ф е д я. Доки знайдуть йому заміну, він може не тільки Петра, а всіх зняти. А Петю може навіть відправити!

Л а д а. Куди?

Ф е д я. Туди... Сільське господарство піднімати. І ти підніматимеш!

Л а д а. Я?!

Ф е д я. Буде в тебе власне господарство! А колгосп закріпить за тобою чотири гектари буряків!.. Знаєш, що це таке чотири гектари? Це коли всі рядки скласти в один, то він буде довжиною в п'ятдесят кілометрів... І пройти їх треба ось так (*рачкує*). А ввечері привезуть тебе з роботи, кинуть з кузова біля воріт, ти ледве зайдеш у двір, а порося почуло і: «Куві-куві!» — нагодуй! А кури: «Куд-куда? Куд-куда?» Нагодусь! А корова: «Му-му! Му-му-у!» Попорасься, владеш на постіль, а в голові думка: «Хоч би Петю чорт не приніс! Хоч би виспатись!» Тільки задрімала, а вже пора вставати, поратись та йти на роботу. Вже чотири години ранку.

Виходять С т о р о ж е н к о і Т к а ч.

Т к а ч. Провести тебе додому?

С т о р о ж е н к о. Боїшся — повішусь?

Т к а ч. Навіщо тобі слухати те, що ти й сам знаєш?!

С т о р о ж е н к о. Якесь чортівня!.. Коли хвалили, здавалося, правду казали... Тепер гудять, ллють дьоготь...

Т к а ч. Теж правда?

С т о р о ж е н к о. Дещо є...

Т к а ч. Пішли!

С т о р о ж е н к о. Ні! Доп'ю все, що вони мені підливають.

До них вкрадливо підходить Л а д а.

Ла да. Миколо Андрійовичу! Ми возили вас вже так, як ніхто ніколи не возив і возить не буде. Запізнився коли-небудь Петя? Ніколи! Машина була коли несправна? Ніколи! Не те що вибоїну, ямочку непомітно об'їжджав, щоб вас не трусило. Годив вам, перегадив, а тепер його — геть?!

Стороженко. Не розумію. Зачекайте!

Ла да. Ви зачекайте та послушайте! Бач, вам не подобається Петя! Комусь там, може, посміхнувся, кудись там пішов... На те й жінки, щоб до них посміхатися! Ви ж посміхаетесь, ще й як! Хіба я не знаю? Я все знаю! Ходить Петя до других. Та, може, я сама його до других посилаю, він мій чоловік — що хочу, те й роблю! Скажу: «Петя, іди до другої», — він іде! А ви б не пішли, якби жінка посилає?.. Бігцем побігли б. А мого Петю з роботи?!

Стороженко. Я?!

Ла да. Ото нікуди ми не поїдемо. Петя як возив вас, так і возитиме. Ясно? (*Повернулась на своє місце*).

Стороженко. Пашо... я сплю... хай сняться інші страховиська, ніж ця божевільна! (*Повертається до малої зали*).

Входять Федоренко і Вітряк.

Федоренко. Чого ти тягнеш мене, дипломат курячий?

Вітряк. Ви з Найдою чимось отруїлись, і у вас слова пішли просто на червоне світло, назустріч катастрофі... Я, як колега, маю попередити...

Федоренко. Мелеш, мелеш, недаром в тебе прізвище Вітряк! Знаєш, хто такий Стороженко?

Вітряк. Шеф!

Федоренко. Ха! Від шефа лишилися тільки шкірка та прізвище... Він знятий! Він прогнаний! Він тепер нуль. Торрічеллієва порожнеча!

Вітряк. Торрічеллієва порожнеча?

Федоренко (*стукає пальцем Вітряка по голові*). Ото тобі — перемели, може, порозумнішаєш трохи! (*Виходить*).

Вітряк довго стоїть, наче скам'янілий, потім починає оживати, з'являються звичні рухи, починає бавитись окулярами — беззвучно кидає «розумні думки», повертається до столу. Там мовчання.
Мала зала.

В і т р я к. Прошу всіх наповнити бокали, ви теж, Миколо Андрійовичу... І ви теж, товаришу з столиці. *(Починає гратись окулярами)*. Дозвольте мені проголосити трохи абстрактний тост! Є істина і є правда! Істина, з мого погляду, це те, що було і є непорушним законом! Наприклад, хай хтось очолює якусь групу людей, якийсь апарат, — його слово має бути законом. Підтримувати його авторитет — закоп для апарату. Це істина! А правда? Це не взагалі, а конкретна людина, що очолює наш апарат! Тож перший мій тост був за істину! А зараз мій тост за правду! Дорогий Миколо Андрійовичу, хто автор безперервних, довгих до одуріння нарад?! Хто примушує апарат без потреби сидіти після роботи або у вихідні дні?! Ви! А хто автор ваших доповідних, виступів, промов?! Хто прислів'я до них підшуковує?! Ми! Бо ви вже розучились думати! В попередній промові я назвав вас батьком, не відмовляюся, як шеф, ви наш батько. Миколо Андрійовичу, батьку наш! Тихо і мирно ідіть з дому нашого! От такий мій тост.

Довга, напружена пауза. І тут не вбігає — влітає задихана, улесливо-щаслива, з кошачком в руках Г о б о ч к а.

Г о б о ч к а. Заждалися! Пробачте, Миколо Андрійовичу, я так спішила, так спішила! *(Ставить пляшки на стіл)*. Ба, ще і холодна...

Най да. А бокальчика якогось вишуканого не прихопила?

Ф е д о р е н к о. Микола Андрійович з кришталевого п'ють!

Г о б о ч к а. Я знала! Знала! Прихопила! *(Ставить перед Стороженком якийсь оригінальний бокал)*.

Ф е д о р е н к о *(бере одну з пляшок)*. Швидко збігала!

Гобочка. Федоре Федоровичу! (*Відбирає в нього пляшку*). Це для Миколи Андрійовича! Я так хвилююсь, бігла і думала, бувають же люди з такою душею, як у Миколи Андрійовича! Ви тут без мене наговорилися?.. Дозвольте і мені ще слово... Я жінка і так хвилююсь, так хвилююсь!.. Ось тут присутній товариш із преси, я б хотіла, аби діяльність не наша, ні, Миколи Андрійовича, стала відома республіці... З кожним днем все більше хочеться віддатися!..

Вітряк подає їй записку, яку вона прочитала раз, вдруге, втретє, очмашило дивиться на присутніх, піби вони з того світу. Довга пауза.

Не перебивайте, почну свій тост спочатку... Бігла і думала: бувають же люди з такою душею, як у Миколи... товариша Стороженка. Ось тут присутній товариш з преси, і хотілось, аби діяльність тов. Стороженка стала відома республіці. Я жінка і, як всяка жінка, жаліслива... В першому слові думала покривити душею, адже горе в Стороженка! А потім бачу, такі люди, як він, — товстошкірі! І зараз він сидить, і йому байдуже!.. Я жінка, а коли жінка починає говорити, то тільки правду! Десять років він керує нами — десять років мук і тортур! Він перетворив нашу організацію на фабрику директив, розпоряджень, інструкцій — словом, папери, папери, папери... Я жінка, я ще й хвилююсь, але і це скажу... А в особистих взаєминах... Зайдеш до нього в кабінет в справах, а він дивиться на тебе такими очима!.. Ми жінки — нам все зрозуміло з погляду. А питаньчка? «Як здоров'я? Як діла?» А потім: «А де чоловік? Як він?..» Уявляете? Я так хвилююсь, так хвилююсь!.. Потім ще скажу...

Найда. А як думає глибинка? В смислі, Джура?

Вітряк. Давай своє народне слово, Кириле Кириловичу!

Джура. Що ж сказати? Мені і хвалить було незручно, а гудити тим більше, я ж недавно з вами зв'язаний.

Найда. А конкретніше?

Джура. Микола Андрійович людина як людина, і біле, і чорне є, всі кольори.

Вітряк. Що ти крутиш?

Федоренко. Я людина пряма! Що ти думаєш про Стороженка?

Джура. Так щоб думать про нього — не думав.

Федоренко. Не танцюй!

Гобочка. Кириле Кириловичу, ви любите Стороженка?

Джура. Ось про це можу сказати... Не люблю!

Гобочка. Що й треба було довести!

Джура. Жінку свою люблю. І більше нікого!

Вітряк. Товаришу Джуро! Коли будете йти додому, прислухайтесь, чи не хитається ґрунт під вами!..

Гобочка. Ой, дипломат!

Стороженко (*підвіся*). Так, я знятий з роботи...

Не знаю, як ви про це довідалися. Але, врешті, не має значення... Зняли... Я був ображений, думав апелювати, скаржитись, а тепер бачу... Правильно зробили, що зняли. Раз я не розгледів вас! Ух, дали б мені ще місяць! Я б вас усіх!..

Найда. Не вийде... Ріжки тобі обламали!

Велика зала.

Федя і Лада продовжують розмову.

Федя. Отак, Ладо! Людина все життя біжить, кричить, руки розставила — все їй мало, все їй не так...

Лада. Ти не біжиш, тобі все так?

Федя. Я хоч біжу, та своїми ногами, а ти сидиш на чужому возі: ні роботи, ні дітей... В один прекрасний день скажуть: «Ладо-Ладушко, вставай з мого воза і своїми — топ-топ-топ!»

Лада. Хто скаже?

Федя. Петя!

Заходить Петя.

Лада (*до чоловіка*). Де носитть?
Петя. Тебе шукав.
Лада. З воза хочеш?! З воза!
Федя (*прикрикнув*). Тихіше! Дівчата!

Входить Зіна.

Зіна. Чого лементуєш?
Федя. За стіл! Товариство, знайомтесь! Це Зіна...
Петя. Ми знайомі.
Лада. Петя та пропустить?!
Федя. Зіночко, а це Лада. Любима дружина Петі.

Входить Надя.

Надю, Надюшечко, подруго моя, знайомся!
Петя. Я знайомий.

Лада так глянула на чоловіка, що той аж підвівся із стільця.

Федя. Прекрасно!

В дверях появился Макар.

А то Макар! Неодружений, закоханий, сердитий. А головне, ще не цілований!

Надя. Зацілований обізвався...

Федя. Зацілований так, що живого місця на мені не залишилось... Надю, будемо накривати на стіл!

Надя. Почекаємо, поки вони... (*Жест в бік малої зали*).

Федя. Ні хвилини! Жіночки, допоможіть Наді.

Надя, Лада, Зіна накривають на стіл. Всі сідають, Макар стоїть в дверях.

Федя. Вино замістити! «Чорнило» геть!

Надя. Мільйонер!

Федя. В мене такий день! Шампанського! (*Надя носить шампанське*).

Петя. Сповідай вже, яке в тебе свято!

Федя (*пауза*). Товариші! За все своє життя я ні разу не виступав... голосувати голосував, а виступати не виступав!

Зіна. Бідолаха. Мовчазний, як камінь...

Федя. Це я з дівчатами говірливий, а на трибуні — камінь! Якось мене виштовхнули туди. Постояв, постояв, мов зачарований, і пішов з трибуни. Але зараз я виступлю!.. Дасте слово?!

Петя. Тільки на четвертій швидкості!

Федя. Почну прямо з наради на вищому рівні.

Зіна (*іронічно*). В Москві?

Федя. В моїй кімнаті, Зінулю... вночі!

Надя. Непристойність зморозиш, виставлю!..

Федя. Нарада проходила за круглим столом. Так сиджу я, навпроти — моя Совість, ліворуч — моя Мужська Гідність, праворуч — Благополуччя!

Надя. А посередині — півлітра?

Федя. На повній тверезості! Совість першою взяла слово. «Федю, — каже, — чого ти мені спокою не даєш, чого ти мене мучиш?» Я обурився. Я ж не дармоїд, не злодій. А Совість: «Мовчи, Федю, я тебе знаю!» І почала пригадувати, що я в дитинстві не вчив уроки. Після ремісничого — важко, бач, на заводі — пішов у ЖЕК. Товариші на БАМ їхали — пустив чутку, що шлунок хворий. І працюєш так, аби з ранку до вечора... І як почала гріхи та грішки мої пригадувати...

Лада (*багатозначно*). А в тебе їх чимало?

Федя. Ти маєш на увазі оті грішки?.. Совість всіх пригадала! Тебе теж. Тільки вона замовкла — Мужська Гідність виступає: «Чого ти, Федю, не хочеш бути мужчиною?..» Знову я обурився. Я однією рукою два пуди піднімаю... «Ідіот може і три пуди підкинути», — відповідає. «Мені дівчата люблять!» — виставляю аргумент. «Може, і люблять, — чую у відповідь. — Але мужчина — хто вибирає шлях поважче, потрудніше... Йому життя вибоїну підкине — він пройде, перепону поставить — зламає... Такий,

як ти, міг би вже прогриміти десь, вже дірочку в піджаку для ордена проколоти... Щоб ішов, а вслід: «Он Федір Григорович пішов!»

Петя. А що ж Благополуччя?

Федя. Мовчало, тільки хихикало, мовляв, що Совість не говорить, а мого зверху буде. До світанку йшла парада... А ранком зробив квіточки з назвами колгосців, перетрусив їх, як спортлото, витягнув один, а там «Червоний вартовий!» І поїхав.

Лада. В колгосп?

Федя. Їду, а Благополуччя гадюкою сичить на вухо: «Куди тебе несе, дурня?! Дома в тебе — простягни руку — гаряча вода! Газ, холодильник! Ванна! Туалет окремо! По вулиці ідеш, праворуч — бар, ліворуч — кафе, прямо — ресторан, за рогом — кінотеатр. Покрутився з дев'яти до шести — і вільний. А субота й неділя — твої. І в кишені, крім зарплати... А куди їдеш? Робота від сходу до заходу, суботу забувай. Усе забувай, навіть дівчаток! Колгосп — країна переважно пенсіонерів!» І сичить, і сичить! Я, кажу, пожрать люблю, то треба й пахать... А воно: «Ну то й що, хай вони пахнуть... А ти, Федю, їж! Відвідай політнавчання, вивчай постанови... Обходились до цього без тебе і тепер обійдуться». Повірте, досичалося до того, що я встав з машини...

Лада. І повернувся, і добре зробив!

Федя. Не повернувся! Пішки добрався до «Вартового...» Зайшов до голови... Довго втовкмачував йому, що хочу до них в колгосп... Він не вірив, дивився на мене наче аж злякано. А потім, коли зрозумів, що я не жартую, тряс мою руку з півгодини, повів додому, пригостив обідом, як той блудного сина! І почав хвалитися: вибереш роботу, яку захочеш, хату тобі збудуємо!..

Надя. І хату?!

Федя. Я ж не сам, з дружиною!

Петя. Ти одружився?

Федя. Одружився в ту ніч... *(Пауза)*.

Лада. І ця дружина твоя скороспечена згодилась їхати?

Федя. Куди чоловік, туди й жінка. Вона в мене розумниця, сама з села, але по молодості втекла в місто на «інтелігентну» роботу... В канцелярії папери перебирає за сімдесят ре.

Надя. І згодилась?

Федя. Слова проти не вимовила — розумна.

Надя. Швиденько обкрутив! І весілля не буде?

Федя. Поживемо, приглянемось, хто є хто, тоді й весілля!

Зіна (*через силу*). Гарна?

Федя. Мені подобається... Характер їжакуватий, та нічого... Я такий — коли погладжу, а коли й колючку вирву... Управляюся. А тепер прошу випити!

Петя. За що?

Федя. За моє нове життя!

Випивають не дружно. Зіна келиха навіть не торкнулась.

Лада. І коли ти перестанеш казки розповідати?

Федя. До речі, для тебе є особлива казка. Голова колгоспу показував мені свої володіння, так на Дошці пошани впала мені в очі жіночка.

Лада. В твої очі нападало стільки жіночок, що не знаю, як вони там поміщаються!

Федя. Як не знаєш? І ти там колись була... Звернув увагу на портрет — жіночка на Терешкову схожа. Пізніше з нею познайомився. Вона, взявши звідки я, говорить: «У вас живе моя шкільна подруга, Лада, замужем за шофером».

Лада. Куріпка, може?

Федя. Куріпка.

Лада. Таке мале?!

Федя. Ага.. Має орден Трудової Слави. Депутат обласної Ради!

Лада. Куріпка?!

Федя. Ага! Ось подивись на її портрет... Прихопив спеціально для тебе.

Подає газету Ладі. Та бере і уважно розглядає газету, ніби хоче переконатись, чи це не фальшивка. Потім знайшла портрет, вдивляється. Вона то відкладає, то знову бере газету. Читає.

Петя. На ґрунтову звернув, Федю?

Федя. Точно! Звертай і ти, Петю... Хіба в тебе красна робота? Підвіз начальника — стоїш, дримаєш. Знову підвіз, знову дримаєш! І гордість в тебе теж дримає!

Петя. Комуś їх возити треба.

Федя. Хай скажуть спасибі, що держава машину дала. Але хай самі нею управляють. Уявляєш! Тисячі й тисячі здорових, розумних, грамотних хлопців днями дримають в машинах біля парадних, біля установ, в гаражах, на рибних ставках, біля тециних воріт...

Надя. Щось ти дуже прогресивним став.

Федя. Кількість моїх думок переросла у якість! Макаре, поїхали зі мною в село.

Макар. А ти забіжиш сюди і будеш що — гризти сиру моркву, як заєць?

Федя. Макаре, ти став багатослівний! Якби кухар став вирішальним фактором у нашому житті, було б кинуте клич: «Кращі сили країни — в кухарі!»

Лада (*знову просить газету*). Ану, дай ще подивлюсь... (*Бере газету*). А вона в житті старша на вигляд, ніж на фото?

Федя. Молодша! Обличчя без зморщок, рум'яне...

Входить Джура.

Федя (*забачив Джуру*). Батю, іди до нас! У нас во здравіє, а у вас за упокій! (*Подає бокал Джури*). Вип'ємо, батю?

Джура. З якої ж це нагоди?

Федя. Знайомся з моєю компанією, з моєю дружиною. (Показує на Зіну). Ще тепленька, тільки що одружився.

Джура. Вже?!

Федя. Ще не «вже». Але дружина.

Зіна (схотилась). Як ти смієш?!

Федя. Ти мене безумно любиш, я тебе теж. Все інше — формальності! Правда, багю?!

Зіна. Тату, це неправда!

Федя (здивовано). Тату? Мій тесть?! Не сподівався!

Джура. Я теж...

Лада (до Феді). Ану дай газету. Ще раз гляну. Що воно робиться?

Федя. Візьми її собі...

Джура. Зятьок... Подаруночок!

На авансцену виходять Найда, Вітряк, Федоренко, Гобочка.

Найда. Помітили? Народ п'є...

Вітряк. А що їм... Хіба вони думають про завтрашній день?

Федоренко. І є за що випити!.. Дожились, народ шампанське глушить.

Вітряк. І Джура з ними.

Федоренко. Одного поля ягода.

Вітряк. Помітили, кореспондент, як печистий, мовчить... Тільки посміхається...

Федоренко. А міг би нас і «прославити»!

Найда. Мені скажіть спасибі, що виплутались!

Гобочка. Ой, хочеться швидше знати, як Стороженка знімали!

Федоренко. Завтра Олександр Олександрович розповість...

Найда. Зараз перевіримо! (Підходить до телефону, набирає номер). Може, запросимо?

Гобочка (аж підскочила). Запросіть, запросіть!

Федоренко. Ще посидимо, заспіваємо!..

Найда. Олександрє Олександровичу! А ми тут без вас... У мене ж сьогодні... Так. Приходьте і розкажете, як там Стороженка знімали. Цікаво! Га? Хе-хе-хе! Що?! Що?! Хе-хе! Жарти! Як?.. Ви?.. Факт!.. *(Випала трубка з рук, він аж заточився)*.

Вітряк *(підтримав його)*. Що?

Найда. Стороженка не зняли! Передумали!

І Вітряк, і Федоренко, і Гобочка аж погорбилися. Не говорять — ледь чутно шепочуть. Переглядаються, паче бояться одне одного.

Найда. Прожене!
Федоренко. Зніме!
Вітряк. Заїсть!

Усі паче одерев'яніли, тільки головами водять.

Гобочка *(першою отямилась)*. Знайшла!!! *(Всі кинулись до неї в чеканні порятунку)*. Треба так повести себе, ніби нам нічого не відомо! А на вустах щоб була усмішка... Ось така. *(Показує, яка повинна бути усмішка)*.

Найда. Куди там усміхатись, коли печінка похолола...
Гобочка. А ви спробуйте!

Найда памагається посміхнутись.

Наче оцту напились! Ось так! Ширше! Щиріше!.. Брови підніміть та губи не кривіть! *(Пробує навіть руками «полагодити усмішку»)*.

Федоренко. Гобочко, поглянь, так?

Гобочка. А ти ніби збираєшся когось укусити!.. Зуби сховай... Так. Очі— як солдат перед генералом. *(Вона обладнує посмішки)*. Зробись меншеньким, меншеп'єким, Федоре Федоровичу, ще!..

Вітряк. Спробуємо і ми... *(Усміхається)*. Глянь, Гобочко!

Гобочка. Усмішка дипломата... Можна і так, і так розуміти її... А ви ширше рота... Щоб аж вуха піднялися! І не грайтеся своїми окулярами! Тепер пішли.

Кожен одягнув свою усмішку, заходячи до малої зали, поглядами впилися в Стороженка, він аж злякано відступає перед їхніми посмішками.

Гобочка. Дорогий і любимий Миколо Андрійовичу! Любимий — це в устах жінки може звучати з певним відтінком, але нічого, може, воно так і є. *(Пауза)*. Хай би чоловіки, а то і я, жінка, вслід за ними, пішла на жорстокий жарт, аби перевірити, наскільки ви нас любите. Наговорила дурниць... А ви хоч би слово. І я ще раз переконалася, яка у вас велика душа! Повірте, Миколо Андрійовичу, мені і вдома іноді вчувається ваш голос — і хочеться тільки віддатися, тільки віддатися роботі! Я так хвилююсь, так хвилююсь, що забула навіть налити бокали! За нашого іменинника Миколу Андрійовича! За його успіхи в громадському і особистому житті!!! Я ще добавлю... Але хай потім!..

Федоренко. Викрутилась!..

Вітряк. Змія!

Найда. Миколо Андрійовичу, ви мене знайшли!.. Виховали! Прищепили мені кращі риси людини: правдивість, принциповість, уміння пожертвувати особистим на благо суспільства. Підсвідома сила наче підбурює мене вирватися з полону вашого авторитету, як це було півгодини тому під впливом хмелю... Але надаремно, бо ваш авторитет — це щось невимірно велике! Я ще потім скажу!..

Вітряк. Хвилинку, я продовжую тост товариша Найди... Прямо скажемо, сьогоднішня розмова була широка. Було випробування міцності нашого колективу, нашої згуртованості, нашої сім'ї. І ми, планети, з орбіти не зійшли в силу законів колективу... За ваш високий лет!

Федоренко. Я людина пряма, Миколо Андрійовичу, і не буду крутитися, як Вітряк! Пішов я, наче пес, на поводку в оцих словоблудів і теж висловив про вас чорну дум-

ку. Де вона взялася, в хріна, не знаю... Певно, з темних, затхлих місць організму у голову прийшла! Я винуватий, Миколо Андрійовичу! Прошу (*підійшов*), дайте мені по моїй телячій морді... Тільки, прошу, не в око! Не хочете? Тоді так скажу: я службовець! Значить, я служу вам і служитиму... Не проганяйте, кращого не знайдете...

Гобочка. Сім'я! Наша рідна сім'я!.. Я так хвилююсь... Сім'я, наша рідна сім'я!

Заходить Джурра, до цього підбігає Гобочка, аж з підстрибом.

Гобочка. А Миколу Андрійовича не зняли! Ми жартували, жартували!

Найда. Ми тут сказали, а тепер ти скажи.

Джурра. То не зняли Миколу Андрійовича? Вопо й добре! А з другого боку...

Найда. Сміливіше, сміливіше...

Джурра. Як же далі, Миколо Андрійовичу, працювати, коли такі висловлювання були...

Пауза.

Федоренко. Пісню б... Пісня одур проганяє. (*Співає*). «Ой хмелю, мій хмелю!..» Не витягну без Олександра Олександровича.

Гобочка. Я спробую його загітувати. (*Вибігає до телефону, набирає номер*). Олександр Олександровичу!.. Ще ніколи так не вдавався вечір, приїжджайте, поспіваємо... Що?.. (*Спочатку невіра, потім здивування, страх. Її наче хто по плечає ударив. Трубка випала з рук... П'яним кроком повергається до столу*).

Федоренко. «Поza лугом, лугом...» Ні, без Олександра Олександровича не витягну... (*Подивився на Гобочку, зареготав*). І Гобочку загойдало.

Вітряк. Що з вами, Олено Панасівно? В голову вдавило! -

Найда. Попроси оцту — скроні потреш. (*Сміється*).

Гобочка (*вибухнула*). Що ти будеш терти, коли я скажу... Нас ліквідували!.. Нас немає!..

Федоренко. Нас немає? А хто сидить перед тобою? Я! Реальний. Я беру реальну чарку (*бере чарку*), реально випиваю (*випиває*), реально закушую. (*Урочисто*). Я п'ю! Я їм! Я ест'ю!!!

Стороженко. Товаришко Гобочко, що ви там ще вигадали?!

Гобочка. Я з Олександром Олександровичем говорила. Він уточнив. Вас не зняли, бо ліквідували нашу установу, як проміжну, непотрібну...

Федоренко. Не вірю. Сьогоднішній вечір навчив: пі в що не вірити! Я не вірю!

Гобочка. Факт!

Найда. Якщо це факт — негайно апелювати до парторганів.

Гобочка. Партійні органи не тільки дали «добро» — це їхня пропозиція!

Найда. Хто ми тепер?

Джурра. Люди!

Федоренко. Людина — не посада, за це грошей не платять!

Найда. Людина без посади — то вже не людина.

Джурра. Аби бажання — робота знайдеться! Ви ж, товаришу Найда, агроном. Олена Панасівна, здається, зоотехнік...

Заходить Надя.

Надя. «Центральне» подавати?

Всі мовчать. Надя вийшла.

Джурра. Люди добрі, запрошую вас на заручини моєї доньки! Тут поруч.

Найда. Мене хоч в пекло запроси, піду... Мені вже все одно.

Федоренко. Піду, але не вірю. Все навпаки. Кажуть — весілля: зпачить, розлучення!

Всі рушили.

Може, я не Федоренко, а Іванов... Може...

Мала зала.

За столом Федя, Петя, Лада, Зіна, остронь стоїть Макар.

Федя. Мені голова так і сказав... Може, ще хто згодиться приїхати, як рідного, зустрінемо. І взагалі, люди там душевні і трудяги. І живуть, дай боже! Тільки малувато їх на тисячі гектарів... Допоможемо?

Надя. А як же без професії?

Федя. Думаєш, програма колгоспного університету розрахована на п'ять років?..

Лада (*все ще читає газету*). Слухайте, що пишуть про Куріпку... Знатна!.. А я ж училася краще за неї!

Федя. Ти, Ладо, як візьмешся за діло — за п'ятирічку будеш на всю республіку відома.

Лада. Ніби я роботи боюся?! А чого ти, Петю, мовчиш?

Петя. Я поїду, але щоб ти не передумала.

Лада. Ти мене ще не знаєш!

Федя. Петю, ти таки свої жінки не знаєш. Вона як айсберг. Те, що ти бачиш,— то зверху, а що там, внизу...

Макар. Федю, на хвилиночку.

Федя (*підходить до нього*). Секрет?

Макар. Ти справді із Зіною одружуєшся?

Федя. Справді.

Макар. І Надя тобі байдужа?

Федя. Байдужа.

Макар. Ти мені друг на вічні времена! (*Схопив його в обійми, цілує*).

Федя (*ледве вирвався*). Наче каструля мене поцілувала, так борщем пропах!

Макара. Вивітриться...

Заходить Надя.

Надя. Їх там піби ліквідували... Понадувалися, мовчати. «Центрального» не захотіли. А куди я подіну таке блюдо?

Федя. Подавай нам. Жіночки, допоможіть!

Усі швидко вносять страви.

Федя. Ану, що воно за «центральне»? *(Приглядається до страви)*. Курчата, смажені в сметані!.. Царський стіл!

Заходять Джура, Стороженко, Ткач, Найда, Федоренко, Вітряк, Гобочка.

Джура. Запросив гостей, не заперечуєте?!

Федя. Більше гостей — більше радості. Сідайте. Петю, Макара, стіл, стільці!

Присувають ще один стіл для гостей, ставлять стільці. Прибулі якось несміливо сідають за нього.

Джура. Надю, будь ласка, подай ще шампанського!

Федя. Якщо й далі так буде, Кириле Кириловичу, кращого тестя й не шукай! Спасибі, товариші, що не погребували нашою компанією. Ніколи не гадав, що доведеться бути за одним столом з начальством!

Найда. Ми вже не...

І він, і Федоренко, і Вітряк, і Гобочка аж зі стопопом зітхають.

Федя. Чого такі зажурені?.. Радіти треба! Тільки подумати: за один рік яку користь кожний з вас принесе державі!

Найда. Користь?

Федя. Велику. Пояснюю. Ось ви, наприклад, одержуєте біля трьох тисяч на рік?

Найда. Без преміальних...

Федя. А тепер ці грошики підуть на інше діло. Перекладемо хоч би на пшеницю. За ці гроші, які вам платили, можна виростити...

Зіна. Біля двох тисяч пудів пшениці!

Федя. Чули?..

Гобочка. До чого тут пшениця?

Лада. Федю, переклади товаришу на курей!

Федя. За побажанням присутніх перекладаю на курей... Ні, краще на курчат, таких, як оце перед вами, тільки живих!..

Зіна. Знаєте, скільки, — більше трьох тисяч!

Макар. А свиней?

Федя. Утримаюсь...

Федоренко. А я нічого не боюсь. Перекладай мене па свиней. Тільки не на поросят, а на відгодованих.

Зіна. Двадцять кабанів!

Федоренко. І не подумав би, що я такий вагомий.

Федя. А хочете бути ще вагомішим, давайте з нами у колгосп.

Джурра. Їдете у колгосп?

Федя (*жест*). Усім згуртованим колективом у «Червоний вартовий»!

Ткач. Дозвольте вас, як колись перших добровольців, сфотографувати!

Лада. Спасибі, ми з радістю!

Лада, Федя, Надя, Петя, Зіна, Макар влаштовуються і прибирають пози для урочистого фото. У цей же час стіл, за яким сидять Гобочка, Вітряк, Найда і Федоренко, наче сам по собі починає відсуватися. Гості бояться попасти в кадр. Федоренко не помітив «магнєву» і лишився самотній на стільці між двома столами.

Джурра. Зачекайте, що ж це?! Усі в «Червоний вартовий», а до мене хто?

Федя. До вас, тестю (*показує на стіл гостей*),— он який резерв!

Ткач (*до Стороженка, який вимірює кроками залу*). Миколо, іди в кадр.

Стороженко зупинився, наче повагався, потім підійшов до добровольців.

Федоренко (*розгублено поглядає то на своїх колег, то на Стороженка*). Я добровільно не можу! Мене треба послати!

Федя. Пошлем!

Спалах бліца.

Завіса

ЗЛИВА
(З ХРОНІКИ ЖИТТЯ
ІВАНА САВИЧА)

ДІЙОВІ ОСОБИ:

І в а н С а в и ч.

Д і л а — його дружина.

С л а в к о — його син.

М а т и І в а н а С а в и ч а.

К и р и л о,

П а н а с — його брати.

Н і л а — його сестра.

Л ю б а — сестра матері.

К и л и п к а.

Ю р а — син Килички.

Д в о р о в и й.

П а с і ч н и й В а с и л ь П а в л о в и ч.

К л и м К л и м о в и ч.

Є в д о к и м і в н а.

К у з ь м а.

К а т е р и н а.

Т а н я.

С е к р е т а р к а.

ДІЯ ПЕРША

КАРТИНА ПЕРША

Типовий директорський кабінет. Хіба що килим занадто барвистий. Чотири перехідних прапори наче обступили великий стіл. На краю стола маленький, зношений портфельчик. І в а н С а в и ч дістає з нього один, другий, третій лист, потім перевернув портфель, листи посипались на стіл.

І в а н С а в и ч. Багато ж ти понаписувала. (*Бере один з листів, читає*). Чоботарю Івану Савичу, особисто... (*Пауза*). Наче вчора... вчора й сьогодні, а між ними роки... Які роки... І сьогодні, як і тоді, надходить дощ... (*Пауза*).

Переміна світла.

Той же кабінет, але поменше телефонів і одинокий перехідний прапор біля стола. І в а н С а в и ч, в роботі, навіть капюшон накинутий на голову, сидить на дивані, гортає журнал, мугиче пісню без слів,

К и л и н к а прибирає кабінет, нишком поглядає на хлопця.

К и л и н к а. Вже осінь, а воно гримить... Чув?! І десь недалеко.

І в а н С а в и ч. Ну японці, ну народ! На весь завод кільканадцять інженерів, а то роботи...

К и л и н к а. Не уявляю, які вони, роботи. В мультиках бачила, а справжніх ні.

І в а н С а в и ч. Такі, як і люди.

К и л и н к а. Прирівняв людину до залізяки.

І в а н С а в и ч. Робот на що запрограмований — те й робить, людина теж. Ось ти запрограмована щовечора прибирати кабінет директора.

К и л и н к а. Я можу в будь-яку хвилину цю програму зламати.

І в а н С а в и ч. Замість ганчірки взяти віник?

К и л и н к а. Можу хоч зараз все кинути і піти!

І в а н С а в и ч. Робота, який не виконує програму, ремонтують або замінюють іншим, людину, яка не виконує заданої програми, теж замінюють іншою.

К и л и н к а. Виходить, ти теж робот?

І в а н С а в и ч. Типовий. Ми, студенти,— це роботи, яким п'ять років вкладають програму.

К и л и н к а. А після п'яти?

І в а н С а в и ч. Більшість виконують задану програму, а дехто самоудосконалюється... Їсти хочеться!

К и л и н к а. Роботи не їдять!

І в а н С а в и ч. Ще й як! Вони стільки пожирають енергії, куди там людині.

К и л и н к а. Хочеш чаю? В мене в термосі є.

І в а н С а в и ч. Не хочу чаєм апетит перебивати.

К и л и н к а. Твоє діло... Так до яких же роботів ти належиш?

І в а н С а в и ч. До тих, що самоудосконалюються.

(Пауза). Деньок у мене завтра. Треба бути і в інституті, і тут.

К и л и н к а. Щоб добратись з інституту до фабрики, багато часу?..

І в а н С а в и ч. Сюди хвилин двадцять *(посміхнувся)*. А за той стіл *(показує на директорський)* — треба роки, щоб добратись. І то один шанс із тисячі, що дійдеш.

К и л и н к а. А хочеться дійти?

І в а н С а в и ч. Питаннячко...

К и л и н к а. Дійдеш і що? Уявимо: ти вже директор!

І в а н С а в и ч. Директор?! *(Вдає, ніби бере телефонну трубку)*. Алло! Це говорить Іван Савич... Там у твої інститут буде поступати одна дівчина... Килина, між іншим, симпатична і навіть красива... Прослідкуй, аби не провалили. Домовились? Будь здоров! *(Кладе трубку)*. І ти вже студентка! Зрозуміло, що таке директор?

К и л и н к а. Хочеш, але чи станеш?

І в а н С а в и ч. Стану! (*Засміявся про себе*). Пригадую, ще в піонерах обрали ланковим не мене, а іншого. І досі відчуваю, як це мене скривдило... Чому ж не мене?! А ланкові вже ходять з нашивками... І я сказав — стану ланковим! Почав краще вчитись, на уроки не запізнився, дисципліна відмінна, учительці допомагаю, піонервожатому... І добився — став ланковим! І ланка моя була краща в загоні.

К и л и н к а. Самовпевнений!

І в а н С а в и ч. Так! Я собі вірю. В свої сили вірю. Коли б захотів, міг би стати письменником, геологом, лікарем, іхтіологом.

К и л и н к а. Так легко?

І в а н С а в и ч. Для цього треба працювати, та так працювати, щоб аж очі вилазили.

К и л и н к а. В тебе вилазять?

І в а н С а в и ч. Вилазять!

К и л и н к а (*підходить до нього, заглядає в очі*). Трохи лізуть...

І в а н С а в и ч. Оце я тут на практиці і на роботу влаштувався, думаєш, щоб грошей заробити? Ні! Мені з дому допомагають. Я працюю, аби більше взнати, що за штука фабрика взуття!

К и л и н к а. Чим тебе вабить взуттєва фабрика?

І в а н С а в и ч (*усміхнувся*). Моє прізвище Чоботар. Це, мабуть, в нас родове.

К и л и н к а. Може, й так. А моє прізвище Волошка. Мабуть, і в мене родове — землю любити... Ти одинак в сім'ї?

І в а н С а в и ч. Сестра, два брати... Один — в машинобудівному, а один біля матері, Кирило. Його прозивають в селі прокурором... Такий правдолюб.

К и л и н к а. І ти добре вчишся?

І в а н С а в и ч. На всіх курсах підвищена стипендія.

К и л и н к а (*глянула у вікно*). Дощ буде, небо аж почорніло. (*Пауза*). Я вірю, ти можеш стати директором, ти розумний!

І в а н С а в и ч. Цього мало.

К и л и н к а. Що ж іще треба?

І в а н С а в и ч. Цілеспрямованість. (*Дивиться у вікно*).
А доц таки надходить!.. В моїй автобіографії, в графі «трудова діяльність», записано: інженер, головний інженер, а потім директор...

К и л и н к а. Не розумію, як це? Ти ж іще студент?

І в а н С а в и ч. Я написав для себе автобіографію, і в ній не моє минуле, а моє майбутнє! Нічого дивуватись! Один хоче знайти золоту жилу і знаходить або вмирає, шукаючи її. Другий хоче стрибнути вище всіх. Третій вивляється в небо. Зірки в десятий раз перераховує. А я, скромний трудівник, стану директором!

К и л и н к а. Кар'єрист!

І в а н С а в и ч (*усміхнувся*). Кар'єристи, в хорошому розумінні слова,— люди особливі, рішучі, відважні!.. Їх можна прирівняти до нас, альпіністів. Коли піднімаєшся — використовуєш кожную западину, кожний виступ, не оглядаєшся — тільки вгору! Взяли одну висоту, беріть другу!.. І обов'язково, щоб хтось підстраховував.

К и л и н к а. Цікаво побачити тебе на висоті директорській.

І в а н С а в и ч (*сідає за стіл в крісло, набирає позу*).
Будь ласка, дивись!

К и л и н к а. Ану, геть відти, брудною робою в крісло!

І в а н С а в и ч. Солідно виглядаю?

К и л и н к а. Як півень на перелазі!

І в а н С а в и ч (*встає з крісла*). Поживемо, повоюємо, побачимо...

К и л и н к а. Я швиденько поприбираю у зама, і підемо. Альпініст! (*Знімає піджачок і не помітила, як з кишені випав конверт. Вибігає*).

І в а н С а в и ч (*підняв конверт, хотів покласти назад, але цікавість перемагає*). Багато настрочила... (*Зважує на руці конверта*). А кому? Адреси не написано. Цікаво, про що може стільки писати Килинка? Як підмітає, як при-

бирає! А може, милому?.. Прочитать? Ні, Іване Савичу, без дозволу читати чужі листи нехороше. (*Пауза*). Іване Савичу, але ж читати чужі листи цікаво... давай почитаємо. (*Розгортає листа*). Бог простить, міліція не побачить. (*Читає*). «Привіт, Зінулю! Бачиш, як воно буває. Думала, погостую у тітки дві три та й додому, — а залишилась на цілий місяць. Тітка зламала руку, і я працюю замість неї. Підмітаю кабінети начальства. Ти ж в селі нікому не говори, а то зразу охрестять: «Якилина-підмітайло!» (*Іван Савич розсміявся*). В селі охрестять!.. (*Читає далі*). «Я щаслива». Цікаво, чим же ти щаслива? «Таке щастя, така радість випала мені, що навіть не могла мріяти». (*Про себе*). Може, гроші знайшла?.. «Або щастя, або горе — я закохалася. Так закохалась, аж голова болить». Оце тобі юне створіння... кого ж воно ошчасливило? «Тітка пустила в свою квартиру трьох студентів. Хороші хлопці, тітка за ними — як за рідними сивами. І вони обіцяють ніколи не забути тітку. Коли стануть на ноги, працюватимуть, то їй завжди допоможуть». Звичайно, не забудемо. Свідоківну забути гріх!.. Читаємо далі. «Один з них такий гарний, добрий, розумний, я закохалася в нього, а він...» Ну, дитинко, кого ж це ти з нас трьох ошчасливила? Я? Відпада, не помітно закоханості. Може, Павлик з медичного? В нього очі так і бігають, як у цигана на ярмарку. А побачить дівчину — іскри із них сиплються. А може, Петро? Він тихий, тихий... потайний, непомітно в душу може залізти. «Я вже поглядаю на тітчину руку і, соромно признатися, боюся: скоро загоїться — і мені доведеться їхати додому. І я не бачитиму його, в нас з ним таке кохання, навіть в кіно подібного не зустрічала. Він теж мене кохає, але, дивак, не подає виду. В нього тепер практика на цьому підприємстві, де я прибираю». Що?! Що?! «І він вчорами чекає, поки я поприбираю, і разом ідемо додому. Ті вечори — моє щастя!» Килинко, ти збожеволіла! (*Читає далі*). «Якби мені хто сказав, що він мене не кохає, я б тут же померла». Джульєтта! (*Довга пауза*). Може, пере-

віримо, Іване Савичу, чи справді так любить? Ні, Іване Савичу, це непристойно! (*Кладе листа назад*). А чому непристойно? (*Пауза*).

Заходить К и л и н к а.

К и л и н к а. Зам понакурює так, що дихати нічим. Вікна відчинила, хай провітриться. Дощ нас не застане, а може, як кажуть, з великої хмари малий дощ.

І в а н С а в и ч. Буває і з маленької хмари великий дощ... З маленької хмарки, Килинко, га? (*Підходить до вікна*). Ніби сюди йде Василь Павлович Пасічний.

К и л и н к а. Хто це, не знаю...

І в а н С а в и ч. Фізик!

К и л и н к а. З вашого інституту?

І в а н С а в и ч. Випадок звів нас... Яюсь я сходив з трамвая, а за мною якийсь чоловік зіскочив невдало, підвернув ногу. Іти навіть не міг, я його до квартири не те що довів — доніс. Це й був Василь Павлович. Після він кілька разів запрошував до себе. На свята вітання присилає... Кажуть, дуже талановитий вчений.

К и л и н к а. Ото ти такий добрий — допоміг чоловікові...

І в а н С а в и ч. Буваю і поганий.

К и л и н к а. А ще хочеш стати директором... А великі люди повинні бути добрими.

І в а н С а в и ч. Директором я був би справжнім! Я б тут все перевернув!

Заходить П а с і ч н и й.

П а с і ч н и й. Добрий вечір!..

І в а н С а в и ч (*схопився з місця*). Здрастуйте, Василю Павловичу.

П а с і ч н и й. Дивлюся, світиться, думаю: хазяїн працює...

І в а н С а в и ч. Кажуть, поїхав у Москву.

П а с і ч н и й. Він мій земляк, то ми хоч зрідка, а стрічаємся. Як ти живеш, Іване?

І в а н С а в и ч . Добре живу.

П а с і ч н и й . Зайшов би якось на чай.

І в а н С а в и ч . Незручно турбувати.

П а с і ч н и й . Коли запрошують — зручно. Куди ж думавши після інституту?

І в а н С а в и ч . За призначенням.

П а с і ч н и й . А бажання?

І в а н С а в и ч . Виробництво.

Килинка витирає стіл.

Килино, перестань метляти ганчіркою.

П а с і ч н и й . Так не можна, Іване, вона на роботі...

Вона господар... Давно працюєш тут?

К и л и н к а . Тимчасово. Підмінюю.

П а с і ч н и й . Школу кінчила?

К и л и н к а . В цьому році.

П а с і ч н и й . В інститут вступила?

К и л и н к а . Вступала, а тепер стаж заробляю. (*Дивиться у вікно*). Хмара вже над нами, скоро дощ упаде.

П а с і ч н и й . Якби злива! Люблю зливу, вона все умиє. Після неї глянеш — і дерева, і люди, і сонце аж молодіють! На них стає видимою печать радості. (*Пауза*). Треба до інституту. У вечірників лекція.

І в а н С а в и ч . Чуєте, дощ уже пішов...

К и л и н к а (*прислухається*). Скоро пройде.

П а с і ч н и й . Так гадаєш?

К и л и н к а . Дуже шумить — швидко пробіжить! В селі в нас так кажуть.

П а с і ч н и й . А ти з якого села?

К и л и н к а . З Харківця.

П а с і ч н и й . Чув.

К и л и н к а . Ви родом з наших країв?

П а с і ч н и й . Воював тут... І Харківці, здається, проходилив.

К и л и н к а . Може, наші... Правда, на Україні їх кілька... Я вас часм пригощу. В мене все під рукою.

П а с і ч н и й. Парасольку не взяв... Доведеться тут дощ перечекати. То можна й чаю.

К и л и н к а (подає чашку чаю). Обережно, гарячий.

П а с і ч н и й. А який пахучий...

К и л и н к а. М'ята в заварці.

П а с і ч н и й. Спасибі. Як твоє ім'я, я прослухав.

К и л и н к а. Якилина — по паспорту, а так чомусь усі Килинкою називають, але, думаю, коли стану старшою або юстарію — стануть називати, як по паспорту.

Пауза.

П а с і ч н и й. А ніхто тебе не називав Килинкою?

К и л и н к а. То ж від калини, а я Якилина. А чому ви запитали?

П а с і ч н и й. Була медсестра в нашій роті, всі її називали чомусь Килинкою... (Пауза).

К и л и н к а. Розкажіть про Килинку...

П а с і ч н и й. Їй ще й вісімнадцяти не виповнилось, як прийшла вона в нашу роту. Після курсів — не в госпіталь, а на фронт випросилась...

К и л и н к а. Майже моя ровесниця. Красива?

П а с і ч н и й. Мені здається, що вродливішої я не стрічав. Так здавалося... і тепер так думаю. Чоботи на ній великі, шинеля тяж велика в неї... і сумка медичинська велика. Може, тому Килинка видавалась зовсім маленькою... (Пауза). Був бій... довелося відступати. Поранених підібрали, а вбитих ні... Німці вогненну стіну поставили. Розказували потім, серед убитих був і я, тяжка рана, без пам'яті був... Килинка мене розшукала. Хоч і неживого, мовляв, не залишу там... І вночі, мале дівча, як уже вона знайшла мене серед убитих?.. Притягла аж до наших окопів, і тут її куля наздогнала... Кажуть, тяжка рана, і її теж в госпіталь... Розшукував її, але як знайдеш? Війна, як вихор, розкидала людей. І сліду не знайшов Килинки...

К и л и н к а. Вже призабули?

П а с і ч н и й. Життя врятувала, хіба забудеш...

К и л и н к а (*чи то запитуючи, чи то стверджуючи*). Вона вас любила... Якби не любила, хіба пішла б уночі на смерть. Без любові, може б, і не пішла... Шукайте її.

П а с і ч н и й. Шукаю, Килинко, шукаю... (*Глянує на годинник*). Пора. Спасибі за чай... Іване, ти не цурайся мене, заходь. Разом з Килинкою заходьте. Я вас теж пригощу... чаєм (*усміхнувся*). Я теж умію заварку компонувати. До побачення, мої молоді друзі...

І в а н С а в и ч. До побачення.

К и л и н к а. Іще побудьте.

П а с і ч н и й. Запізнаююсь... (*Виходить*).

Пауза.

К и л и н к а. Він любив Калинку! Видно, дуже любив, і вона його теж любила.

І в а н С а в и ч. Казку про кохання розповів учений. Вони люблять казки розказувати.

К и л и н к а. Не віриш?

І в а н С а в и ч. Фронт. Битви! Кожен день підстерігає смерть — де там про кохання думати.

К и л и н к а. А я вірю... І що життям ризикували заради кохання. Вірю...

І в а н С а в и ч. І ти б в ім'я кохання ризикувала?..

К и л и н к а. Чого ти так дивишся?

Іван Савич підходить до вікна. Пауза.

І в а н С а в и ч. Іди сюди, Килинко. Бачиш, двоє з коляскою. Кожен вечір дружина приїжджає з своїм маленьким зустрічати чоловіка. А маленького звать Кузьмою.

К и л и н к а. Звідки знаєш?

І в а н С а в и ч. Якось бачив, як вона з коляскою виходила з приймальні і так радісно до дитини: «Чув, Кузьма, директор на чергу нас обіцяє поставити... Одержимо квартиру, тоді заживемо, Кузьмо...»

К и л и н к а. Мала дитина — дадуть квартиру... Ти любиш дітей?

І в а н С а в и ч. Дуже люблю... І немовлят, і малих дітей, і тих, що вже підросли... (*Несподівано пригорнув до себе Килинку*).

К и л и н к а. Іване... Іванку! Пусти... мені ще прибирати треба. Вже додому пора... Ходімо, ходімо!..

І в а н С а в и ч. Ми тут перечекаємо доц, Килинко... Перечекаємо...

КАРТИНА ДРУГА

Той же директорський кабінет. І в а н С а в и ч за столом переглядає папери. Це вже не студент, а молодий, поважний керівник.

Заходить секретарка.

Секретарка. Каву приготувати?

І в а н С а в и ч. Пізніше.

Секретарка (*подає папір*). Записались до вас на прийом.

І в а н С а в и ч. У мене звіт, приймати не буду.

Секретарка. Там одна пара настирлива. Вони вже давно ходять. Сьогодні втрьох прийшли з пацаном. Такий вредний. Трохи машинку не звалив. (*Посміхнулась*). Ім'я в нього допотопне — Кузьма.

І в а н С а в и ч. Кузьма?! (*Усміхнувся*). Росте Кузьма, росте!.. А ще недавно був у колясці... І в якій вони справі?

Секретарка. Квартира.

І в а н С а в и ч. До заступника!

Секретарка. В нього вже були.

І в а н С а в и ч (*переглядає список, який подала секретарка*). Волошка?

Секретарка. Вона вчора заходила, вас не застала.

І в а н С а в и ч. Вона тут?

Секретарка. О пів на десяту має прийти.

І в а н С а в и ч. Запросите.

Секретарка. Добре. (*Виходить*).

І в а н С а в и ч *(про себе)*. Киликка... Як же її доля склалася?.. *(Довга пауза)*.

Заходить Д в о р о в и й.

Д в о р о в и й. Добрий ранок, Іване Савичу...

І в а н С а в и ч. Добрий.

Д в о р о в и й. Оце йду і думаю: який зараз відповідальний час! Час радощів і роздумів.

І в а н С а в и ч. Розшифруйте: «радощі» і «роздуми»...

Д в о р о в и й. Радощі — на чолі фабрики стала людина молода, енергійна!..

І в а н С а в и ч. Так просто у вічі і розхвалюєте мене. А може, це мені не подобається.

Д в о р о в и й. Можливо, вам не подобається, але я, як ваш заступник, знаю настрої колективу і хвалю вас щиро-сердно.

І в а н С а в и ч. Сподіваюсь, подібна щиросердність не повториться! Ще яка радість, товаришу Дворовий?

Д в о р о в и й. Рік закінчився благополучно. А роздуми? Нові плани, нові зобов'язання, нові досягнення...

І в а н С а в и ч. Зрозумів! А це що? *(Бере з столу зелену папку)*.

Д в о р о в и й. Звіт за рік... картина для внутрішнього користування.

І в а н С а в и ч. А це? *(Бере червону папку)*.

Д в о р о в и й. Звіт туди *(жест, мовляв, у вищі інстанції)*.

І в а н С а в и ч. Ви помітили різницю між ними?

Д в о р о в и й. Дуже незначна...

І в а н С а в и ч. А я іншої думки. Фактично виконаний план на дев'яносто сім процентів, а ми показуємо у звіті сто і дві десятих... Це оковамилювання! Кому?! Коротше — це злочин!

Д в о р о в и й. Про який злочин ви говорите... Наступного року перевиконаємо на цей маленький процентик.

І в а н С а в и ч. Процентик?!

Д в о р о в и й. Ну, там іще якісь дві десятих — то вже мишачий хвостик.

І в а н С а в и ч (*подає папку*). А я такого звіту не підпишу! Переробить!

Д в о р о в и й. Не будемо поспішати...

І в а н С а в и ч. Звітувати про фактичний стан!

Д в о р о в и й. І знаєте, що з цього фактичного буде?

І в а н С а в и ч. Догана мені...

Д в о р о в и й. Догану можна пережити! А позбавити колектив прогресивки — це вам не мораль?! Це факт, з яким треба рахуватися! Уявіть собі: люди чекали, чекали... Всі роки була прогресивка, а тут... Ваш попередник дбав про це. І він був у пошані. Авторитет мав і ось прапор... Прийшов час — персоналочка!..

І в а н С а в и ч. У мене свій авторитет, і втрачати його я не збираюсь.

Д в о р о в и й. Звичайно, звичайно, ви маєте рацію... Але ж і авторитет треба оформляти! Ви працювали інженером в цеху — був авторитет інженера! Тепер ви директор! Має бути авторитет директора! Немає плану — вже косо глянуть (*показує вгору*), промовчать, а між собою говорити будуть: «Недавно узяв фабрику, а план уже посадив!»

І в а н С а в и ч. Отак ви жили і працювали?! Здорово! А чому це зверх ста процентів ще й дві десятих причепили?!

Д в о р о в и й. Сто — кругла цифра, промайне — начальство скаже «норма», а вже з хвостиком впаде в очі — начальство скаже «молодці»!

І в а н С а в и ч. А визнають, що це обман?

Д в о р о в и й. Іване Савичу, навіщо так думать? Ви молодий директор, мінімум два роки будете ходити в молодих!.. Заведено так. Вам всі гріхи, все прощатиметься. Але справа в тому, що й прощати нічого! Не ми одні у зві-

тах перед вищими інстанціями прагнемо виконати план. Як кажуть — від стоматолога до самого міністра!

І в а н С а в и ч (*посміхнувся*). А якщо хворих не вистачить стоматологу?

Д в о р о в и й. Він свої зуби вирве... Точніше, не вирве, але включить в план.

І в а н С а в и ч. Досить балачок! В мене рука не підніметься підписати фальшивку.

Д в о р о в и й. Подумайте, Іване Савичу... Іще раз пагадаю вам, думайте про робітників — не відбирайте в них прогресивку!

І в а н С а в и ч. Що ви тичете в очі цією прогресивкою?

Д в о р о в и й. Іване Савичу, давайте в іншому ракурсі розглянемо звіти. Дамо сигнал в об'єднання — не виконали план! Об'єднання в міністерство: «не виконали план», а ті в союзне і вище: «не виконали план!» Скільки людей ви підводите, поставите в незручне становище Кліма Климовича... І потім, Іване Савичу, якась маленька фабрика... Хто її помітить? Для держави це пилинка в космосі, а для нас це наша доля... життя наше!

І в а н С а в и ч. А ось в графі «брак»... Теж скориговано?

Д в о р о в и й. Як і в попередні роки.

І в а н С а в и ч. Я оце думаю. А що, як вас зняти з роботи за такі поради...

Д в о р о в и й. Смішно. За поради не знімають, а за невиконання плану виганяють, і не заступників, а директорів! (*Посміхнувся*).

Довга пауза.

І в а н С а в и ч. Вам смішно?

Д в о р о в и й. У вашого попередника — розумна голова... І знаєте, як він називав план?

І в а н С а в и ч. Не знаю.

Д в о р о в и й. «Коник-горбокони́к» — він завжди вивезе... «Коник-горбокони́к!» (*Виходить*).

Довга пауза.

І в а н С а в и ч. Іване Савичу... Що ти будеш робити? Підписувати, не підписувати? Дев'яносто сім чи сто і дві десятих? *(Пауза. Підписує звіт)*. Підписав документ-фальшивку, за яку треба гнати мене в шию з фабрики!.. Але вперше і востаннє! *(Ходить по кабінету)*. Я доб'юся! Доб'юся — фабрика буде працювати як годинник! Треба — і днюватиму, і почуватиму на фабриці. І сам, і інших заставляю!.. План будемо виконувати. Не на папері фальшивками, товаришу Дворовий, а взуттям! *(Пауза)*. А Дворовий — типовий окомизилувач, підлабузник, чиновник... З таким працювати не буду... *(Пауза)*.

Заходить К и л и н к а.

І в а н С а в и ч. Килинка! *(Іде їй назустріч)*. Якими вітрами?

К и л и н к а. Осінніми!

І в а н С а в и ч. Десь на вулиці і не впізнав би...

К и л и н к а. Ти теж змінився... *(Оглядає кабінет)*. Тільки кабінет такий же... *(Усміхнулась)*. Хтось прибирав його.

І в а н С а в и ч. Але не так старанно, як колись. *(Пауза)*.

К и л и н к а. Таки дійшов... Скоріше, ніж планував.

І в а н С а в и ч. Сприятливі обставини. Та не так уже і мало часу минуло. Пригадуєш, Кузьму в колясці возили, а тепер, певне, уже пішов до школи.

К и л и н к а. Пригадую.

І в а н С а в и ч. Давно приїхала?

К и л и н к а. Вчора.

І в а н С а в и ч. У справах?

К и л и н к а. Не знаю, чи можна це назвати справами, захотіла тебе побачити...

І в а н С а в и ч. А коли серйозно?

К и л и н к а. Оце і є серйозно.

І в а н С а в и ч. Так і запишемо: приїхала мене побачити.

Довга пауза.
Вбігає Діна.

Діна. Треба машину — Славіка в лікарню.

Іван Савич. Що з ним?

Діна. З ока сльоза весь час іде. *(Пильно глянула на Килинку)*. Певна, я десь вас бачила.

Килинка. А я певна, що вас ніколи не бачила.

Діна. Таке може бути?

Іван Савич. Може! Знайомтесь, моя дружина, а це Килинка.

Діна. Дуже, дуже рада з вами познайомитись... Пробачте, будемо на «ти», ми ж молоді, ви, певно, молодша... Хто з нас молодший, Іване?

Іван Савич. Однолітки.

Діна. Я про тебе все знаю... Ну, не зовсім все, а шматочок минулого. Колись Ваня... Буває, на чоловіка іноді находитись... Про свої захоплення юності розповідав... І про тебе, як ти його палко кохала...

Іван Савич. Діно, бери машину, і...

Діна. Ваню, я ж не ревную! *(До Килинки)*. Віп все розповів. *(Підкреслено)*. Все! До речі, я теж перед Іваном не крилась... Заходь до нас.

Килинка. Немає часу, треба вже додому.

Діна *(напівжартома)*. Не жалій, що не одружилась з Іваном... Горе, не чоловік. Для нього ні жінки, ні дитини, ні дому — тільки робота! І додому прийде з тими паперами. А щоб кімната в квартирі нагадувала йому любий кабінет, він і стіл дома має такий, як тут, і килим аляпуватий, як оце у кабінеті.

Іван Савич. Діночко, кого цікавить твоя інформація?

Діна. І то правда.. Я поїхала, через пару годин відпусти машину. До побачення! А ти гарненька, певно, подобаєшся чоловікам. Боже, яке щастя, що я не ревнива! *(Зупинилась в дверях)*. Килинко, заходь запросто... я вільна від ревнощів! *(Виходить. Довга пауза)*.

Килинка. І смішно, і боляче згадувати минуле... На сході кажуть, що минуле підготувало сучасне, а сучасне підготує майбутнє...

Заходить секретарка.

Секретарка. Іван Савич, вас викликають...

Іван Савич. В міністерство?

Секретарка. Так.

Іван Савич. Почекають.

Секретарка. Просять негайно. *(Виходить)*.

Іван Савич. Як невчасно. Пробач, може, пізніше зайдеш?

Килинка. Може. Між іншим, я одержала призначення у ваш район. Не просилася — випадково.

Іван Савич. Закінчила інститут? Вітаю.

Килинка. До побачення.

Іван Савич. Гадаю, Килинко, ще зустрінемось?

КАРТИНА ТРЕТЯ

Той же кабінет. В ньому, здається, нічого не змінилося, тільки додалося перехідних прапорів — їх тепер чотири, вони наче обступили стіл. В дверях стоїть Іван Савич. Славко розглядає кабінет, не помічає батька.

Славко. А кабінет біднуватий для генерального директора. *(Сідає у крісло, прибирає позу, голос... Стукнув кулаком по столу)*. Товариші! Я вимагаю!.. Я особисто!.. Вижену до чортової матері!.. я не подивлюся!.. Де план?! Ми повинні бути передовими! Вперед, без сумніву і страху!

Іван Савич входить в кабінет.

Іван Савич. Ти що тут робиш?

Славко *(усміхнувся)*. Керую, тату. *(Виходить з-за столу, подає батькові папірець)*.

Іван Савич. Що це?

Славко. Дістань мені ці книги.

Іван Савич. Тобі треба, сам і діставай.

Славко. Я не можу дістати, а ти можеш.

Іван Савич (*дістає гроші*). Візьми і марш!

Славко. Відкупився?

Іван Савич. Не заважай працювати. Мене люди чекають.

Славко. А я що, не людина?

Іван Савич. Щоб я тебе більше тут не бачив.

Славко. Тату, в тебе і на лобі написано, що ти генеральний директор. (*Виходить*).

Заходить Дворовий.

Дворовий. Добрий ранок!

Іван Савич. А він добрий?

Дворовий. Особливий.

Іван Савич. Тепер кожен ранок особливий... Яку нас?

Дворовий. На ваших підприємствах все гаразд.

Іван Савич. Вони такі мої, як і твої!

Дворовий. В хорошому домі один хазяїн.

Іван Савич. Знову папери?

Дворовий. Третій квартал.

Іван Савич. Коник-горбоконики скаче?

Дворовий. Сто сім процентів!

Іван Савич. А пам'ятаєш, як ти умовляв мене на приписочки?

Дворовий. Правду кажучи, довго не вірив, що на наших фабриках можна виконувати, навіть перевиконувати план! Тут нікуди не дінешся — ваша заслуга! Тепер ми добре живемо, Іване Савичу!

Іван Савич. Благополучно!

Дворовий. Це більш точно. Для того ж таки благополуччя треба на кожному нашому підприємстві ще провести кільканадцять звільнень.

Іван Савич. Причина?

Дворовий. Горілка й дисципліна...

Іван Савич. За це вже звільняли... Тепер всі тверезі і ніхто не запізнюється.

Дворовий. Постанова — явище не тимчасове, а постійно діюче. Треба показувати, що ми її виконуємо... Зважте, кадри прийшли в рух! Ви пам'ятаєте, Іване Савичу, хто перший колись висловив думку, що вас призначать генеральним директором? Я! Тоді не помилився, і тепер дозвольте передбачити. Іти вам далі вгору. Того товариша таки зняли вчора. Місце звільнилось...

Іван Савич. Хто знає, як ще повернеться?!

Дворовий. Посаду можна вирахувати! Звільнилось місце — кого взяти? Найкращого працівника з нижчої ланки. Хто кращий серед генеральних директорів? Подивіться на ці пранори — найавторитетніші свідки нашої діяльності. А план! А те, що ви пройшли по щабельках, не зриваючись! У вас досвід! І останнє, може. У вас Клим Климович! А Клим Климович — це фігура! Він глибоко пустив коріння, і його не звалить не те що буря — тайфун!

Іван Савич. А ти на пенсію?

Дворовий. Ви йдете туди, а я туди... Таке життя.

Іван Савич. Даремно, тепер же вказівка: хто добре працює і має силу, може продовжувати роботу, незважаючи на вік.

Дворовий. Без вас не хочу тут лишатися. Так-то, Іване Савичу... А відносно звільнень подумайте. (*Виходить*).

Іван Савич. Дворовий незамінна людина. Він довгу дорогу пройшов... На жаль, і в тебе, Іване Савичу, теж набігла доріжка уже чимала. (*Пауза*). Не оглядатися, Іване Савичу!.. Вперед, без сумніву і страху!

Заходять секретарка.

Секретарка. Чекає молодий фахівець. Ось його справа. (*Подає папку*).

Іван Савич. Хай заходить.

Секретарка виходить, заходить Кузьма.

Кузьма (*підійшов до столу*). Добрий день!

Іван Савич (*у відповідь кивнув головою*). Сідайте!
(*Продовжує читати документи*). Призначення до нас?

Кузьма. Так.

Іван Савич (*пильно розглядає Кузьму*). Так от який ти, Кузьма... А я тебе знаю.

Кузьма. Не думаю.

Іван Савич. Знаю. З дитячої колиски знаю. А в лице побачив тебе вперше, Кузьма... Іде час! (*Пауза*). З квартирою у вас як?

Кузьма. Тіснувато — однокімнатна.

Іван Савич. На черзі?

Кузьма. Батьки стали на чергу...

Іван Савич. І черга ще не надійшла?

Кузьма. Виходить, так.

Іван Савич. Будемо мати на увазі... Керуватимеш відділом контролю! За якість продукції!

Кузьма. Розумію.

Іван Савич. Детально вивчиш вимоги, яких треба буде дотримуватися в роботі.

Кузьма. Вони загальновідомі... В світлі останніх рішень. Особливо це стосується нашої галузі.

Іван Савич. Так. Але на наших підприємствах, як і в інших, є свої нюанси, які необхідно враховувати. Виробництво — це живий організм. Треба знати його. До хворого лікар не йде з готовими рецептами. Спочатку вислухає, а потім виписує ліки. Так і вам... Ну гаразд, ще будемо мати нагоду поговорити про це. Питань немає, Кузьма?

Кузьма. Хочу просити квартиру. Одружуюсь.

Іван Савич. Зараз вирішувати це питання легше. Ви молодий спеціаліст, і протягом трьох років... Я особисто обіцяю.

Кузьма. А де гарантія, що ви будете тут три роки?

Пауза.

І в а н С а в и ч. Ідіть у відділ кадрів, оформляйтеся.

К у з ь м а. Всього доброго. *(Виходить)*.

І в а н С а в и ч. Де гарантія?.. Все може бути. Кузьма! Кузьма з коляски — в мій кабінет... Хто б подумав! Як швидко іде час... Час — це люди...

Не заходить — виливає К л и м К л и м о в и ч. Іван Савич швидко іде назустріч, аж розгубився від несподіванки.

К л и м К л и м о в и ч. А де це твоя сорока-білобока, що не сидить в гнізді?

І в а н С а в и ч. Видно, десь документи понесла... Доброго здоров'я, Кліме Климовичу. І не снилося...

К л и м К л и м о в и ч. Не хотів бачити?

І в а н С а в и ч. Таке скажете...

К л и м К л и м о в и ч. Боїшся?

І в а н С а в и ч. Неспокій...

К л и м К л и м о в и ч. Водичка холодна є?

І в а н С а в и ч *(дістає пляшку, наливає)*. Нарзанчик!

К л и м К л и м о в и ч. Це добре. *(Поставив склянку, подає руку)*. Здорові!

І в а н С а в и ч. Радий, дуже радий бачити.

К л и м К л и м о в и ч. Як живеш? *(Сідає в крісло Івана Савича)*.

І в а н С а в и ч. Щоб дуже, то ні. Не знаєш, на яку ногу стати.

К л и м К л и м о в и ч. Тремтиш, як циган на морозі.

І в а н С а в и ч. Тремчу...

К л и м К л и м о в и ч. А ти хотів спокою? Нам спокій тільки сниться!

І в а н С а в и ч. Надто вже притисли. Якість, якість! Ніби ми навмисно допускаємо брак... Перспектива зрозуміла, але щоб уже сьогодні!..

К л и м К л и м о в и ч. А як гадаєш: і далі так працювати? Держава вимагає стрибка в питанні якості... Стрибок! Зарубай собі на носі — стрибок!

І в а н С а в и ч. Розумію...

К л и м К л и м о в и ч. Стрибок і обережність. Чув, один наш ідіот три машини бракованого взуття спалив, називається — очистився від браку! Ідіот! Не знайшов іншого пляху... Другий пустив у продаж чоботи, в яких підбори прибиті не на п'ятах, а на носках.

І в а н С а в и ч. Виконати постанову буде нелегко...

К л и м К л и м о в и ч. Стой! Як ти сказав?

І в а н С а в и ч. Виконати!

К л и м К л и м о в и ч. Це слово треба говорити так: ви-ко-ну-ва-ти. Вслухайся... Дія розтягується в часі!

І в а н С а в и ч. Але ж ці постанови, рішення особливі...

К л и м К л и м о в и ч (*засміявся*). Скільки я в своєму житті як керівник пережив вказівок, рішень, постанов!.. І загальних, і конкретних, і суворих... Було, як почитаєш, аж не по собі... Думаєш, як їх виконати? А потім вступає в силу великий наш спільник — час! Постанова — це штурм! хвиля! Пройде дев'ятий вал, і хвиля все меншає, і меншає, і зовсім затихає. І знову штиль... Збагнув?!

І в а н С а в и ч. Так, але на цей раз...

К л и м К л и м о в и ч. І на цей раз... час пройде, хвиля спаде! І друге врахуй: ми господарники, на нас тримається, від нас залежить його величність економіка! І нас сяк-так, туди-сюди підмінити-замінити не так легко! Одним словом: було, є і буде — пережусь, переварим і жить будемо! А зараз дивись — іде на тебе хвиля, а ти їй назустріч свою хвилю — самокритика! соцзобов'язання! начотна агітація! збори! обговорення!.. Хвиля на хвилю — і гладь. Вловив?! Я оце і зайшов, щоб сказати, — по телефону не рекомендується, — є думка тебе піднімати на щабель вище! А чим вище — тим менше хвиля залива! Ха-ха-ха! Живи і учись! Як там наші земляки?

І в а н С а в и ч. Я вже не був дома років вісім чи й більше.

К л и м К л и м о в и ч. А я кілька п'ятирічок... Як-небудь на полювання вискочимо?

І в а н С а в и ч. Можна.

Клим Климович. Домовились! Екіпіровка, як і до... Збагнув?

Іван Савич. Заперечень немає.

Клим Климович. Ха-ха-ха, боїться постанов! А в мене виробився імунітет до них... Як легкий грип — кілька днів трошки потемпературить, і знов здоровий.

Іван Савич (*усміхнувся*). Мене температурить. Та й добре температурить.

Клим Климович. Імунітет виробляй, якщо хочеш бути керівником, — імунітет! До зустрічі. (*Виходить*).

Заходить секретарка.

Секретарка. До вас якась бабуся. Може, приймете?

Іван Савич. Хай заходить. Попередьте, щоб недовго мене затримувала.

Секретарка виходить.

Заходить Євдокимівна — зовсім немічна, з невеличким заношеним портфельчиком. Підходить до столу.

Євдокимівна. Чи це ти, Іване?.. І не впізнаю... Здрастуй! І ти мене, мабуть, не впізнав... Я Євдокимівна, куток займав у мене студентом.

Іван Савич. Євдокимівна?! (*Виходить з-за столу*). Сідайте, будь ласка. Дуже радий вас бачити. Як здоров'я?

Євдокимівна. Я прибирала, речі свої переглядала... Збираюсь же...

Іван Савич. На нову квартиру?

Євдокимівна. Не на квартиру, а на той світ, Іване... Так ото перебирала, і твій портфельчик упав у вічі... То я вже і якісь твої фотографії, і одну книжку — поклала все сюди (*показує на портфель*). Іще Киликка прислала листи до тебе, думала, заходитимеш за ними... Так я оце разом і принесла... (*Ставить портфель на краєчок стола*).

Іван Савич. Спасибі, Євдокимівно, спасибі. Як живете?

Євдокимівна. Доживасмо... На пенсії. Я ж іще працювала на фабриці, коли й ти прийшов директором. Правда, в цех перевелась. Того й на очі тобі не потрапляла.

Іван Савич. І не зайшли?

Євдокимівна. В тебе своїх клопотів вистачало.

Іван Савич. А хлопці, з якими я жив, не озивались до вас?

Євдокимівна. Ні! Павлика, що в медінституті вчився, чула — виступав по радіо. Агітував, щоб їли менше. Та так переконливо, наче сам зовсім не їсть!

Іван Савич. А Петро?

Євдокимівна. Того теж бачила якось перед святами, ввечері... Стояв на порожній трибуні і тим, що проходили повз неї, командував, аби рівніше йшли... Тренування, мабуть, було... Ну, бувай, Іване, піду...

Іван Савич (*дістає гроші*). Візьміть на таксі...

Євдокимівна. Не треба.

Іван Савич. Вам же далеко.

Євдокимівна. На те є трамвай, автобус. (*Виходить, затрималася*). Килинка передавати тобі не веліла, казала, сам заходитимеш. То хоч тепер прочитай. Бувай здоровий, Іване, хай тобі щастить! (*Виходить*).

Повторюється початок першої дії. Іван Савич дістає з портфеля один, другий, третій лист... Потім перевернув портфель — листи посипались на стіл.

Іван Савич. Багато ж ти понаписувала, Килинко... (*Бере один з них, читає*). Чоботарю Івану Савичу, особисто... (*Пауза*). Наче вчора... Вчора й сьогодні, а між ними роки. Які роки!.. (*Пауза*). І сьогодні, як і тоді, надходить дещо...

Заходить секретарка.

Секретарка. Вже всі зібрались — чекають на вас.

Іван Савич. Іду.

Секретарка виходить.

Бачиш, Килинко, і тепер немає часу прочитати твої листи... Робота, робота...

Повільно гасне світло.

ДІЯ ДРУГА

КАРТИНА ЧЕТВЕРТА

Квартира Івана Савича. Вітальня. Стіл і килим такі ж, як і в робочому кабінеті. М'які меблі, на столі величезна фотографія пса. У кріслі напівлежить Славко, проти нього на килимі сидить Катерина — їсть яблуко. Сидять мовчки, паче між ними все переговорено. По довгій паузі Славко погою вмикає магнітофон. Лунає якась криклива музика. Славко і Катерина, не встаючи, немовби танцюють в такт музики.
Заходить Діна.

Діна. Славику, я вже оглухла. Можна виключити хоча б на п'ять хвилини?! Цей музичний гуркіт б'є мені в голову!.. У мене червоні кола перед очима!.. Славко, будь же людиною! Катю! Я недавно читала в журналі «Здоров'є», що шум впливає на красу... Обличчя робиться перелякане... Розумієш, краса любить спокій! Я вас прошу... Ви чуєте?!

Виходить. Славко і Катерина — мовби мова була не до них.

Славко. Катерино, ти мені нагадуєш плододжерку — весь час жуєш. І не ходиш, а повзавш.

Катерина. Сьогодні четвер чи п'ятниця?

Славко. Люди консерватори! Подумай, навіщо дням давати назви: понеділок, вівторок... місяцям назви теж зайвина. Чому б не по номерах. Почався рік — день перший, далі другий, третій, четвертий, п'ятий... і аж до триста шістдесят шостого!.. Ідейка! Га?

Катерина. Ідейка!

Славко. Бач, а він мені, сволота, на екзамені двійку по математиці вліпив!

Катерина. На той рік вступиш.

Славко. А ти?

Катерина. Я ні!

Славко. Чому раптом?

Катерина. Обставини... А тебе влаштують...

Славко. Мій предок дурнуватий або дуже розумний. Йому робота, робота, а що дома — плювать. Поки був директором — ще так, для годиться, цікавився. А коли став генеральним — зовсім збайдужів.

Катерина. Аби зарплату не пропивав.

Славко. Він зарплату не пропиває. Мама її проганчірює. Як татусь принесе зарплату, вона три дні носить її по магазинах. Якого чорта одружуються, коли можна жити так.

Катерина. Щоб рід продовжувати.

Заходить Діна.

Діна. Я кого просила?

Славко. Мене.

Діна. Ну й що?

Славко. Я не послухав.

Діна. Зараз батько прийде.

Славко. Готуй вечерю.

Діна. Ти неможливий.

Славко. Якщо я є, то я можливий.

Діна. Розумний, якби ти таким був на екзаменах.

Славко. Дзвонив Котя!

Діна. Ти неможливий. *(Виходить)*.

Катерина. А хто такий Котя?

Славко. Особа досить оригінальна, він може все... Квитки на концерт або в будь-який театр дістати, живу рибу... Йому знайомі швейцари, кравці, артисти, бармени. Будинок кіно!

Катерина. Універсал...

Славко. Один із племені діловарів!

Катерина. Славко!

Славко. Ну.

Катерина. Ти мене любиш?

Славко. Куди сьогодні?

Катерина. Нікуди.

Славко. А де те «нікуди», на якій вулиці?

Катерина. Буду дома...

Славко. Приходить вечір — не знаєш, як його пережити!

Катерина. Я хочу тобі щось сказати.

Славко. Приємне говори, гидоту не хочу слухати!

Катерина. Дуже приємне...

Славко (*прислухається*). Іде татусь.

Заходить Іван Савич.

Іван Савич (*зупинився біля порога*). Я скільки говорив — не перетворювати мою кімнату на танцмайданчик! В тебе є своя кімната, там хоч на голові ходи!

Славко. Здоров, тату, я сьогодні і вчора тебе не бачив! Ходім, Катю. (*Забирає магнітофон, виходять*).

Заходить Діна.

Діна. Чого репетуєш?

Іван Савич. Я просив: не пускай їх у мій кабінет!

Діна. Це вітальня, а не кабінет, і потім скажи ти їм! Мене не слухають.

Іван Савич. Дома сидиш, наглядай хоч за сином.

Діна. Що значить «хоч»?! Виходить, я нічого не роблю, а хто ж тут робить?..

Іван Савич. Давай сьогодні не сваритися, завтра в мене тяжкий день. Надходить річний звіт.

Діна. Переживеш... Дворовий вже, мабуть, написав, передрукував, поклав у червону папку і чекає, коли попросиш. Він у тебе меткий.

Іван Савич. Старіє.

Діна. Поміняй на молодого.

Іван Савич. Звик... *(Пауза)*. Тяжкий рік... Складний рік...

Діна. Рік скоро закінчується, і знову без відпустки... Як мені обридло таке життя.

Іван Савич. Туристичні путівки обіцяють.

Діна. Нарешті! А то всі їздять, а ти ніби прикутий. А це точно, хвалитися уже можна?

Іван Савич. Можна. Водичка є холодна?

Діна виходить, повертається з пляшкою.

Діна. Навіть боржом. *(Ставить пляшку)*. Катя чомусь побігла заплакана...

Іван Савич. Може, посварились? Вони це часто прокручують.

Діна. Славика треба десь прилаштувати... Там у вас немає такої роботи?

Іван Савич. Якої?

Діна. Інтелектуальної...

Іван Савич. Треба ж мати інтелект!

Діна. Славко у нас розумний, інтелігентний...

Іван Савич. Уміє їсти і танцювати!

Діна. Він ще дитина, але треба щось думати. Без роботи йому нудно. Славко, Славко! Ходи-но сюди!

Заходить Славко.

Діна. Славко, у нас до тебе розмова. Дуже серйозна! Хочемо тебе влаштувати десь на роботу... Звичайно, по-сильну тобі. Хотілося б знати, яке в тебе бажання.

Славко. Щоб ви залишили мене в спокої!

Іван Савич. У нього одне бажання! Катю за руку — і в дискотеку...

Діна. До речі, чого це Катя побігла заплакана?

Славко. Вона вагітна. І на мене образилась!

Пауза.

Діна. Яке ти маєш відношення до цього?!

С л а в к о. Пряме.

Довга пауза. Іван Савич врешті збагнув, про що йдеться, опустився на стілець.

Д і н а. Не може бути! Дурний жарт! Це провокація! Я її на поріг не пущу, розпутницю таку! Ти уявляєш, Іване?! Тобі заціпило?! Дитина гине, а він мовчить!

І в а н С а в и ч. Дитина! Це вже тато! Неповнолітній тато!..

Д і н а. Неповнолітній тато? Ідея! Ми врятовані! Він неповнолітній! Йому ще немає вісімнадцяти, на нашому боці і закон, і фізіологія! Славко, ти не можеш бути батьком!

С л а в к о. Можу!.. *(Вийшов з кімнати).*

Пауза.

Д і н а. Ти куди, Славко? Зачекай! Бачиш, Іване, кого ти виховав! Тепер уже не втручайся! Я сама! Вихід один... Женити, і тоді вона відчепиться! Женити! Дружину я йому сама підшукаю.

І в а н С а в и ч. Кому потрібний такий... такий зять?

Д і н а. Він хлопець гарний... Ми, його батьки, теж люди певного кола!..

Переміна світла.

Та ж вітальня. С л а в к о розглядає себе в люстро.

С л а в к о. Яке глупство сидіти дурком, чекати, поки мама приведе мою майбутню дружину. Глупство третього ступеня! Підбирати для мене! Хай приводять, а я піду з дому. Куди? В люди! *(Хоче йти, потім зупиняється).*

А все-таки цікаво, кого мамуля приведе? Здається, йдуть...

Бере газету, вдає, що уважно читає. Заходить Д і н а і з нею
Т а н я.

Д і н а. Ти дома, Славко? А я запросила Таню, хочу їй показати новий журнал мод... Знайомтесь...

По паузі Таня і Славко знайомляться.

Т а н я. Тетяна!

С л а в к о. Дуже приємно — Станіслав!

Пауза.

Д і н а (*ставить вазу з фруктами і цукерками*). Каву зварити?

Т а н я. Я не вживаю кави.

Д і н а. То добре, кава діє згубно на серце і міняє колір обличчя. Я на часинку вас залишу, є термінові справи. (*Виходить*).

Довга пауза.

С л а в к о. Танюк, якого ти чорта приперлась?

Т а н я. А я і не знала, що красивий, поважний, розумний мужчина, з яким мене хочуть одружити, — це ти. Славко, що за комедія?

С л а в к о. Знав би, що тебе приведуть, не чекав би.

Т а н я. А коли б я знала... Все наші мами... Я розумію свою — дочці вісімнадцять, вже на виданні, не дай боже, засидиться в дівках. Вони вже давненько мені підшуковують гідного жениха з «свого кола».

С л а в к о. Цікаво! (*Сміється*). А може, справді давай поженимось... Кілька днів гульби... Весільна подорож. Предки постараються!

Т а н я. Можна... але потім розлучатись?

С л а в к о. Ну і що?! Характером не зійшлись.

Т а н я. Я, до речі, сама хотіла тебе бачити.

С л а в к о. Справи?

Т а н я. Сказати, що ти ідіот-початківець!

С л а в к о. За що така ласка?

Т а н я. За твій вчинок з Катериною.

С л а в к о. Вже знаєш? Звичайно, я ідіот! Але що робити?

Т а н я. Ти закінчений ідіот, підлотник, залишити її в такому стані...

С л а в к о. Ну який з мене муж, тим паче батько!

Т а н я. Тоді що думав?

С л а в к о. Хіба тоді думають, тоді кайфують.

Т а н я. Скотинюка!

С л а в к о. Не люблю бруталностей.

Т а н я. Який цивілізований! Одружуйся.

С л а в к о. Катя — хороша дівчина... Але яке там одруження! Та нам і жити немає де. Квартира там — одна кімната, шістнадцять метрів. Як там розміститися? Їх троє, а я ще буду четвертий.

Т а н я. Забереш Катю з дитиною до себе. У вас же хомони!

С л а в к о. Забрати Катю?! До моєї мами? Вона краще спалить квартиру, ніж пустить Катю (*посміхнувся*).

Т а н я. Ходімо!

С л а в к о. При мені троячка, не розгонишся.

Т а н я. Обійдемось.

С л а в к о. Куди?

Т а н я. До Каті!

Славко здивовано, розгублено дивиться на Таню.

З а в і с а.

П е р е м і н а с в і т л а.

Вітальня. І в а н С а в и ч ходить по кімнаті, наспівує «Пісню альпіністів»... Заходить Д і н а.

Д і н а. Ти можеш іншу, ця мені набридла. Все життя її співаєш.

І в а н С а в и ч. А мені подобається.

Д і н а. Тебе висувають?

І в а н С а в и ч. Звідки тобі відомо?

Д і н а. Котя говорив.

І в а н С а в и ч. А Котя не говорив, коли я дуба вріжу?!

Д і н а. Напевне висувають?

І в а н С а в и ч. Запитай ще раз Котю.

Д і н а. Котя все знає, в нього зв'язки. А ти, Іване, все ж розмовляй зі мною по-людськи. Висувають чи ні?

І в а н С а в и ч. Все можливо.

Д і н а. І сваха говорила, висувають.

І в а н С а в и ч. Яка ще сваха?

Д і н а. Я оженоу Славка на Танюші. Свати ще трохи комизились, а коли взнали, що тебе висувають, подобрішали. Тепер вони поспішають з весіллям.

І в а н С а в и ч. Яке весілля? Про що ти говориш? В нього он скоро син чи дочка буде. Придумує чортзна-що!

Д і н а. На роботі і ввічливий, і веселий, а тут...

І в а н С а в и ч. В нашому домі веселий тільки телевізор!

Заходить С л а в к о.

С л а в к о. Черговий диспут, як мені далі жити?

І в а н С а в и ч. А ти сам як думаєш?

С л а в к о. Лишаю на ваш розсуд...

Д і н а. Де шляєшся, Таня заходила.

С л а в к о. Ще раз зайде!

І в а н С а в и ч. Давай поговоримо серйозно.

С л а в к о. Нарешті прийшов час для серйозної розмови. Але тепер вона не принесе мені естетичного задоволення.

І в а н С а в и ч. Ти дурний чи вдаєш з себе такого?

С л а в к о. Я вважаю себе нормальною людиною.

І в а н С а в и ч. Нормальна людина — це та, що вміє заробляти собі на хліб!

С л а в к о. Навіщо зайві клопоти, в нас в домі досить-предосить хліба і до хліба! Мамо, ти купила масла бабського?

І в а н С а в и ч. Яке це масло бабське?!

Д і н а. Славко магазинного масла не вживає ще з дитинства, тільки базарне. А ти такий батько, нічого не знаєш!

І в а н С а в и ч. Не вистачало вивчати улюблені страви твого лобуряки!

С л а в к о. Вашого!

І в а н С а в и ч. Хай буде нашого! Не викручуйся!

Д і н а. Сьогодні був лист від твоїх рідних. Вони всім гамузом збираються приїхати до тебе. Чого б це?

І в а н С а в и ч. Приїхати?

Д і н а. Я теж дивуюсь...

І в а н С а в и ч. Чого дивуватись! Я уже багато років дома не був.

Д і н а. Ну то й що? Але ж ти допомагаєш. В позаминулому році матері послав п'ятдесят карбованців...

І в а н С а в и ч. Приїжджають?..

Д і н а. Усім родом — тітки, дядьки. Смішно!

І в а н С а в и ч. З чого?

Д і н а. Побачу, що ти будеш робити. Не доручиш же своєму заступнику возитися з твоєю ріднею... Доведеться самому!

І в а н С а в и ч. Трохи невчасно, роботи зараз... Дай лист.

Д і н а (*іде в другу кімнату, повертається, віддає листа. Іван Савич мовчки читає. Пауза*). Їх багато — водитимеш в їдальню. Даси машину по місту покататися...

І в а н С а в и ч. Щось треба й купити їм.

Д і н а. В нас стільки назбиралось — майже нове і в тебе, і в мене, і в Славка.

С л а в к о. Мої джинси шкільні подаруємо...

І в а н С а в и ч. Джинси шкільні... а вже батечко... В тебе дочка чи син?

С л а в к о. Не в мене, а в Каті. Син! Питань більше не буде, діду?

Переміна світла.

Вітальня. С л а в к о грається футбольним м'ячем.

С л а в к о. І я дурко, і Катя дурка... Але що робити? Може, поїхати далеко-далеко, десь за полярне коло... Щоб нікого не бачити, нікого не чути... (*Дзвінок*). Дзвінок не-сміливий, мабуть, хтось незнайомий.

Виходить відчинити двері і тут же повертається задкуючи. За ним в хату заходять і зупиняються біля дверей: Мати, Панас, Кирило, Люба, Ніна, Юрко.

М а т и. Добрий день вам у вашій хаті.

С л а в к о. Привіт! *(Пауза. Виразно подивився на взуття).*

М а т и. Килим який! А ми його забруднимо. Давай розуємось. *(Знімають черевики, дивляться, куди їх поставити).*

С л а в к о. В коридорі. *(Всі повертаються з коридора без верхнього одягу і взуття).* Сідайте, будь ласка. *(Сідають хто на стільцях, хто на дивані).* Ви родичі мого батька?

М а т и. Родичі. А де ж це батько, мати?

С л а в к о. Мама в своїй матері на дачі, а батько на роботі.

М а т и. Сьогодні ж субота.

С л а в к о. В нього звіт...

Довга пауза, гості мовчать, роздивляються вітальню...

М а т и. Тебе Славком звати?

С л а в к о. Славком.

М а т и. Скільки ж тобі років?

С л а в к о. Через пару місяців вісімнадцять. *(Довга пауза).* Хочете, я вам музику організую. *(Вмикає магнітофон).* Здорово! Це останнє слово. А може, Пугачову? *(Спів-крик Пугачової...)*

М а т и. Досить з нас.

Славко вимикає магнітофон.

К и р и л о *(підходить до фото пса).* Це чий такий?

С л а в к о. Наш... Джека! Зараз на дачі.

К и р и л о. Здоровецька морда...

С л а в к о. Морда?! Ви знаєте, хто його батько? Вел! Дог найчистішої породи. А знаєте, хто його дід? Арс — медаліст! А прадід, знаєте хто? Джус — переможець республіканської виставки. А прапрадід, знаєте хто? Джульбарс. В нього медалей було, як у генерала. А прапрапрадід...

К и р и л о *(з іронією).* А хто ж його мати?

С л а в к о. Мати Ідилія, не менш знатного роду, чим батько. А бабуся його, знаєте хто? Клеопатра! Щенят її розкуповують ще за рік до народження.

К и р и л о. Сини, внуки у Джека є?

С л а в к о. Вже дай боже скільки!

К и р и л о. Дурне цуцения серед них трапляється?

С л а в к о. У таких породистих дурне — рідко.

К и р и л о. А таки бувають... *(Усміхається)*.

П а н а с. А знаєш, хто ми?

С л а в к о. Здогадуюсь. Ми ж листа одержали. Татові родичі.

М а т и. І твої.

С л а в к о. Може й таке бути?

Л ю б а. Веселий хлопець.

М а т и. Воно ще мале.

П а н а с. Десятирічку кінчив?

С л а в к о. Кінчив.

П а н а с. Учишся?

С л а в к о. Провалений.

П а н а с. В який вуз хочеш вступити?

С л а в к о. Куди доля заведе.

К и р и л о. Мудрий.

С л а в к о. Спадкове.

М а т и. Славко, слухай, я розкажу, ким ми тобі доводимось. Я — твоя бабуся, вже казала... А ось це — Панас і Кирило — брати твого батька, твої дядьки. Люба — моя сестра. Ніна — сестра твого батька, твоя тітка. Юра — син нашої агрономші — моряк торговельного флоту.

С л а в к о. Дуже приємно. Не знав, що такий багатий на родичів.

М а т и. Запам'ятаєш?

К и р и л о. У нього добра пам'ять, скільки собачих родичів назвав...

Довга пауза.

М а т и. Славко, хороший мій, дай водички.

С л а в к о. А може, кави приготувати?..

К и р и л о. Воно б і поснідати не завадило...

С л а в к о. Я вмію тільки сосиски готувати. Чай, будь ласка.

М а т и. У нас є ще їсти.

Л ю б а. Треба дещо в холодильник покласти. Ходім, Славко, покажеш.

С л а в к о. Прошу. *(Виходить з Любою).*

М а т и. Нінко, допоможи їм.

Ніна вийшла.

К и р и л о. Добре живе Іван. Бач, які хороми.

М а т и. В тебе гірші?

К и р и л о. Килим, меблі...

П а н а с. Яка в Івана посада тепер?

К и р и л о. Мабуть, як і був, директор фабрики, а мо', зняли, а мо', висунули, не пише ж!

П а н а с. Було б написати, коли приїдемо, а то бачиш — дома тільки Славко.

К и р и л о. Не біда. Підемо місто оглянемо. Але треба придумати, де переночувати. Ми ж усі тут не помістимось.

М а т и. По-моєму, ось на килимі можна.

П а н а с. Не турбуйтеся, я все влаштую. В мене знайомий — адміністратор готелю. В армії разом служили.

Заходить С л а в к о, подає Матері склянку з водою.

С л а в к о. Будь ласка, нарзан.

М а т и. Спасибі, онучок, спасибі...

П а н а с. Юра, чому ти не скинув черевики?

Ю р а. Не можу порушувати форму, я їх добре витер.

Дзвінок. Заходить І в а н С а в и ч, зупиняється на порозі.

С л а в к о. Прошу любить і жалувать — наші родичі, частина на кухні.

Переміна світла.

. Вітальня. С л а в к о розмовляє по телефону.

Славко. Мамо, ти що?.. Хоч би подзвонила!.. У нас повинна так новина! Варвари полонили Рим! *(Сміється)*. Що ж тут незрозумілого?! Татові родичі прибули у повному складі, але ще й з нагрузкою, з моряком... Що? Звичайний моряк... Ще не перейшов на зимову форму. До речі, вони і мої родичі! Які?! Всякі!.. До десятка добирається. Двоє в нас живуть, решта в готелі... Коли приїдеш? Грип? Я так і думав, і буде він сім днів? Тому що сім днів будуть у нас родичі... Це неподобство, ма! Залишити таку ораву на мене... Що, що?! Тато? Йому не до родичів, його висувають! Гаразд. Могла б і не говорити! Вірю, вірю... Може, ліки привезти?.. Котя вже привіз!.. Тоді хворій на здоров'я! *(Знову набирає номер)*. Тато? Це Славик... Пришли мені машину. Поїду ж доставати квитки родичам. Всі розбрелись по місту, тільки генерал дома відпочиває... Який генерал? Твоя мати, моя бабуся. Вона командує ними, як солдатами. Де солдати? По музеях никають, магазини обстежують... Головне, їм треба з тобою побачитись-наговоритися, як каже твоя мати... Сьогодні, мабуть, буде вечір запитань і відповідей!

Переміна світла.

Вітальня. Іван Савич, Мати, Панас, Кирило, Люба, Ніна, Славко.

Іван Савич. Груша біля колодязя ще родить?

Мати. Давно викорчували, на тому місці другу посадили, цієї весни вже цвіт був.

Кирило. Що розказувати — приїжджай, подивисься.

Іван Савич. Все ніколи.

Кирило. Дві найбільші брехні на світі — це коли кажуть: немає часу листа написати, друга — коли кажуть, що ніколи матір провідати.

Ніна. Як ото можна відвикнути від дому? Тут десь пару днів з дому, і вже тягне.

Мати. Чого ви причепились до хлопця, може, в нього така клята робота, відірватись не можна.

Н і н а. Мамо, який він хлопець — дід уже.

К и р и л о. Славко постарався.. Ми теж їхали молодими, а повернемося: ви, мамо, прабабусею, ми..

Л ю б а. Хоч людям не розкажуйте... Ще й вісімнадцяти немає, а вже батько, сором на сім'ю.

К и р и л о. Який батько? Він же кинув дитину. Знову парубок!

С л а в к о. Прошу слова!.. На сьогоднішній кухонній конференції питання про Славка і його вчинки вже обговорювались, і детально. Прийшли до висновку, що я аморальний, дурко, треба мені задуматись, як далі жити... Так що до цього давайте не повертатися. Перейшли до батька — продовжуйте, товариші народні засідателі... Інакше закриємо цю історичну конференцію.

М а т и. Ніхто не казав, що ти дурко... Ти хлопець гарний... Залиште його в спокої.

І в а н С а в и ч. Я приїду, може, й цього року... Як тільки з роботою проясниться.

К и р и л о. Таки висувають?

І в а н С а в и ч. Побачимо.

К и р и л о. І генеральний директор! Робота немала.

П а н а с. В тебе нормований робочий день?

І в а н С а в и ч. Не виходить так...

М а т и. А що воно таке — генеральний?

І в а н С а в и ч. В мене була одна взуттєва фабрика, а тепер підпорядковано кілька.

П а н а с. Добрий чин!

К и р и л о. Що там доброго? Терпів сором за одну фабрику, а тепер за кілька.

І в а н С а в и ч. Який сором?

К и р и л о. А такий!.. Ми шукали взуванки дітям, та і собі думали... І що? Там є черевики і з твоїх фабрик, теж стоять на полицях, якісь нековирні, мордаті, важучі. На них люди дивитися не хочуть.

П а н а с. І в нас в магазинах вони є...

І в а н С а в и ч. Тобі не підходять, комусь підійдуть!

П а н а с. Хіба тільки взуття, костюма путнього теж треба шукати...

Н і н а. Як це! На Місяць зуміли послати машину, до Венери — теж можем, а зробити черевики, чобітки гарні — не виходить. Як це так, Іване?

І в а н С а в и ч. Зіставляєш незрівняні речі... І потім: гарне, не гарне — це смакове!

С л а в к о (*підкреслено*). Зате сьогодні ми випускаємо шкіряного взуття більше, ніж Англія, США, ФРН, разом узяті...

І в а н С а в и ч. Також правильно...

К и р и л о. На біса твої цифри! Ти мені добротне, красиве взуття давай, а не цифри.

І в а н С а в и ч. Може, якість відстає, але це залежить від сировини, шкіри, обладнання, інших компонентів...

К и р и л о. Ти добивайся! Вимагай! Кричи: рятуйте! По керівних столах стукни кулаком, щоб аж шибки забряжчали...

І в а н С а в и ч. А вони своїм керівним кулаком як стукнуть — полетиш метеоритом. (*Посміхнувся*). Або згоріш в атмосфері, або приземлишся десь непомітною грудочкою.

К и р и л о. Ото воно і є. Посаду боїшся втратити! Та не тільки ти, вас тисячі, не любите людей, любите тільки себе! І навчилися!.. Давай план, щоб у президії!.. Давай план, щоб ордени!.. А людей не навчився любити!

М а т и. Ви все на Івана та на Івана!

І в а н С а в и ч. Тепер послухайте мене... Майстри крикувати. Все вам не подобається. І ззуванки не ті, і костюми не ті, і телевізори не такі! Забули, коли телевізор «Рекорд» був нарозхват. Гумові черевики, кирзові чоботи... Та ще спробуй дістань! А зараз всього хоч завались, а ви ще вередуете! Багато стали жити!.. Грошей нема куди дівати! Того і вередуете! Пам'ятаєте, як ми колись одягались?

П а н а с. Я не належу до грошовитих! Як ти знаєш, я працюю інженером. Зарплата без хвоста, як кажуть,

у нас. Моя дочка працює медсестрою в лікарні... І син з армії вернувся. Йому треба костюм,— таки вже, щоб гарно пошитий і довгенько носився,— шукай імпорнтний, а він коштує недешево. Зоя чобітки хоче красиві імпорнтні, а їй треба місяць на них працювати.

Н і н а. Не місяць, а два місяці.

П а н а с. Бюджет не витримує.

І в а н С а в и ч. Бери наш костюм і наші чобітки... Бюджет витримає.

П а н а с. Не хочуть діти...

І в а н С а в и ч. Погано виховані!

П а н а с. Просто хочуть красиво одягатися! Вони вже інші, ніж ми були в ті роки... Та й ми не ті...

Н і н а. Я не інженер... Робітник на будівництві, працюю маляром. Правда, заробляю вдвічі більше, ніж інженер. Але я не про це... Мені теж хочеться, щоб діти мали і чобітки гарні, і сукню, гарно пошиту. Чому і я маю ходити в якихось торбах?..

К и р и л о. Ти кинув докір, що Панас дітей не так виховав. Імпорнтне, мовляв, все хочуть. Славику, принеси ваше взуття...

М а т и. Годі вам! Годі! Приїхали в гості, а завели таке...

К и р и л о. Ми ж свої, ми ж по-сімейному. Хто йому у вічі скаже так, як ми?

І в а н С а в и ч (*засміявся*). По-сімейному. Уявляю, як ти критикуєш не по-сімейному...

М а т и. Його ж недаремно в селі прозвали прокурором.

К и р и л о. А вас, мамо, треба було б назвати адвокатом.

Заходить С л а в к о, кидає на підлогу кілька пар взуття.

С л а в к о. Моє і мамине.

К и р и л о (*бере один за другим черевики, чобітки*). Австрія, Італія, Франція... Чуєш, генеральний директоре? Переплачуємо кровними! А самі план виконуємо... Забери, Славко, речові докази...

С л а в к о. Докази чого?

К и р и л о. Шкідництва!

С л а в к о. Мій тато шкідник?

К и р и л о. Ще й який... На сотні тисяч, на мільйони пшениці взуття, яке ніхто не бере! Як у шкільній задачі: в одну трубу вливається, з другої виливається. І держава мусить купувати взуття у капіталістів.

І в а н С а в и ч. Досить, наслухався!

С л а в к о. За шкідника не сердься, тату, це гіпербола. І ось я хочу вам щось процитувати. (*Бере книжку, розгортає*). Сторінка 115. Читаю:

«...Протоколом тт. Беленького, Ивоничева и Габалина установлено, что по распоряжению заведующего санаторием тов. Вевера срублена 14 июня 1920 г. в парке санатория совершенно здоровая ель. За допущение такой порчи советского имущества предписываю подвергнуть т. Вевера, заведующего санаторием, аресту на один месяц...

Председатель Совета труда и обороны
В. Ульянов (Ленин)
14.VI.1920 г.»

К и р и л о. А погане взуття — це теж псування соціалістичного майна.

М а т и. Годі вже. Ви не на зборах, діти мої!

Л ю б а. Тепер скрізь починають порядок наводити.

І в а н С а в и ч. Для вас, тьотя Люба, який треба порядок? Ви ж на пенсії.

Л ю б а. По віку на пенсії, але в колгоспі немає пенсіонерів. Всі роблять... Хіба вже там яке зовсім німичне... А у вас тут пенсіонери бідують... Бачила, в парках збираються, як неприкаяні... Одні грають в «козла», другі просто сидять... Шкода людей. Бідують!..

С л а в к о. Бідують?

Л ю б а. А як же їм жити без роботи?.. Вони й помруть швидше без роботи...

М а т и. Недавно всім колгоспом вшанували Любу... Вона надоїла три мільйони літрів молока!

С л а в к о. Ювілейчик...

М а т и. Годі, я сказала!.. Іване, я чула, що тебе нагородили...

І в а н С а в и ч. Орден «Знак Пошани»...

К и р и л о. За що? За брак?..

М а т и. Який же ти в'їдливий, Кириле. Ну як лісовий кліщ: упнеться — не відірвеш. Нагородили — було за що. Ти теж маєш орден. Люба медаль має. Панас без нічого — воно, видно, інженерам рідко дають... І я медаль маю!

Дзвінок. Заходить Ю р а.

М а т и. Забарився, Юро, на вечерю.

С л а в к о. Головне, на дискусію забарився.

Ю р а. Тема дискусії?

С л а в к о. Шмотки. Ти в заграниці надивився, міг бути нам арбітром.

Ю р а. Шмотками я не хворію.

І в а н С а в и ч. Не купуєш нічого?

Ю р а. Ми, моряки, тримаємо марку. Носимо своє, вітчизняне. В нас теж є і добротне, і красиве, тільки шукати треба. Матері я дещо привожу.

І в а н С а в и ч. Мати агроном?

Ю р а. Агроном.

І в а н С а в и ч. Де ж їй носити імпортне? На полі, по ріллі?

М а т и. В нас клуб хороший, і до райцентру рукою подати. А побачив би ти Юрину матір, Волошку нашу. Така гарна, така гарна. Глянеш — і тридцяти не даси... а який уже син.

І в а н С а в и ч. А батько де працює?

Ю р а. Він альпініст... Ще замолоду його не стало...

С л а в к о. Мій тато теж захоплювався альпінізмом...

І в а н С а в и ч. Альпініст... *(Наче щось пригадав, по-іншому подивився на Юру. Довга пауза).*

Заходить Ні н а.

Н і н а. Прошу вечеряти.

Л ю б а. Може, тут...

Н і н а. На кухні — вже стіл накрила. Помиримось. Кухня велика, як кімната.

І в а н С а в и ч. А щось пахне смаженим...

М а т и. Ходімо, Іване, побачиш, як Ніна готує. Вона з талантом до кухні.

Всі виходять. Кирило притримує Славка.

К и р и л о. Зачекай хвилину... Ти знаєш, де я сьогодні був?

С л а в к о. Чув, в магазини зазирали.

К и р и л о. І в магазини, і до Катерини заходив.

С л а в к о. До Каті? Чого вас туди понесло?

К и р и л о. Онука провідав... І дуже радий.

С л а в к о. Чого ж радіти?

К и р и л о. Син у тебе, Славко, просто багатир! Красень-багатир! Лобатий... Ніс з горбинкою. Обличчя мужнє! Віп, знаєш, у кого вдаяє? У твого прадіда — весь у прадіда!

С л а в к о. У якого? В мене ж, мабуть, їх два.

К и р и л о. У того, що на каторзі був... Що в Червоному козацтві був. В райцентрі вулицю назвали його іменем! Так що твій син весь в прадіда! І Катерина так біля нього побивається.

С л а в к о. Народила — хай побивається.

К и р и л о. А ти ж батько!.. Може, син — це твоя найбільша заслуга перед народом. Може, він буде відомим ученим-селекціонером, міністром або добрячим пілотом. А ти: «Народила — хай побивається». Воно вже очима водить, батька шукає! Взагалі, Славко, ти молодець! Такий син!.. За це тобі все простить можна... Пішли вечеряти, неповнолітній тато!

Переміна світла.

Вітальня. І в а н С а в и ч читає газету. С л а в и к вмикає телевізор.

І в а н С а в и ч. Не треба. Бабуся лягла спати, заважатиме.

С л а в к о. Вони з тіткою Любою ще прибирають на кухні... Тату, а знаєш, твої родичі випередили тебе років на п'ятдесят!

І в а н С а в и ч. В чому?

С л а в к о. В культурі! Розумні в мене родичі. А як дали тобі припарки.

І в а н С а в и ч *(засміявся)*. А тобі?

С л а в к о. По заслугі! Особливо дядько Кирило. Йому б суддею бути.

І в а н С а в и ч *(сміється)*. Засудив би всіх.

С л а в к о. Ні, він людина об'єктивна. Я ще забув сказати — дзвонив Пасічний. Той Пасічний — академік, Герой, лауреат... твій знайомий чи друг?

І в а н С а в и ч. З Москви?

С л а в к о. Ні, він тут, завтра вилітає. Пробачався, що пізенько, але зайде до нас. Обов'язково! Як він тебе називає? Молодий друг? Так що, молодий друг, чекай гостей!

І в а н С а в и ч. Що ж ти не сказав раніше?

С л а в к о. Забув.

І в а н С а в и ч. Неподобство!

С л а в к о. Не хвилюйся.

І в а н С а в и ч *(чути дзвінок)*. Це він!

С л а в к о. Подивлюсь. *(Іде відчиняти двері)*.

Заходить П а с і ч н и й, Славко виходить.

П а с і ч н и й. Вибачте за пізні гостини.

І в а н С а в и ч. Василь Павлович, якими вітрами?! Ви завжди приїжджаєте несподівано.

П а с і ч н и й *(вітається)*. Радий бачити тебе в доброму здоров'ї.

І в а н С а в и ч. І ви, сподіваюсь, добре себе почуваете?

П а с і ч н и й. Стільки роботи, що ніколи й прислухатись, як себе почуваш.

І в а н С а в и ч. Неспокійний час.

П а с і ч н и й. Хороший, дуже хороший час. Роботи додалося, і сил наче теж додалося.

І в а н С а в и ч. Сідайте, будь ласка. Може, повечеряєте? П а с і ч н и й. Дякую, вечеряв. Уяви собі, Іване, не міг не зайти до тебе. Може, це на старість, все більше й більше хочеться знову побачити людей, з якими зустрічався. Особливо з тими, які щось добре зробили. Як живеш, Іване.

І в а н С а в и ч. Живу...

П а с і ч н и й. Генеральний директор?

І в а н С а в и ч. Поки що.

П а с і ч н и й. Тобто?

І в а н С а в и ч. Все може бути.

П а с і ч н и й. Більше оптимізму, Іване! *(Пауза)*. І я втомився трохи. Ти в минулий мій приїзд пригощав кавою, дуже смачною! Коли твоя ласка, я б і зараз не відмовився. Дурна звичка лишилася змолоду: пити каву і на ніч.

І в а н С а в и ч. Одну хвилинку. *(Підходить до дверей)*. Тітко Любо, приготуйте каву... А може, повечеряєте?

П а с і ч н и й. Вже вечеряв.

Заходить Л ю б а.

Л ю б а. Іване, я каву не вмію готувати! Здрастуйте.

І в а н С а в и ч. Я сам приготую! *(Швидко виходить на кухню)*.

П а с і ч н и й. Ви, мабуть, рідня Івана Савича?

Л ю б а. Сестра його мами...

Ще ступила крок до Пасічного. Вдивляється в нього. Василь Павлович підвівся з крісла, знову опустився. Йому наче стало зле. Відвів погляд від Люби. Пауза. Ніби про себе.

Калинка!..

Л ю б а *(неслухняними руками поправила волосся)*. Не вже Василько? Васильку... узнав мене?

П а с і ч н и й. Очі твої...

Л ю б а. Твій шрам через брову.

П а с і ч н и й. Кінь вдарив у дитинстві.

Л ю б а. Ти ще тоді розказував.

П а с і ч н и й *(підвівся, підійшов до Люби)*. Калинко, доля моя... *(Опустився навколішки, поцілував руку)*.

Л ю б а. Що ти, Василю... Сядь. *(Підводить Пасічного)*.
Тобі зле... сядь...

Пасічний сідає в крісло. Йому справді зле.

Л ю б а. Може, ліки?

П а с і ч н и й. Пройде.

Л ю б а. А Славко зайшов у кухню та каже: до нас чоловік такий... Академік, лауреат і дивак. Якусь Калинку все життя шукає. Я б і не показалась... А потім слово те — «Калинка». Десь аж закололо спогадами.

П а с і ч н и й. Дивлюся на тебе, і та Калинка все яснішає і яснішає...

Л ю б а. Не пробитися їй через таку далеч, понад сорок років — я і сама забула, якою була, а ти!..

П а с і ч н и й. Себе забув, а тебе — ні...

Л ю б а. І голос, і очі... й усмішка... Я взнала тебе. Таким залишився. Прибавилось — Герой, академік, лауреат...

П а с і ч н и й. І Героя, і академіка, і лауреата, і книги треба було б твоїм іменем позначити... В ту ніч ти смерті не віддала мене!

Мовби озвучені спогади війни, приглушені вибухи... постріли...
дзвони...

Переміна світла.

Вітальня. Славко говорить по телефону. Юра гортає журнал.

С л а в к о. Таня... знов дзвоню тобі... Мені трохи вільніше стало... Академік не поїхав до Москви, залишився на кілька днів... Не тільки тьотю Любу, а всіх забрав, і десь їздять... Катя?... Живе. Отрок мій — здоровий буде... і весь у мого прадіда, просто як вилитий. А дзвоню я тобі ось чого: хочу тебе познайомити з своїм другом... Таню, чекай, ми зараз зайдемо. *(Кладе трубку)*. Побачиш, Юро, Таня — вищий клас.

Заходить І в а н С а в и ч.

С л а в к о. Щось забув, тату?

І в а н С а в и ч. Вчора довго не спав, трохи відпочину.

Славко. А ми з Юрою підемо...

Іван Савич. Куди?

Славко. До хлопців... Похвастаюсь Юрою... Скажу, брат — двоюрідний. Не заперечуєш, Юро?.. Обридло одинаком...

Іван Савич. Подружили?

Славко (*сміється*). Характерами зійшлися.

Іван Савич. Юра, передаси мамі привіт від мене...

Юра. Дякую, Іване Савичу, передам...

Іван Савич. А де наші?

Славко. Академік приїхав і забрав усіх. Хороший дідуган! Ходімо, Юро. (*Виходять*).

Іван Савич то ходить по кімнаті, то зупиняється, наче прислухається до безтежних думок. Заходить Дворовий.

Дворовий. Дорогий Іване Савичу, вітаю вас, вітаю! Коли мені секретарка сказала, що вас викликали туди (*підняє обидві руки*), а потім, що ви не будете на роботі, я аж не повірив! А потім думаю: в такий день... Нічого вам на роботу іти — краще побути самому... Нова робота завжди трошки лякає. Але вас не злякаєш! Вас можна просто аж у міністри... Висока особа бесідувала з вами?

Іван Савич. Висока...

Дворовий. Аякже... Посада у вас буде, можна сказати, середнього ешелону... Мило бесідували?

Іван Савич. Мило...

Дворовий. Інакше і не могло бути — ви особистість. Так, так, особистість!

Іван Савич. Чого прийшов?

Дворовий. Затурбувався... Може, думаю, щось треба... І це так... Між іншим. Будьте ласкаві, підпишіть один папірець. (*Розгортає папку*). Виявляється, і на пенсію йти морока!

Іван Савич (*підписує папір*). Поспішаєте?

Дворовий. Роки! Треба оформити. Оформлю пенсію — і знову ж до вас... Якусь роботу, думаю, знайдете.

Тепер, мабуть, чин у вас високий. Як точно буде називатися ваша посада?

І в а н С а в и ч. Ще не вирішено.

Пауза.

Д в о р о в и й. А на якій пропозиції наголошували?

І в а н С а в и ч. Без наголосу.

Д в о р о в и й. Без наголосу не буває. Це я виніс за сорок років відповідальної роботи! Як там Клим Климович? Теж, мабуть, іде вгору?

І в а н С а в и ч. Клим Климович... *(Малює в повітрі хрест)*.

Д в о р о в и й. Помер?

І в а н С а в и ч. Гірше... зняли...

Довга пауза.

Д в о р о в и й. Так... *(Пауза)*. Кадри прийшли в рух... Ну, до побачення, товаришу Чоботар... Мені ще в райсоцзабез. *(Виходить)*.

Переміна світла.

Передсвітанок. Вітальня. І в а н С а в и ч ходить по кімнаті, видно, і не роздягався. Заходить М а т и.

М а т и. Ти б вікна прикрив, наче похолодало.

І в а н С а в и ч. На дощ збирається.

М а т и. Може, стороною пройде.

І в а н С а в и ч. Чому не спите, мамо?

М а т и. Дитина не спить, який же у матері сон.

І в а н С а в и ч *(посміхнувся)*. Дитина... вже дід.

М а т и. Для матері дитина... І не прилягав?.. *(Пауза)*. Бачу, душа в тебе захмарилась... Що сталось, Іване?

І в а н С а в и ч. Нічого...

М а т и. Не крийся. Матері можна все сказати. Навіть якщо й собі боїшся — матері можна. Чого ти наче маятник сюди-туди... Сядь, поговоримо.

І в а н С а в и ч *(сідає, пауза)*. Зі мною вже поговорили...

М а т и. Розкажуй.

І в а н С а в и ч. Воно вам треба, мамо?

М а т и. Треба.

І в а н С а в и ч. Сказали те, що й ви тут всі. Може, в делікатнішій формі... *(Пауза)*. Мовляв, якщо зможеш виправити становище ближчим часом, лишайся генеральним, а ні *(посміхнувся)* — сказали, дадуть роботу за фахом.

М а т и. Подумать... не бачу страшного.

І в а н С а в и ч. Це недовір'я! Це образа! Я працював як проклятий, не знаючи відпочинку! Для себе? Для наживи? Я не маю ні машини, ні дачі. Робота для мене була другою домівкою, а може, першою... За роботою я втратив особисте... прогледів сім'ю... Тебе роками не бачив... А тепер: подумай... або за фахом?

М а т и. В сім'ї нелад. Бачу. Та хвалитись цим не можна, сину. Сім'ю прогледів, то, може, тому й від людей відійшов.

І в а н С а в и ч. Люди мене люблять.

М а т и. Так то на фабриці. А ті, для кого ти працюєш, люблять?

І в а н С а в и ч. Був, був хорошим, а тепер став поганим.

Пауза.

М а т и. Ти не май серця на тих, що з тобою говорили... Та й ні на кого. Я так своєю головою розумію. Врешті прийшов час, коли сказано на всю країну те, про що люди думали. Думали, а нині вголос сказано. Та не тільки сказано, а й почали порядок наводити. Я це бачу по своєму колгоспові... І люди стали гарнішими, теплішими, добрішими, і робота дружніше пішла. А тобі сказали подумать, а ти вже в обиду...

І в а н С а в и ч. Я не ледарював, не гірше за інших працював...

М а т и. Вірю. Ти й малим не ледаченьким був... А щодо інших, то не мені, старій, тобі казати. Прийшов такий час,

що кожний, де б він не знаходився — на горі чи в долині, кожен має в душу свою заглянути, совість свою запитати: чи він на своєму місці... І подумати, як би для людей більше добра зробить... (*Пауза*). Всі — так всі, всім миром, інакше не мислимо. (*Пауза*).

І в а н С а в и ч. Дощ пішов...

М а т и. За розмовами не помітили, як і розвиднилось. Пора й в дорогу збиратись. Скоро наші з готелю прийдуть.

І в а н С а в и ч. Ще день...

М а т и. Поїзд ранній. Краще заздалегідь. (*Підійшла до Івана Савича, напівобняла його*). Ото так, синок, перш ніж дати відповідь їм, запитай себе, дай відповідь собі.

Дзвінок. Іван Савич відчиняє двері. Заходять Ніна, Панаас, Юра — хто з чомоданом, хто з сумкою.

І в а н С а в и ч. Добрий ранок. Всі в зборі? Кирила не бачу!

Н і н а. Скоро будуть.

М а т и. Славка треба будити!

Заходить С л а в к о.

С л а в к о. А я вже давно розбуджений. Готуйте чомодани. Носій до ваших послуг!

П а н а с. Вони в нас не важкі.

М а т и (*кличе*). Любо, годі на тій кухні поратись!

Заходить Л ю б а.

Л ю б а. Іване, я наготувала всього тобі з Славком. Днів на три вистачить. А там і дружина одужає.

С л а в к о. Одужає, бабо Любо.

Дзвінок. Заходять Кирило і Катерина з немовлям на руках.

К и р и л о. Встигли? (*Івану Савичу*). Твоя невістка — твій онук!

М а т и. Ходили з Кирилом до Катерини на онука подивитись. Яка з Катерини мати? Вона ради не дасть цій

дитині! Ні скупати, ні спеленати... Розплачеться дитя, і вона плаче... і тіснота — кімнатка ж мала. Ми так вирішили. Заберем Катерину з дитям до себе. Підгодуємо. (*В бік Славка*). Батько не заперечуватиме?

С л а в к о. Думаю...

К и р и л о. Іване, ти подивись на внука... Яке дитя гарно-сіньке.

І в а н С а в и ч (*підійшов, заглянув на личко немовляти*). Мале, на кого ж воно схоже?

С л а в к о. А ти придивися, тату!

І в а н С а в и ч. На тебе?

С л а в к о. На твого батька. Вилитий дід!

К и р и л о. Молодець, Славко!

С л а в к о. Всі їдете... Невесело буде жити без вас!

К и р и л о. Поїдемо з нами!

М а т и. І справді. Поки не працюєш, поїхали.

К и р и л о. Село у нас красиве. Річка просто під хатами. Не село — Венеція...

С л а в к о. Тату, а якщо і я у Венецію?

І в а н С а в и ч. Я обов'язково приїду, може, і в цьому році. І Славко, і Катя провідають вас, але не тепер. Ти, Катю, сьогодні ж перебирайся до нас, будеш тут жити.

М а т и. Хай буде так. Воно, може, й краще. А як же ви з дитиною?

І в а н С а в и ч. Гуртом управимось.

М а т и. Будемо прощатись, Іване, з твоєю хатою...

Л ю б а. Чого поспішати; ще маємо час! (*Вона ніби чекає когось*).

М а т и. Іване, не сердься на нас. Може, хтось з нас і слово не те сказав...

К и р и л о. Мамо, всі слова, які ми говорили, то ті, що треба.

Дзвінок. Заходить П а с і ч н и й, увішаний пакунками, паперовими коробками.

П а с і ч н и й. Думав, не встигну...

І в а н С а в и ч. Василь Павлович...

П а с і ч н и й. Не дивуйтесь, молодий друже, я розбагатів — маю тепер родичів. Бачиш, скільки...

Л ю б а. Думала, вже й не побачимося.

К и р и л о. Василю Павловичу, може, й ви з нами...

П а с і ч н и й. Відпочивати ніколи, а провести — проведу аж у село... аж у хату...

Л ю б а. Справді, Василю?

П а с і ч н и й. Оце *(складає подарунки)* дома розберемося, що кому...

Н і н а. Хоч би до поїзда не запізнитись.

М а т и. Давайте сядемо перед дорогою, аби вона була нам щасливою.

Славко підійшов до Катерини, взяв у неї немовля. Всі сідають.
Мовчанка.

З а в і с а

З М І С Т

ОДІССЕЯ В СІМ ДНІВ

Драматична повість на 2 дії

5

ГОЛУБИ ОЛЕНИ

Повість про кохання на 2 дії

67

КРАВЦОВ

Повість про вірність на 2 дії

123

СРІБНА ПАВУТИНА

Притча про кохання і підступність

183

ДИКИЙ АНГЕЛ

Повість про сім'ю на 2 дії

241

КАМІНЬ РУСИНА

Народна дума

303

УБИЙ ЛЕВА

Сторінки буття

359

САНІТАРНИЙ ДЕНЬ

Комедія на 2 дії

419

ЗЛИВА

З хроніки життя Івана Савича

469

Литературно-художественное издание
КОЛОМИЕЦ АЛЕКСЕЙ ФЕДOTOVИЧ
Избранные произведения
в двух томах
Том второй
ПЬЕСЫ

Киев, издательство
художественной литературы
«Днипро»

На украинском языке

Редактор *О. С. Зелик*
Художне оформлення *С. П. Савицького*
Художній редактор *А. І. Клименко*
Технічні редактори *С. М. Величко,*
Н. К. Достатня
Коректори *А. Л. Алейникова, Н. С. Глуценко*

ИБ № 3484.

Вдано до складання 29.10.87.

Підписано до друку 18.03.88.

Формат 70×108¹/₃₂.

Папір друкарський № 2.

Гарнітура звичайна нова. Друк височий.

Умовн. друк. арк. 23,1.

Умовн. фарбовідб. 23,45.

Обл.-вид. арк. 23,861. Тираж 10 500 пр.

Зам. 7-478. Ціна 1 крб. 60 к.

Видавництво

художньої літератури

«Дніпро».

252601, Київ-МСП,

вул. Володимирська, 42.

Харківська книжкова фабрика

ім. М. В. Фрунзе.

310057, Харків,

вул. Донець-Захаржевського, 6/8.

Коломієць О. Ф.
К61 Вибрані твори: В 2-х т. Т. 2: П'єси.— К.: Дніпро,
1988.— 522 с.

ISBN 5-308-00124-9 (т. 2)

ISBN 5-308-00264-4

Коломієць А. Ф. Избранные произведения: В 2-х т.
Т. 2: Пьесы.

До другого тому ввійшли п'єси «Одісея в сім днів», «Голубі олені», «Кравцов», «Дикий Ангел», «Злива», «Санітарний день», «Камінь русина» та деякі інші.

К 4702590200—135 КУ 8.255.88
М205(04)—88

ББК 84Ук7—6

Крв. Пик